

ANAYASA MAHKEMESİ

ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL
BAŞVURU USULÜ VE
KABUL EDİLEBİLİRLİK KRİTERLERİ

Editörler

Dr. Hüseyin TURAN

Dr. Recep KAPLAN

ANAYASA MAHKEMESİ

**ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL
BAŞVURU USULÜ VE
KABUL EDİLEBİLİRLİK KRİTERLERİ**

Editörler

Dr. Hüseyin TURAN

Dr. Recep KAPLAN

Yazarlar

Akif YILDIRIM

Dr. Hüseyin TURAN

Murat ŞEN

Mustafa Eyyub DEMİRBAŞ

Salim KÜÇÜK

© Anayasa Mahkemesi Yayınları / Ankara, 2015

ISBN:

ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURU USULÜ VE KABUL EDİLEBİLİRLİK KRİTERLERİ

Editörler

Dr. Hüseyin TURAN

Dr. Recep KAPLAN

Anayasa Mahkemesi'nin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltılması ve dağıtımı yapılamaz.

Kitapta yer alan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlara aittir; Anayasa Mahkemesini bağlamaz.

Baskı ve Cilt

Kalkan Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

Büyük Sanayi 1. Cad. No:99/32 İskitler - Ankara / TÜRKİYE

Tel: 0312 341 92 34 Faks: 0312 384 57 46

www.kalkanmatbaacilik.com.tr • kalkanofset@gmail.com

Anayasa Mahkemesine 23/9/2012 tarihinden itibaren bireysel başvuruları karara bağlama görevinin verilmesiyle birlikte anılan tarihten 6/7/2015 tarihine kadar olan toplam başvuru sayısı 42.902'dir. Anılan başvurulardan incelemesi yapılanların büyük çoğunluğu kabul edilemez nitelikte bulunmuştur. Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuruların esastan incelenebilmesi için Anayasa'da, 30/3/2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'da, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde yer alan ve Mahkeme içtihatlarıyla somutlaştırılan usulün ve koşulların bilinmesi büyük önem taşımaktadır.

Bu çalışma, temel hak ve özgürlüklerin bireysel başvuruya konu edilmesinde izlenmesi gereken usulü inceleyen ve Anayasa Mahkemesinin bu yönde oluşturduğu kriterleri kavramsallaştıran bir çalışmaya duyulan ihtiyacın ürünüdür. Çalışmanın, bireysel başvuru sisteminin daha iyi anlaşılması ve bilinmesine, başvuruların daha kaliteli ve eksiksiz bir biçimde yapılmasına ve bu kapsamda başvuruların esastan incelenebilmesi için dikkat edilmesi gereken hususların daha iyi anlaşılmasına katkı sağlanması umulmaktadır. Çalışma ortak bir emeğin ürünü olup yazarların, Anayasa Mahkemesinin içtihadına yönelik birikimlerinin ve uygulamaya ilişkin tecrübelerinin birlikte sunulmasına imkân sağlamaktadır. Konular işlenirken uygun düştüğü ölçüde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatlarına da değinilmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmakta olup birinci bölümde bireysel başvuru usulü hakkında genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde Anayasa Mahkemesinin, kendisine yapılan başvuruları esastan inceleyebilmesi için ortaya koyduğu kabul edilebilirlik kriterleri açıklanmaya çalışılmıştır. Son bölümde ise bireysel başvuruyla ilgili temel mevzuata yer verilmiştir.

Çalışmanın, bireysel başvurunun başarısına az da olsa bir katkı sunması, eser amacına ulaşmış olması bakımından yeterli sayılacaktır.

Editörler

Dr. Hüseyin TURAN
Dr. Recep KAPLAN

BİRİNCİ BÖLÜM

ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURU YOLUYLA

İLGİLİ TEMEL BİLGİLER

1. BİREYSEL BAŞVURU YOLUNUN TANIMI, AMACI ve ÖZELLİKLERİ	
1.1. Genel Olarak	1
1.2. Tanım	3
1.3. Amaç	3
1.4. Temel Özellikler	4
2. ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURU ve BAŞVURULARIN İNCELENME USULÜ	
2.1. Genel Olarak	7
2.1.1. Anayasa Mahkemesine Doğrudan Başvuru	7
2.1.2. Yerel Mahkemeler Vasıtası ile Başvuru	8
2.1.3. Yurtdışı Temsilcilikler Vasıtasıyla Başvuru	9
2.1.4. Elektronik Ortamda Başvuru	10
2.2. Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuruları İnceleme Usulü	10
2.2.1. Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Bürosu	11
2.2.2. Komisyonlar	14
2.2.3. Bölümler	15
2.2.4. Genel Kurul	15
2.3. Kabul Edilebilirlik Hiyerarşisi	16
3. İDARİ RET KURUMU	
3.1. Genel Olarak	18
3.2. Kavram	18
3.3. Tanım	19
3.3.1. İdari Ret Süreci	19
3.3.2. İdari Ret Kararlarında Eksiklik Türleri	20

3.3.2.1. Usule İlişkin İdari Ret	20
3.3.2.2. Süre Yönünden İdari Ret	22
3.3.2.3. İtiraz Hâlinde Süre Aşımı Nedeniyle İtirazın Reddi ..	23
3.4. Bireysel Başvuru Bağlamında Taleple Bağlılık ve Kanıtlanmamış Şikâyet	23
3.5. Sonuç ve Öneriler	24

İKİNCİ BÖLÜM

BİREYSEL BAŞVURU USULÜNDE KABUL EDİLEBİLİRLİK KRİTERLERİ

1. MAHKEMENİN YETKİSİNE İLİŞKİN KABUL EDİLEMEZLİK NEDENLERİ

1.1. Mahkemenin Zaman Bakımından Yetkisi (Ratione Temporis)	29
1.2. Mahkemenin Kişi Bakımından Yetkisi (Ratione Personae)	39
1.2.1. Genel Olarak	39
1.2.1.1. Gerçek Kişiler	40
1.2.1.2. Kamu Tüzel Kişileri	41
1.2.1.3. Özel Hukuk Tüzel Kişileri	44
1.2.1.4. Yabancılar	45
1.2.2. Kişi Bakımından Yetki Sorunu	46
1.2.2.1. Aleyhine Başvurulan Kamu Gücü Bakımından	46
1.2.2.2. Başvurucular Bakımından (Mağduriyet Statüsü)	48
1.2.2.2.1. Anayasa ve Sözleşme'nin Ortak Kapsamında Korunan Güncel ve Kişisel Bir Hakkın Varlığı	48
1.2.2.2.2. Hakkın Kamu Gücü İşlem veya Eylemi Nedeniyle İhlal Edilmiş Olması	49
1.2.2.2.3. İhlal ile Mağduriyet Arasında Nedensellik İlişkinin Bulunması	51
1.2.2.3. Mağdur Çeşitleri.....	52
1.2.2.3.1. Doğrudan Mağdur	52
1.2.2.3.2. Dolaylı Mağdur	52
1.2.2.3.3. Potansiyel Mağdur	53
1.2.2.4. Mağdurun Ölümü veya Gaipliğine Hükmedilmesi	54

1.2.2.5. Mağduriyet Statüsünün Kaybı	55
1.2.3. Değerlendirme	57
1.3. Mahkemenin Konu Bakımından Yetkisi (Ratione Materiae)	59
1.3.1. Giriş	59
1.3.2. Bireysel Başvuruya Konu Olamayacak İşlemler	60
1.3.2.1. Genel Olarak	60
1.3.2.2. Yasama İşlemleri	62
1.3.2.3. Düzenleyici İdari İşlemler	69
1.3.2.4. Anayasa'nın Yargı Denetimi Dışında Bıraktığı İşlemler ...	70
1.3.3. Bireysel Başvuruya Konu Olamayacak Kararlar	73
1.3.3.1. Genel Olarak	73
1.3.3.2. Anayasa Mahkemesi Kararları	73
1.3.4. Bireysel Başvuruya Konu Olamayacak Haklar	74
1.3.4.1. Genel Olarak	74
1.3.4.2. Bireysel Başvuruya Konu Olan/Olamayacak Haklar	75
1.3.4.3. Özel Durumlar	77
1.3.5. Sonuç	78
1.4. Mahkemenin Yer Bakımından Yetkisi (Ratione Loci)	80
2. BAŞVURU YOLLARININ TÜKETİLMESİ KURALI	
2.1. Genel Olarak	85
2.2. Başvuru Yollarının Tüketilmesi Kuralının Amacı	86
2.3. İdari ve Yargısal Başvuru Yolları Kavramı	89
2.4. Kuralın Uygulanması	91
2.4.1. Esneklik	91
2.4.2. Başvuru Yolunun "Mevcut", "Ulaşılabilir" ve "Etkili" Olması..	92
2.4.3. Olağan Kanun Yolunun Tüketilmiş Olması	97
2.4.4. Şikâyetin Özü İtibariyle Usul Hükümlerine Uygun Olarak İleri Sürülmüş Olması	100
2.4.5. Prematüre Başvuru	105

2.4.6. Daha Önce Tüketilmiş Bir Yolun Tekrar Kullanılmamış Olması	107
2.4.7. Aynı Amacı Taşıyan Başvuru Yollarının Tamamının Tüketilmesinin Gerekmemesi	108
2.5. Tüketme Yükümlülüğünün İstisnaları	109
2.5.1. Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlali	109
2.5.2. Devam Eden Tutukluluğun Makul Süreyi Aşması Nedeniyle Özgürlük ve Güvenlik Hakkının İhlali.....	111
2.5.3. Başvuru Yollarının Etkisiz Kalacağına Açık Olduğu Hâller ..	113
2.5.4. Temel Hak ve Özgürlük İhlalinin Telafisi İmkânsız Zararlar Ortaya Çıkarma İhtimalinin Bulunması	116
2.6. Yargı Kolları Açısından Tüketilmesi Gereken Başvuru Yolları	119
2.6.1. Ceza Yargılaması ve İnfaza Konu Olmuş Başvurularda Tüketilmesi Gereken Başvuru Yolları	119
2.6.1.1. Soruşturma veya Kovuşturma Aşamasında Koruma Tedbirleri Kararları Yönünden	120
2.6.1.2. Olağanüstü Kanun Yolları	123
2.6.1.3. Hakaret Suçuna İlişkin Şikâyetlerde Başvuru Yolu	127
2.6.1.4. Soruşturma İzni Gereken Taksirle Ölüme Neden Olma Suçuna İlişkin İddialar Yönünden Başvuru Yolları ..	129
2.6.1.5. Mobbing Şikâyetlerinde Başvuru Yolları	132
2.6.1.6. Tutuklu ve Hükümlüler Açısından İnfaz Aşamasındaki Başvuru Yolları	134
2.6.2. Hukuk Yargılamasına Konu Olmuş Başvurularda Tüketilmesi Gereken Başvuru Yolları	137
2.6.3. İdari Yargı Davalarına Konu Olmuş Başvurularda Tüketilmesi Gereken Başvuru Yolları	141
2.6.4. Askerî Ceza Yargısına ve Askerî İdari Yargıya Konu Olmuş Başvurularda Tüketilmesi Gereken Başvuru Yolları	145
3. BİREYSEL BAŞVURUDA BAŞVURU SÜRESİ (OTUZ GÜN KURALI)	
3.1. Genel Olarak	147
3.2. Süre	148
3.2.1. Olağan Süre	148

3.2.2. Mazeret Hâlinde Süre	154
3.3. Ceza Yargılaması Sonucu Verilen Kararlar Bakımından Sürenin Başlangıcı	156
3.3.1. İtiraz Yoluna Başvurulması Hâlinde	156
3.3.2. Temyiz Yoluna Başvurulması Hâlinde.....	158
3.3.3. Olağanüstü Kanun Yollarına Başvuru Hâlinde.....	159
3.3.3.1. Adalet Bakanlığınca Kanun Yararına Bozma Talebinde Bulunulması Hâlinde	160
3.3.3.2. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na İtiraz Yoluna Başvurulması Hâlinde	161
3.3.3.3. Yargılamanın Yenilenmesi Talebinde Bulunulması Hâlinde	164
3.3.4. Kesin Nitelikte Olan Hükümler Bakımından	167
3.3.5. Tutukluluk Şikâyetleri Bakımından	168
3.4. Hukuk Yargılaması Sonucu Verilen Kararlar Bakımından Sürenin Başlangıcı	170
3.4.1. Temyiz Yoluna Başvurulması Hâlinde	171
3.4.2. Karar Düzeltme Yoluna Başvurulması Hâlinde	173
3.5. İdari Yargılama Sonucu Verilen Kararlar Bakımından Sürenin Başlangıcı	178
3.5.1. İtiraz Yoluna Başvuru Hâlinde	178
3.5.2. Temyiz Yoluna Başvuru Hâlinde	180
3.5.3. Karar Düzeltme Yoluna Başvuru Hâlinde	181
3.6. Askerî İdari Yargı Davalarında Sürenin Başlangıcı	184
4. AÇIKÇA DAYANAKTAN YOKSUNLUK	
4.1. Genel Olarak	187
4.2. Açıkça Dayanaktan Yoksunluk Kavramı	189
4.3. Açıkça Dayanaktan Yoksunluk Hâlleri	191
4.3.1. Bir İhlalin Olmadığının Açık Olduğu Şikâyetler	191
4.3.2. Kanıtlanmamış Şikâyetler	192
4.3.3. Karmaşık ve Zorlama Şikâyetler	194

4.3.4. Kanun Yolu Şikâyeti	194
4.3.4.1. Genel Olarak	195
4.3.4.2. Tanım	196
4.3.4.3. Kanuni Dayanak	198
4.3.4.4. Amaç	199
4.3.4.5. Kanun Yolu Şikâyeti Sayılan Durumlar	200
4.3.4.5.1. Davadaki Olayların Kanıtlanması	200
4.3.4.5.2. Hukuk Kurallarının Yorumlanması ve Uygulanması	201
4.3.4.5.3. Delillerin Değerlendirilmesi ve Kabul Edilebilirliği	202
4.3.4.5.4. Uyuşmazlığın Sonucunun Adil Olmaması	203
4.3.4.6. Kanun Yolu Şikâyeti Kuralının İstisnaları	203
4.3.4.6.1. Bariz Takdir Hatası	203
4.3.4.6.2. Açıkça Keyfilik	205
4.3.5. Sonuç ve Değerlendirme	207

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİREYSEL BAŞVURU İLE İLGİLİ MEVZUAT

1. Anayasa (İlgili Hükümler)	211
2. Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun (İlgili Hükümler)	212
3. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü (İlgili Hükümler)	216
KAYNAKÇA.....	229
EKLER: Örnekler Üzerinde İdari Ret Kararı İncelemesi	
Ek 1: Usule İlişkin Ret Kararı Örneği	235
Ek 2: Süre Yönünden İdari Ret Kararı Örneği	
Ek 3: Eksikliğin Posta Yolu İle Giderilmesi Karar Örneği	

BİRİNCİ BÖLÜM

Anayasa Mahkemesine

Bireysel Başvuru Yoluyla İlgili Temel Bilgiler

1. BİREYSEL BAŞVURU YOLUNUN TANIMI, AMACI VE ÖZELLİKLERİ

*Dr. Hüseyin TURAN**

1.1. Genel Olarak

2010 yılında yapılan Hâlk oylamasıyla kabul edilen 5982 sayılı Kanun'la Anayasa'nın 148'inci maddesine üçüncü fıkra eklenmiş ve temel hak ve özgürlüklerin korunmasında bireysel başvuru usulü kabul edilerek bireysel başvuruları inceleme görev ve yetkisi Anayasa Mahkemesine verilmiştir.¹ Bu anayasal değişiklik sonucu Türk hukuk sisteminde bireysel başvuru, insan hakları ihlallerinin giderilmesine yönelik yeni bir hak arama enstrümanı olarak yerini almıştır.

Anayasa'nın 148'inci maddesindeki değişikliğe uygun olarak Anayasa Mahkemesinin kuruluşu ve yargılama usullerinde de değişikliğe gidilmiş ve 30/3/2011 tarihli ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun kabul edilmiştir.²

6216 sayılı Kanun'un 76'ncı maddesi uyarınca bireysel başvuruya ilişkin hükümlerin 23/9/2012 tarihinden itibaren yürürlüğe girmesi öngörülmüştür. Bireysel başvuru yolunun uygulanmaya başlandığı 2012 yılının Eylül-Aralık döneminde Anayasa Mahkemesine 1.342, 2013 yılında 9.897, 2014 yılında 20.578, 2015 yılının 22 Haziran tarihine kadar geçen sürede ise 10.248 bireysel başvuru yapılmıştır. Bu yolun uygulanmaya başlandığı 23/9/2012 tarihinden 22/6/2015 tarihine kadar geçen senede yapılan toplam başvuru sayısı 42065'tir.

Bireysel başvuru usulü, ülkemize yabancı bir uygulama değildir. Zira Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) zorunlu yargı yetkisini 1990 yılında kabul etmiş olup, her yıl binlerce kişi, temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiği iddiasıyla AİHM'e başvuruda bulunmuştur.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruları karara bağlama görev ve sorumluluğunun verilmesi ile temel hak ve özgürlüklerin ulusal bir yargı makamınca korunması amaçlanmıştır. Böylece önceki dönemlerde temel olarak anayasallık denetimi yapma görev ve yetkisi

* Hâkim / Anayasa Mahkemesi Raportörü

¹ 7/5/2010 tarihli ve 5982 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. R.G.13/5/2010 tarih ve No.: 27580.

² R.G. 3/4/2010 Tarih ve No.: 27894.

ile donatılmış Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru sisteminin kabul edilmesiyle birlikte bu asli işlevine ilave olarak bireylerin devlet organlarınca (yasama, yürütme ve yargı) ihlal edilen temel hak ve özgürlüklerinin korunması görevini de üstlenmiş bulunmaktadır.

Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurunun uygulamaya geçirilmesinden sonraki performansına iş yükü açısından bakıldığında anayasa yargısı veya anayasaya uygunluk denetimi görevi ikinci planda kalmış bulunmaktadır. Bu durum yani Mahkemenin mesaisinin büyük bölümünü bireysel başvuru incelemelerine hasretmesi, ilerleyen dönemde hukuki sorunları değerlendirme ve sonuçlandırmada bireylerin hak ve menfaatlerini koruma güdüsünün öne çıkmasına ve Anayasa Mahkemesinin bir anlamda “*insan hakları mahkemesi*” hüviyetine bürünmesine katkı sağlayabilecektir.

Ancak her şeyden önce belirtmek gerekir ki temel hak ve özgürlüklerin korunması öncelikle idari ve Anayasa Mahkemesinden önceki yargısal makamların görev ve sorumluluğundadır. AİHM, etkili iç hukuk yolları tüketilmeden yapılan başvurularda bu ilkeyi hatırlatarak başvuruları kabul edilemez bulmaktadır. Bununla birlikte, vatandaşların anayasal haklarının uluslararası bir mahkeme yerine ulusal bir yargı makamu tarafından korunmaya çalışılması da evrensel hukuk normlarının benimsenerek içselleştirilmesinin bir sonucudur. Bu durum, soyut nitelikteki anayasal ilkelerin somut hak arama araçlarına dönüştürülmesi bakımından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

“*Anayasaya uygun yorum*” yönteminin alanını genişleten bireysel başvuru, bu yolda verilen kararların başvuruya konu olayı aşarak tüm hukuk düzenine yayılan etkisiyle yargı sisteminin bir bütün olarak iyi işlemesini sağlamaya hizmet edebilecek niteliktedir. Bireysel başvuru, Türk hukuk sisteminin bir parçası olana kadar AİHM kararları, gerek ilk derece mahkemeler gerekse de temyiz mercilerince yeterince dikkate alınmamış, devlet aleyhine hükmolunan tazminatlar sorgulanmamış ve ihlal kararı verilen hususlarda uygulamalar genel itibarıyla aynı şekilde devam etmiştir.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruları karara bağlama yetkisi verildikten sonra kamu gücünü kullanan devlet organlarının ulusal hukuktaki bağlayıcılığı noktasında herhangi bir tereddüt bulunmayan Anayasa Mahkemesinin temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiğine yönelik kararlarını dikkate almak zorunda kalacakları söylenebilir.

Öte yandan bireysel başvuru, vatandaşlarda bir yönüyle hak arama bilincinin yaygınlaşmasını sağlarken uluslararası bir mahkemeye

başvuru ile millî bir mahkemeye başvuru arasındaki psikolojik farklılık ve vatandaşlık bilinci ile temel hak ve özgürlüklerin somut olarak bilinebilir olması da hak ve özgürlüklerin korunması noktasında önemli bir fonksiyon ifa edebilecektir.

1.2. Tanım

Bireysel başvuru hakkı, Anayasa'nın 148'inci maddesinin üçüncü fıkrasında, "*Herkes, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir...*" şeklinde tanımlanmış ve 6216 sayılı Kanun'un 45'inci maddesinin (1) numaralı fıkrasında da "*Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir*" şeklinde aynı tanıma yer verilmiştir.

Görüldüğü üzere gerek Anayasa'da gerekse bireysel başvurunun uygulanma şeklini gösteren 6216 sayılı Kanun'da bireysel başvuru benzer biçimde ifade edilmiştir. Buna göre bireysel başvuru şu şekilde tanımlanabilir: Bireysel başvuru, temel hak ve özgürlükleri kamu gücü tarafından ihlal edilen bireylerin bireysel başvuru öncesinde başvurulması gereken diğer hak arama yollarını tükettikten sonra başvurabilecekleri ikincil nitelikte ve istisnai, bir başka ifadeyle olağanüstü bir yargı yoludur.³

Bireysel başvuru usulü, farklı kapsamda uygulansada Almanya'da, Avusturya'da, İspanya'da, Macaristan'da, Polonya'da, Çek Cumhuriyeti'nde, Slovak Cumhuriyeti'nde, İsviçre'de, Belçika'da, Meksika'da, Brezilya'da, Arjantin'de, diğer Latin Amerika ülkelerinde, Doğu Avrupa ülkelerinin çoğunda ve Güney Kore'de uygulanmakta olan bir kurumdur.⁴

1.3. Amaç

Bireysel başvuru ile amaçlanan hususlardan biri, hiç şüphesiz Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ortak koruma alanı kapsamında kalan temel hak ihlali iddialarının ulusal düzeyde incelenmesi ve bu şekilde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine giden

³ UZUN, Cem Duran, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu (Anayasa Şikâyeti) Beklentiler ve Riskler, **SETA Analiz**, Sayı: 50, Ankara, 2012, s. 6; TURABİ, Selami, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi, Ankara, 2013, s. 14; ŞİRİN Tolga, Türkiye'de Anayasa Şikâyeti (Bireysel Başvuru), İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme, 1. Baskı, İstanbul, 2013, s. 497.

⁴ KILINÇ, Bahadır, Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği, Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Sayı: 25, s. 23.

başvuru sayısının azaltılmasıdır.⁵ Bir diğer önemli amaç ise, hak arama yolu olarak öngörülmüş olağan kanun yollarının bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin korunmasında yetersiz kalması ve bu hakların korunmasını gerçekleştirememesi hâlinde, bu hak ve özgürlüklerin Anayasa Mahkemesince ulusal düzeyde korunmasını gerçekleştirmektir.⁶

Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiğini iddia eden herkese, Anayasa Mahkemesine başvurma hakkı tanınmıştır. Bireysel başvuru yolunun tanınmasıyla, bireylerin hak ve özgürlüklerinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddialarının uluslararası bir mahkeme önüne taşınmadan incelenerek varsa ihlallerin iç hukukta giderilebilmesinin önü açılmıştır. Bu yolla aynı zamanda AİHM'ye giden başvuru sayısında da azalma olacaktır. Zira AİHM'ye başvurabilmek için öncelikle Anayasa Mahkemesine başvurulması zorunlu bulunmaktadır.⁷ AİHM, *Hasan Uzun/Türkiye* kararında Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun etkili olmadığını gösteren herhangi bir unsur bulunmadığını belirterek bireysel başvuru yolunun kendisine başvurulmadan önce tüketilmesi gerekli bir iç hukuk yolu olduğuna karar vermiştir.⁸

1.4. Temel Özellikler

Bireysel başvuru, Türk hukuk sisteminde mevcut olan ceza, hukuk ve idari yargılama usullerindeki dava türlerinden farklı özellikleri barındıran bir hak arama yoludur.

Bireysel başvurunun muhatabı Adalet Bakanlığı değil, bir bütün olarak kamu gücünü kullanan tüm kamu otoriteleridir. Bireysel başvuruda karşı taraf bulunmadığından bu yolun teknik anlamda bir dava olduğundan bahsedilemez. AİHM'de aleyhine bireysel başvuru yapılan ülkelerin davalı sıfatıyla yer almaları, Sözleşme'yi imzalayıp ayrıca AİHM'nin zorunlu yargı yetkisini de kabul ve taahhüt etmeleri nedeniyledir. Anayasa Mahkemesi ise Türk yargı mekanizması içerisinde yer alan bir iç hukuk kurumu olduğundan Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunda klasik anlamda bir davalıdan bahsetme imkânı yoktur. Türkiye Cumhuriyeti adına kamu

⁵ UZUN, s.13.

⁶ SABUNCU, M. Yavuz/ESEN, A. Selin, Türkiye İçin Anayasa Şikâyeti Modeli Türkiye'de Bireysel Başvuru Yolu Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Sayı: 21. s. 230.

⁷ *Hasan Uzun/Türkiye Kararı*, B. No.: 10755/2013, 30/4/2013, Karar için bk. <http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/HasanUzun.pdf>, (Erişim: 15/3/2014).

⁸ ÖNCÜ, Mehmet, "AİHM: Bireysel Başvuru Yolu AİHM'ye başvurmadan Önce Tüketilmesi Gereken Bir İç Hukuk Yoludur", *HUKAB*, Sayı:6, Eylül 2013, s. 81.

gücü ayrıcalık ve yetkilerini kullanırken temel hak ve özgürlük ihlaline sebebiyet veren her kurum veya kuruluş, başvurusunun karşısında yer almaktadır. Yargılama usulünde pratiklik sağlamak, delillerin tek elden toplanabilmesi ve başvuru hakkında devletin resmî görüşünün alınabilmesi amacıyla Adalet Bakanlığına bilgi verilmektedir.

Bir hak arama yolu olarak bireysel başvuru usulünün iyi anlaşılabilmesi için bu kanun yolunun temel özelliklerinin açıklanmasında yarar bulunmaktadır.

Bireysel başvurunun temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

a) Bireysel başvuru, kural olarak güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilir (6216 S'lı.K. mad. 46/1). Bu nedenle bireysel başvuru bir Hâlk davası (actio popularis) niteliğinde değildir. Hâlk davasında, herhangi bir hakkının ihlal edilmiş olması şartı aranmaksızın herkesin bir yasanın anayasaya aykırılığını iddia ederek dava açması söz konusudur.⁹ Bu açıdan bireysel başvuru, kişilere doğrudan bir kanunun Anayasa'ya aykırılığını dava etme hakkı sağlamaz.

b) Bireysel başvuru yolu tali (ikincil) nitelikte bir koruma sağladığından¹⁰ kural olarak ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem veya eylem için kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmesi gerekir (AY mad. 148/3, 6216 S'lı.K. mad. 45/2). Kanunlarda ve diğer mevzuatta, ihlal edildiği iddia edilen bir hak için idari ya da yargısal bir başvuru yolu öngörülmüş ise bu yollar tüketilmeden bireysel başvuru yoluna gidilemez.

c) Bireysel başvurunun konusu, Anayasa ve Sözleşme'nin (Türkiye'nin taraf olduğu Sözleşme'ye ek protokoller dâhil.) ortak koruma kapsamında yer alan hak ihlali iddialarıdır (AY mad. 148/3, 6216 S'lı.K. mad. 45/1). Bu kapsamda bireyler için bağlayıcı ve emredici olmayan genel direktifler, kurum içinde bildirilen görüşler, bilirkişi raporları, yargısal tavsiye ya da öneriler gibi işlemler bireysel başvuruya konu edilemez. Yine, kamu organlarının özel hukuk ilişkileri nedeniyle yaptıkları eylem ya da işlemlerine karşı bireysel başvuruda bulunulamaz.¹¹

d) Kamu tüzel kişileri bireysel başvuru yapamaz (6216 S'lı.K. mad. 46/2).

⁹ KILINÇ, s.25.

¹⁰ URAL, Sami Sezai, Hak ve Özgürlüklerin Korunması Bağlamında Bireysel Başvuru, Ankara, 2013, s. 257.

¹¹ GÖZTEPE, Ece, Anayasa Şikâyeti, AÜHF Yayınları No.: 530, Ankara, 1998, s. 42.

e) Özel hukuk tüzel kişileri, sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuru yapabilirler (6216 S'lı.K. mad. 46/2).

f) Soyut norm denetimine imkân verebilecek şekilde bir yasama işlemi veya düzenleyici idari işlem aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamaz (6216 S'lı.K. mad. 45/3).

g) Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler bireysel başvurunun konusu olamaz (6216 S'lı.K. mad. 45/3).

h) Bireysel başvuru, istinaf veya temyiz gibi olağan kanun yolu olmadığından Anayasa Mahkemesi, kural olarak kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapamaz (AY. m. 148/4; 6216 s.K. mad. 49/6). Bireysel başvuru yolu, bu Hâliyle olağanüstü bir kanun yolu niteliğindedir. Bu nedenle bireysel başvuruda, başvuruya konu olan mahkemenin kararı, olayın ve delillerin nasıl değerlendirildiği yönünden incelenemez.

ı) Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı başvuruların kabul edilemezliğine karar verilebilir (6216 S'lı.K. mad. 48/2).¹²

i) Yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak yabancılar bireysel başvuru yapamaz (6216 S'lı.K. mad. 46/3).

j) Yaptığı inceleme sonunda Mahkeme, bir ihlalin bulunmadığının açık olduğu; kanıtlanmamış, karmaşık, zorlama ve kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlara ilişkin şikâyetlerin yer aldığı başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilir (6216 S'lı.K. mad. 48/2).

¹² 22 Haziran 2015 tarihi itibarıyla Anayasa Mahkemesi henüz bu gerekçeye dayanarak bir kabul edilemezlik kararı vermemiştir.

2. ANAYASA MAHKEMESİNE BİREYSEL BAŞVURU VE BAŞVURULARIN İNCELENME USULÜ

*Dr. Hüseyin TURAN**

2.1. Genel Olarak

6216 sayılı Kanun'un 47'nci maddesinde bireysel başvuru usulü, 48'inci ve 49'uncu maddelerinde ise bireysel başvuruların incelenme usulü düzenlenmiştir.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru, ülkemizdeki diğer yargı yollarından usul ve başvuru süreci bakımından farklılık göstermektedir. Bu farklılık, bu yolun ikincil nitelikte olması ve olağanüstü bir nitelik taşıması gibi özellikleri barındırmasından kaynaklanmaktadır. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru ancak Anayasa Mahkemesi binası içerisinde bulunan bireysel başvuru bürosuna bizzat başvuru, yerel mahkemeler vasıtasıyla yapılan başvuru ve yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla başvuru yöntemlerinden biriyle yapılabilmektedir.¹³

Anayasa Mahkemesine belirtilen bu üç başvuru yönteminden başka bir şekilde başvuru yapılamaz, yapılmış ise usule aykırı olduğu için bu başvurunun kaydı yapılmayıp başvuru sahibine iade edilir.¹⁴

Başvuruların usulüne uygun olarak yapılıp yapılmadığının tespiti, Anayasa Mahkemesi tarafından resen ele alınıp incelenen bir husustur. Bu nedenle, belirtilen usuller dışında (örneğin posta, faks veya elektronik posta yoluyla) bireysel başvuru yapılamaz, yapıldığında ise bu tür başvurular usulüne uygun bir başvuru niteliğinde olmadığı için kayda alınmayıp muhabere kaydı üzerinden başvurucuya iade edilir. Bu nedenle başvurucuların Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunurken bu hususa özellikle dikkat etmeleri gerekmektedir.

2.1.1. Anayasa Mahkemesine Doğrudan Başvuru

Bireysel başvuru, Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü ekinde yer alan ve Mahkemenin İnternet sitesinde bulunan başvuru formu ya da başvuru formuna uygun olarak düzenlenmiş bir dilekçe ile yapılır.¹⁵ Dolayısıyla başvuru için form şart değildir fakat form yerine dilekçe ile başvurulması hâlinde bu dilekçe forma uygun olarak hazırlanmalıdır.

* Hâkim/ Anayasa Mahkemesi Raportörü.

¹³ bk. 6216 sayılı Kanun mad.47/1 ve Mahkeme İçtüzüğü mad. 63/1.

¹⁴ Mahkeme İçtüzüğü mad. 66/1.

¹⁵ http://www.anayasa.gov.tr/files/bireysel_basvuru/b_b.pdf.

Anayasa Mahkemesine doğrudan başvuru olarak ifade edilebilecek ilk yöntemde, başvuru Anayasa Mahkemesi binasının içinde bulunan bireysel başvuru bürosuna başvuru evrakı ile birlikte bizzat gelerek veya vekili ya da kanuni temsilcisi aracılığıyla başvuruda bulunabilir.¹⁶ Bu kişiler dışındakiler başkası adına bireysel başvuruda bulunamaz. Bu sebeple yetkili kişilerin belgelerini ibraz etmesi beklenir. İbraz etmediği takdirde başvurusu alınmaz. Bir hukuk davası ya da idari dava açmak için bulunulan yerdeki mahkemeye gidip varsa mahkeme harcının yatırılarak dava dilekçesi ve eklerinin mahkemenin ilgili birimine bizzat verilmesinde olduğu gibi, bireysel başvuruda da başvuru formu ve eklerinin bu büroya teslim edilmesiyle başvuru yapılmış olmaktadır. Başvuru harcının aynı büroda yatırılması mümkündür.

Bireysel başvuru bürosunda çalışan görevlilerce, sunulan belgelerin bireysel başvuru belgesi olup olmadığı; imza, vekâlet veya yetki belgesi ve başvuruya esas belgelerin eksik olup olmadığı kontrol edilir. Bu kontrol işlemi sonrasında adli yardım talebi varsa, bir başka ifadeyle başvuru, başvuru harcını ödeyemeyecek durumda ise buna ilişkin belgeleri başvuru evrakına eklemiş olmalıdır, adli yardım talebi yoksa bireysel başvuru harcının tahsili yapılır ve başvuru konusu belgeye bir bireysel başvuru numarası verilir. Akabinde başvurucuya başvurusunun alındığını gösteren bireysel başvuru kaydı belgesi verilir. Bu belge, başvurunun hukuken teslim alındığını gösteren bir belge niteliği taşır.

2.1.2. Yerel Mahkemeler Vasıtası ile Başvuru

Bireysel başvuruda bulunmak için başvuru Anayasa Mahkemesine gelmelerine gerek yoktur. Başvurucuların, Türkiye'nin herhangi bir yerinde bulunan bir mahkeme vasıtasıyla da kolaylıkla bireysel başvurularını yapabilmeleri mümkündür.

Anayasa Mahkemesine bizzat başvuru yapılmasındaki usul, mahkeme aracılığıyla yapılan başvurular için de aynen uygulanır. Mahkeme aracılığıyla yapılan başvuruların hem UYAP üzerinden hem de bilahare fiziki olarak gönderildiğinden bireysel başvuru bürosunda UYAP sistemi üzerinden gelen evrakla birleştirilip kaydı yapılır. Başvurucuya, kaydın yapıldığını ve başvuru numarasını gösteren başvuru kaydı belgesi tebliğ edilir. Fiziki evrakın gecikmesi hâlinde ise müzekkere yazılarak ilgili mahkemeden bireysel başvuru evrakını fiziki olarak göndermesi istenir. Kendisine bireysel başvuru yapılan mahkeme bu durumda, şikâyet konusu edilen mahkeme dosyasını değil, sadece başvuru numarasının mahkemeye sunduğu bireysel başvuru belgelerini göndermelidir.

¹⁶ Bireysel Başvuru Bürosunun görevleri için bk. Mahkeme İçtüzüğü mad.65 ve 66.

Yerel mahkeme vasıtasıyla bireysel başvuruda bulunulduğunda yerel mahkemenin, başvuru evrakının ve eklerinin tam ve eksiksiz olup olmadığını; başvuruda imza, vekâlet veya yetki belgesi olup olmadığını inceleme yetkisi bulunmamaktadır. Keza başvuru evrakında harcın yatırılmış olup olmadığını ve başvuranın adlî yardıma hakkı bulunup bulunmadığını da yerel mahkeme inceleyemez. Yine yerel mahkemelerin, başvurunun süresinde yapılıp yapılmadığını ya da başvuru sahiplerinin başvuruya hakkı olup olmadığı hususunda da karar verme görev ve yetkisi bulunmamaktadır. Yerel mahkemenin görevi, kendisine gelen başvuruyu havale edip başvuru evraklarını en kısa sürede Anayasa Mahkemesine göndermektir. Evraklara yapılacak havale, başvurunun ne zaman yapıldığını belirlemekte ve buna göre başvurunun süresi içerisinde yapılıp yapılmadığını tespit yaramaktadır.

Cezaevinde bulunan tutuklu ve hükümlüler ise başvurularını Cumhuriyet savcılıkları vasıtasıyla yapmaktadırlar. Cumhuriyet savcılığı, kendisine cezaevinden gönderilen başvuru evraklarını doğrudan Anayasa Mahkemesine göndermektedir. 6216 sayılı Kanun ve İçtüzük'te Cumhuriyet savcılığı aracılığıyla başvuru yapılabileceğine ilişkin açık bir hüküm bulunmamakta ise de Anayasa Mahkemesi, cezaevinde bulunmanın kaçınılmaz sonuçlarını gözeterek bu yolla gelen başvuruları da usulüne uygun yapılmış başvuru olarak kabul etmektedir.

2.1.3. Yurt Dışı Temsilcilikler Vasıtası İle Başvuru

Yurt dışında yaşayanlara bireysel başvuru konusunda özel bir düzenleme ile kolaylık getirilmiştir. Buna göre, başvuru, Türkiye'ye gelmeden başvuru evrakı ile bulunduğu ülkedeki konsolosluklara veya yurtdışı temsilciliklere başvurarak da Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilir.

Bu başvuru şeklinde mahkeme vasıtasıyla yapılan başvurudan farklı bir usul izlenmektedir. Çünkü başvuru yurt dışından yapıldığından başvuru tarihi itibarıyla yabancı para biriminin Merkez Bankası kur bilgileri esas alınarak harcın TL olarak tam karşılığının yatırılıp yatırılmadığının konsolosluk görevlisi tarafından kontrol edilmesi gerekmektedir. Yine, başvuru evrakı konsolosluk görevlisi tarafından kontrol edilmelidir.

Konsolosluk görevlisinin, sunulan belgelerin bireysel başvuru belgesi olup olmadığını; imza, vekâlet veya yetki belgesi ve başvuruya esas belgelerin eksik olup olmadığını kontrol edip, bir eksiklik olmadığını tespit ettikten sonra, başvuru evrakını alıp en kısa sürede Anayasa Mahkemesine göndermesi başvuruların daha hızlı incelenebilmesine katkı sağlayacaktır.

Bu nedenle konsolosluk görevlisinin bireysel başvuru hakkında yeterli düzeyde bilgi sahibi olması, alınan başvuruların uygun ve eksiksiz olarak yapılması bakımından büyük önem taşımaktadır. Çünkü başvuru Mahkemeye geldikten sonra başvuruda bir eksiklik tespit edildiğinde bunun giderilmesi yurt içinde yapılan başvurulara göre daha zor olmakta ve uzun zaman almaktadır.

Öte yandan, yurt dışı temsilciği ya da konsolosluk görevlisinin başvuru evrakını; bireysel başvuru şartlarını taşımadığı, başvuruda eksik belge bulunduğu gibi gerekçelerle almama yetkisi bulunmamaktadır. Yurt dışı temsilciliği ve konsolosluk görevlisi, kanunen sadece yapılan başvuruyu, incelenmek ve karar verilmek üzere Anayasa Mahkemesine ulaştırmakla görevli kılınmıştır.

2.1.4. Elektronik Ortamda Başvuru

İçtüzük'ün 63'üncü maddesinde elektronik ortamda bireysel başvuru yapılabileceği düzenlenmiştir. Fakat elektronik ortamda bireysel başvuruda bulunulabilmesi için bu konuda Mahkeme Genel Kurulunca bir karar alınması öngörülmüştür. Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu tarafından henüz böyle bir karar alınmamıştır. Mahkeme Genel Kurulu; elektronik ortamda, güvenli elektronik imza kullanılarak başvuru yapılabilmesine ilişkin karar aldığı takdirde Anayasa Mahkemesine başvuru usullerine bir yenisi daha ekenmiş olur.

2.2. Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuruları İnceleme Usulü

Anayasa Mahkemesi önündeki bireysel başvurular; Komisyonlar, Bölümler ve Genel Kurul tarafından incelenip karara bağlanmaktadır. Ayrıca bireysel başvuru bakımından anılan yargısal formasyonları desteklemek üzere Bölümler Başraportörlüğü, Komisyonlar Başraportörlüğü ve Araştırma ve İçtihat Birimi (AR-İÇ) oluşturulmuştur. Bu birimlerin oluşumu, görevleri ve çalışma usulleri Anayasa, 6216 sayılı Kanun ve Mahkeme İçtüzüğü'nde ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir.

Bireysel başvuru bürosu, bu yapı içinde Komisyonlar Başraportörlüğü bünyesinde yer almaktadır. İçtüzük'ün 65'inci maddesinde bireysel başvuru bürosunun Komisyonlar Başraportörlüğünün gözetiminde, yeterli sayıda raportör ve personelden oluştuğu belirtildikten sonra büronun görevleri sayılmıştır. Bu büro, bireysel başvuru sisteminin giriş kapısını oluşturmaktadır. Zira tüm bireysel başvurular buraya gelmekte ve bu büroda kayıt altına alınmaktadır. Her bir başvuru bu büroda incelenip tespit edilen eksiklikler öncelikle bu aşamada giderilmeye çalışılmaktadır.

2.2.1. Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Bürosu

Anayasa Mahkemesine yukarıda belirtilen yöntemlerden biriyle gelen başvurular öncelikle bireysel başvuru bürosunda incelenir ve her bir başvuru dosyasına, bir başvuru numarası verilerek kaydı yapılır.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru için gereken belgelerin en önemlisi bireysel başvuru formu ya da bu forma uygun olarak düzenlenmiş dilekçedir. Usulüne uygun olarak doldurulması zorunlu olan bireysel başvuru formuna ek olarak başvuran kişinin temsilcisi ya da vekili (avukat, vasi, kayyum vs.) varsa bu kişinin temsilcisi olduğunu gösterir belgenin suretinin de Anayasa Mahkemesine sunmak zorundadır. Adli yardım talebi bulunmuyorsa ise bireysel başvuru için ödenmesi gereken başvuru harcının ödendiğine dair belgenin de başvuru sırasında dosyaya eklenmiş olması yine başka bir zorunluluktur. Ayrıca bireysel başvurunun konusu ile ilgili delillerin, benzeri dokümanların eksiksiz olarak bireysel başvuru dosyasına eklenmesi gerekmektedir.

Bireysel başvuru evrakına eklenmesi gereken belgeler şu şekilde sıralanabilir:

a) Başvuran kişiye ait nüfus cüzdanı onaylı fotokopisi ya da geçerli kimlik belgesi,

b) Tüzel kişilerin başvurması durumunda, tüzel kişi adına başvuruyu gerçekleştiren kişi için resmî olarak düzenlenmiş yetki belgesi,

c) Bireysel başvuruya konu olan nihai kararın ya da işlemin tebellüğ belgesi,

d) Bireysel başvuruya dayanak kılınacak belgelerin asılları ya da onaylı örnekleri,

e) Bireysel başvurunun yasal süresi içinde gerçekleştirilememesi durumunda geçerli mazereti belgeleyen evrak,

f) Harcın ödendiğine dair belge,

g) Kanuni temsilci veya avukat vasıtasıyla takip edilen başvurularda başvurucuyu temsile yetkili olduğuna dair belge,

h) Tazminat talebi varsa özellikle maddi tazminatlarda uğranılan zarar ve bununla ilgili belgeler,

i) Adli yardım talebi bulunmakta ise buna ilişkin belgeler (fakirlik ilmühaberi, sosyal güvenlik kurumu kaydı vs.).

Bireysel başvuru bürosunda bireysel başvuru üzerinde iki türlü inceleme yapılır. Birincisi hukuki nitelendirme gerektirmeyen hususlarda yapılan incelemedir. Bunlar: başvuru evrakında sunulan belgelerin onaylı olup olmadığı, başvuru harcının ödenip ödenmediği, başvuru formunun doldurulup doldurulmadığı, başvuru konusu ile ilgili dayanak belgelerin ve nihai kararın tebliğ edildiğine dair belgenin olup olmadığı gibi hususlardır. Dosyanın ayrıca şekil yönünden de incelemesi yapılır. Şekil yönünden yapılan inceleme ise daha ziyade başvuru formunda bulunması gereken kişisel bilgiler, vekil ve temsilci bilgi ve belgeleri, benzer bir başvuru yapıp yapılmadığı, formda belirtilen eklerin bulunup bulunmadığı, başvuru formunun imzasının bulunup bulunmadığı gibi hususlara yönelik incelemelerdir. Bu tür incelemeler, başvuru bürosundaki görevli personel tarafından yapılmaktadır.

Bireysel başvuru formu üzerinde personel tarafından yapılan inceleme ve değerlendirmelerin doğru yapıp yapılmadığı, bireysel başvuru bürosunda görevli raporörler tarafından kontrol edilir. Burada görevli raporör, ayrıca başvuru formunda bulunan hukuki nitelendirme gerektiren alanları inceler. Bunlar: başvuru formunda bulunan kamu gücünün işlem, eylem veya ihmaline dair olayların tarih sırasına göre özetinin yapıp yapılmadığı, başvuru formunun hangi haklarının ihlal edildiğine ilişkin bilgiler, başvuru formunun güncel ve kişisel bir temel hakkın doğrudan zedelendiğini iddia ettiği haklar, başvuru yollarının tüketildiğine ilişkin aşamalar ve bunlara ait bilgiler, ilgili kararlar ve bunlara ilişkin tebligat bilgileri, mazeret söz konusu ise bu mazerete ilişkin açıklamalar ve varsa buna ilişkin belgeler, gizlilik talebi olup olmadığı ve sonuç talebine ilişkin açıklamalardır.

Bireysel başvuru bürosunda, başvuru dosyasında yapılan inceleme sonunda bir eksiklik olmadığı tespit edilirse başvuru dosyası, kabul edilebilirlik incelemesi yapılmak üzere Komisyonlar Başkanlığına gönderilir.

Başvuru formunda belirtilen belgelerde; ihlal edilen hak veya hakların bildirilmemiş olması, kararı veren mahkeme bilgilerinin eksik olması ya da karar suretlerinin bulunmaması gibi eksikliklerin tespiti hâlinde başvuru veya vekiline eksiklik bildirim yazısı tebliğ edilerek başvurucudan belirtilen eksiklikleri, yazının tebliğinden itibaren 15 günlük kesin süre içerisinde bireysel başvuru usulündeki esaslara göre tamamlaması istenir. Posta, faks veya elektronik posta yoluyla eksikliğin giderilmesi hâlinde belgeler dosyaya dâhil edilmez. Bu durumda eksikliğin, süresinde giderilmediği sonucuna varılır.

Başvuru veya vekili, belirtilen 15 günlük kesin süre içerisinde eksiklikleri tamamladığı takdirde başvuru dosyası kabul edilebilirlik

incelemesi yapılmak üzere Komisyonlar Başraportörlüğüne gönderilir. Eksiklik giderme yazısının tebliğine rağmen 15 gün içerisinde giderilmemiş olması durumunda başvurucunun talep edilen belgeleri süresinde göndermiş olabileceği fakat yerel mahkemelerde veya postada gecikme ihtimali dikkate alınarak başvuru idari yönden hemen reddedilmeyip makul bir süre beklenir, bu süre genel itibarıyla bir aydır.

Başvurucudan eksiklik yazısı ile talep edilen belgelerin yasal süre içinde ulaştırılmadığının dolayısıyla eksikliğin giderilmediğinin tespit edilmesi hâlinde, tespit edilen eksikliğe bağlı olarak idari ret karar taslağı hazırlanır. Başvuru dosyasının incelenmesi sonucu başvurunun 30 gün içerisinde yapılmamış olduğunun tespit edilmesi hâlinde de yine idari ret karar taslağı hazırlanır. Eksikliğin; posta, faks veya elektronik posta yoluyla giderilmesi hâlinde de süresinde giderilmediği kabul edileceğinden idari ret karar taslağı hazırlanır.

Hazırlanan idari ret karar taslağı, doğru olduğu kanaatine varıldıktan sonra Komisyonlar Başraportörü tarafından onaylanır ve başvurucuya tebliğ edilir. Başvurucu, tebliğden itibaren yedi gün içerisinde başvurusunun idari yönden reddi kararına, yukarıda belirttiğimiz bireysel başvuru usulü ile itiraz edebilir. Bir başka ifadeyle idari redde itiraz; posta, faks veya elektronik posta yoluyla yapılamaz, yapıldığı takdirde idari ret kararına süresinde itiraz edilmediği kabul edilir. Anayasa Mahkemesi, posta ile yapılan eksiklik bildirimini kabul etmemiş ve başvuru evrakında tespit edilen eksiklikle yöntemine uygun olarak tamamlanmadığı için verilen idari ret kararına süresinde yapılan itirazı yerinde görmeyerek söz konusu itirazın kesin olarak reddine karar vermiştir.¹⁷

Anayasa Mahkemesi anılan kararın gerekçesinde, bireysel başvuru formunda veya forma eklenmesi gerekli belgelerde eksiklik tespit edilmesi hâlinde, eksikliğin giderilmesi için başvurucu veya varsa vekiline on beş günü geçmemek üzere süre verildiğini, başvurucunun Anayasa Mahkemesi ile eksiklik bildirimine yönelik yazışmalarını da İktüzük'te belirlenen bireysel başvuru usulünü izleyerek yapmak zorunda olduğunu ve bu usule uygun olarak gönderilmeyen bilgi ve belgelerin, başvurunun değerlendirilmesinde dikkate alınmayacağını, dosyaya dâhil edilmeyeceğini, bireysel başvuru usulünü düzenleyen 6216 sayılı Kanun'un 47'nci maddesinin (1) numaralı fıkrası ve İktüzük'ün 63'üncü maddesinde; mektup, e-posta, kargo, resmî posta, telgraf veya diğer elektronik iletişim araçları kullanılarak başvuru yapılmasına olanak tanınmadığını, bireysel başvurunun

¹⁷ AYM, *Ali Çiftci*, B. No.: 2013/7290, 17/7/2014, §§ 31-32.

bir parçası olan “*eksikliklerin giderilmesi*” aşamasının da aynı usule tabi olduğunu, bireysel başvuru usulünün bir bütün olduğunu; bireysel başvuru usulünü düzenleyen hükümlerin, eksikliklerin posta yoluyla da giderilebileceğine imkân tanıyacak biçimde geniş yorumlanamayacağını belirtmiştir¹⁸.

İdari ret kararına itiraz edilip edilmediğinin tespiti için makul bir süre beklenir. Bu süre ortalama 30 ila 45 gündür. Başvurucu, süresinde itiraz etmiş ise itirazın yerinde olup olmadığına dair inceleme yapılmak üzere başvuru evrakı Komisyonlar Başraportörlüğüne gönderilir. Süresinde itiraz edilmediği tespit edilir ise başvuru evrakı yani bireysel başvuru dosyası, kesinleşme işlemi yapılarak arşive kaldırılır.

2.2.2. Komisyonlar

Anayasa Mahkemesinde bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemesini yapmak üzere komisyonlar oluşturulmuştur.¹⁹ Komisyonlar, iki üyeden oluşmakta ve iki üye ile toplanmaktadır ve kararlarını oy birliği ile almaktadırlar. Komisyonların verdiği kararlar kesindir. Komisyonların oluşumu ve aralarındaki iş bölümü İçtüzük'te ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir.

Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuruların çoğunda bir takım eksikler bulunmakta, bazı başvurularda ise Anayasa'da düzenlenmiş olan haklara ilişkin doğrudan bir ihlalin bulunmadığı, bir başka ifadeyle başvuruların temelsiz olduğu görülmektedir. İşte bu tür dosyaların temel hak ihlal iddialarının esastan incelemesini yapan bölümlere gitmesinin önüne geçilmesi, bireysel başvuru bürosu aşamasında tespit edilememiş eksikliklerin başvurunun bölümlere gitmeden önce tamamlanması ve esas incelemesine gerek görülmeyen başvuruların sonuçlandırılması görevlerini Komisyonlar yerine getirmektedir.

Komisyonlarda, yapılan tüm başvurular üzerinde öncelikle kabul edilebilirlik yönünden bir inceleme yapılır. Yapılan bu inceleme sonucunda esastan incelenebilir nitelikte olmadığı anlaşılan bireysel başvurular, esasın incelenmesine geçilmeden *kabul edilemezlik* kararıyla sonuçlandırılır. Bu bakımından bireysel başvuru sisteminde komisyonlar bir yönüyle filtraj fonksiyonu görmektedir. Hukuki süzgeçten geçemeyen ve esastan incelenmeye değer görülmeyen başvurular bu aşamada elenir ve yargılama sürecinin dışında bırakılır.

Komisyonlarca kabul edilebilir nitelikte görülen başvurular ve kabul edilemezliği hususunda komisyon üyeleri arasında oy birliği

¹⁸ AYM, *Ali Çiftci*, B. No.: 2013/7290, 17/7/2014, §§ 26-28.

¹⁹ Mahkeme İçtüzüğü mad.32 Anayasa mad.149/1.

sağlanamayan başvurular, incelenmek ve karara bağlamak üzere Bölümlere gönderilir.

Komisyonların, bir başvuruyu kabul edilebilirlik kriterlerini karşılamadığı gerekçesiyle kabul edilemez bulabilmesi için öncelikle duruma göre Genel Kurul veya Bölümlerce verilmiş, Mahkemenin temel içtihadını ortaya koyan ilkesel kararlara ihtiyaç bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesi, esas olarak Bölümler vasıtasıyla bireysel başvuruda temel içtihat niteliğinde olan çok sayıda kabul edilmezlik kararları vermiştir. Kabul edilebilirlik kriterleri, 6216 sayılı Kanun'un 45, 46, 47 ve 48'inci maddelerinde düzenlenmiştir. Bu kriterlerden hangisinin önce ya da sonra yapılacağına ilişkin Kanun'da bir hüküm bulunmamaktadır fakat en basit olandan en zor ve karmaşık olana doğru bir araştırma yapılabileceği gibi bir kabul edilemezlik nedeni tespit edildikten sonra başka bir kabul edilemezlik nedeni araştırılmasına da gerek bulunmamaktadır. Örneğin süresinde yapılmayan bir başvuruda, başvurunun süre yönünden kabul edilemezliğine karar verildikten sonra artık başka bir kabul edilemezlik nedenini incelemeye ihtiyaç kalmaz. Yine başvuru süresinde yapılmış olmak kaydıyla bu kez başvurunun Anayasa ve Sözleşme'nin ortak koruma alanında yer alan bir hakka yönelik olmadığı tespit edilirse başvuru konu bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulunur ve başka bir araştırmaya gidilmez.

2.2.3. Bölümler

Bireysel başvurularının esas incelemesi Bölümler tarafından yapılmaktadır. Bölümler başkanvekilleri hariç dört asıl, üç yedek olmak üzere yedi üyeden oluşmakta ve bir başkanvekili başkanlığında en az dört üye ile toplanmaktadır. Başkanvekilleri, Bölüm Başkanı olarak görevlidirler. Bölümler, kararlarını salt çoğunluk ile almaktadırlar.²⁰ Bölümlerin oluşumu ve aralarındaki iş bölümü İçtüzük'te ayrıntılı bir biçimde düzenlenmiştir.

Bölümlerin başlıca görevi, komisyonlarca kabul edilebilirlik kararı verilerek gönderilen bireysel başvuruları inceleyerek karar vermek ve yine komisyonlarca kabul edilebilirlik kararı verilmeden Bölüme gönderilen başvurularda kabul edilebilirliğe ve esasa ilişkin karar vermektir.²¹

2.2.4. Genel Kurul

Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu 17 üyeden müteşekkildir. Genel Kurul, Başka'nın veya belirleyeceği başkanvekilinin başkanlığında

²⁰ Anayasa mad. 149/1.

²¹ Mahkeme İçtüzüğü mad. 27, 28 vd.

Başkan hariç en az on iki üye ile toplanır ve kural olarak salt çoğunluk ile karar verir.²²

Genel Kurulun asıl görevleri; bireysel başvuruların kabul edilebilirlik ve esasının karara bağlanmasıdır. İçtüzük'ün 25'inci maddesinin (d) bendi gereğince Genel Kurulun bireysel başvurulara ilişkin tek görevi bulunmaktadır: İki bölüm hâlinde çalışan Anayasa Mahkemesi, bölümlerin bireysel başvurulara ilişkin verdiği kararlar arasında oluşan veya oluşabilecek içtihat farklılıklarını gidermek ve bölümlerce Genel Kurula sevk edilen konuları karara bağlamaktır.

2.3. Kabul Edilebilirlik Hiyerarşisi

Bireysel başvuru sisteminde, başvuru dosyaları bireysel başvuru bürosu, komisyonlar ve bölümler tarafından kabul edilebilirlik kriterleri çerçevesinde incelenmektedir. Bağlayıcı olmamakla birlikte bireysel başvuruların Anayasa Mahkemesi tarafından incelenmesinde şu sıralama esas alınmaktadır:

a) Bireysel başvurunun ön incelemesi sonucunda başvuru formu ve eklerindeki belgelerde eksik olması hâlinde eksikliğin giderilmesi istenir ve istenilen eksikliklerin süresinde ve tam olarak giderilmediği sonucuna varıldığında idari ret kararı verilir. Yukarıda belirtilen yöntemlerden herhangi aykırı olan bireysel başvuru yapıldığının tespit edilmesi durumunda da yine aynı şekilde idari ret kararı verilir. Bu inceleme, şekil eksikliği incelemesi olarak ifade edilir.²³ Bu açıdan şekil eksikliği incelemesi öncelikli bir incelemedir ve bireysel başvuru bürosu tarafından yapılmaktadır.

b) Başvuru süresi, Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuruların incelenebilmesi bakımından büyük önem taşımaktadır. Bir başvurunun Haklı olsa bile süresinde yapılmadığı tespit edilirse süre yönünden başvuru reddedilir. Başvuruların süresinde, yani 30 gün içinde yapılması zorunludur.²⁴ Başvurunun süresinde yapılmadığı, evrakin bireysel başvuru bürosunda bulunduğu aşamada tespit edilirse, bu durumda da Komisyonlar Başraportörlüğü tarafından başvuru hakkında idari ret kararı verilir.

Bu iki kriter bireysel başvuru bürosu aşamasında uygulanmaktadır.

Mahkemenin yetkisine ilişkin kabul edilemezlik nedenlerine ve esasa ilişkin olmak üzere diğer kabul edilebilirlik hususlarına dair incelemeler, komisyonlar ve bölümler tarafından yapılmaktadır. Bu kriterler e şu şekilde sıralanabilir:

²² Mahkeme İçtüzüğü mad. 24, Anayasa mad.148/1.

²³ 6216 sayılı Kanun Mad.48/1, Mahkeme İçtüzüğü Mad.66/1.

²⁴ 6216 sayılı Kanun mad.47/5.

c) Mükerrer Başvuru: Aynı başvuru aynı nedenle birden fazla bireysel başvuruda bulunamaz. Mükerrer başvurular hâlinde başvuru bu nedenle reddedilir.

d) Mahkemenin yetkisine ilişkin kabul edilemezlik nedenleri kişi, yer, zaman ve konu bakımından kabul edilemezlik nedenleridir (6216 sayılı Kanun mad. 45/1, 46/1).

e) Başvuru yollarının tüketilmemesi ise bir diğer kabul edilemezlik nedenidir (6216 sayılı Kanun mad. 45/2).

f) Açıkça dayanaktan yoksunluk hâli de bir kabul edilemezlik nedenidir (6216 sayılı Kanun mad. 48/2).

g) Bireysel başvurunun süresinde yapılıp yapılmadığı her zaman bireysel başvuru bürosu aşamasında tespit edilemeyebilir. Bu yüzden başvurunun süresinde yapılıp yapılmadığı Mahkemece, başvurunun her aşamasında resen araştırılır. Süre yönünden de komisyonlarda ve bölümlerde kabul edilebilirlik incelemesi yapılır.

h) Bir diğer kabul edilemezlik nedeni de “*düşme*” dir. Bireysel başvuru dosyasında başvuru kişinin mağdurluk statüsü sona ermişse başvuru kişinin mağdurluk statüsünü kaybettiği anlaşıldığından başvurunun, diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin “*düşmesine*” karar verilir.²⁵

Yukarıda belirtilen sıralamada yer alan kriterlerden önce gelenler başvuruda karşılanmamışsa başvurunun diğer kriterler açısından incelenmesine gerek bulunmamaktadır. Örneğin zaman bakımından yetkisizlik kapsamında kalan ve bu nedenle mahkemenin yetkisi kapsamında olmayan bir konuda bireysel başvuru yapılmış olması hâlinde, başvuru öncelikle zaman bakımından yetkisizlik nedeniyle reddedilir. Bu durumda daha sonra gelen başvuru yollarının tüketilmesi, başvurunun süresinde yapılması gibi kriterlere uygunluk açısından ayrıca bir değerlendirmeye gidilmemektedir.²⁶

²⁵ AYM, *Ümüt Demir*, B. No.: 2012/1000, 18/9/2014, §§ 30-32.

²⁶ “Başvuru konusu kararın bireysel başvuruların incelenmeye başlandığı tarih olarak belirlenen 23/9/2012 gününden önce kesinleşmiş olduğu anlaşıldığından başvurunun bu kısmının diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “*zaman bakımından yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.” bk. AYM, *Nurettin Hâldun Gelelioğlu*, B. No.: 2013/9579, 26/6/2014, § 27.

3. İDARİ RET KURUMU

*Mustafa Eyyub DEMİRBAŞ**

3.1. Genel Olarak

Bireysel başvuru, Türk hukuk sistemine 23/9/2012 tarihinde girmiş bir hak arama usulüdür. Bu usul, idari ret kararı ile sonuçlanan başvurularda tam manasıyla karşılığını bulamamaktadır.

İdarenin veya yargılama makamlarının yaptığı ya da yapmadığı her hamlenin sonrasında dava taraflarının bireysel başvurusu olarak ortaya çıkan bu hak arama gayreti, her hukuk sisteminde olduğu gibi bir takım şekil şartlarına bağlanmıştır. Öncelikle ve özellikle bu şekil şartlarını aşmayı başarabilen başvurular, incelenmeyi hak etmekte; esas/öz, şeklin önüne geçmeyi yine başaramamaktadır. Her yeni hukuk kurumunun oluşturacağı yeni sistem, öncelikle şeklin temini ile başlayacağından esasın ikinci planda kalması kaçınılmaz bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bu esasın önemsizliği anlamına gelmeyip, şekilden sonra ve şekle bağlı bir öz ile formüle edilmesi zaruretinin bir gereğidir.

Bireysel başvuruların idari ret kararı ile karşılanması, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurudaki filtrajında önemli bir yer tutmakta, idari ret kararlarının sayısında ise önemli bir yekûn tutmaktadır.²⁷ Yargılama usullerine ilişkin 6216 sayılı Kanun ile İçtüzük'te karşılığını bulan ve kurallara bağlanan bireysel başvurudaki şekil şartları, esas itibarıyla Anayasa Mahkemesi içtihatları ile yeterli netliğe kavuşmuştur.

3.2. Kavram

İçtüzük'te, bireysel başvurunun reddinden söz etmekte ise de, uygulamada bu kurum "*İdari Ret*" olarak adlandırılmıştır. Bireysel başvurularda "*Kabul Edilemezlik*" veya "*Kabul Edilebilirlik*" kararları verilebildiğine göre, bu türden retlere "*Başvuru Ret Kararı*" denmesinin uygun olacağı kanısındayız. Zira başvuru, en baştan daha işin esasına girilmeden reddedilmekte, ihlal iddiasına ilişkin hiçbir hukuki değerlendirme yapılmamaktadır. Ön inceleme aşamasında başvurunun şekli incelenmekte, özü/esası incelenmeyi hak edememektedir. Ayrıca idari bir tasarruf yapılmamakta ve yapılan yargısal faaliyet gereği

* Cumhuriyet Savcısı /Anayasa Mahkemesi Raportörü

²⁷ 6/7/2015 tarihi itibarıyla toplam başvuru sayısı 42.902 iken aynı tarihte verilen idari ret kararları toplamı 6.157'dir. Bu sayısal verilere göre idari ret oranı toplam başvuruların %14,36'sına karşılık gelmektedir.

verilen başvuru ret kararının itirazı ile dosya bu yönden incelenmek üzere Komisyonlara gönderilmektedir. Komisyonlar tarafından, verilen başvuru ret kararının isabetli olmadığı belirlenmesi hâlinde kabul edilemezlik incelemesine geçilmektedir. Hatta ihlal iddiasının değerlendirilmesi amacıyla dosyanın Komisyonlar tarafından Bölümlere sevkine de bir engel bulunmamaktadır. Bu hâliyle Bireysel Başvuru Bürosu tarafından verilen filtraj kararının “*Başvuru Ret*” kararı olması gerektiği açıktır.

3.3. Tanım

İdari ret kararı, Anayasa Mahkemesi Komisyonlar Başraportörü tarafından verilen, ilgisine tebliğ edilen ve tebliğden itibaren 7 (yedi) gün içinde itiraz edilebilen, süresinde yapılmadığı veya süresinde itiraz edilmediği belirlenen veya belirlenen eksikliklerin (süresinde veya yöntemine uygun olarak) kısmen veya tamamen en çok 15 (on beş) gün içinde giderilmediği anlaşılan yahut mevzuatla konulan şekil şartlarını taşımayan başvuruların filtre edilmesidir. İdari ret kararlarına itirazda bulunulması hâlinde başvuru dosyası Komisyonlar Raportörlüğüne gönderilmekte ve komisyonlar tarafından bu konuda kesin olmak üzere karar verilmektedir.

3.3.1. İdari Ret Süreci

Şekil şartlarını taşımayan bireysel başvurular için Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Bürosu tarafından “*Eksiklik Bildirimi*” yazısı yazılmakta ve eksikliklerin verilen kesin sürede -ki bu süre mevzuat gereği en çok 15 gündür- başvuru tarafından tamamlanılması istenmektedir.

Başvurucu, kendisine eksiklik bildiriminin tebliğinden itibaren en geç 15 gün içinde eksikliği tümüyle gidermelidir. Aksi hâlde başvurusu reddedilmektedir. Ayrıca başvuru, eksik bildirim Anayasa Mahkemesine doğrudan teslim etmesi veya diğer mahkemeleri ya da yurt dışı temsilcilikleri aracılığıyla gönderme yolunu seçmesi gerekmektedir. Bu yollar dışında Anayasa Mahkemesi ile yazışma yapma veya cevap verme usulleri reddedilmiştir. Bir başka ifadeyle başvuru hangi yöntemlerle yapılabiliyorsa eksiklik giderimi de aynı yöntemlerden biriyle yapılmalıdır. Bu yöntemler dışında bir yöntemle yapılan eksiklik giderimi kabul edilmemektedir.

Ön inceleme testinde şekil eksikliği bulunmadığı anlaşılan veya eksikliği giderilmiş olan başvurular, Anayasa Mahkemesinin Bireysel Başvuru Bürosunda süre yönünden bir teste tabi tutulmaktadır. Şöyle ki ön inceleme, sadece şekle ilişkin bir inceleme olmayıp başvurunun diğer eksikliklerden de arı olup olmadığı yoklandığı bir taramadır. Bu kapsamda başvurunun süresinde yapılıp yapılmadığını sorunu

Anayasa Mahkemesinin içtihadıyla netleştirilmiştir.²⁸ Dolayısıyla süresinde yapılmadığı tespit edilen başvurular, şeklen eksik başvurular ile aynı uygulamaya tabi olmaktadır. Başvurunun, süresinde yapılması gerekliliği yanında idari ret kararlarına yapılan itirazlarda da süre sınırı vardır, bu süre geçirildikten sonra yapılan itiraz başvuruları kabul edilemez ve söz konusu başvuru idari ret kararına itiraz gereği Komisyonlara gönderilerek kesin olarak reddedilir.

3.3.2. İdari Ret Kararlarında Eksiklik Türleri

İdari ret usule ilişkin idari ret ve süre yönünden idari ret olmak üzere iki ret usulüne tabidir. Buna ek olarak başvuru ret kararlarına yapılan itirazın süresinden sonra yapılması hususunu da dâhil edip eksiklik türlerini üç başlık altında incelemek daha doğru olacaktır.²⁹

3.3.2.1. Usule İlişkin İdari Ret

Usule ilişkin idari ret müessesinin temel amacı, bireysel başvurunun şekil şartlarının varlığının teminidir. Bu kapsamda şekil şartlarına ilişkin bir eksiklik bulunduğu verildiğinde keskin sürede bu eksiklikler tek tek belirlenerek başvurucu bilgilendirilmekte ve başvurucudan belirlenen eksiklikleri tamamlaması istenmektedir. Bu bahiste, bireysel başvuruda hangi usulün kullanılacağı yani bireysel başvuru formunun içeriği ile ekinde gönderilecek evrakın neler olacağı belirlenmelidir.

İçtüzük'ün 59'uncu maddesi ile Bireysel Başvuru Formu ve eklerinin içeriğinde hangi başvuruların usulen eksik olmayacağı ayrıntılı şekilde belirtilmiştir. Öncelikle başvuruların, İçtüzük ekinde örneği bulunan ve Mahkemenin İnternet sitesinde yayımlanan başvuru formu kullanılarak resmî dilde yapılması gerektiği kural hâline getirilmiş ve başvuru formlarının birliği sağlanmıştır.

Başvuru formunda; başvurunun adı, soyadı, kimlik numarası, doğum tarihi ve yeri, uyruğu, cinsiyeti, mesleği ve adresi, varsa telefon numaraları ve elektronik posta adresi; başvuru tüzel kişi ise unvanı, adresi ve tüzel kişiliği temsile yetkili kişinin kimlik bilgileri, varsa telefon numaraları ve elektronik posta adresi; başvurunun kanuni temsilcisi ya da avukatı varsa kanuni temsilcisinin ya da avukatının adı ve adresi, varsa telefon numarası ve elektronik posta adresinin yazılması kuralı getirilmiş, bu yolla başvurunun ve varsa vekilinin kimliğinin belirlenmesi sağlanmıştır. Sonrasında kamu gücünün ihlale neden olduğu iddia edilen işlem, eylem ya da ihmaliine dair olayların tarih sırasına göre özetinin yazılması istenerek ihlalin mahiyeti ve

²⁸ Bk. İleride başvuru süresi.

²⁹ İdari ret nedenleri ve bunlara ilişkin karar örnekleri ekte gösterilmiştir

yaşanan süreç hakkında bilgi verilmesi sağlanmış, başvuru kamunun hangi işlem, eylem ya da ihmalden etkilendiğinin anlaşılır hâle getirilmesi amaçlanmıştır. Yapılan süreç özetinden sonra bireysel başvuru kapsamındaki haklardan hangisinin, hangi nedenle ihlal edildiği ve buna ilişkin gerekçeler ve delillere ait özlü açıklamalar yapılması istenerek bireysel başvurunun temel konusunun ne olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Bireysel başvuruda, başvuru güncel ve kişisel bir temel hakkının doğrudan zedelendiği durumlarda esasa geçildiği için iddiaların dayanaklarının serdedilmesi gerektiği belirlenmiş ve başvurudan güncel ve kişisel bir temel hakkının doğrudan nasıl zedelendiğini önce dillendirmesi sonrasında ise delillendirmesi istenmiştir. Başvuru yollarının tüketilmesi esas olduğundan buna ilişkin aşamaların başvuru formunda gösterilmesi gerekmektedir. Buna ek olarak başvuru yollarının tüketildiği veya başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihin formda gösterilmesi suretiyle başvurunun süresinde yapıp yapılmadığına dair gerçekleşecek incelemenin kolaylaştırılması amaçlanmıştır. Eğer başvuru mazerete dayalı olarak süresinde başvuru yapamamış ise mazeretine ilişkin açıklamaları da forma eklemelidir. Nihayet başvuru sonuca ilişkin taleplerini de sıralaması gerekmektedir. Ayrıca birlikte incelenme veya mükerrer kayıt olması hâlinde bu hususların tespiti amacıyla başvurudan Anayasa Mahkemesinde devam etmekte olan bir başka bireysel başvurusu varsa bunun numarasını yazması beklenmektedir. Bunun yanında başvuru, kamuya açık belgelerde kimliğinin gizli tutulması talebi varsa bu hususun ve bunun gerekçelerinin de belirtilmesi gerekmektedir. UYAP sisteminin sağladığı bir teknik kolaylık olarak kısa mesaj (SMS) veya elektronik posta yoluyla bilgilendirme yapılmasını isteyip istemediğine ilişkin not eklenmesi hâlinde başvuru, bu vasıtalarla başvurusu hakkında bilgilendirilebilmektedir. Nihayet formun başvuru ve varsa avukatının ya da kanuni temsilcinin imzalarını taşıması gerektiği belirlenmiştir.³⁰

Bireysel başvuru formunun ekine kanuni temsilci veya avukat vasıtasıyla takip edilen başvurularda başvurucuyu temsil yetkili olduğuna dair belgenin, harcın ödendiğine dair belgenin, nüfus cüzdanı örneğinin, başvuru yabancı olması durumunda geçerli bir kimlik belgesinin, tüzel kişilerde tüzel kişiliği temsile yetki belgesinin, nihai karar ya da işlem tebliğ edilmişse tebliğ belgesinin, dayanılan belgelerin asılları ya da onaylı örneklerinin, tazminat talebi varsa uğranılan zarar ve buna ilişkin belgelerin, başvuru süresinde

³⁰ Başvuru formunda bulunması gereken bilgilere ilişkin cetvel, başvuru kamunun kendi başvurularını denetlemelerine ve hazırladıkları formun yeterliliği hususunda bilgi edinmelerine katkı sağlayabileceği düşüncesi ile ekte gösterilmiştir.

yapılamamışsa varsa mazereti ispatlayan belgelerin eklenmesi yahut ihlal iddiasına dayanak gösterilen belgelere herhangi bir nedenle erişilememesi hâlinde bunun gerekçelerinin belirtilmesi gerekmektedir.

Mahkeme gerekli gördüğü takdirde bu bilgi ve belgeleri toplayabilir. Kaldı ki UYAP sistemine yapılan entegrasyon ile ihlal iddiasına ilişkin adlî süreçler bireysel başvuru dosyası ile irtibatlandırılabilen ve bu sayede dava konusu evraka ulaşma imkanı bulunabilmektedir. Ayrıca başvuruların, adreslerinde veya başvurularıyla ilgili koşullarında herhangi bir değişiklik meydana geldiğinde bunu Anayasa Mahkemesine bildirmeleri zorunluluğu bulunmaktadır. Başvuru formunun, İçtüzük'ün 59'uncu maddesine uygun olarak düzenlenmesi ve aynı maddede belirtilen belgelerin ya da onaylı örneklerinin başvuru formuna eklenmesi gerekmektedir. Başvuru formu, okunaklı ve başvurunun esasına yönelik özlü bilgileri içerir şekilde hazırlanmalıdır. Başvuru formunun ekler hariç on sayfayı geçmesi hâlinde başvurucunun, başvuru formuna olayların özetini eklemesi gerekmektedir. Başvurucu, başvuru formunun ekinde sunduğu belgeleri, tarih sırasına göre numaralandırarak her bir belgeyi tanımlayıcı başlıklar hâlinde dizi pusulasına bağlamalıdır³¹.

Şekil eksikliği içeren başvuru, eksikliklerin tamamlanması amacıyla başvurucuya gönderilir ve tespit edilen eksikliklerin verilen kesin sürede tamamlanmaması hâlinde usule ilişkin idari ret kararı verilir.

3.3.2.2. Süre Yönünden İdari Ret

6216 sayılı Kanun'un "*Bireysel başvuru usulü*" başlıklı 47'nci maddesinin (5) numaralı fıkrasında bireysel başvurunun; başvuru yollarının tüketildiği tarihten, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerektiği belirtilmiştir. Bu süreler içerisinde yapılamayan başvurular da idari ret ile sonuçlanmaktadır.

Anayasa Mahkemesinin süreye ilişkin içtihadı belirli hâle gelmiştir. Bu kapsamda bireysel başvurunun; başvuru yollarının tüketildiği tarihten, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması kural hâline getirilmiş, aynı fıkra ile mazerete ilişkin özel durum için istisna oluşturulmuştur. Haklı bir mazeret nedeniyle süresi içinde başvuramayanlar, mazeretin kalktığı tarihten itibaren mazeretlerini belgeleyen delillerle birlikte on beş (15) gün içinde başvurabilirler. Mahkeme, öncelikle başvurucunun mazeretinin geçerli görülüp görülmediğini inceleyerek talebi kabul

³¹ Başvuru formuna eklenmesi gereken belgelere ilişkin cetvel, başvuruların kendilerini denetleme ve formun yeterliliği hususunda bilgi verebilir düşüncesi ile ekte gösterilmiştir.

veya reddeder.

Süre yönünden yapılan incelemede en geç otuzuncu gün yapılan başvurular dışında kalan başvurular idari ret kararı ile karşılanmakta ve itirazı mümkün olmak üzere başvuruculara tebliğ edilmektedir.

3.3.2.3. İtiraz Hâlinde Süre Aşımı Nedeniyle İtirazın Reddi

İçtüzük'ün 66'ncı maddesinin (3) numaralı fıkrasında “Başvurunun; süresinde yapılmadığı, 59'uncu ve 60'ncü maddelerdeki şekil şartlarına uygun olmadığı ve tespit edilen eksikliklerin verilen kesin sürelerde tamamlanmadığı hâllerde Komisyonlar Başraportörü tarafından reddine karar verilir ve başvurucuya tebliğ edilir. Bu karara tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde Komisyona itiraz edilebilir. Bu konuda Komisyonların verdiği kararlar kesindir” hükmüne yer verilmiştir.

Başvurusu reddedilen başvurucu, reddin kendisine tebliğinden itibaren 7 (yedi) gün içinde idari ret kararına itiraz etmelidir. Süresinde itiraz edilmeyen idari ret kararı yaklaşık 30 gün sonra kesinleştirilip arşive kaldırılmaktadır. İtiraz, süresinde yapılmaz ise başvuru ve idari ret kararına yapılan itiraz komisyonlar tarafından kesin olarak reddedilmektedir.

3.4. Bireysel Başvuru Bağlamında Taleple Bağlılık ve Kanıtlanmamış Şikâyet

İdari ret kurumu hakkında yukarıda verilen özlü bilgilerden sonra bireysel başvuruda taleple bağlılık ilkesinin varlığının vurgulanması gerekmektedir. Zira bireysel başvuruda taleple bağlılık resen inceleme engeli oluşturmaktadır. Başvurucuların, taleplerini formun ilgili kısmına net olarak yazmaları gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi, başvuruları ihlal edildiği iddia edilen anayasal haklar çerçevesinde değerlendirmektedir. Ancak Anayasa Mahkemesi, olayların başvurucu tarafından yapılan hukuki tavsifi ile bağlı değildir. Bu sebeple başvurucunun iddialarını yaptığı değerlendirme sonucunda Anayasa Mahkemesi tavsif etmekte ve bu anayasal haklar çerçevesinde değerlendirme yapmaktadır. Tavsif yetkisini elinde tutan Anayasa Mahkemesi, asgari bilgi ve belgeleri istemekte ve belgelere ulaşamamasının makul sebeplere dayandırılması hâlinde bu belgelere kendisi ulaşmakta, incelemesini bu belgelere göre yapmaktadır. Bu bağlamda kanıtlanmamış şikâyet hususunun da irdelenmesi ve kanıtlanmış şikâyetlerin Anayasa Mahkemesi tarafından incelendiğinin belirtilmesi gerekmektedir. Şöyle ki Anayasa Mahkemesi 9/1/2014 tarihli ve 2013/276 sayılı bireysel başvuru kararında kanıtlanmamış şikâyetlerin ayrımını yaparak ilkesini koymuştur.³²

³² 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 47'nci maddesinin (6) numaralı fıkrasına göre başvuru evrakında herhangi bir eksiklik

Bu bağlamda Anayasa Mahkemesinin başvuru tarafından tamamlanmasını isteyebileceği eksiklikler şekli eksiklerdir. Bu yönüyle yukarıda da temas edildiği üzere idari ret türleri, usule ilişkin ve süre yönünden idari ret olarak nitelendirilmiştir. Ön inceleme, esasın incelendiği bir tarama olmayıp şeklin tamamlatıldığı bir süreçtir. Başvurucunun söylemediği hiçbir husus eksiklik konusu yapılamamalı ve tamamlatılmaya çalışılmamalıdır.

İçtüzük, usul yönünden idari reddi, belirlenen eksikliklerin tamamlanmaması hâli olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla başvurucudan kaynaklanmayan durumlarda yeni belirlenecek eksiklikler için yeni eksiklik bildirim yazıları yazılabilir. Bu kapsamda başvurucudan kaynaklanmayan ve ortaya çıkabilecek yeni gereksinimler hariç olmak kaydıyla eksiklik tamamlama sürecinden sonra yeniden eksiklik tamamlatma sürecinin başlatılmaması gerekmektedir. Bir başka deyişle eksiklik bildirim kuralı olarak bir kez yapılmalı ve eksiklik giderilmediği takdirde idari ret kararı ile dosya sonuçlandırılabilir.

3.5. Sonuç ve Öneriler

Bireysel başvuru filtraj yöntemi olarak idari ret kurumu, ilgili mevzuatın şekli olarak uygulanması sonucu verilmektedir. Bu konuda ilke kararları koyan Bölümlerin karar almadığı hiçbir konuda şekli mevzuattan uzaklaşmaya meyil edilmemekte ve önceden kurala bağlanmış bu şekil denetimi, esasın ardına katılarak esnetilememektedir. Bu kapsamda örneğin nüfus cüzdanı örneği eksikliğinin, tarih içermeyen bir fakirlik belgesinin, ya da imzasız bir formun eksiklik bildirimine rağmen tamamlanmaması hâlinde salt bu nedenle idari ret kararı verilebilmektedir.

bulunması hâlinde, Anayasa Mahkemesi başvurucudan, eksikliğin tamamlanmasını ister. Anayasa Mahkemesi İçtüzük'ün 66. maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre Mahkemenin başvurucudan giderilmesini isteyebileceği eksiklikler, şekli eksikliklerdir. İlk olarak Mahkeme, usulünce doldurulmamış olan başvuru formunun usulüne uygun olarak doldurulmasını isteyebilir. İkinci olarak ise başvuru ihlal iddiasına dayanak gösterdiği bilgi, belge ve deliller başvuru dilekçesine eklenmemiş ise dayanılan bu belgelerin tamamlanmasını isteyebilir.

Öte yandan İçtüzük'ün 59'uncu maddesinin (4) numaralı fıkrası uyarınca, başvuru ihlallerini dayandırdığı belgelerden bir bölümü başvuru ihlalinde bulunmayan başvuru formunda açıklanmalıdır. Başvurucunun, ilgililerin elinde olan belgeleri Anayasa Mahkemesinin yardımı olmadan alamayacağını ikna edici şekilde açıklaması ve gerekli diğer bilgi ve belgeleri de sunmasına bağlı olarak Anayasa Mahkemesi, gerekli gördüğü bilgi, belge ve delilleri ilgililerden isteyebilir.

Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvurularda başvuruların, başvurularını takip etme yükümlülükleri vardır. Bu yükümlülüğün bir gereği olarak başvuru formu titizlikle doldurulmalı, ihlal iddiasının dayanağı olan tüm olaylar gösterilmeli, başvuruyu aydınlatacak ve hükmün esasını etkileyecek argümanları destekleyici tüm belgeler başvuru dilekçesine eklenmelidir. Şayet bir belge elde edilememişse bunun da nedenleri açıklanmalıdır. Somut başvuruda başvuru bu koşulları yerine getirmeyerek ihlallerini temellendirmediğinden başvurusunun esasının incelenmesi imkânı bulunmamaktadır (*Veli Özdemir*, B. No.: 2013/276, 9/1/2014, §§ 21-26).

Eksiklik bildirimine rağmen tamamlanmayan herhangi bir hususun varlığı idari ret vermeye yeterli görülmektedir. Aksi düşünce Komisyonlar ve Bölümler tarafından eksiklik tamamlanması zaruretini doğurmakta ve bu durum esasın perdelenmesine neden olabilmektedir. Doğru yapılan ön inceleme³³ filtrajının Komisyonları ve Bölümlerin büyük ölçüde rahatlatacağı kanaatiyle hareket edilmekte ve bu hareket tarzıyla filtraj kararları verilerek Komisyonlar ve Bölümler, şeklin ikinci ve üçüncü kez incelenmesi işinin/işleminin engellenmesi amaçlanmaktadır. Karmaşık şikâyetler konusunda idari ret kararı verilmesi veya bireysel başvuru formatında olmayan dilekçe mahiyetindeki müracaatların da *Dilekçe Ret* kararı ile incelemeye alınmaması yöntemi filtrajın daha etkin bir biçimde yapılabilmesi bakımından dikkate değer uygulamalardır. Filtraj marjının genişletilmesi, ilk bakışta eksiksiz olan başvurunun esasının özenli ve esaslı incelenmesi sonucunu ve son tahlilde Anayasa Mahkemesinin başarısını temin edecektir. Bu yöntemle öz, şekle kurban edilmiş olmayacak aksine şekil özün öncüsü, sağlayıcısı ve hızlandırıcısı olacaktır.

³³ Dosya İnceleme ve Tasnif Tutanağı ekte gösterilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

Bireysel Başvuru Usulünde

Kabul Edilebilirlik Kriterleri

1. MAHKEMENİN YETKİSİNE İLİŞKİN KABUL EDİLEMEZLİK NEDENLERİ

*Dr. Hüseyin TURAN**

Anayasa Mahkemesine yapılan her başvuru, başvuru numarası aldıktan sonra incelenmek ve karar verilmek üzere sıraya alınmaktadır. Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuruların temel bir hakkın ihlal edildiği şikâyetiyle yapılması gerekmekte ise de başvuruların incelenmesinde durumun böyle olmadığı görülmektedir. Bireysel başvuruda bulunanların sayısı arttıkça gerçekten temel bir hakkın ihlal edildiğine ilişkin yapılan şikâyetlerin uzun süre incelenememesi söz konusu olabilecektir. Bu nedenle bireysel başvuruda temel hak ve özgürlüklerin etkin bir şekilde incelenebilmesi için bu incelemeyi hak etmeyen diğer başvuruların baştan reddedilmesi ve kayıttan düşürülmesi gerekmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de aşırı iş yüküyle başa çıkılabilmek ve asıl fonksiyonunu icra edebilmek için kabul edilebilirlik kriterlerini karşılamayan başvuruları reddetme yöntemini benimsemiştir³⁴. Temel hak ve özgürlüklerin ulusal düzeyde etkin bir şekilde korunabilmesi ve Anayasa Mahkemesinin asıl fonksiyonunu icra edebilmesi için kabul edilebilirlik kriterlerinin benimsenmesi bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

1.1. Mahkemenin Zaman Bakımından Yetkisi (Ratione Temporis)

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için belirli bir tarih öngörülmüştür. Belirlenmiş olan bu tarihten sonra kesinleşen işlem ve eylemler aleyhine bireysel başvuru yapılabilmektedir. Dolayısıyla başvuru konusu eylem ve işlemler eğer bu tarihten önce kesinleşmiş ise artık o işlem için Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapılamamaktadır. Bu durum, Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisini açıklamaktadır.

6216 sayılı Kanun'un "Yürürlük" başlıklı 76'ncı maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre, "Bu Kanunun; 45 ilâ 51 inci maddeleri 23/9/2012 tarihinde yürürlüğe girer." Bu Kanun'un belirtilen maddeleri incelendiğinde söz konusu maddelerin Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruyu düzenleyen maddeler olduğu görülecektir. Aynı Kanun'un geçici 1'inci maddesinin (8) numaralı fıkrasında da "Mahkeme, 23/9/2012

* Hâkim/Anayasa Mahkemesi Raportörü

³⁴ HARRIS, David/ O'BOYLE, Michael/ WARBRIC, Colin; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, Avrupa Konseyi, Birinci Baskı, Ankara, 2013, s. 785.

tarihinden sonra kesinleşen nihai işlem ve kararlar aleyhine yapılacak bireysel başvuruları inceler” denilmektedir.

Bu kanun hükümleri birlikte dikkate alındığında Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisinin başlangıcı 23/9/2012 tarihidir. Bu açık düzenlemeler uyarınca Mahkeme, ancak bu tarihten sonra kesinleşen nihai işlem ve kararlar aleyhine yapılan bireysel başvuruları inceleyebilecektir. Dolayısıyla anılan tarihten önce kesinleşmiş nihai işlem ve kararları da içerecek şekilde mahkemenin zaman bakımından yetkisinin kapsamının genişletilmesi mümkün gözükmemektedir. Şüphesiz, bu tarihten önce verilmiş ve kesinleşmiş kararlar aleyhine gerekli şartların bulunması kaydıyla Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) başvuruda bulunmaya bir engel bulunmamaktadır.

Mahkemenin zaman bakımından yetkisine ilişkin bu düzenlemelerin kamu düzenine ilişkin olması nedeniyle bireysel başvurunun tüm aşamalarında resen dikkate alınmaları gerekir.³⁵ Anayasa Mahkemesi bu gerekçeyle, başvurunun her aşamasında zaman bakımından yetkisinin bulunup bulunmadığına karar verebilmektedir.

Anayasa Mahkemesi, zaman bakımından yetkisi için kesin bir tarihin belirlenmesinin gerekliliğiyle ilgili olarak hukuk güvenliği prensibine atıf yapmıştır. Mahkeme söz konusu kararında, hukukun evrensel ilkelerinden birisinin hukuk güvenliği prensibi olduğunu belirttikten sonra bu ilkenin, hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm eylem ve işlemlerinde devlete güven duyabilmelerini, devletin de hukuki düzenlemelerde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerekli kıldığını ortaya koymuştur. Mahkemeye göre kanunlar, ilke olarak yürürlük tarihlerinden sonraki olay, işlem ve eylemlere uygulanmak üzere çıkarılır. Bu nedenle bireysel başvurular bakımından Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisi için kesin bir tarihin belirlenmesi ve Mahkemenin yetkisinin geriye yürür şekilde uygulanmaması, hukuk güvenliği ilkesinin bir sonucu olarak kabul edilmiştir.³⁶

Bir kamu gücü işleminin bireysel başvuru bakımından ne zaman kesinleşmiş sayılacağı hususu, üzerinde önemle durulması gereken ve Anayasa Mahkemesinin kararlarıyla ortaya koyacağı bir meseledir. Mahkeme, başvuruya konu bir işlemin zaman bakımından yetkisi içinde bulunup bulunmadığını, her şeyden önce ilgili mevzuat ve başvuru kurumunun özelliklerini, hukuksal başvuru veya idari başvuru olup olmadığını dikkate alarak kamu gücü işleminin hangi tarih itibarıyla

³⁵ AYM, *Hasan Çelen*, B. No.: 2012/73, 5/3/2013, § 16. Aynı mahiyette bk. *Zafer Öztürk*, B.No.: 2012/51, 25/12/2012, §17. vd.

³⁶ AYM, *Zafer Öztürk*, B. No.: 2012/51, 25/12/2012, § 18.

kesinleştiğinin tespitini yaparak belirlemektedir.³⁷

Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisinin belirlenmesi açısından önemli olan kesinleşme kavramı, bazı açılardan hukukun diğer alanlarında kullanılan şeklinden farklılık göstermektedir. Başka bir ifadeyle, bireysel başvuru yönünden ayrı bir kesinleşmeden, özerk bir kavramdan söz etmek gerekir.³⁸ Anayasa Mahkemesi bu nedenle, yapılan bireysel başvurular hakkında verdiği kararlarla kesinleşme kavramından ne anlaşılması gerektiğini hukuksal başvuru yollarının türüne göre ortaya koymaya çalışmıştır.³⁹ Mahkemeye göre bir hükme karşı başvurulabilecek kanun yolunun kalmaması veya baştan böyle bir yolun bulunmaması hâlinde hüküm şekli anlamda kesinleşir. Kesinleşme, olağan kanun yollarının tüketilmesi veya tüketilmesi için öngörülen zamanın geçmesi ile gerçekleşmektedir.⁴⁰

Konu bir örnek üzerinden açıklanacak olursa Anayasa Mahkemesine gelen başvuru konusu olayda başvurucu, eşinin ölümü sebebi ile Denizli 1. Asliye Hukuk Mahkemesinde maddi ve manevi tazminat davası açmış, bu dava anılan Mahkemenin 1/10/2010 tarih ve E. 2005/394, K. 2010/178 sayılı kararı ile reddedilmiştir. Söz konusu ret kararı Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin 2/2/2012 tarih ve E. 2010/13450, K. 2012/1325 sayılı kararı ile onanmıştır. Başvurucunun karar düzeltme talebi ise anılan Dairenin 14/6/2012 tarih ve E. 2012/5613, K. 2012/10506 sayılı kararı ile reddedilmiş, ret kararı aynı tarihte kesinleşmiştir. Dolayısıyla başvuru konusu kararın bireysel başvuruların incelenmeye başlandığı tarih olarak belirlenen 23/9/2012 tarihinden önce kesinleşmiş olduğu anlaşıldığından başvuru hakkında “zaman bakımından yetkisizlik” nedeniyle kabul edilemezlik kararı verilmesi gerekmiştir.⁴¹

AİHM de pek çok kararında geriye yürümezlik ilkesine yer vermiştir. Mahkemeye göre Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS, Sözleşme) hükümleri, bir taraf devlet açısından yürürlüğe girdiği tarihten önce meydana gelmiş eylem veya olaylar bakımından taraf devleti bağlamaz. Dolayısıyla Sözleşme; taraf devletleri, bu devletler açısından yürürlüğe girdiği tarihten sonraki eylem, işlem ya da ihmallerinden dolayı bağlar.⁴²

³⁷ EKİNCİ, Hüseyin/SAĞLAM, Musa, Sorularla Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2014, 73.

³⁸ EKİNCİ/SAĞLAM, s.74.

³⁹ AYM, Zafer Öztürk, B. No.: 2012/51, 25/12/2012, §19. Bireysel başvuru açısından kesinleşme kavramı hakkında ileride bk. Başvuru Yollarının Tüketilmesi ve Başvuru Süresi.

⁴⁰ AYM, Hasan Taşlıyurt, B. No.: 2012/947, 12/2/2013, § 18.

⁴¹ Örneğin bk. AYM, Yusuf Özdemir, B. No.: 2012/162, 12/2/2013. Hasan Çelen, B. No.: 2012/73, 5/3/2013. Muhittin Kaya ve Muhittin Kaya İnşaat Taahhüt Madencilik Gıda Turizm Pazarlama Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti., B.No.: 2013/1213, 4/12/2013.

⁴² ÇINAR, İbrahim, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü”, (Editör: Musa SAĞLAM), Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri. Anayasa Mahkemesi Yayınları.2.B, Ankara, 2013, s. 174.

Bireysel başvuruda Mahkemenin zaman bakımından yetkisi geriye yürütülemez ise de bu kuralın önemli bir istisnası bulunmaktadır. Şayet, bir şikâyet, süregelen bir durumla ilgiliyse yani bireysel başvurunun kabul edilmesinden önce meydana gelen bir olayın neden olduğu bir ihlalin, esas olayın sonuçları nedeniyle bireysel başvurunun kabul edildiği tarihten sonra da devam etmesi hâlinde Mahkeme, bu tür şikâyetleri incelemeye yetkilidir ve incelemektedir. Özellikle bu husus, uzun tutukluluk ve uzun/makul sürede yargılanma şikâyetlerinde ayrı bir önem arz etmektedir.

Makul sürede yargılanma hakkının amacı, tarafların uzun süren yargılama faaliyeti nedeniyle maruz kalacakları maddi, manevi baskı ile sıkıntılardan korunması ile adaletin gerektiği şekilde temini ve hukuka olan inancın muhafazasıdır. Bu amaçla, mahkemeler tarafından hukuki uyumsuzluğun çözümünde gerekli hassasiyetin gösterilmesi gerekmektedir. Fakat yargılama süresinin makul olup olmadığının, her bir başvuru açısından ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekir.⁴³ Zira her yargılama diğerinden farklı özellikler taşımaktadır.

Gerek AİHM gerekse Anayasa Mahkemesi, bir yargılamanın süresinin makul olup olmadığı hususunu incelerken davanın karmaşıklığını, başvuruçunun yargılama süresince gösterdiği tavır ve davranışları, kamu otoritelerinin ve özellikle de yargılama makamlarının tutumlarını, davanın başvuruçusu açısından taşıdığı önemi ve söz konusu yargılama bir ceza yargılaması ise başvuruçunun tutuklu olup olmadığı gibi hususları dikkate almaktadır.⁴⁴

Bir yargılama faaliyetinin makul sürede gerçekleşip gerçekleşmediğinin saptanması için öncelikle uyumsuzluğun türüne göre değişebilen başlangıç ve bitiş tarihlerinin saptanması zorunludur. Ceza muhakemesinde yargılama süresinin makul olup olmadığı değerlendirilirken sürenin başlangıcı, bir kişiye suç işlediği iddiasının yetkili makamlar tarafından bildirilmesi arama ve gözaltı gibi bir takım tedbirlerin uygulandığı, istinattan ilk etkilenme anıdır.⁴⁵ Ceza yargılamasında sürenin sona erdiği tarih, suç isnaadına ilişkin nihai kararın ilgilisi tarafından öğrenildiği tarihtir. Yargılaması devam eden davalar açısından sona erme tarihi ise Anayasa Mahkemesinin makul süre şikâyetleriyle ilgili kararını verdiği tarihtir.⁴⁶

Bununla birlikte, suç isnaadının tarihi ile Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruların incelenmesi ile ilgili zaman bakımından yetkisinin başladığı tarih farklı olabilir. Anayasa Mahkemesi; isnat tarihinin,

⁴³ HARRIS/O'BOYLE/WARBRIC; s. 399.

⁴⁴ AYM, *Murat Narman*, B. No.: 2012/1137, 2/7/2013, § 61.

⁴⁵ HARRIS/O'BOYLE/WARBRIC, s. 176.

⁴⁶ AYM, *Cevdet Genç*, B. No.: 2012/142, 9/1/2014, § 44.

Mahkemenin zaman bakımından yetkisinin başladığı 23/9/2012 tarihinden önce olduğu, ancak bu tarihte yargılaması devam eden ya da verilen nihai karar henüz kesinleşmemiş olan ceza davaları ile ilgili olarak, makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği yönündeki şikâyetler bakımından dikkate alınacak süreyi, sadece 23/9/2012 tarihinden sonra geçen süre olarak değil, bununla birlikte suçun isnat edildiği tarihten itibaren geçen sürenin de dikkate alındığı bir süre olarak değerlendirmek gerektiğini belirtmiştir. Dolayısıyla ceza muhakemesinde yargılama süresinin makul olmadığı yönündeki şikâyetlerde, 23/9/2012 tarihinde derdest olmak şartıyla, suç isnadının gerçekleştiği tarih ile suç isnadına ilişkin nihai kararın ilgilisi tarafından öğrenildiği tarihe veya devam eden davalarda Anayasa Mahkemesinin başvurusu karara bağladığı tarihe kadar geçen sürenin dikkate alınması gerekmektedir.⁴⁷ Ceza yargılamasının makul sürede yapılıp yapılmadığı ile ilgili olarak değerlendirilen bu karar; şüphesiz, hukuk ve idari yargılamaların makul sürede bitirilip bitirilmediği şikâyetleri yönünden yapılacak incelemede de geçerli kabul edilmektedir.

Mahkeme önüne gelen bir başvuruda, başvuru 2/12/2005 tarihinde gözaltına alınmış, 5/12/2005 tarihinde tutuklanmış ve daha sonra hakkındaki suçlamalar nedeniyle açılan davalar 2000 yılında açılmış olan bir dava dosyasında birleştirilmiştir. İlk derece yargılaması İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesinin 14/6/2012 tarihli mahkûmiyet kararıyla sonuçlanmış olup bireysel başvurunun yapıldığı tarih itibarıyla dava temyiz aşamasındadır. Mahkeme, zaman bakımından yetkisinin 23/9/2012 tarihinden sonra başladığını kabul etmesine karşın makul sürede yargılanma hakkı yönünden yargılama sürecinin 2/12/2005 tarihi itibarıyla başladığının kabul edilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Başvurucunun gözaltına alınması ile ilk derece mahkemesince hüküm verilmesi arasında 6 yıl 6 ayı aşan bir sürenin geçtiği dikkate alındığında makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği sonucuna varılmıştır.⁴⁸

Anayasanın 17'nci maddesinde ifadesini bulan ve AİHS'nin 2 ve 3'üncü maddelerinde düzenlenmiş olan yaşam hakkı ve işkence görmeme haklarına ilişkin yapılan başvurularda, etkili soruşturma yürütme yükümlülüğü açısından da Mahkemenin zaman bakımından yetkisi farklılık göstermektedir.

Şöyle ki yaşam hakkını ihlal etmeme yahut işkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamelede bulunmama gibi negatif yükümlülük kapsamında ihlal oluşturan eylemler hakkında yapılan etkili soruşturma yükümlülüğü, Mahkemenin zaman bakımından yetkisinin kabul

⁴⁷ AYM, *Cevdet Genç*, B. No.: 2012/142, 9/1/2014, § 45.

⁴⁸ AYM, *Cevdet Genç*, B. No.: 2012/142, 9/1/2014, § 46.

edildiği tarihten önce gerçekleşmiş olmasına rağmen, soruşturma bu yetkinin kabulünden sonraya da sarkmışsa bir başka ifadeyle, soruşturma bu tarihten sonra da devam ediyorsa Mahkemenin zaman bakımından yetkisi bulunmaktadır. Bu durumda söz konusu olayın Mahkemenin zaman bakımından yetkisinin başlangıcından önce meydana gelmiş olmasının bir önemi bulunmamaktadır. Burada önemli olan, mahkemenin yetkisinin başladığı tarihten önce meydana gelen bir olayın etkisinin bu tarihten sonra da devam ediyor olmasıdır. Bu gibi durumlarda “devam eden bir ihlal durumu” söz konusudur. Mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiaları da bu kapsamda değerlendirilebilir.⁴⁹

Temel bir hakkın ihlal edildiği iddiasına konu eylem ya da işlem, Mahkemenin zaman bakımından yetkisinin başlangıcından önce meydana gelmiş ve sonuçlanmış ancak bu eylem ya da işlem aleyhine bir kanun yolu öngörülmüş ise kanun yoluna başvurulduktan sonra verilen karar yoluyla zaman bakımından yetki kapsamında olmayan eylem ya da işlemin bireysel başvuruda incelenip incelenemeyeceği hususu Anayasa Mahkemesince sonuçlandırılmıştır.⁵⁰

Başvuru konusu olayda, başvuru İstanbul Cumhuriyet Savcılığı tarafından yürütülen 2010/2287 sorgu sayılı soruşturma kapsamında 3/7/2011 tarihinde gözaltına alınmış, sağlık problemleri nedeniyle adli işlemlerine ara verilerek hastanede tedavi görmesi sağlanmış, şahsın gözaltı süresinin dolması nedeniyle 6/7/2011 tarihinde hakkında yakalama kararı çıkartılmış, 8/7/2011 tarihinde tutuklanması talebiyle mahkemeye sevk edilmiş, sağlık sorunları nedeniyle sorguya ara verilerek başvuru tedavisi yapılmış, 10/7/2011 tarihinde sorgusu yapılarak İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesince tutuklanmıştır.

Başvuru, gözaltına alınmasını haklı kılacak fiilî ve hukuki nedenler olmadığı hâlde gözaltına alındığını ve kanuna karşı hile yapılmak suretiyle kanuni gözaltı süresinin aşıldığını, ayrıca yakalama kararının gerekçesiz olduğunu ve yakalama emrine yaptığı itirazın tutuklama kararından sonra vermek durumunda kaldığından etkili bir başvuru yolunun bulunmadığını belirterek Anayasa'nın 19'uncu maddesinin ihlal edildiğini ileri sürmüştür.

Mahkeme, zaman bakımından yetkisinin başladığı tarihten önce kesinleşmiş bir süreçle ilgili olarak yetkisinin başladığı tarihten önce açılan ve sonra sonuçlanan tazminat davasının önceki olayla ilgili olarak bireysel başvuruda incelenmesinin, Mahkemenin yetki kapsamının genişletilmesi ve geriye yürür bir şekilde uygulanması anlamına geleceğini, aksinin kabulünün, hukuk güvenliği ilkesi ile bağdaşmayacağını belirtmiştir. Bu gerekçe ile başvurunun “zaman

⁴⁹ ÇINAR, s. 176.

⁵⁰ AYM, Aziz Yıldırım, B. No.: 2014/4476, 16/4/2015, § 28 vd.

bakımından yetkisizlik” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir.

Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisinin başladığı 23/9/2012 tarihinden önce kesinleşen idari yahut hukuksal bir karara ilişkin tebliğin bu tarihten sonra gerçekleşmesi hâlinde tebliğ tarihinin, Mahkemenin zaman bakımından yetkisinin belirlenmesi açısından belirleyici bir önemi bulunmamaktadır. Burada önemli olan husus, bireysel başvuruya konu olan kamu gücü işlem, eylem ve kararının kesinleşme tarihidir. Anayasa Mahkemesi 23/9/2012 tarihinden önce kesinleşen bir kararın tebliğinin bu tarihten sonra yapılmış olmasının kesinleşme üzerinde bir etkisi olmayacağına hükmetmiştir. Mahkemeye göre karar tebliğinin kesinleşme üzerinde herhangi bir etkisi bulunmamaktadır; tebligat işleminin amacı, sadece tarafların karardan haberdar olmalarını sağlamaktır.⁵¹

Nitekim ceza hukukunda kararların kesinleşmesi bakımından tüketilmesi gereken son olağan kanun yolu kural olarak temyizdir. Temyiz onama kararlarının kesinleşmesi için sanığa ve varsa davaya katılana, onama kararının tebliğine gerek bulunmamaktadır. Yargıtayın, ilk derece mahkemesinin kararını Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisinin başladığı tarihten önce (örneğin 7/5/2012 tarihinde) onaması hâlinde olağan kanun yolu bu şekilde tamamlandığından karar bu tarihte kesinleşmiş olmaktadır. Bu tarihten sonra bilgilendirme amacıyla mahkemesince temyiz onama kararının taraflara tebliğinin, söz konusu onanmış kararın kesinliğine bir etkisi bulunmamaktadır.⁵²

Gerek ceza davalarında gerekse hukuk davalarında olağan kanun yollarına başvurulmadan kesinleşmiş yahut olağan kanun yollarına başvurulduktan sonra kesinleşmiş mahkeme kararlarından sonra, verilen kararların yerine getirilmesi konusunda yetkisi bulunmayan kurum veya organlara başvuruda bulunulmuş olması, Anayasa Mahkemesi tarafından etkili bir başvuru yolu olarak kabul edilmediği gibi bu başvurunun reddine karar verilmesi de Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için yeni bir hak ve yetki vermemektedir. Mahkemeye göre başvuru yolunun etkili bir yol olduğundan bahsedilebilmesi için Anayasa Mahkemesi önündeki başvuruya konu olan duruma çözüm getirme, başka bir ifadeyle Anayasa’yı ihlal ettiği iddia edilen hususun düzeltilmesini ve ihlalin ortadan kaldırılmasını sağlayabilme özelliğine sahip olması gerekir. Anayasa Mahkemesi, başvuru konusu olaya etkin bir çözüm sunacak yetkisi olmayan kurum ve organlara başvurularak davanın canlandırılmasına ve başvurunun

⁵¹ AYM, *Hasan Taşlıyurt*, B. No.: 2012/947, 12/2/2013, § 18.

⁵² AYM, *Yusuf Özdemir*, B. No.: 2012/162, 12/2/2013, §§ 21-22.

zaman bakımından yetki kapsamına alınmasına izin vermemektedir.⁵³ Bir örnekle konu somutlaştırılacak olursa başvuru konusu olayda olağan kanun yolu, temyiz üzerine Yargıtay 11. Ceza Dairesinin İstanbul 13. Asliye Ceza Mahkemesinin kararını 24/6/2009 tarihinde düzelterek onaması ile tamamlandığından karar bireysel başvuru yönünden bu tarihte kesinleşmiştir. Başvurucunun 5271 sayılı Kanun'un 311'inci maddesi gereğince yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunmasının, bu yolun olağan bir kanun yolu olmaması nedeniyle, kararın 24/6/2009 tarihinde kesinleşmesi üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır. Bu nedenle başvuru konusu kararın 23/9/2012 tarihinden önce kesinleşmiş olduğu anlaşıldığından bireysel başvurunun başladığı tarihten sonra (29/11/2012) Anayasa Mahkemesine yapılan başvuru hakkında, "zaman bakımından yetkisizlik" nedeniyle kabul edilemezlik kararı verilmiştir.⁵⁴

Daha önce başvurulmuş ve reddedilmiş bu nedenle başarılı olunmayacağı baştan belli olan aynı başvuru yoluna, yeni bir delil ileri sürmeden mahkemenin zaman bakımından yetkisinin başladığı 23/9/2012 tarihinden sonra tekrar başvurulması sonucu verilen ret kararı üzerine yapılan bireysel başvurularda da Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisi bulunmamaktadır. Mahkeme önüne gelen başvuru konusu olayda başvuru, yargılamanın yenilenmesi sürecine ilişkin nihai karar tarihinin 1/10/2012 tarihinde yapılan yargılamanın yenilenmesi talebinin reddine ilişkin karara yapılan itirazın reddedildiği 19/10/2012 tarihi olduğunu ileri sürmektedir. Ancak başvuru dilekçesi ve ekindeki belgeler incelendiğinde ilk derece mahkemesinin kararına dayanılarak daha önce iki kez daha yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunulmuş, 4/6/2010 tarihinde yapılan ilk yargılamanın yenilenmesi başvurusu; sunulan delillerin temyiz dilekçesinde yer aldığı, kararın Yargıtay tarafından incelenerek onandığı, şartları oluşmadığı için yargılamanın yenilenmesi talebinin kabule değer olmadığı gerekçesiyle 11/6/2010 tarihinde reddedilmiş, sonraki iki başvurunun ise daha önce yapılan yargılamanın yenilenmesi taleplerinin reddedildiği, bu konuda yeniden karar alınmasına yer olmadığı gerekçesiyle reddedilmiş olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla yargılamanın yenilenmesi talebinin reddine ilişkin karara yönelik yapılan bireysel başvuru konusu kararın 23/9/2012 tarihinden önce kesinleşmiş olduğu sonucuna varılmakla başvuru hakkında bu nedenle zaman bakımından yetkisizlik kararı verilmiştir.⁵⁵

Tutuklama ve tutukluluğun devamına ilişkin verilen kararlar yönünden Mahkemenin zaman bakımından yetkisinin belirlenmesi için ikili ayırım yapılması gerekmektedir. Zira Anayasa Mahkemesine bu

⁵³ AYM, *Nurdan Sesiz*, B. No.: 2012/317, 16/4/2013, §§ 19-22.

⁵⁴ AYM, *İbrahim Oğuz Yapar*, B. No.: 2012/829, 5/3/2013, § 28.

⁵⁵ AYM, *İbrahim Oğuz Yapar*, B. No.: 2012/829, 5/3/2013, § 32.

konuda iki şekilde başvuru yapılmaktadır. Bunlardan biri yargılaması devam eden tutukluk şikâyetleridir, diğeri ise hükmen tutukluluk şikâyetleridir. İkinci durumda yargılamanın bir hükümle sonlandırıldığı ancak tutukluluğun da devam ettiği şikâyetlerdir.

Devam eden tutukluluğun hukuka aykırı olduğu veya makul süreyi aştığı iddiasıyla yapılan bireysel başvurularda şikâyet, tutukluluğun hukuka aykırı olduğunun ya da devamını haklı kılan sebep veya sebeplerin bulunmadığının tespiti ve buna bağlı olarak serbest bırakılmak amacıyla yapılmaktadır. Dolayısıyla belirtilen nedenle ve serbest bırakılmayı temin edebilecek bir karar alma amacıyla yapılacak bireysel başvurular, olağan kanun yolları tüketildikten sonra ve serbest bırakılma dışında, ilk derece yargılaması devam ederken tutukluluk hâli devam ettiği sürece her aşamada yapılabilmektedir.⁵⁶ Başvuru konusu tutukluluğa itirazın reddine ilişkin karar 23/9/2012 tarihinden önce kesinleşmiş ise başvuru zaman bakımından reddedilecektir. Fakat bir hüküm verilinceye kadar tutukluk devam etmekte ise söz konusu tutukluluğa itirazın Mahkemenin zaman bakımından yetkisinin başladığı tarihten sonra kesinleşmesinden sonra yeniden bireysel başvuruda bulunulabilmektedir.

Mahkûmiyet kararıyla birlikte verilen tutukluluğun devamına ilişkin kararlarda ise *“bir suç isnadına bağlı olarak tutma”* hâli son bulmakta, *“mahkûmiyete bağlı tutma”* hâli başlamaktadır. Bununla birlikte hükümle birlikte verilen tutukluluğun devamına ilişkin kararlara karşı *itiraz* yasa yolu da devam etmektedir. Bireysel başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması bir zorunluluktur. Fakat Anayasa Mahkemesi, hükmen tutukluluk karar tarihinin (hüküm tarihinin) Mahkemenin zaman yönüyle yetkisinin başlangıcından önceki bir tarih olması durumunda, hükmen tutukluluk kararına yönelik itirazın sonucunun zaman bakımından yetkisi bakımından bir önemi olmadığına karar vermiştir. Başvuruya konu bir olayda 21/9/2012 tarihinde ilk derece mahkemesi, davanın esasını karara bağlayarak başvuruçunun 18 yıl hapis cezasıyla cezalandırılmasına ve tutukluluk hâlinin devamına karar vermiştir. Başvurucu, kararın tutukluluğun devamına ilişkin olan kısmına 27/9/2012 tarihli dilekçeyle itiraz etmiş ve itirazı yetkili merci tarafından 23/10/2012 tarihinde reddedilmiştir.⁵⁷ Dolayısıyla tutuluğun devamına ilişkin karara itiraz, Mahkemenin zaman bakımından yetkisinin başladığı tarihten sonra kesinleşmiştir.

Anayasa Mahkemesi, zaman bakımından yetkisinin başladığı tarihten sonra verilmiş olsa bile kişi hakkındaki tutmanın niteliği üzerinde itiraz sonucunda verilecek kararın herhangi bir etkisinin

⁵⁶ AYM, *Korcan Pulatsü*, B. No.: 2012/726, 2/7/2013, § 30.

⁵⁷ AYM, *Ali Deniz Kutluk*, B. No.: 2012/680, 2/10/2013, § 22.

bulunmadığını zira başvuruçunun tutukluluk hâlinin, davanın esasına ilişkin kararın açıklanmasıyla birlikte sona erdiğini, kararla birlikte başvuruçuya isnat olunan suçun sabit görülerek cezalandırılmasına hükmedilmiş olduğu gerekçesiyle hükmen tutukluluğa itirazın ve incelemesinin 23/9/2012 tarihinden sonra gerçekleştirilmiş olmasının Mahkemenin zaman bakımından yetkisi üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmadığını belirterek başvuruyu zaman bakımından yetkisi kapsamında görmeyerek reddetmiştir.⁵⁸ Mahkeme, burada sadece hükmen tutukluluk karar tarihini dikkate alarak bir sonuca varmıştır.

Disiplin cezaları bakımından bir değerlendirme yapmak gerekirse diğer mahkeme kararlarında olduğu gibi disiplin cezaları yönünden de bireysel başvuru hakkı, kesinleşme tarihi dikkate alınarak sonuçlandırılmaktadır. Disiplin cezasının mahkemenin zaman bakımından yetkisinin başladığı tarihten önce kesinleşmiş olması hâlinde, infazın daha sonra gerçekleştirilmesinin bir önemi yoktur. Bir başka ifadeyle, infaz işleminin cezanın kesinleşmesi üzerinde herhangi bir etkisi bulunmamaktadır.

Anayasa Mahkemesi önüne getirilen bir olayda başvuruçunun, 30/5/2012 tarihinde 1632 sayılı Kanun'un 171'inci maddesi uyarınca disiplin amiri tarafından altı gün oda hapsi cezası ile cezalandırılmış, anılan Kanun'un 188'inci maddesi uyarınca aynı gün yaptığı itiraz ise 15/6/2012 tarihinde üst disiplin amiri tarafından reddedilmiştir. Başvuruçunun hakkında verilen ceza, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurulara ilişkin zaman bakımından yetkisinin başladığı tarihten önce kesinleşmiştir. Başvuruçunun hakkında verilen oda hapsi cezası ise Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisi başladıktan sonraki tarih olan 30/10/2012 ile 5/11/2012 tarihleri arasında infaz edilmiştir. Mahkeme; infazın, verilen disiplin cezasının kesinleşmesi üzerinde herhangi bir etkisi bulunmadığı gerekçesiyle başvuruyu zaman bakımından kabul edilemez bulmuştur.⁵⁹

Anayasa Mahkemesine yapılan bir bireysel başvuruda, yapılan inceleme üzerine başvurunun Mahkemenin zaman bakımından yetkisi kapsamında bulunmadığının tespit edilmesi durumunda, kabul edilebilirlik kriterleri hiyerarşisi gereği ayrıca başvurunun süresinde yapılıp yapılmadığı yahut başvuru konusu hakkın Anayasa ve Sözleşme kapsamında güvence altına alınan hak kapsamında olup olmadığı incelenmez. Bu hâlde başvuru zaman bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulunur ve başvurunun esası hakkında bir incelemeye geçilmeden başvuru bu şekilde reddedilmiş olur.⁶⁰

⁵⁸ AYM, *Ramazan Aras*, B. No.: 2012/239, 2/7/2013, § 35.

⁵⁹ AYM, *G.S.*, B. No.: 2012/832, 12/2/2013, §§ 16-17.

⁶⁰ "Başvuru konusu kararın bireysel başvuruların incelenmeye başlandığı tarih olarak belirlenen 23/9/2012 gününden önce kesinleşmiş olduğu anlaşıldığından, başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin "zaman bakımından yetkisizlik" nede-

1.2. Mahkemenin Kişi Bakımından Yetkisi (Ratione Personae)

Salim KÜÇÜK*

1.2.1. Genel Olarak

Bireysel başvuru yolu; hukuk, ceza veya idari yargılama usullerindekine benzer bir dava yolu olmadığından bu yola başvurabilecek kişilerin başvuru ehliyetleri de klasik anlamda bir davadaki dava veya taraf ehliyetine göre farklılık arz etmektedir.

Bireysel başvuru yapabilecek kişiler, Anayasa'nın 148'inci maddesinin üçüncü fıkrasında "*temel hak ve özgürlüğü ihlal edilenler*" biçiminde, 6216 sayılı Kanun'un 46'ncı maddesinin (1) numaralı fıkrasında ise "*güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler*" şeklinde ifade edilmiştir. Mahkeme kararlarında başvuran kişi ya da kişiler için "*Başvurucu*" ibaresi kullanılmaktadır.⁶¹

6216 sayılı Kanun'un, "*Bireysel başvuru hakkına sahip olanlar*" kenar başlıklı 46'ncı maddesi şöyledir:

"(1) Bireysel başvuru ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmâl nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilir.

(2) Kamu tüzel kişileri bireysel başvuru yapamaz. Özel hukuk tüzel kişileri sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilir.

(3) Yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak yabancılar bireysel başvuru yapamaz."

Bu madde uyarınca gerçek kişiler ile yalnız tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle özel hukuk tüzel kişileri bireysel başvuru yapabileceklerdir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) bireysel başvurudaki uygulamanın aksine Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvurularda, davalının gösterilmesi sistemi benimsenmemiştir. Çünkü AİHM'de 47 sözleşmecî devlet bulunduğundan hangi sözleşmecî devletin eyleminin ihlale neden olduğu önemliyken Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda, Mahkemece verilecek ihlal kararının muhatabı, her durumda işlem

niyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir." AYM, Nurettin Hâldun Gelelioğlu, B. No.: 2013/9579, 26/6/2014, § 27.

* Hâkim/Anayasa Mahkemesi Raportörü

⁶¹ AYM, Ahmet Sağlam, B.No.: 2013/3351, 18/9/2013, § 26.

veya eylemleriyle bireylerin temel hak ve özgürlüklerini ihlal ettiği iddia olunan kamu gücünü kullanan devlet ve diğer kamu tüzel kişileridir.

6216 sayılı Kanun'un 46'ncı maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre başvuru, ancak ihlale yol açtığı ileri sürdüğü işlem veya eylem nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkının doğrudan etkilendiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunabilir. Bu itibarla, henüz bireylere uygulanıp somut olarak bir ihlal ortaya çıkmadan yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine temel hak ve özgürlükleri kısıtlayacağı iddiasıyla soyut olarak bu normların denetimine yol açacak biçimde bireysel başvuru yapılabilmesi mümkün değildir. Ancak bu kural katı bir biçimde uygulanmamaktadır. Zira AİHM, bazı istisnai durumlarda soyut norm aleyhine bireysel başvuru yapılabilmesine olanak tanımaktadır. Bu hâllerde AİHM, başvurucuyu potansiyel mağdur olarak kabul etmektedir.

1.2.1.1. Gerçek Kişiler

Anayasa ve 6216 sayılı Kanuna göre herkes bireysel başvuru yapabilir. Bu anlamda gerçek kişinin kural olarak Türk vatandaşı olması gerekmemektedir. Kamu gücünü kullanan organlar eliyle temel hak ve özgürlükleri ihlal edilen yabancı ülke vatandaşları, vatansızlar veya mülteciler Anayasa Mahkemesine başvurabilirler. Zira bahse konu kişilerin hukuka aykırı işlem veya eylemden doğrudan etkilenmeleri her zaman mümkün olup Türk vatandaşı olmamaları bireysel başvuru yapmalarına engel teşkil etmeyecektir.

6216 sayılı Kanuna göre, medeni hakları kullanma ehliyetini haiz her gerçek kişinin bireysel başvuru ehliyetinin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Türk ceza, hukuk ve idari yargılama usullerinden farklı biçimde, temel hak ve özgürlükleri doğrudan koruma işlevinin bir sonucu olarak bireysel başvuruda, dava veya taraf ehliyeti bulunmasa dahi velayet, vesayet veya kısıtlılık altında bulunan yaşlı küçük kişiler, akıl hastası, mahcur, özürlü ve mahkûmlar da Anayasa Mahkemesine başvurabilirler.⁶² Bu kapsamda velayeti kaldırılmış ebeveynin çocuğu ile ilgili olarak temyiz kudretini haiz olmayanlar ile reşit olmayan küçüklerin de Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapabilecekleri kabul edilmektedir.⁶³

⁶² GÖLCÜKLÜ A. Feyyaz / GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Ankara, 1996, s. 55.

⁶³ ÇINAR, İbrahim, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü", (Editör: Musa SAĞLAM) Bireysel Başvuru ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri, (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi) Anayasa Mahkemesi Yayınları, 2013, s. 182.

Ayrıca, tüzel kişiliği bulunmayan kişi topluluklarının (adi şirket gibi) da anayasal haklarının ihlal edildiği iddiasıyla tek tek veya birlikte başvuru yapabilmelerine engel bulunmamaktadır⁶⁴.

1.2.1.2. Kamu Tüzel Kişileri

6216 sayılı Kanun'un 46'ncı maddesinin (2) numaralı fıkrası uyarınca kamu tüzel kişileri bireysel başvuru yapamaz. Kamu tüzel kişilerinin, kamu gücünü bizzat kullanmaları ve bu kapsamda kamu gücü ayrıcalık ve yetkileriyle donatılmış olmaları nedeniyle, tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiğinden bahisle başka bir kamu tüzel kişiliği aleyhine bireysel başvuruda bulunmaları mümkün değildir. Bireysel başvuruda ihlal edildiği iddia olunan temel hak ve özgürlüğün öznesi, kural olarak ihlalin doğrudan mağduru olan gerçek kişilerdir. Bu nedenle kamu tüzel kişilerinin kamu gücü yetki ve ayrıcalıklarını kullanmaları nedeniyle ihlal edilen temel hak ve özgürlüğün doğrudan mağduru olarak kabul edilmesi bireysel başvurunun amaç ve ilkelerine aykırıdır.

AIHM içtihatları da aynı yönde olup bu konudaki en önemli karar *Döşemealtı Belediyesi & Türkiye* kararıdır.⁶⁵ Söz konusu karara konu davada Döşemealtı Belediyesi, bazı köylerin mülki sınırlarının değiştirilerek Kepez Belediyesi sınırları içerisine alınmasına yönelik idari işlemin iptali istemiyle açtığı davanın aleyhine sonuçlanması üzerine AIHM'ye başvurmuş, Mahkeme ise kamu tüzel kişisi olarak kamu gücünü bizzat kullanan ve kamusal ayrıcalıklarla donatılmış bulunan başvuruçunun başvurusunu kabul edilemez bulmuştur.

Bu konuda diğer bir örnek ise Sur Belediye Başkanı Abdullah Demirbaş ve bazı belediye meclis üyelerinin başvurularıdır. Bu başvuruda, başvuruçular her ne kadar kendi adlarına bireysel başvuru yapmış iseler de AIHM, başvuruçuların Sur Belediyesi tüzel kişiliğini temsilen ve tüzel kişilik adına yaptıkları faaliyetleri nedeniyle haklarında idari tasarrufta bulunulduğu gerekçesiyle belediye adına yapıldığını kabul ederek kişi bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bularak başvuruları reddetmiştir.⁶⁶

Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru kapsamında verdiği ilk kararında⁶⁷, iki köy tüzel kişiliği arasındaki yayla ve mera uyuşmazlığı ile ilgili dava nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğinden bahisle yapılan başvuruda, bireysel başvurunun, kamu gücünün kullanılmasından kaynaklanan hak ihlallerine karşı tanınan bir yol

⁶⁴ ÇINAR, s. 183.

⁶⁵ B. No.: 50108/06, *Döşemealtı Belediyesi & Türkiye*, 23.3.2010, <http://www.inhak.adalet.gov.tr.>, (Erişim Tarihi: 8.12.2013).

⁶⁶ ÇINAR, s. 188.

⁶⁷ AYM, *Büğdüz Köyü Muhtarlığı*, B. No.: 2012/22, 25/12/2012, §§ 28- 30.

olduğunu tespit ederek kamu tüzel kişilerine bireysel başvuru hakkı tanınmasının, bu anayasal kurumun hukuki niteliği ile bağdaşmadığı sonucuna varmıştır. Kararın gerekçe ve değerlendirme bölümünün ilgili paragrafları şöyledir:

“28. Bireysel başvuru, kamu gücünün kullanılmasından kaynaklanan hak ihlallerine karşı tanınan bir yol olduğundan kamu tüzel kişilerine bireysel başvuru hakkı tanınması, bu anayasal kurumun hukuki niteliği ile bağdaşmamaktadır.

30. Açıklanan nedenlerle kamu tüzel kişisi olan başvurucunun bireysel başvuru ehliyeti bulunmadığı anlaşıldığından, başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “kişi yönünden yetkisizlik” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.”

Yine, 6360 sayılı Kanun’un geçici 2’nci maddesinin (1) numaralı fıkrası uyarınca belediyelerinin tüzel kişiliğinin ilk maHâlli idareler genel seçiminden geçerli olmak üzere kaldırılarak köye dönüşecek olması nedeniyle *“yerel yönetim ilkesi”* nin ihlal edildiğini iddia eden belde belediyesinin başvurusu hakkında Anayasa Mahkemesi, başvurucunun kamu tüzel kişisi olması nedeniyle *“kişi bakımından yetkisizlik”* nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermiştir⁶⁸. Kararın değerlendirme bölümü aşağıdaki gibidir:

“17. Anayasa’nın 127. maddesinin birinci ve beşinci fıkraları uyarınca “belediye”, belde sakinlerinin maHâlli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere oluşturulan, kuruluş esasları kanunla düzenlenen ve merkezi idarenin idari vesayet denetimi altında bulunan kamu tüzel kişiliğine sahip bir maHâlli idare birimidir. 5393 sayılı Kanun’a göre ise karar organları seçimle işbaşına gelen belediye; yönetmelik çıkarma, yasak koyup uygulama, ceza verme, vergi, resim, harç, katkı ve katılma payı tarh, tahakkuk ve tahsil etme gibi kamu gücü ayrıcalıkları ve yetkileriyle donatılmıştır.

18. Bireysel başvuru, kamu gücünün kullanılmasından kaynaklanan hak ihlallerine karşı tanınan bir yol olduğundan kamu tüzel kişilerine bireysel başvuru hakkı tanınmaması, bu anayasal kurumun hukuki niteliğinden kaynaklanmaktadır.

20. Somut olayda başvuru, kamu tüzel kişisi olan Ballidere Belediyesini temsilen yapılmıştır. Oysa başvurucunun kamu tüzel kişisi olması nedeniyle bireysel başvuru ehliyeti bulunmamaktadır.”

⁶⁸ AYM, Ballidere Belediye Başkanlığı, B. No.: 2012/1327, 12/2/2013, §§ 17- 20.

Öğretide, kamu tüzel kişilerinin kamu gücü ayrıcalık ve yetkilerini kullanmaksızın tamamen özel hukuka tabi pek çok işleminin bulunduğu, bu işlemlerle ilgili temel haklarının ihlali durumunda bireysel başvuru yolunu kullanamayacak olmaları, bu yolun objektif hukuk düzenini koruma işlevinin yerine getirilmesine engel olacağı ileri sürülmektedir.⁶⁹ Bu eleştirilerde haklılık payı bulunmaktadır. Gerçekten belediyeler, özellikle vakıf üniversiteleri olmak üzere üniversiteler, enstitüler vb. kısmen de olsa devletin kamu gücünü kullanmaksızın faaliyet yürüten özerk kuruluşların, ihlal edilen bazı haklarıyla ilgili bireysel başvuru yapabilmeleri gerekir. Her ne kadar kamu tüzel kişilerinin bireysel başvuru yapamayacakları hususuna 6216 sayılı Kanun'da açık bir biçimde yer verilmiş ise de madde gerekçesinde kanun koyucunun, *"kamu gücünün kullanılmasından kaynaklanan hak ihlallerine karşı tanınan bir yol olduğu"* gerekçesiyle bu hükme yer verdiği anlaşılmaktadır.⁷⁰ Amaçsal yorum yoluyla söz konusu hüküm genişletilerek bir ihlalin kaynağı işlem veya eylemin kim tarafından yapıldığından ziyade ihlalin kamu gücünün kullanılmasından kaynaklanıp kaynaklanmadığının incelenmesi, bireysel başvuru yolunun doğru ve etkin uygulanması bakımından yararlı olacaktır.

Ancak Anayasa Mahkemesi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesinin, hissedar olduğu taşınmaza kamulaştırmasız el attığı iddiasıyla aleyhine açılan dava sonucunda tazminata hükmedilmesinin mülkiyet ve adil yargılanma haklarını ihlal ettiğini ileri sürdüğü başvuruda, vakıf üniversitelerinin kamu tüzel kişisi olması nedeniyle, (2012/22 başvuru sayılı karara atfen) bireysel başvuru ehliyetinin bulunmadığına oy çokluğuyla karar vermiştir.⁷¹ Anılan karara muhâlif kalan üye şu görüşleri benimsemiştir:

"...6216 s.K. m.46,2. cümle 1'deki hükmü, kamu tüzel kişilerinin kamu gücü kullanmadıkları hâllere de teşmil etmek, kamu tüzel kişilerinin de yararlanabilecekleri temel hak ve özgürlükleri kapsam dışı bırakacak şekilde yorumlayıp, uygulamak ve kamu tüzel kişilerinin kategorik olarak hiçbir şekilde bireysel başvuruda bulunamayacaklarını kabul etmek bireysel başvurunun niteliğine aykırı olduğu gibi, amacına da uygun düşmez. O nedenle kamu tüzel kişilerinin kamu gücü kullanmadıkları hâllerde, yararlanabilecekleri temel hak ve özgürlüklere ilişkin konularda, sınırlı da olsa bireysel başvuru yapabilmelerini kabul etmek gereklidir...."

⁶⁹ GÖZTEPE, Ece, Anayasa Şikâyeti, AÜHF Yayınları No.: 530, Ankara, 1998, s. 53-54.

⁷⁰ 6216 sayılı Kanun'un 46. maddesinin (2) numaralı fıkrasının birinci cümlesinin gerekçesi şöyledir: *"Bireysel başvurunun kamu gücünün kullanılmasından kaynaklanan hak ihlallerine karşı tanınan bir yol olması nedeniyle, kamu tüzel kişilerine bireysel başvuru hakkı tanınması, bu anayasal kurumun hukukî niteliği ile bağdaşmamaktadır."*, <http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss696.pdf> (Erişim Tarihi: 8.12.2013).

⁷¹ AYM, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, B. No.: 2013/1430, 21/11/2013, § 28.

Belirtmek gerekir ki kamu tüzel kişilerinin kamu gücünü kullanmadıkları durumlarda, yararlanabilecekleri temel hak ve özgürlüklere ilişkin konularda bireysel başvuru yapabilmelerini kabul etmekle birlikte, yukarıda yer verilen bireysel başvuruya konu olayda, kamu tüzel kişisi olan vakıf üniversitesinin, hissedar olduğu taşınmaza kamulaştırmasız el attığı iddiasıyla aleyhine açılan davada kamu gücü yetki ve ayrıcalığını kabul etmek gerekeceğinden muHâlefet şerhinde belirtilen düşüncenin, ilkesel anlamda doğru fakat somut olayın özelliklerine uygun düşmediği söylenebilir.

1.2.1.3. Özel Hukuk Tüzel Kişileri

6216 sayılı Kanun'un 46'ncı maddesinin (2) numaralı fıkrasının ikinci cümlesi uyarınca özel hukuk tüzel kişilerinin sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilecekleri öngörülmüştür. Anayasa Mahkemesi bu konuda AİHM'nin benimsediği prensiplere paralel bir şekilde yorum yaparak özel hukuk tüzel kişilerinin, üyelerinin haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuru yapamayacakları kanaatindedir. AİHM, gazetecilerin ev ve iş yerlerinde yapılan arama ve el koyma işlemlerinin Sözleşme'nin 10'uncu maddesine aykırılığının ileri sürüldüğü *Ernst ve diğerleri & Belçika* davasında, bu eylemlerin başvuru derneklerin merkezi ve diğer yan bürolarında yapılmadığı gerekçesiyle mağdur sıfatını taşımadıklarını belirtmiştir.⁷²

Anayasa Mahkemesi, Türk Pediatrik Onkoloji Grubu Derneğinin, yasal düzenleme yapılmak suretiyle çocuk sağlığı ve hastalıkları ana bilim dalına bağlı çocuk hematolojisi ve çocuk onkolojisi yan bilim dallarının "*çocuk hematolojisi ve onkolojisi*" adı altında birleştirilerek tek yan dal hâline getirilmesi nedeniyle üyelerinin haklarının ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruda, kişi bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermiştir. Mahkemenin kararında şu gerekçeye yer verilmiştir⁷³:

"23. Somut olayda kanuni düzenleme "çocuk hematolojisi" ve "çocuk onkolojisi" bilim dallarının birleştirilmesine yönelik olup, çocuk hematolojisi ya da çocuk onkolojisi yan dallarında uzmanlık eğitimini tamamlamış veya Kanun'un yayımı tarihi itibarıyla eğitimleri devam etmekte olan gerçek kişilerin durumlarında değişiklik yapmıştır. Bu durumda, söz konusu yasama işleminin başvuru derneğin tüzel kişiliğine ait haklarına bir müdaHâle oluşturduğu söylenemez. Amacı çocuk onkolojisi alanında tıbbi kaliteyi artırmak olan ve yalnızca üyelerinin durumlarını etkileyen başvuru konusu yasama işleminin mağduru olmayan

⁷² Ernst ve diğerleri & Belçika, 25.6.2002, <http://hudoc.echr.coe.int> (Erişim Tarihi: 8.12.2013).

⁷³ AYM, *Türk Pediatrik Onkoloji Grubu Derneği*, B.No.: 2012/95, 25/12/2012, §§ 23-24.

derneğin, bu işlem aleyhine bireysel başvuru yapma hakkı bulunmamaktadır.

24. Açıklanan nedenlerle, özel hukuk tüzel kişisi olan başvurucu Derneğin mağdur sıfatı taşımadığı anlaşıldığından başvurunun, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “kişi yönünden yetkisizlik” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir.”

Anayasa ve Sözleşme'nin ortak koruma alanı içerisinde kalan bazı haklardan (yaşam hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı, özgürlük ve güvenlik hakkı vb.) sadece gerçek kişiler doğrudan etkilenebilir. Diğer bir ifadeyle tüzel kişilerin bu tür hak ihlallerinde mağdur sıfatıyla yer almaları mümkün değildir. Ancak özel hukuk tüzel kişileri kuruluş amaçlarına uygun düştüğü oranda Anayasa ve Sözleşme'nin ortak kapsamında korunan hak ve özgürlüklerden yararlanabilir. Örgütlenme özgürlüğü ve mülkiyet hakkı bunlara örnek olarak gösterilebilir. Ancak bu durumda tüzel kişi, tüzel kişiliğe ait bir hakkın ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki özel hukuk tüzel kişileri, kuruluş kanunlarına göre temsile yetkili kişi veya kişiler ya da vekilleri aracılığıyla başvuru yapabilir.

1.2.1.4. Yabancılar

Bireysel başvuruda bulunabilmek için kural olarak Türk vatandaşı olmak şart değildir. Bireysel başvurunun niteliği gereği yabancı ülke vatandaşları, vatansızlar veya mülteciler temel hak ve özgürlüklerinin Türkiye Cumhuriyeti devletine ait kamu gücünü kullanan otoriteler tarafından ihlal edildiği gerekçesiyle Anayasa Mahkemesine başvurabilirler. Zira bahse konu kişilerin hukuka aykırı işlem veya eylemden doğrudan etkilenmeleri her zaman mümkün olup, Türk vatandaşı olmamaları bireysel başvuru yapmalarına engel değildir.

Ancak söz konusu kuralın bir istisnası bulunmaktadır. 6216 sayılı Kanun'un 46'ncı maddesinin (3) numaralı fıkrası uyarınca, yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak yabancıların bireysel başvuru yapamayacakları öngörülmüştür. Örneğin sınır dışı edilmeme, kamu hizmetine girme, seçme ve seçilme hakları yalnızca Türk vatandaşlarına tanınmış haklar olup bu haklarla ilgili olarak yabancılar, vatansızlar veya mülteciler bireysel başvuru yapamazlar. Bu kapsamda yabancılar, Anayasa'da sadece vatandaşlara tanınan haklar (sınır dışı edilmeme, kamu hizmetlerine girme, seçme ve seçilme hakkı vb.) konusunda bireysel başvuruda bulunamayacakları

gibi yabancılara kısıtlanan haklar konusunda (toplantı ve gösteri yürüyüşü, yerleşme ve seyahat özgürlüğü vb.) ancak Anayasa'da kendilerine tanınan sınırlar çerçevesinde başvuru yapılabilirler.⁷⁴

Ayrıca Anayasa'nın özellikle ikinci kısmının "siyasi hak ve ödevler" başlıklı dördüncü bölümündeki 66 ila 72'nci maddeleri arasında sayılan haklardan, yine ikinci kısmın "sosyal ve ekonomik haklar ve ödevler" başlıklı üçüncü bölümünün 42, 59 ve 62'nci maddelerinde yer alan haklardan, son olarak da aynı kısmın "kişinin hak ve ödevleri" başlıklı ikinci bölümündeki 23 ve 38'inci maddelerinde yer alan haklardan sadece Türk vatandaşları yararlanabilecek olup bu haklara ilişkin olarak yabancıların bireysel başvuru hakları bulunmamaktadır.⁷⁵

1.2.2. Kişi Bakımından Yetki Sorunu

Anayasa Mahkemesinin yargı yetkisinin kişi bakımından sınırlarının belirlendiği bu kabul edilebilirlik incelemesi kamu düzenine ilişkin olup bireysel başvuru incelemesinin her aşamasında Mahkemece resen incelenmektedir.⁷⁶

Kişi bakımından yetki sorunu iki yönlü bir incelemeyi gerektirmektedir:

- a) Aleyhine başvuru yapılan kamu gücü yönüyle kişi bakımından yetki sorunu
- b) Başvurucu bakımından yetki sorunu (mağduriyet statüsü)

1.2.2.1. Aleyhine Başvuru Yapılan Kamu Gücü Bakımından

Bireysel başvuru, kamu gücünün kullanılmasından kaynaklanan hak ihlallerine karşı tanınan bir yol olup yalnızca kamu gücünü kullanan organların işlem ve eylemlerine karşı yapılabilir.

Kişi bakımından yetki ya da uygunluk, ileri sürülen ihlalin kamu gücünü kullanan organlardan biri tarafından gerçekleştirilmesi veya kamu adına yetki kullanan organa atfedilebilir bir kusurun mevcut olması anlamına gelir.⁷⁷ Bu itibarla kamu gücünü kullanan organlara atfedilemeyen işlem ve eylemler nedeniyle bireysel başvuruda bulunulamaz.

Bireysel başvurular, kamu gücünü kullanan mahkemeler, idare makamları, güvenlik güçleri veya yerel yönetimler gibi devlet

⁷⁴ EKİNCİ, Hüseyin / SAĞLAM, Musa, 66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, Avrupa Konseyi, Ankara, 2012, s. 14-15.

⁷⁵ ÖZBEY, Özcan, Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı, Ankara 2012, s. 225-227.

⁷⁶ ÇINAR, s. 170.

⁷⁷ HARRİS, David/O'BOYLE, Michael/BATES Ed/BUCKLEY, Carla, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, Avrupa Konseyi, 2013, s. 815.

makamlarının eylem veya işlemlerine karşı yapılabilir. Kural olarak özel kişilerin eylemlerinden dolayı şikâyette bulunulamaz. Ancak devlet, kendisine ait yükümlülükleri özel kişi veya kuruluşlara devretmişse kişi bakımından sorumluluktan kurtulamaz.⁷⁸ AİHM; devletin, kendisine ait bir şirketin işlem veya eylemlerinden dolayı Sözleşme'deki yükümlülüğünden kurtulabilmesi için şirketin devletten kurumsal ve işleyiş açısından yeterince bağımsız olması gerektiğine karar vermiştir.⁷⁹

Öte yandan devlet, Sözleşme'de korunan hakların özel kişiler tarafından ihlal edilmesi ihtimaline karşı, bu hakları korumak için pozitif yükümlülüğü bulunması durumunda özel kişilerin eylemlerinden de sorumlu tutulabilecektir. AİHM, *Osman & Birleşik Krallık* kararında, devletlerin iyi belirlenmiş durumlarda; yaşamı, başka bir kişinin cezayı gerektiren eylemleri nedeniyle tehlike altında bulunan bir kişinin korunması için önleyici operasyonel tedbirler almaya yönelik pozitif yükümlülüğü bulunduğunu belirtmiştir.⁸⁰

Aleyhine başvuru olan işlem veya eylem, Türkiye Cumhuriyeti devletine ait bir kamusal organdan kaynaklanmıyorsa burada da aleyhine başvuru olan bakımından bir yetki sorunu ortaya çıkmaktadır. Anayasa Mahkemesi, bir kararında Türkiye'ye atfedilemeyecek bir ihlal iddiasıyla ilgili olarak sadece "*Anayasa Mahkemesinin yetkisizliği*" ibaresini kullanmıştır. Söz konusu başvuruyla ilgili kararda ulaşılan sonuç şöyle ifade edilmiştir:⁸¹

"18. Başvurucunun ihlal iddiasının Fransa Cumhuriyeti Devleti tarafından gerçekleştirildiği belirtilen emeklilik maaşında kesinti yapılması işlemine dayandırıldığı anlaşılmaktadır. Fransa Cumhuriyeti Devletinin işlemine dayalı ihlal iddiası Türkiye Cumhuriyeti Devletine atfedilemez.

19. Açıklanan nedenlerle, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından gerçekleştirilen bir işlem, eylem ya da ihmal iddiası bulunmadığı anlaşıldığından, başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin "Anayasa Mahkemesinin yetkisizliği" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir."

Gerçek kişiler veya özel hukuk tüzel kişileri aleyhine yapılan başvurular devletin, özel kişi veya kuruluşların eylemlerinden sorumlu tutulamayacağı gerekçesiyle AİHM tarafından kişi bakımından yetkisizlik nedeniyle reddedilmektedir.⁸²

⁷⁸ HARRİS/O'BOYLE/BATES/BUCKLEY, s. 815.

⁷⁹ ÇINAR, s. 170.

⁸⁰ HARRİS/O'BOYLE/BATES/BUCKLEY, s. 815.

⁸¹ AYM, *Ali Kemal Renklioğlu*, B. No.: 2012/171, 12/2/2013, §§ 18-19.

⁸² ÇINAR, s. 169.

1.2.2.2. Başvurucular Bakımından (Mağduriyet Statüsü)

Bireysel başvuruda bulunabilmek için başvuru konusu kamu gücü işlem veya eylemi nedeniyle ya kişisel olarak doğrudan etkilenmiş olmak ya da mağdur ile başvuru arasında şahsi ve özel bir bağ bulunması gerekir. Diğer bir deyişle bireysel başvuru, ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem ya da eylem nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilir.

Mağdur; gadre uğramış, haksızlığa uğramış, zarar ve ziyan görmüş anlamlarına gelen Arapça kökenli bir kelimedir.⁸³ Bireysel başvuru kapsamında kullanılan hukuki terim olarak mağdur, Anayasa ve Sözleşme'nin ortak kapsamında korunan güncel ve kişisel bir temel hak veya özgürlüğü kamu gücü işlem veya eylemi nedeniyle doğrudan etkilenen kişi olarak tanımlanabilir.

6216 sayılı Kanun'un 46'ncı maddesinin (1) numaralı fıkrası uyarınca bireysel başvuruda bulunabilmek için şu üç temel unsurun bir arada bulunması gerektiği anlaşılmaktadır:

-Anayasa ve Sözleşme'nin ortak kapsamında korunan güncel ve kişisel bir hakkın varlığı,

-Bu hakkın kamu gücü işlem veya eylemi nedeniyle ihlal edilmiş olması,

-İhlal ile mağduriyet arasında sebep-sonuç ilişkisinin bulunması.

1.2.2.2.1. Anayasa ve Sözleşme'nin Ortak Kapsamında Korunan Güncel ve Kişisel Bir Hakkın Varlığı

Bireysel başvuruda bulunabilmek için Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden, Sözleşme ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edilmiş olması gerekir. Diğer bir deyişle bireysel başvuru konusu hak veya özgürlüğün Anayasa ve Sözleşme'nin ortak koruma alanında bulunması şarttır. Bu sebeple Anayasa'da mevcut olup da Sözleşme'de veya eki Türkiye'nin taraf olduğu protokollerde bulunmayan bir hakkın bireysel başvuruya konu edilmesi mümkün olmadığı gibi Sözleşme'de veya Sözleşme'ye ek Türkiye'nin taraf olduğu protokollerde bulunup Anayasa'da mevcut olmayan bir hakkın bireysel başvuruya konu edilmesi de mümkün değildir.

Anayasa Mahkemesi; başvuru konunun, iç denetçi olarak atanması talebinin reddine ilişkin idari işlemin iptali istemiyle açtığı davanın mahkemece reddedilmesi nedeniyle kanun önünde eşitlik ilkesinin ihlal

⁸³ DOĞAN, D. Mehmet, Büyük Türkçe Sözlük, 11. Baskı, 1996, "mağdur" maddesi, s. 726.

edildiğini ileri sürdüğü başvuruda aşağıdaki gerekçelerle başvuruyu konu bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulmuştur⁸⁴:

“26. Başvurucunun, anayasal haklarının ihlal edildiğine yönelik bu iddialarının, bahsi geçen maddelerdeki ifadeler dikkate alındığında, soyut olarak değerlendirilmesi mümkün olmayıp, mutlaka Anayasa ve Sözleşme kapsamında yer alan diğer temel hak ve özgürlüklerle bağlantılı olarak ele alınması gerekir. Bir başka ifadeyle ayrımcılık yasağının ihlal edilip edilmediğinin tartışılabilmesi için kişinin, hangi temel hak ve özgürlüğü konusunda ayrımcılığa maruz kaldığı sorusuna cevap verebilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla ayrımcılık yasağı, bağımsız nitelikte koruma işlevine sahip olmayıp, temel hak ve özgürlüklerin kullanılması ve korunmasını güvence altına alan tamamlayıcı nitelikte bir haktr.

28. Açıklanan nedenlerle, başvuru dilekçesinde ileri sürülen iddiaların, konusu bakımından Anayasa’da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye’nin taraf olduğu protokoller kapsamında olmadığı anlaşıldığından, başvurunun bu bölümünün “konu bakımından yetkisizlik” nedeniyle kabul edilemezliğine karar verilmesi gerekir.”

1.2.2.2.2. Hakkın Kamu Gücü İşlem veya Eylemi Nedeniyle İhlal Edilmiş Olması

Bireysel başvuruda mağdurluk statüsünün kabul edilebilmesi için ikinci koşul, Anayasa ve Sözleşme’nin ortak koruma alanında yer alan hak ve özgürlüğün ihlalinin, kamu gücünü kullanan organların işlem veya eylemi nedeniyle gerçekleşmesidir. Dolayısıyla ihlale neden olan işlem veya eylem, kamuya atfedilemeyecek gerçek veya özel hukuk tüzel kişileri tarafından gerçekleştirilmiş ise kural olarak devletin sorumluluğundan bahsedilemez. Bu tür başvurularda devlete pozitif yükümlülük yüklenmişse (yaşam hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı ve etkili başvuru hakkı gibi) devletin sorumluluğundan bahsedilebilir. Bu bağlamda, özel kişiler arasında devam eden bir yargılamada, Sözleşme’nin 13’üncü maddesi anlamında etkili bir hukuk yolu var olsa bile bu yolun kullanılması devletin yargı erkinin işlem ve eylemleri nedeniyle engelleniyorsa ya da soruşturma genel olarak yetersiz ve hatalı ise 13’üncü maddenin ihlalden bahsedilebilecektir.⁸⁵

⁸⁴ AYM, Göksel Korkmaz, B.No.: 2012/869, 16/4/2013, §§ 26 -28.

⁸⁵ HARRİS/O’BOYLE/BATES/BUCKLEY, s. 593.

Başvurucuların, 9 Kasım 2011 tarihinde Van ilinde meydana gelen depremde otel enkazında kalarak yakınlarının vefat etmesi nedeniyle Van Valisi ve AFAD görevlilerinin görevi kötüye kullandıklarını, ilk depremde hasar görmesine rağmen otelede hasar tespiti yapılmayıp hasara rağmen otele girişin yasaklanmayarak taksirle ölüme sebep olduklarını belirterek Anayasa'nın 17'nci maddesinde tanımlanan yaşam hakkının ihlal edildiğini ileri sürdükleri başvuruda Anayasa Mahkemesi, devletin pozitif yükümlülüğünü şu şekilde tespit etmiştir:⁸⁶

"54. Devletin yaşam hakkı kapsamında sahip olduğu pozitif yükümlülüklerin bir de usuli yönü bulunmaktadır. Bu usul yükümlülüğü çerçevesinde devlet, doğal olmayan her ölüm olayının sorumlularının belirlenmesini ve gerekiyorsa cezalandırılmasını sağlayabilecek etkili resmî bir soruşturma yürütmek durumundadır. Bu tarz bir soruşturmanın temel amacı, yaşam hakkını koruyan hukukun etkin bir şekilde uygulanmasını güvenceye almak ve kamu görevlilerinin ya da kurumlarının karıştığı olaylarda, bunların sorumlulukları altında meydana gelen ölümler için hesap vermelerini sağlamaktır".

Anayasa Mahkemesi, eşyle birlikte motosikletle seyir hâlinde iken araçlarına çarpıp eşinin ölümüne sebebiyet veren sanık hakkında Cumhuriyet Başsavcılığınca etkili soruşturma yapılmayarak kovuşturmaya yer olmadığına karar verilmesi nedeniyle yaşam hakkının ihlal edildiğinin ileri sürüldüğü bir başka başvuruda ise şu tespitleri yapmaktadır⁸⁷:

"29. ... Yaşam hakkına saygı, ikinci olarak devletin üçüncü kişilerden gelecek tehlikelere karşı bireylerin hayatını korumasını gerektirir. Bir kimsenin hayatına yönelik çok özel ve ciddi bir tehdidin varlığı kanıtlanmışsa, devletin bu tehdiye karşı bireyin hayatını korumak için makul tedbirleri alması gerekir. Bu, devletin yaşam hakkından kaynaklanan pozitif yükümlülüğüdür. Bir ölüm meydana gelmişse, devletin pozitif yükümlülüğü kapsamında ölümün nedenlerini soruşturma ve sorumluları tespit ederek cezalandırma ödevi de vardır. Bu usul yükümlülüğünün gerektiği şekilde yerine getirilmemesi hâlinde devletin negatif ve pozitif yükümlülüklerine gerçekten uyup uymadığı tespit edilemez. Bu nedenle, devletin bu madde kapsamındaki negatif ve pozitif yükümlülüklerinin güvencesini soruşturma yükümlülüğü oluşturmaktadır.

30. Bireyin, bir devlet görevlisi ya da özel bir kişi tarafından hukuka aykırı olarak ve Anayasa'nın 17. maddesini ihlal eder

⁸⁶ AYM, Serpil Kerimoğlu ve diğ.leri, B. No.: 2012/752, 17/9/2013, § 54.

⁸⁷ AYM, Salih Akkuş, B. No.: 2012/1017, 18/9/2013, §§ 29 -30.

biçimde bir muameleye tabi tutulduğuna ilişkin savunulabilir bir iddiasının bulunması hâlinde, Anayasa'nın 17. maddesi, "Devletin temel amaç ve görevleri" kenar başlıklı 5. maddedeki genel yükümlülükle birlikte yorumlandığında etkili resmî bir soruşturmanın yapılmasını gerektirir. Bu soruşturma, sorumluların belirlenmesini ve cezalandırılmasını sağlamaya elverişli olmalıdır. Devletin pozitif yükümlülüğü kapsamında hiç soruşturma yapılmaması ya da yapılan soruşturmanın yeterli olmaması bazen tek başına yaşam hakkının ihlalini teşkil edebilir. Bu bağlamda soruşturmanın derHâl başlaması, bağımsız biçimde, kamu denetimine tabi olarak özenli ve süratli yürütülmesi ve bir bütün olarak etkili olması gerekir."

Devletin pozitif yükümlülüğünün bulunmadığı durumlarda ihlalin dayanağı olan işlem veya eylem kamu gücünü kullanan organlardan kaynaklanmıyorsa devletin sorumluluğundan bahsedilemez. Bu iki örnekte ise esas itibarıyla devletin yargı erkini kullanan organ eliyle bir ihlal ortaya çıkmakta olduğundan devletin pozitif yükümlülüğü nedeniyle sorumluluğu doğacaktır.

1.2.2.2.3. İhlal ile Mağduriyet Arasında Nedensellik İlişkisinin Bulunması

İhlal ile mağduriyete konu işlem veya eylem arasında neden-sonuç ilişkisinin kurulabilmesi şarttır. Şayet ihlali doğuran durum, kamu gücünü kullanan otoritelerin eylemleri dışında üçüncü kişilerin veya mağdurun bizzat kendisinden kaynaklanmış ise başvuru, mağdur olduğunu iddia edemez. Örneğin yargılamanın makul süreyi aşmasına yargılanmakta olan başvuruçunun eylemleri (yurt dışına kaçma, delilleri zamanında sunmama, yargılamayı uzatmaya neden olan delil toplanması isteği, duruşmalardan kaçınma vb.) neden olmuşsa böyle bir davada başvuru, yargılamanın makul süre içerisinde bitirilemediğini ileri süremeyecektir. Nitekim Anayasa Mahkemesi de makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği iddialarını incelediği bir kararında aynı görüşü benimsediğini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir⁸⁸:

"43. Hukuk sistemimiz açısından taraflarca hazırlanma ilkesi ve resen araştırma ilkesinin geçerli olduğu yargılamalar arasında tarafların etkinliği noktasında farklılıklar bulunmakla beraber, genel olarak tarafların tutumunun yargılama sürecinin uzamasındaki etkisi, yargılama süresinin makul olma niteliğinin değerlendirilmesinde nazara alınması gereken önemli bir unsurdur. Zira tarafların yargılamayı uzatmaya yönelik davranışlardan kaçınması ve kendisine tanınmış olan usuli hakları kullanırken dikkat ve özen göstermesi gereklidir."

⁸⁸ AYM, Güher Ergun ve diğeri, B. No.: 2012/13, 2/7/2013, § 43.

1.2.2.3. Mağdur Çeşitleri

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için, güncel ve kişisel bir temel hak ve özgürlüğün kamu gücü tarafından ihlal edilmesi, dolayısıyla mağduriyetin bulunması zorunludur. Soyut norm denetimine imkân verecek şekilde bireysel başvuru olanağı tanıyan ülkeler (Almanya gibi) dışında bireysel başvurunun benimsendiği ülkelerin çoğunda ihlalin fiilen gerçekleşmiş olması ve başvurucunun ihlalin doğrudan mağduru olması koşulları birlikte aranmaktadır⁸⁹. Aşağıda mağdur çeşitleri incelenmiştir.

1.2.2.3.1. Doğrudan Mağdur

İhlale neden olan işlem veya eylem nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı bizzat etkilenenler doğrudan mağdur olarak kabul edilmektedir. Örneğin Sözleşme'nin 3'üncü maddesi anlamında işkence veya kötü muameleye maruz kalan Sözleşme'nin 5'inci maddesi anlamında tutuklanan veya gözaltında tutulan, hukuka aykırı bir şekilde taşınmazı elinden alınan, davası makul süre içerisinde sonuçlandırılmayan kişiler ihlalin doğrudan mağdurlarıdır. Ancak belirtmek gerekir ki ceza soruşturma ve kovuşturmalarına ilişkin adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine (üçüncü kişilerin cezalandırılmalarını içeren hususlarda) ilişkin bireysel başvurularda; mağdur, müşteki, suçtan zarar gören ve katılan doğrudan mağdur olarak kabul edilmemektedir. Çünkü Sözleşme'nin 6'ncı maddesi uyarınca cezai alanda bir suç isnadıyla muhatap olan şüpheli veya sanığın adil yargılanma hakkı korunmaktadır.⁹⁰

1.2.2.3.2. Dolaylı Mağdur

Sadece doğrudan mağdurun bireysel başvuru ehliyetinin tanınması durumunda bazı temel hak ve özgürlük ihlallerinin Mahkeme önüne getirilmesinde sorunlar yaşanabileceğini göz önüne alan AIHM, olayın doğrudan mağduru ile başvuruda bulunan arasında özel bir bağ bulunması hâlinde bazı kişilerin dolaylı mağdur olarak bireysel başvuru yapabilmelerini kabul etmektedir. Zira kamu gücü işlem veya eylemi mağdurla yakın ilişkisi olan başka kişileri de dolaylı olarak etkileyebilir.⁹¹ Ölen, kaybolan, sınır dışı edilen veya ağır işkenceye maruz kalan kişilerin yakınlarının dolaylı mağdur sıfatıyla başvuru ehliyeti vardır. Esasında bu kişiler dolaylı da olsa asıl mağdur ile birlikte haksızlık olgusunu hissedenlerdir.

⁸⁹ ÇINAR, s. 208.

⁹⁰ Adnan Oktar, B. No.: 2012/917, 16/4/2013, § 22; Perez/Fransa, 47287/99, § 70.

⁹¹ ERDAL, Uğur / BAKIRCI, Hasan, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesi, Uygulama El Kitabı, World Organisation Against Torture, Cenevre, Kasım 2006, s. 71.

Örneğin yaşam hakkının ihlal edildiği iddiasıyla ölenin eşi, annesi, babası ve çocuklarının bireysel başvuruda bulunabilmelerinde engel bulunmamaktadır. Bu kapsamda AİHM, Sözleşme'nin 2'nci maddesi temelinde; ölenin eşinin, yeğeninin, oğlunun, babasının, annesinin, kardeşinin; yine jinekolojik muayeneye maruz kalan kadının eşinin, Sözleşme'nin 3'üncü maddesi çerçevesinde gözaltında kayıp edilen kişinin annesinin yaptığı başvuruları kabul etmiştir.

1.2.2.3.3. Potansiyel Mağdur

Potansiyel mağduriyet, bir düzenlemenin bireye uygulanmadan ve ihlal ortaya çıkmadan önce ancak yakın gelecekte uygulanma ihtimalinin bulunduğu durumlarda, bireyin kendisinin mağdur olduğunu iddia edebilmesi durumudur. AİHM, somut olayın özelliklerine bakarak potansiyel mağdurların yani doğrudan bir ihlalden şikâyetçi olmayan kişilerin başvurularını kabul etmektedir. AİHM, kız çocukları bulunan bir ailenin, henüz uygulanmamakla birlikte yakın gelecekte kız çocuklarına devlet okullarında cinsel eğitim dersi okutulmasına yönelik idari düzenleme aleyhine yaptıkları bireysel başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur. Bu başvuruda AİHM söz konusu düzenlemenin yakın gelecekte uygulanması kuvvetle muhtemel olduğundan bahisle mağduriyet statüsü için yeterli derecede şartların oluştuğunu tespit etmiştir.⁹²

AİHM'nin benzer davalarda verdiği kararlar göz önüne alındığında potansiyel mağduriyet için aşağıdaki koşulların bir veya bir kaçının bulunması gerekir:

- i. Ciddi ve telafisi imkânsız bir zarar riski,
- ii. Kanun veya idari düzenlemenin mağdura uygulanmasının kuvvetle muhtemel olması,
- iii. İhlal tehlikesinin yakın olması,
- iv. Kanun veya düzenlemenin varlığının başvurucunun haklarını doğrudan ihlal edecek olması.

Örneğin bir kimsenin sınır dışı edilmesi veya başka bir ülkeye iade edilmesi hâlinde, kabul eden ülkede Sözleşme'nin 3'üncü maddesine aykırı muameleye tabi tutulacağı konusunda ciddi nedenler bulunuyorsa potansiyel mağduriyetin varlığı kabul edilmektedir⁹³.

Bir diğer örnekte ise iki anne, çocukları adına yaptıkları başvuruda çocuklarının devam ettiği İskoç okullarında öğrencilere disiplin

⁹² Kjeldsen, Busk Madsen ve Pedersen/Danimarka, No.: 5095/71, 5920/72, 5926/72, 7/12/1976.

⁹³ Soering/Birleşik Krallık, No.: 14038/88, 7/7/1989, s. 35; ChaHâl/Birleşik Krallık, No.: 22414/93, 15/11/2002; Kirkwood/Birleşik Krallık, No.: 10479/83, 12/3/1984.

tedbiri olarak fiziki cezalandırmanın varlığının Sözleşme'nin 3'üncü maddesine aykırı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Mahkeme (Komisyon), başvurucuların çocuklarının hâlihazırda bedenî cezalandırmaya tabi tutulmasının beklenmesinin Sözleşme'nin 34. maddesine göre çok daraltıcı bir yorum olacağını, dolayısıyla çocukları henüz fiziki cezalandırmaya maruz kalmamasına rağmen her zaman çevrelerinde fiziksel cezalandırma riskinin varlığı ve potansiyel bedenî cezalandırılma tehdidinden etkilenebileceklerinden bahisle başvurucuları mağdur olarak kabul etmiştir.⁹⁴

Bir başka örnekte de başvurucu, homoseksüel davranışları nedeniyle dava konusu kanunun sadece varlığının, kendisi hakkında her an ceza kovuşturmasına neden olabileceğini, bunun da korku, ıstırap ve psikolojik sıkıntıya neden olduğunu ileri sürmüştür. Bu olayda başvurucu, homoseksüel davranışları nedeniyle polis tarafından sorgulanmış, yine başvurucunun evi aranmış ancak hakkında henüz hiçbir ceza davası açılmamıştır. Ancak yine de AİHM, kanun nedeniyle başvurucunun özel hayatını doğrudan ve sürekli etkileyerek Sözleşme'yi ihlal ettiğini kabul etmiştir.⁹⁵

Bu konu ile ilgili son örnek ise AİHM'nin Türkiye aleyhine verdiği *Altuğ Taner Akçam* kararıdır. Bu olayda, 1915 olayları ile ilgili araştırma yapan başvurucu, yazdığı makale nedeniyle Cumhuriyet Başsavcılığına şikâyet edilmiş ve hakkında 5237 sayılı TCK'nin 301'inci maddesi uyarınca inceleme ve soruşturma başlatılmış, başvurucunun olayla ilgili ifadesi alındıktan sonra kamu adına kovuşturma yapılmasına yer olmadığına karar verilmiştir. Ancak AİHM, Türkiye'deki anılan madde konusundaki uygulamaları, soruşturma aşamasında başvurucuya karşı yürütülen kampanya kapsamında, başvurucu gibi istenmeyen görüşler ileri süren kişilerin ciddi bir kovuşturma riskiyle karşı karşıya oldukları, bu nedenle de başvurucu üzerindeki tehdidin gerçek olduğu kanaatine vararak başvurucunun mağdurluk statüsünün bulunduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu davada AİHM, esasa girerek Sözleşme'nin 10. maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

1.2.2.4. Mağdurun Ölümü veya Gaipliğine Hükmedilmesi

Öncelikle belirtmek gerekir ki dolaylı mağdurluğun kabul edildiği hâller dışında ölmüş kişi adına bireysel başvuru yapılamaz. Bu kural, usul hukukunda mevcut "*Ölmüş kişi adına dava açılmayacağı gibi, ölmüş kişiye karşı da dava açılmaz.*" ilkesinin bir gereğidir. AİHM, bu tür başvurularda "*sadece hayatta olan kişiler tarafından veya onların namına başvuru yapılabilir; ölü bir kimse bir temsilciyle de olsa bireysel*

⁹⁴ Campell & Cosans/Birleşik Krallık, No.: 7511/76 ve 7743/76, 25/2/1982.

⁹⁵ Dudgeon/Birleşik Krallık, No.: 7525/76, 22/10/1981.

başvuru yapamaz.” şeklinde gerekçelerle başvuruları kabul edilemez bulunmaktadır.

Başvurucu, bireysel başvuruda bulunup da karar verilmeden ölür veya başvurusunun gaipliğine hükmedilirse davaya iki hâlde devam edilir:

i. Ölenin veya gaibin mirasçıları bakımından doğrudan veya dolaylı da olsa hukuki yararlarının bulunması (mülkiyet hakkının ihlali iddiasında olduğu gibi). Bununla birlikte başvurusunun bireysel başvuruda bulunduktan sonra öldürülmesi veya kaybolması hâllerinde de bir mirasçısının davayı devam ettirebileceği kabul edilmektedir.⁹⁶

ii. Başvuru insan haklarının korunması bakımından önemli ise başvurusunun ölümü, gaipliği veya başvurusundan feragat etmesi hâllerinde AİHM başvuruyu devam ettirebilir.⁹⁷ Eğer ihlalin kaynağı mevzuatın bizatihi kendisi ise veya istikrarlı bir şekilde yanlış uygulamadan yani yapısal sorunlardan kaynaklanmakta ise AİHM, başvurusunun ölümü, gaipliğine hükmedilmesi veya başvurudan feragat edilmesi hâllerinde dahi dosyayı incelemeye devam ederek var ise ihlali tespit edecektir.

Bu iki istisnai durum dışında başvurusunun ölümü veya gaipliğine hükmedilmesi üzerine başvuruyu devam ettirip ettirmeyecekleri mirasçılarından sorulur. Şayet başvurusunun devam ettirilmesinde hukuki yararlarının bulunmadığı kanaatine ulaşılır veya mirasçıların başvuruyu devam ettirme iradeleri bulunmaz ise başvuru kayıttan düşürülecektir.⁹⁸

1.2.2.5. Mağduriyet Statüsünün Kaybı

Bireysel başvuruda bulunabilmek için mağduriyet statüsünün varlığı ve başvuru hakkında karar verilinceye kadar devam etmesi şarttır.⁹⁹ Bu kapsamda eğer başvuru, hakkının ihlal edilmesinden dolayı devletten tam bir tazminat almış ise mağduriyet statüsünün devam ettiğinden bahsedemez.¹⁰⁰ AİHM, devletin bir hakkın ihlal edildiğini açıkça kabul etmesi ve bundan dolayı meydana gelen zararı ödemesi hâlinde başvurusunun mağdurluk statüsünün ortadan kalkmış olacağına karar vermektedir.¹⁰¹

Bununla birlikte AİHM, bir şüphelinin veya sanığın salıverilmiş olmasının, Sözleşme'nin 6'ncı maddesindeki usul güvencelerinin

⁹⁶ Aksoy/Türkiye, No.: 21987/93, 18/12/1996.

⁹⁷ Karner/Avusturya, No.: 40016/98, 24/7/2003.

⁹⁸ Scherer/İsviçre, No.: 17116/90, 25/3/1994, & 32.

⁹⁹ ÇINAR, s. 218.

¹⁰⁰ POROY, Mehmet Akif, "İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Işığında Başvurucu ve Mağdurluk Statüsü", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S, 66, y. 2006, s. 130.

¹⁰¹ POROY, s.128-129. Bazhenov/Rusya, No.: 37930/02, 20/10/2005.

ihlalden dolayı mağdur olduğunu ileri sürmesine engel olamayacağına karar vermiştir.¹⁰²

Yine *Lopez Ostra/İspanya* davasında AİHM, arıtma tesisleri civarında oturan bir kimsenin Mahkemeye başvurduktan sonra başka bir yere taşınmasından sonra mağduriyetin sona erdiği yönündeki hükümet savunmasını, başvurunun taşınmış olmasının bizatihi kendisinin ve diğer aile bireylerinin uzun yıllar maruz kaldıkları gürültü, duman ve kirliliğin yol açmış olduğu mağduriyetin izlerini silmeye yetmeyeceğini, muhtemelen bu tesisin kapanmasını müteakip tekrar aynı yere taşınabileceğini belirtmek suretiyle mağdur sıfatının ortadan kalkmadığının altını çizmiştir.¹⁰³

Anayasa Mahkemesi de önüne gelen bir başvuruda mağduriyet statüsünü değerlendirmiş ve mağduriyetin bulunmadığı gerekçesiyle başvurunun düşmesine karar vermiştir.¹⁰⁴

“28. Somut olayda başvurucu tarafından AİHM’e tutukluluk süresinin uzunluğu nedeniyle başvuruda bulunulmuş, “AİHM”, 18/9/2012 tarihinde, başvurucuya tazminat ödenmesini öngören dostane çözüm yoluyla başvurunun kayıttan düşürülmesine karar verildikten sonra İstanbul 10. Ağır Ceza Mahkemesi, yirmi sekiz gün sonra, 16/10/2012 tarihinde yargılamayı sona erdirerek başvurucu hakkındaki kararını vermiştir.

29. İstanbul 10. Ağır Ceza Mahkemesince, başvurucu hakkında dostane çözüm kararının verildiği 18/9/2012 tarihinden hükmün verildiği 16/10/2012 tarihi arasındaki sürede, 11/10/2012 tarihinde bir duruşma yapılmış ve duruşmada Cumhuriyet savcısına mütalaada bulunması için süre verilmiş ve başvuranın tutukluluk hâlinin devamına karar verilmiş, nihayetinde ise 16/10/2012 tarihinde nihai karar açıklanmıştır. Dolayısıyla, Mahkeme yargılamayı, dostane çözüm sonucunda verilen kararın mahiyeti doğrultusunda bir an önce sonuçlandırmış, hükümle birlikte başvurunun bir suç isnadına bağlı olarak tutulma Hâlini de sona erdirmiştir. Zira kişi serbest bırakılmadan yargılandığı davada ilk derece mahkemesinin kararıyla mahkûm olmuşsa, mahkûmiyet tarihi itibarıyla tutukluluk Hâli sona erer. Çünkü bu durumda kişinin hukuki durumu “bir suç isnadına bağlı olarak tutuklu” olma kapsamından çıkmaktadır (B. No.: 2012/726, 2/7/2013, § 33).

¹⁰² ANAYURT Ömer, Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu, Ankara 2004, s. 225.

¹⁰³ Lopez Ostra/İspanya, No.: 16798/90, 9/12/1994.

¹⁰⁴ AYM, Ümüt Demir, B. No.: 2012/1000, 18/9/2014.

30. Böylece başvuru Anayasa'nın 19. maddesinde yer alan özgürlük ve güvenlik hakkına yönelik müdahâlenin giderilmiş olması nedeniyle başvuru mağdurluk statüsü sona ermiştir.

31. Açıklanan nedenlerle, başvuru mağdurluk statüsünü kaybettiği anlaşıldığından, başvuru, diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin "düşmesine" karar verilmesi gerekir."

1.2.3. Değerlendirme

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru, klasik anlamda bir dava olmadığından bireysel başvurularda dava veya taraf ehliyet; idare, hukuk ve ceza davalarındaki usul hükümlerinden farklılık arz etmektedir. Bu farklılığı doğuran etkenler, bireysel başvuruda klasik anlamda davalı tarafın bulunmaması ve bireysel başvurunun, kamu gücünün kullanılmasından kaynaklanan hak ihlallerine karşı doğrudan/dolaylı/potansiyel mağdurlar tarafından başvuru bir hak arama mekanizması olmasıdır.

Anayasa ve 6216 sayılı Kanun'a göre herkes bireysel başvuru yapabilir. Bu anlamda gerçek kişinin kural olarak Türk vatandaşı olması gerekmemektedir. Kamu gücünü kullanan organlar eliyle temel hak ve özgürlükleri ihlal edilen yabancı ülke vatandaşları, vatansızlar veya mülteciler Anayasa Mahkemesine başvurabilirler.

Temel hak ve özgürlükleri doğrudan koruma işlevinin bir sonucu olarak bireysel başvuruda, dava veya taraf ehliyeti bulunmasa dahi velayet, vesayet veya kısıtlılık altında bulunan küçük, akıl hastası, mahcur, özürlü ve mahkûmlar da Anayasa Mahkemesine başvurabilirler.

Kamu tüzel kişilerinin, kamu gücünü bizzat kullandıkları ve bu kapsamda kamu gücü ayrıcalık ve yetkileriyle donatılmış oldukları için, tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiğinden bahisle başka bir kamu tüzel kişiliği aleyhine bireysel başvuruda bulunmaları mümkün değildir. Ancak, bir ihlalin kaynağı işlem veya eylemin kim tarafından yapıldığından ziyade ihlalin kamu gücünün kullanılmasından kaynaklanıp kaynaklanmadığı incelenerek, bireysel başvuru yolu doğru ve etkin uygulanabilecektir.

Özel hukuk tüzel kişileri, sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilirler. Anayasa ve Sözleşme'nin ortak koruma alanı içerisinde kalan bazı haklardan (yaşam hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı, özgürlük ve güvenlik hakkı vb.) sadece gerçek kişiler doğrudan etkilenebilir. Diğer bir

ifadeyle tüzel kişilerin bu tür hak ihlallerinde mağdur sıfatıyla yer almaları mümkün değildir. Ancak özel hukuk tüzel kişileri kuruluş amaçlarına uygun düştüğü oranda Anayasa ve Sözleşme'nin ortak kapsamında korunan bir kısım hak ve özgürlüklerden (örgütlenme özgürlüğü ve mülkiyet hakkı gibi) yararlanabilir.

Yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak (sınır dışı edilmeme, kamu hizmetine girme, seçme ve seçilme hakları gibi) yabancılar bireysel başvuru yapamazlar. Ayrıca yabancılar, kendilerine kısıtlanan haklar konusunda (toplantı ve gösteri yürüyüşü, yerleşme ve seyahat özgürlüğü vb.) ancak Anayasa'da kendilerine tanınan sınırlar çerçevesinde başvuru yapabilirler.

Bireysel başvuru, kural olarak güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilmektedir. Bireysel başvuruda bulunabilmek için, Anayasa ve Sözleşme'nin ortak kapsamında korunan güncel ve kişisel bir hakkın varlığı, bu hakkın kamu gücü işlem veya eylemi nedeniyle ihlal edilmiş olması, ihlal ile mağduriyet arasında sebep-sonuç ilişkisinin bulunması gerekir.

İhlale neden olan işlem veya eylem nedeniyle güncel ve kişisel hakkı bizzat etkilenenler doğrudan, olayın bizzat mağduru ile başvuru arasında özel bir bağ bulunması hâlinde (eş, çocuk, ana, baba vs.) dolaylı, bir düzenlemenin bireye uygulanmadan ve ihlal ortaya çıkmadan önce ancak yakın gelecekte uygulanma ihtimalinin bulunduğu durumlarda ise potansiyel mağduriyet kabul edilmektedir.

Dolaylı mağdurluğun kabul edildiği hâller dışında ölmüş kişi adına bireysel başvuru yapılamaz. Eğer ihlal, mevzuattan veya süreklilik arz eden yanlış uygulamalardan yani yapısal sorunlardan kaynaklanmakta ise Anayasa Mahkemesi, bireysel başvurunun insan haklarının korunması bakımından önemini göz önünde bulundurarak, başvuru ölümü, gaipliği veya başvurudan feragatı hâllerinde başvuruyu devam ettirebilir.

1.3. Mahkemenin Konu Bakımından Yetkisi (Ratione Materiae)

Akif YILDIRIM*

1.3.1. Genel Açıklamalar

İnsan hakları kavramı, günümüzde içi herkes tarafından farklı şekilde doldurulmaya çalışılsa¹⁰⁵ da, sözcük anlamı itibarıyla “*kişinin sırf insan olduğu için sahip olduğu hakları*” ifade etmektedir.¹⁰⁶ İnsanlık tarihi boyunca bilimsel ve felsefi düşüncede gerçekleşen gelişim sonucunda tüm insanların, sırf insan olmalarından dolayı devredilemez bazı haklara sahip oldukları ve bu haklardan, herhangi bir ayırmıcılığa maruz kalmadan yararlanmaları gerektiği genelde kabul edilmiştir.¹⁰⁷

İkinci Dünya Savaşı sonrasında insan haklarının ulusüstü ölçekte korunmasına ilişkin uluslararası mekanizmalar kurulmuştur. Günümüzde insan haklarını güvence altına alıp korumak devletlerin en temel görevlerinden biri olmuştur. Ülkemizde de bireysel başvuru yolu, 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandumla kabul edilen 5982 sayılı Kanun’un 1982 Anayasası’nın 148 ve 149’uncu maddelerinde yaptığı değişiklikler ile bireysel başvuruları inceleme ve karara bağlama görev ve yetkisi Anayasa Mahkemesine verilmiştir.

30/3/2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun’un özellikle 45 ila 51’inci maddeleri bireysel başvuru yolunu daha somut hâle getiren düzenlemelerdir. 12/7/2012 tarihli ve 28351 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Anayasa Mahkemesi (AYM) İçtüzüğü (İçtüzük) de bireysel başvurunun işleyişi konusunda oldukça ayrıntılı hükümler içermektedir.

Anayasa’nın 148’inci maddesinin üçüncü fıkrasına göre kamu gücü tarafından müdahâle edildiği iddia edilen hakkın Anayasa’da güvence altına alınmış olmasının yanı sıra Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine (Sözleşme) veya Türkiye’nin taraf olduğu ek protokollerinin kapsamına da girmesi gerekir. İhlal edildiği iddia olunan hak bu kapsamda değilse Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvurunun esası incelenemez.

* Hâkim/ Anayasa Mahkemesi Raportörü

¹⁰⁵ UYGUN, Oktay, “İnsan Hakları Kuramı”, İnsan Hakları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000, s. 13; KILINÇ, Bahadır, “Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği”, Anayasa Yargısı, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2008, s. 19.

¹⁰⁷ UYGUN, s. 13-21; KILINÇ, s. 19.

6216 sayılı Kanun'un 45'inci maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre herkes, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Sözleşme ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki haklardan herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasa'nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz (Fıkra 3).

Çalışmanın bu kısmında, bireysel başvuru yolu ile Anayasa Mahkemesine taşınamayacak karar ve işlemler ile bireysel başvuru konusu yapılamayacak hakların kapsamı ele alınacak, böylelikle Anayasa Mahkemesinin konu bakımından yetkisi tespit edilmeye çalışılacaktır.

1.3.2. Bireysel Başvuruya Konu Olamayacak İşlemler

1.3.2.1. Genel Olarak

Temel hak ve özgürlükler, kamu gücüne dayalı işlem ve eylemlerle ihlal edilmiş ise bireysel başvuru konusu olabilir. 6216 sayılı Kanun'un 45'inci maddesinin (2) numaralı fıkrası kapsamında başvurunun konusu; kamu gücünün işlemleri, eylemleri ya da ihmalleridir. Diğer bir anlatımla, her türlü işlem veya eylem değil, sadece kamu gücüne dayalı olarak gerçekleştirilenler bireysel başvuru konusu yapılabilir.

Anayasa'nın 148'inci ve 6216 sayılı Kanun'un 45'inci maddesi gereğince işlem, eylem ya da ihmali nedeniyle bireysel başvuruda bulunan kamu gücü faaliyeti, Türkiye Cumhuriyeti devletine ait veya onun adına kullanılmış olmalıdır. Bu anlamda, ancak Türkiye Cumhuriyeti devletine kamu gücü kullanan organlarına atfedilebilir şekilde gerçekleşmiş temel hak ve özgürlük ihlalleri bireysel başvuru konusu olabilir. "*Kamu gücü*"nü kullanan organlar ise başta devlet tüzel kişiliği içinde yer alan yasama, yürütme ve yargı organları ile bu organlara tabi olan merciler ve yerinden yönetim kuruluşlarıdır.¹⁰⁸ Ancak, kamu gücüne dayalı olarak ihlal edilmiş olsa da bireysel başvuruya konu olamayacak karar ve işlemler ile haklar bulunmaktadır.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruya konu olamayacak karar ve işlemlerin hangileri olduğu 6216 sayılı Kanun'un 45'inci maddesinin (3) numaralı fıkrasında düzenlenmiştir. Bu düzenlemeye göre yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasa'nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz.

¹⁰⁸ AYM, *Ali Kemal Renklioğlu*, B. No.: 2012/171, 12/2/2013, §§ 15-17.

6216 sayılı Kanun'un 45'inci maddesinin (3) numaralı fıkrasında, Anayasa'dan ve bireysel başvurunun niteliğinden kaynaklanan sebeplere dayanılarak "kamu gücü" kavramının kapsamı belirginleştirilmiş, yasama işlemleri ve düzenleyici idari işlemlerin yanı sıra Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasa'nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler bireysel başvurunun kapsamı dışında bırakılmıştır.¹⁰⁹

6216 sayılı Kanun'un 45'inci maddesinin (3) numaralı fıkrası dikkatle incelendiğinde yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı düzenlenmişken, Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasa'nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemlerin bireysel başvurunun konusu olamayacağı belirtilmiştir.

Anayasa Mahkemesi'ne göre "...Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemlerin doğrudan bireysel başvuru konusu yapılamaması, tamamen bireysel başvuru hakkının niteliği ile ilgili olduğu gibi bu işlemlerin uygulanmadıkları sürece bireylerin herhangi bir hakkının ihlaline yol açabilecek niteliğe sahip bulunmamalarından da kaynaklanmaktadır. Yasama işlemleri soyut veya somut norm denetimi yoluyla Anayasa Mahkemesi'nin denetimine tabi olduğu gibi uygulanmaları bir hak ihlaline yol açmış ise bu işlem nedeniyle hakkı ihlal edilen kişi Anayasa Mahkemesine başvuru imkânına sahip bulunmaktadır. Aynı şekilde düzenleyici idari işlemler de doğrudan Danıştay denetimine tabi olmakla birlikte uygulanmaları bir hak ihlaline neden olmuş ise hakkı ihlal edilen açısından Anayasa Mahkemesine başvuru imkânı bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile başvurucuya somut bir olayda henüz uygulanmamış kanun veya düzenleyici idari işlemin sadece hukuk düzeninde var olması, kural olarak bireysel bir hakkın ihlaline neden olmayacağı, dolayısıyla da bu işlemlerin doğrudan bireysel başvuru konusu yapılamayacağı açıktır."¹¹⁰

Bu bakımdan, bir yasama işleminin (veya düzenleyici işlemin), temel hak ve özgürlüğünün ihlaline neden olması durumunda, bireysel başvuru yoluyla doğrudan o işleme karşı değil, ancak o işlemin uygulanması mahiyetindeki işlem, eylem ve ihmallere karşı başvuru yapılabilecektir.¹¹¹ Diğer bir anlatımla, kişilerin ihlale neden olduğunu düşündükleri yasama işleminin veya düzenleyici işlemin uygulamasına karşı bireysel başvuruda bulunmaları gerekir.¹¹²

¹⁰⁹ Ali Kemal Renklioğlu, B. No.: 2012/171, 12/2/2013, § 16.

¹¹⁰ AYM., E.2011/59, K.2012/34, 1/3/2012.

¹¹¹ Süleyman Erte, B. No. 2013/469, 16/4/2013, § 17; Serkan Acar, B. No.: 2013/1613, 2/10/2013, § 37.

¹¹² Göztepe'ye göre, "Anayasa'nın aynı fıkrada yer alan "kamu gücü" kavramını daraltarak, yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler anayasa şikâyetinin kapsamına alınmamıştır.

Oysa Anayasadaki kamu gücü kavramı herhangi bir kısıtlama olmaksızın düzenlenmiştir ve bu kavramın yasama, yürütme ve yargı organlarını kapsadığı kuşkusuzdur. Düzenleyici idari işlemlerin bireylere uygulanması hâlinde idari yargı yolunun açık olduğu ve son inceleme merciinin kararına karşı yine anayasa şikâyeti yolunun açık olduğu düşünülebilirse de, yasalar için aynı şeyi söylemek mümkün değildir" (Ece GÖZTEPE, "Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne Birey-

Anayasa Mahkemesi, yasama işlemleri (kanun, parlamento kararı vb.) ile idarenin düzenleyici işlemlerinin (kanun hükmünde kararname, tüzük, yönetmelik vb.) iptaline yönelik doğrudan yapılan başvuruları “konu bakımından yetkisizlik” nedeniyle kabul edilemez bulmaktadır.

1.3.2.2. Yasama İşlemleri

6216 sayılı Kanun’un “Bireysel başvuru hakkı” kenar başlıklı 45’inci maddesinin (3) numaralı fıkrası şöyledir:

“Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz.”

Hukuki işlem, belli bir sonuca yönelik irade açıklaması olduğuna göre yasama işlemi de “yasama organının belli bir sonuca yönelik irade açıklamasıdır”¹¹³. Hemen belirtelim ki yasama işlemi, yasama organından çıkan tüm işlemleri değil, bu organın yasama görev ve yetkileriyle ilgili ve belli bir hukuki sonuç doğurmaya yönelik olan irade açıklamalarını ifade etmektedir.¹¹⁴ Bununla birlikte, yasama organının tüzel kişilik sıfatından kaynaklanan kendisine bağlı personeli ve mal varlığı hakkında yapmış olduğu işlemleri ile almış olduğu kolluk tedbirleri de bulunmaktadır¹¹⁵. Dolayısıyla yasama organının kendi iç işleyişine yönelik idari işlemler ile özel hukuk işlemleri yasama işlemlerinin kapsamına girmemektedir.

Yasama organı, yasama ve denetim görev ve yetkileriyle ilgili irade açıklamasını “kanun” ya da “parlamento kararı” biçiminde yapmaktadır¹¹⁶. Bir yasama işlemi olarak kanun, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin iradesinin ürünüdür. Kanun, parlamento kararı dışında kalan ve Anayasa’nın yetki verdiği Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından, Anayasa’da öngörülen kanun yapma usullerine

sel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2011 (95), s. 27).

¹¹³ GÖZLER, Kemal, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, 4. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa, 2007, s. 307; ÇEKİÇ Onur, “Türk Parlamento Hukukunda Yasama İşlemi Türleri ve Diğer (İsim-siz) Yasama Türleri”, *Yasama Dergisi*, Sayı: 12, Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos 2009, s. 108.

¹¹⁴ GÖZLER, s. 307; Çekiç, s. 111.

¹¹⁵ ÇEKİÇ, s. 111; Aynı yönde Danıştay kararları da bulunmaktadır: “TBMM Başkanlığınca TBMM’de görev yapan personel hakkında tesis edilen işlemlere karşı açılan davalarda, bu işlemler fonksiyonel açıdan idari nitelik taşıdığından ve TBMM Genel Kurulu ve Komisyonların bir tasarrufu olarak düşünülmemeyeceğinden... bu konudaki davalar idari yargı mercilerinin görev alanına girmektedir.” Danıştay Beşinci Dairesi, 16/12/1987, E.1987/2380, K.1987/1783 (Danıştay Dergisi, Sayı: 70-71, s. 271).

¹¹⁶ Yasama işlemlerinin, kanun ve parlamento kararlarından ibaret olmadığına ve uygulamada, yasama ve denetim görev ve yetkileriyle ilgili belli bazı hususların meclisin bilgisine sunulmasıyla gerçekleşen ve “isimsiz yasama işlemleri” olarak adlandırılan üçüncü bir yasama işlemi grubunun da bulunduğu dair görüş için bk. ÇEKİÇ, s. 122 vd.

uyularak yapılan işlemdir.¹¹⁷ Parlamento kararı ise “*yasama organının kanun dışındaki bütün işlemleridir*”.¹¹⁸ Anayasa Mahkemesi parlamento kararını; TBMM’nin, yapısına ve iç işleyişine yönelik veya yürütme ve yargı organlarıyla olan ilişkilerine dair kanun dışında yaptığı işlemler, olarak ifade etmiştir.¹¹⁹

İlke olarak kanunlar/parlamento kararları, bireyler üzerinde doğrudan hukuki sonuç doğurmayıp uygulanmalarına yönelik aracı işlemler (uygulama işlemleri) ile bireyler üzerinde hukuki sonuç doğururlar. Dolayısıyla haklarında aracı işlemler olmadığı durumlarda kanunların/parlamento kararlarının bireyler üzerinde hukuki sonuç doğurmadığı kural olarak kabul edilmektedir.

Bireysel başvuru yolu, bireylerin maruz kaldığı temel hak ihlallerinin tespit edildiği ve tespit edilen ihlalin ortadan kaldırılması için etkin araçları içeren anayasal bir güvencedir. Ancak Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu, kamusal bir düzenlemenin soyut biçimde Anayasa’ya aykırılığının ileri sürülmesini sağlayan bir yol olarak düzenlenmemiştir. Bir yasama işlemi veya düzenleyici idari işlemin, temel hak ve özgürlüğün ihlaline neden olması durumunda, bireysel başvuru yoluyla doğrudan bu işlemlere değil, ancak yasama veya düzenleyici idari işlemin uygulanması mahiyetindeki işlem, eylem ve ihmallere karşı başvuru yapılabilecektir.¹²⁰ Bu şekilde bireysel başvuru yolunun kullanılabilmesi için söz konusu işlem, eylem ve ihmallere karşı varsa başvurulabilecek kanun yollarının öncelikle tüketilmesi gerekmektedir.

6216 sayılı Kanun’un 45’inci maddesinin (3) numaralı fıkrasında, “*yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılması*” kabul edilmemiştir. Kanun koyucu hükümde “*doğrudan*” ifadesini kullanarak yalnızca ulusal hukuku değiştirmeyi veya toplumun menfaatinin korunmasını amaçlayan ve “*Hâlk davası*” (actio popularis) olarak adlandırılan başvuruların yapılmasını engellemek istemiştir. Daha açık bir ifadeyle, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu, kamusal bir düzenlemenin soyut biçimde

¹¹⁷ Tuğba Arslan, B. No. 2014/256, [GK], 25/6/2014, § 85; Başka bir kararda ise, “*Kanun, Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu tarafından Anayasa’da belirlenen usullere uyulmak suretiyle yapılan, Cumhurbaşkanınca Resmî Gazete’de yayımlanan ve Meclis kararları dışında kalan işlemlerdir.*” biçiminde tanımlanmıştır (B. No.: 2012/837, 5/3/2013, § 14).

¹¹⁸ ÖZBUDUN Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2005, s. 215.

¹¹⁹ Arif Güneş, B. No.: 2012/837, 5/3/2013, § 14.

¹²⁰ Süleyman Erte, B. No. 16/4/2013, 2013/469, §§ 15-17; Serkan Acar, B. No.: 2013/1613, 2/10/2013, § 37.

Kanun koyucununun eksik düzenleme dâhil ihmalinden kaynaklanan temel hak ihlallerine karşı anayasa şikâyetinin mümkün olması gerektiğine dair görüş için bk. ESEN, Selin, “Türkiye’de Anayasa Şikâyeti”, **Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Paneli**, Türkiye Barolar Birliği, Nisan 2011, s. 50.

Anayasa'ya aykırılığının ileri sürülmesini sağlayan bir yol olarak düzenlenmemiştir. Kanun koyucu, belirli bir işlemde doğrudan etkilenme tehdidiyle ya da tehlikesiyle karşı karşıya kalınması durumu ile yalnızca ulusal hukuku değiştirmeyi veya toplumun menfaatinin korunması amaçlayan durumlar arasında ayırım yapmıştır. Dolayısıyla bireylerin, kendi bireysel hakkının ihlal edildiğini ileri sürmeksizin toplumun menfaatlerinin ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunma hakkı bulunmamaktadır¹²¹.

Belirtmek gerekir, bahsi geçen düzenlemelere dayanan uygulama işlemlerinin temel haklara aykırılığı, salt yasama işleminin temel haklara aykırı olmasından kaynaklanmışsa diğer bir deyişle hak ihlaline neden olan işlem bizatihi kaynak işlem ise Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuru yoluyla bunların da bir ihlale yol açtığını tespit edebilmelidir.¹²² Kaynak normun, iptali istemiyle Genel Kurula gönderilip gönderilemeyeceği başka bir husustur. Kaynak normun, iptali istemiyle Genel Kurula götürülememesi bunların hak ihlaline neden olduklarının tespitine engel olmamalıdır.

Anayasa Mahkemesi bir kararında, başvurucunun idareye karşı açtığı davada 659 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'ye (KHK) dayanılarak vekâlet ücretine hükmedilmesinin hak arama hürriyetini kısıtladığı yönündeki şikâyetini doğrudan soyut nitelikteki yasama işlemine yönelik başvuru olarak değerlendirmemiştir. Mahkeme, söz konusu KHK hükmünün yetkili mahkeme önündeki bir davada uygulanmış olduğunu, KHK'nin uygulanmasına yönelik bir işlemin (somut olayda mahkeme kararının) mevcudiyetini tespit etmiş ve dolayısıyla incelemenin bu işlem üzerinden yapılmasına karar vermiştir. Anayasa Mahkemesi, ilk derece mahkemesi tarafından vekâlet ücretine hükmedilmesinin hak arama özgürlüğü bağlamında ölçülü olup olmadığını değerlendirmiştir.¹²³

Anayasa Mahkemesi, kadının soyadı ile ilgili verdiği başka bir kararında ise başvurucunun, evli kadının evlilik öncesi soyadını tek başına kullanmasına engel olan 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 187'nci maddesine istinaden yapılan uygulama neticesinde, cinsel olarak ayrımcılığa maruz tutularak özel hayatına ve aile hayatına saygı gösterilmemesi nedeniyle Anayasa'nın 2, 10, 12, 17, 20, 41'inci ve 90'uncü maddelerinde tanımlanan haklarının ihlal edildiğini ileri sürerek

¹²¹ *Mahmut Tanal* (2), B. No.: 2014/11438, 23/7/2014, § 20; Benzer yöndeki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararları için bk. *Klass ve Diğerleri/Almanya*, B. No.: 5029/71, 6/9/1978, § 33; *Altuğ Taner Akçam/Türkiye*, B. No.: 27520/07, 25/10/2011, § 66.

¹²² **AYDIN**, Öykü Didem, "Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mekanizma: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: XV, Yıl: 2011, Sayı: 4, s. 137.

¹²³ *Serkan Acar*, B. No.: 2013/1613, 2/10/2013.

yaptığı başvuruda, Kanun'a karşı bireysel başvuru yapılmasına karşın bu tartışmalara hiç girmemiştir. Anayasa Mahkemesi, gerekçesinde:

"44. Anayasa'nın 90. maddenin beşinci fıkrası uyarınca, sözleşmeler hukuk sistemimizin bir parçası olup, kanunlar gibi uygulanma özelliğine sahiptir. Yine aynı fıkraya göre, uygulamada bir kanun hükmü ile temel hak ve özgürlüklere ilişkin olan sözleşme hükümleri arasında bir uyumsuzluğun bulunması hâlinde, sözleşme hükümlerinin esas alınması zorunludur. Bu kural bir zimni ilga kuralı olup, temel hak ve özgürlüklere ilişkin sözleşme hükümleriyle çatışan kanun hükümlerinin uygulanma kabiliyetini ortadan kaldırmaktadır.

45. Başvuruya konu yargılama kapsamında verilen kararın 4721 sayılı Kanun'un 187. maddesine dayanarak verildiği anlaşılmaktadır. Ancak, yukarıda yer verilen tespitler ışığında, ilgili Kanun hükmünün sözü edilen Sözleşme hükümleri ile çatıştığı görülmektedir. Bu durumda, uyumsuzluğu karara bağlayan derece Mahkemelerinin, AİHS ve diğer uluslararası insan hakları andlaşmaları ile çatışan 4721 sayılı Kanun'un 187. maddesini kararlarına esas almayarak, başvuru konusu uyumsuzluk açısından Anayasa'nın 90. maddesi uyarınca uygulanması gereken uluslararası sözleşme hükümlerini dikkate alması gerektiği sonucuna varılmaktadır.

(...)

47. Uluslararası sözleşmelerin, evli erkek ve kadının evlilik sonrasında soyadları bakımından eşit haklara sahip olmasını öngören hükümleri ile evli kadının kocasının soyadını kullanması zorunluluğunu öngören iç hukuk düzenlemelerinin aynı konu hakkında farklı hükümler içermesi nedeniyle, ilgili sözleşmenin hükümlerinin somut uyumsuzluk açısından esas alınması gereken hukuk kuralı olduğu sonucuna varılmakla, başvurucunun manevi varlığı kapsamında güvence altına alınan isim hakkına yönelik müdaHâlenin kanunilik şartını sağlamadığı anlaşılmaktadır." ¹²⁴

ifadelerine yer vererek başvurucunun Anayasa'nın 17'nci maddesinde güvence altına alınan manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi; bir başvurucunun, 17/7/1964 tarih ve 506 sayılı mülga Sosyal Sigortalar Kanunu'nun geçici 20'nci maddesine, 13/2/2011 tarih ve 6111 sayılı Kanun'la eklenen beşinci fıkra ile devam eden yargı süreçlerine müdaHâle edilerek adil yargılanma,

¹²⁴ Sevim Akat Eşki, B. No.: 2013/2187, 19/12/2013.

sosyal güvenlik ve mülkiyet haklarının ihlal edildiğini ileri sürdüğü başvuruya ilgili olarak başvuru kanuna karşı yapılmasına karşın yine bu tartışmalara girmemiştir. Mahkeme, başvurusunun Anayasa'nın 36'ncı maddesinde güvence altına alınan adil yargılanma hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.¹²⁵ Gerekçenin ilgili kısmı şöyledir:

“86. Somut olayda başvuru, alacak davasını 30/1/2009 tarihinde açmıştır. Bu dava kapsamında bilirkişi tarafından sunulan 13/1/2011 tarihli (2) no.lu ek bilirkişi raporundaki tespitlere göre, davacı (başvurucu) ve davalının 2/12/2010 tarihli duruşmaya katıldıkları ve davaya ilişkin iddia ve savunmalarını, mahkeme huzurunda, karşılıklı olarak ve yüz yüze yaptıkları, bu çerçevede yargılama sürecinin taraflar arasında belli bir aşamaya ulaştığı; kanuni düzenlemenin ise bu aşamadan sonra 25/2/2011 tarihinde yürürlüğe girdiği, dolayısıyla kanuni düzenlemenin, taraflar arasında yargılama süreci başladıktan sonra yapıldığı anlaşılmaktadır.

87. Görüldüğü üzere, her ne kadar kanun koyucunun, mevcut davaya etkili kanun çıkararak görülmekte olan davaya müdahâle etmesinde zorlayıcı bir kamu yararı olduğu kanaatine ulaşılmışsa da yasamanın müdahâlesinin taraflar arasında yargılama başladıktan sonra gerçekleştiği ve davanın esasına ilişkin sonucu belirlediği, müdahâle sonucunda başvurusunun davayı kazanmasının imkânsız Hâle geldiği, oysa dava açıldığı zaman yerleşik içtihat çerçevesinde başvurusunun davayı kazanmasının kuvvetle muhtemel olduğu, bu çerçevede öngörülebilir olmayan müdahâlenin meşru kabul edilemeyeceği, müdahâle sonucunda davalı Vakfın, başvurusuya nazaran önemli ölçüde avantajlı Hâle geldiği, bu şekilde yararlar dengesinin kendisine katlanılması zor külfetler yüklenen başvuru aleyhine bozulduğu ve bu durumun silahların eşitliği hakkına yönelik orantısız bir müdahâle oluşturduğu açıktır.”

Başvurucuların ilgili mevzuattan doğrudan etkilenme riski altında bulduklarını ileri sürerek, bir yasama işlemini bireysel başvuru kapsamında Anayasa Mahkemesinin önüne taşımaları en son olarak 10/6/1983 tarih ve 2839 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nun 33'üncü maddesinin birinci fıkrasında yer alan “Genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde, geçerli oyların % 10'unu geçmeyen partiler milletvekili çıkaramazlar.” düzenlemesi dolayısıyla olmuştur. Başvuru konusu olayda, başvurusular bu hükmün Anayasa'ya aykırı olduğunu ve iptali gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Somut olayda başvurusular, kendisine geçmişte uygulanmış ve

¹²⁵ Zekiye Şanlı, B. No.: 2012/931, 26/6/2014.

gelecekte uygulanması kaçınılmaz olan bir yasama işlemi (kanun) aleyhine başvuruda bulduklarını ileri sürmüşlerse de Anayasa Mahkemesi, bir yasama işlemi aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapıldığını belirterek başvuruların diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelemeksizin *“konu bakımından yetkisizlik”* nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir.

Anılan kararda başvuruverenlerden Demokratik Sol Partinin, yaptığı başvuru sonucunda Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafından verilen kararın seçimlerde başvuruverenün anayasal haklarını doğrudan etkileyen bir uygulama işlemine dönük olmadığı, başvuruveren partinin ulusal seçim barajının kaldırılmasına yönelik olarak ileri sürdüğü soyut nitelikteki talebi nedeniyle verildiği, bu sebeplerle YSK'nın bu kararının yasama işleminin (kanunun) uygulanması mahiyetinde olmadığı belirtilmiştir.

Acaba, Anayasa'ya aykırı olduğu değerlendirilen ve uygulamasına karşı bireysel başvuruda bulunulan bir yasama işleminin iptali için Bölümlerden Anayasa Mahkemesi Genel Kuruluna başvurusu için talepte bulunulabilir mi? 6216 sayılı Kanun Tasarısının 49'uncu maddesinin (6) numaralı fıkrasında *“Bölümler, bireysel başvuru incelemesi sırasında temel hak ihlâlinin kanun veya kanun hükmünde kararname hükmünden kaynaklandığı kanaatine varırlarsa iptali istemiyle Genel Kurula başvururlar”* hükmü yer alırken bu düzenleme Anayasa Alt Komisyonu'nda oy birliğiyle tasarı metninden çıkarılmıştır.

Anayasa'nın 152'nci ve 6216 sayılı Kanun'un 40'inci maddeleri uyarınca, bir davaya bakmakta olan mahkeme, bu davada uygulanacak bir kanun veya kanun hükmünde kararname hükümlerini Anayasa'ya aykırı görürse veya taraflardan birinin ileri sürdüğü aykırılık iddiasının ciddi olduğu kanısına varırsa bu hususta karar vermek üzere Anayasa Mahkemesine başvurabilir.

Anayasa'nın 148'inci maddesine göre, herkes, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki haklardan herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 3'üncü maddesinin (1) numaralı fıkrasının (s) bendi uyarınca Mahkeme: Genel Kurul, Bölümler ve Komisyonlar ile bunlardan oluşan Anayasa Mahkemesini ifade eder. 6216 sayılı Kanun'un 22'nci maddesine göre Bölümler, bireysel başvuruları karara bağlamak üzere bir başkanvekili başkanlığında toplanan ve yedişer üyesi olan kurullardır.

Bu hükümlerden anlaşıldığı üzere Bölümler, bireysel başvuruları

karara bağlamakla görevli bir “mahkeme”dir. Bireysel başvurunun mahiyetinden kaynaklı olarak başvurucağının karşısında bir davalının bulunmaması, bireysel başvurunun bir yargısal iş olmadığı anlamına gelmez. Bireysel başvuruya konu uyumsuzluklar da Anayasa’nın 152’nci maddesi bağlamında, “dava” kavramı kapsamındadır. Aksinin kabulü, tüm çekişmesiz yargı işlerini somut norm denetiminin kapsamının dışına çıkarmak anlamına gelir. Anayasa Mahkemesi de birçok kararında çekişmesiz yargı işlerini “dava” kapsamında görmüştür.¹²⁶

Kanunlaşma aşamasındaki tartışmalardan, 6216 sayılı Kanun’un 49’uncu maddesinin (6) numaralı fıkrasının tasarı metninden çıkarılmasının nedeninin, yeni bir soyut norm denetimi yolu ihdas edilmesinin önlenmesi ve Bölümlerin bireysel başvuru yoluyla soyut norm denetimi yapmalarının engellenmesi olduğu anlaşılmaktadır. Ancak fıkranın tasarı metninden çıkarılmış olması, Anayasa’nın 152’nci maddesi bağlamında Bölümlerin bir mahkeme sıfatıyla anayasaya aykırılık itirazlarını Genel Kurula taşıyıp taşıyamayacakları tartışmasını sonlandırmamıştır.

Kanımızca, Anayasa’nın 152’nci maddesi uyarınca Bölümlerin, anayasaya aykırılık hususunda karar vermek üzere somut norm denetimi (itiraz davası) yoluyla Anayasa Mahkemesi Genel Kuruluna başvurabilmeleri için Anayasa Mahkemesinin Yüce Divan sıfatıyla çalışırken veya siyasi partilerin kapatılmasına ilişkin davalarda Anayasa’nın 152’nci maddesinin uygulanabileceğine dair, mülga 2949 sayılı Kanun’un 18’inci maddesindeki gibi açık bir hükmün bulunması gerekir.

6216 sayılı Kanun’un 45’inci maddesinin (3) numaralı fıkrasının yorumlanmasında kanun koyucunun iradesinin de dikkate alınması gerekir.¹²⁷ Bu bakımdan, 6216 sayılı Kanun’un 49’uncu maddesinin (6) numaralı fıkrasının tasarı metninden çıkarılması, tarihsel ve amaçsal yorum metotları kullanılmak suretiyle yorumlandığında da görüşümüze benzer bir sonuca varılacaktır. Yine de bu konu, Anayasa Mahkemesi açısından önemli bir yetki tartışmasını içinde barındırmaktadır¹²⁸.

AIHM’e göre başvurucağın ilgili mevzuattan doğrudan etkilenme riski altında bulunan kişiler gurubundan iseler bir uygulama işlemi söz konusu olmasa dahi o kanunun, haklarını ihlal ettiğini ileri sürebilirler.¹²⁹ Somut bir uygulama işlemi olmasa bile bir kişi ya tutum ve davranışını değiştirme ya da kovuşturmayaya maruz kalma riskini göze alma durumunda bırakılıyorsa veya aynı kişi yasal düzenlemeden

¹²⁶ Örnek kararlar için bk. AYM, E.1980/10, K.1980/69, 11/12/1980 ve E.1984/8, K.1984/10, 20/9/1984.

¹²⁷ GÖZTEPE, s. 28.

¹²⁸ GÖZTEPE, s. 28.

¹²⁹ *Burden/Birleşik Krallık* [BD], B. No.: 13378/5, 29/4/2008, § 34.

doğrudan etkilenebilecek bir gruba mensupsa o kişinin bir kanunun haklarını ihlal ettiğini ileri sürmesi mümkündür.¹³⁰

Almanya'da, kanunların icra edilebilmeleri için uygulama işleminin gerekli olduğu durumlarda, bu işlemin (uygulama işlemi) tesis edilmesi beklenir ya da tesisi ilgili makamlardan talep edilmeli ve ihtiyaç duyulursa işlem dava konusu edildikten sonra bireysel başvuruya konu edilir. Bu sebeple, doğrudan kanunlara karşı bireysel başvuru yoluna gidilmesi çok nadir olarak ortaya çıkan bir durumdur.¹³¹

İspanyol sisteminde, kanunlara karşı bireysel başvuru hakkı tanınmamıştır. Sadece kanunların uygulama işlemleri, uygulanmaması (eylemsizlik/ihmal) ya da kamu gücü eylemleri bireysel başvuruya konu edilebilir. Parlamentonun ve özerk bölgeler'deki yasama organlarının kanun vasfı taşımayan kararlarına karşı da bireysel başvuru yolu açıktır.¹³²

1.3.2.3. Düzenleyici İdari İşlemler

İdarenin, görevlerini yerine getirebilmesi bakımından genel bir düzenleme yetkisine sahip olduğu kabul edilmektedir.¹³³ İdarenin düzenleme yetkisi, idarenin sahiplendiği görevleri yerine getirebilmesi için Anayasa'ya ve kanunlara aykırı olmamak koşuluyla genel ve soyut düzenlemeler (tüzük, yönetmelik vs) yapabilme, kural koyabilme yetkisi olarak tanımlanmaktadır. Şüphesiz bu yetki, idarenin takdir yetkisini eşit ve objektif kullanması bakımından gereklidir. Baskın görüşe göre, idarenin sahip olduğu bu düzenleme yetkisi, idarenin takdir yetkisine dayanmaktadır.¹³⁴

Anayasa'nın 123'üncü maddesindeki, "*idare, kuruluş ve görevleri ile bir bütündür ve kanunla düzenlenir*" hükmü uyarınca daha önce kanunla düzenlenmemiş bir alan idare tarafından düzenleme konusu yapılamaz. Bu bakımdan idarenin düzenleme yetkisi, türevsel (ikincil) niteliktedir. Kanun ile her konuyu bütün kapsam ve ayrıntılarıyla düzenlemenin olanaklı bulunmadığı durumlarda çerçevesi çizilerek bu sınırlar içinde kalmak koşuluyla uygulamaya ilişkin konularda yürütme organına açıklayıcı ve tamamlayıcı nitelikte düzenleyici idari işlem yapma yetkisi verilebilir.¹³⁵

¹³⁰ Altuğ Taner Akçam/Türkiye, B. No.: 27520/07, 25/10/2111, § 68.

¹³¹ MELLINGHOF, Rudolf, "Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Anayasa Şikayeti", *Anayasa Yargısı*, Cilt: 26, 2009, s. 36.

¹³² BAAMONDE, María Emilia Casas, "Amparo Başvurusu", *Anayasa Yargısı*, Cilt: 26, 2009, s. 103.

¹³³ SARICA, Ragıp, Türkiye'de İcra Uzmanının Tenzim Salahiyeti, İstanbul,1943, s. 317.

¹³⁴ GÜNEŞ, Turan, Türk Pozitif Hukukunda Yürütme Organının Düzenleyici İşlemleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No.: 191-173, Ankara, 1965, s. 88.

¹³⁵ AYM,, E.2001/36, K.2003/3, 16/1/2003.

Alman “*anayasa şikâyeti*” sisteminden farklı olarak, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru sistemimizde yasama işlemleri gibi düzenleyici idari işlemler aleyhine de doğrudan bireysel başvuru imkânı bulunmamaktadır.¹³⁶ Yukarıda da anıldığı üzere, 6216 sayılı Kanun’un 45’inci maddesinin (3) numaralı fıkrasında bu husus açıkça belirtilmiştir.

Anayasa Mahkemesi’ne göre, bireysel başvuru yolu, kamusal bir düzenlemenin soyut biçimde Anayasa’ya aykırılığının ileri sürülmesini sağlayan bir yol olarak düzenlenmemiştir. Bir düzenleyici idari işlemin, temel hak ve özgürlüğün ihlaline neden olması durumunda, bireysel başvuru yoluyla doğrudan bu işleme değil ancak düzenleyici idari işlemin uygulanması mahiyetindeki işlem, eylem ve ihmellere karşı başvuru yapılabilecektir.¹³⁷ Avusturya’da herhangi bir aracı (uygulama) işlemine ihtiyaç duymaksızın doğrudan doğruya kişiler üzerinde hukuki sonuç doğuran düzenleyici işlemlere karşı Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulabilmektedir.¹³⁸ Güncellik ve kişisellik koşulları da Avusturya Anayasa Mahkemesi’nin içtihatlarında belirtilmektedir.¹³⁹

1.3.2.4. Anayasa’nın Yargı Denetimi Dışında Bıraktığı İşlemler

Anayasa’nın 36’ncı maddesinin birinci fıkrasında ‘*Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir.*’ hükmü ihdas edilmiş, 125’inci maddesinin birinci fıkrasında ise idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolunun açık olduğu belirtilmiştir.

Anayasa Mahkemesine göre “*Anayasa’nın hak arama özgürlüğüne ilişkin 36. maddesiyle güvence altına alınan dava yoluyla hak arama özgürlüğü, bir temel hak niteliği taşımasının ötesinde, diğer temel hak ve özgürlüklerden gereken şekilde yararlanılmasını ve bunların korunmasını sağlayan en etkili güvencelerden birini oluşturmaktadır. Kişinin uğradığı bir haksızlığa veya zarara karşı kendisini savunabilmesinin ya da maruz kaldığı haksız bir uygulama veya işleme karşı haklılığını ileri sürüp kanutlayabilmesinin, zararını giderebilmesinin en etkili ve güvenceli yolu, yargı mercileri önünde dava hakkını kullanabilmesidir. Kişilere yargı mercileri önünde dava hakkı tanınması adil yargılanmanın ön koşulunu oluşturur. Öte yandan, Anayasa’nın 125. maddesinde belirtilen idarenin her türlü eylem ve işlemine karşı yargı yolunun açık olması ilkesine göre, idari işlemlere karşı yargı yolu, Anayasa’da belirtilen kimi ayrık durumlar dışında yasalarla sınırlandırılmaz.*”¹⁴⁰

¹³⁶ AYDIN, s. 137.

¹³⁷ Serkan Acar, B. No.: 2013/1613, 2/10/2013, § 37.

¹³⁸ HOLZINGER, Gerhart, “Avusturya Anayasa Hukukunda Anayasa Şikâyeti ve Bireysel Başvuru”, *Anayasa Yargısı*, Cilt: 26, 2009, s. 75.

¹³⁹ KILINÇ, s. 32.

¹⁴⁰ AYM,, 2/7/2009, E.2006/118, K.2009/107.

6216 sayılı Kanun'un 45'inci maddesinin (3) numaralı fıkrasında ayrıca "Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler aleyhine de bireysel başvuru yoluna başvurulamayacağı" belirtilmektedir. Bireysel başvuru konusu olamayacak bu işlemler, Anayasa'nın 125'inci maddesinin Anayasa'da düzenlenen ayrık (istisnai) durumlarıdır.

Anayasa'nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler şunlardır:

- 1) Anayasa'nın 59'uncu maddesinde yapılan değişiklikle spor federasyonlarının spor faaliyetlerinin yönetimine ve disiplinine ilişkin kararlara karşı ancak zorunlu tahkim yoluna başvurulabileceği, tahkim kurulu kararlarının kesin olduğu ve bu kararlara karşı hiçbir yargı mercisine başvurulamayacağı hüküm altına almıştır.¹⁴¹
- 2) Anayasa'nın 125'inci maddesinin ikinci fıkrasına göre, Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler ile Yüksek Askerî Şûranın terfi işlemleri ve kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma işlemleri yargı denetimi dışındadır.
- 3) Anayasa'nın 159'uncu maddesinin onuncu fıkrası ile Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun (HSYK) meslekten çıkarma cezası dışındaki kararları yargı denetimi dışında bırakılmıştır¹⁴².

YSK kararlarının özel önemi dolayısıyla ayrıca irdelenmesi gerekir. Belirtelim ki Anayasa Mahkemesi, Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile yerel yönetim seçimlerine ilişkin olarak bireysel başvuru kapsamında önüne gelen uyuşmazlıklarda bu tartışmalı konuya girmeden başvuru şikâyetlerinin Anayasa'nın 67'inci maddesi ve Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol'ün 3'üncü maddesinin ortak koruma alanına girmediği gerekçesiyle başvuruları "konu bakımından yetkisizlik" nedeniyle kabul edilemez bulmuştur.¹⁴³

Anayasa'nın 79'uncu maddesinde seçimlerin, yargı organlarının genel yönetim ve denetimi altında yapılması öngörülmüş ve seçimlerin başlamasından bitimine kadar seçimin düzen içinde yönetimi ve dürüstlüğü ile ilgili bütün işlemleri yapma ve yaptırma, seçim süresince ve seçimden sonra seçim konularıyla ilgili şikâyet ve itirazları inceleme ve kesin karara bağlama ve TBMM üyelerinin seçim tutanaklarını kabul etme görevi YSK'ya verilmiştir. Anayasa'nın 79'uncu maddesinde ayrıca "Yüksek Seçim Kurulunun kararları aleyhine

¹⁴¹ Bu hususla ilgili kabul edilemezlik kararları için bk. AYM,, *Nesin Kayserilioğlu (3)*, B. No.: 2013/1581, 16/4/2013; *Naz Aydemir*, B. No.: 2013/850, 19/12/2013.

¹⁴² *Nesin Kayserilioğlu (3)*, B. No.: 2013/1581, 16/4/2013; *Aziz Yıldırım (2)*, B. No.: 2013/8404, 8/5/2014.

¹⁴³ *Mansur Yavaş ve Cumhuriyet Halk Partisi*, B. No.: 2014/5425, 23/7/2014; *Liberal Demokrat Parti*, B. No.: 2014/11268, 23/7/2014; *Ahmet Çalışkan*, B. No.: 2014/11717, 4/11/2014.

başka bir merci başvurulamayacağı” belirtilmektedir.

Sözlükte “*merci*” ifadesi “*müracaat olunacak, başvurulacak yer, kimse*” anlamlarına gelmektedir.¹⁴⁴

6216 sayılı Kanununun 45’inci maddesinin (3) numaralı fıkrasında “*Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz.*” Bu hükümde bahsi geçen denetim dışı işlemlerden yargısal işlemlerin kastedilmediği açıktır. Hâl böyle olunca, YSK kararlarının “*yargısal*” karar niteliğinde olup olmadığının ilk önce belirlenmesi, bu kararların yargısal niteliği kabul edildiğinde ise bunlara karşı bireysel başvuru yolunun harekete geçirilip geçirilmeyeceğinin (“*başka bir merci*” ifadesinden Anayasa Mahkemesi’nin de anlaşılıp anlaşılmayacağı) tespiti gerekir.

YSK, bir mahkeme olarak kabul edilirse Anayasa’nın 152’nci maddesi bağlamında, uygulanacak bir kanun hükmünün iptali istemiyle Anayasa Mahkemesine başvurabilmenin yanında işlemleri aleyhine bireysel başvuru yoluna gidilebilmenin önündeki engel de aşılmış olacaktır. Aksinin kabulü hâlinde, Anayasa’nın 79’uncu maddesi gereği her iki hipotez de gerçekleşmeyecektir.

Anayasa Mahkemesi’nin ilk kararlarına göre seçimle ilgili uyuşmazlıkları kesin nitelikte olarak çözümlemiş olması, YSK’nın tümünün yüksek yargıçlardan oluşması, bu kurulun “*mahkeme*” olarak nitelendirilmesi için yeterli değildir.¹⁴⁵ Anayasa Mahkemesi yakın tarihte bireysel başvuru kapsamında verdiği başka bir kararında ise “*İlçe Seçim Kurulu Başkanının seçim konularıyla ilgili şikâyet ve itirazları inceleme ve kesin hükme bağlama görevi yönünden yargısal bir faaliyet icra ettiği ve hâkim bağımsızlığı ve tarafsızlığına sahip olduğu kabul edilmiştir. Bu sebeple, seçim konularıyla ilgili şikâyet ve itirazları inceleme ve kesin hükme bağlama görevi yönünden İlçe Seçim Kurulu Başkanlığının klasik yargı teşkilatı içindeki mahkemeler dışında kalan ama yargılama faaliyetinde bulunan organları da kapsayacak şekilde Anayasa’nın 36. maddesinde “yargı yeri” olarak belirlenen organlardan olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.*”¹⁴⁶ ifadelerine yer vererek İlçe Seçim Kurullarını ‘*yargı yeri*’ olarak nitelendirmiştir.

Anayasa Mahkemesi yakın tarihli başka bir kararında ise, Sayıştayın, sorumluların hesap ve işlemlerini kesin hükme bağlama görevi yönünden yargısal bir faaliyet icra ettiğini ve bu çerçevede verilen kararların maddi anlamda kesin hüküm teşkil eden yargı kararı

¹⁴⁴ DEVELİOĞLU Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, 18. Baskı, Aydın Kitabevi, Ankara, 2001, s. 619.

¹⁴⁵ AYM., E.1992/12, K.1992/7, 18/2/1992.

¹⁴⁶ İsmail Taşpınar, B. No.: 2013/3912, 6/3/2014, § 48.

niteliğinde olduğunu belirterek, Sayıştay'ı bir yargı mercii olarak kabul etmiştir.¹⁴⁷

Hâl böyle olunca, Anayasa Mahkemesinin yargısal faaliyeti AİHM'e benzer şekilde¹⁴⁸ tanımlayarak Sayıştay'ı 'mahkeme' olarak kabul ettiği içtihadı ile bireysel başvuru kapsamında İlçe Seçim Kurulları yönünden verdiği içtihadını sürdürmesi hâlinde YSK'nin de "mahkeme" olarak kabul edilmesi kaçınılmaz olacaktır. Ancak yine de, Anayasa'nın 79'uncu maddesinde geçen "başka bir merci" ifadesinden, bireysel başvuru yoluyla kendisine başvurulmuş bir merci olan Anayasa Mahkemesinin de anlaşılıp anlaşılmayacağına bir sorun olarak ortada durduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

1.3.3. Bireysel Başvuruya Konu Olamayacak Kararlar

1.3.3.1. Genel Olarak

6216 sayılı Kanun'un 45'inci maddesinin (3) numaralı fıkrasında Anayasa Mahkemesi kararlarının da bireysel başvuru konusu olamayacağı hüküm altına alınmıştır. Anayasa Mahkemesi kararları yönünden böyle bir düzenleme varken haklarında bu şekilde yasaklayıcı bir düzenleme bulunmayan adlî, idari ve askerî yargının tüm kesinleşmiş kararlarına karşı bireysel başvuru yolunun açık olduğunun kabulü gerekir.¹⁴⁹ Diğer yandan Anayasa Mahkemesi tarafından 'mahkeme' olduğu kabul edilen Sayıştay'ın yargısal nitelikli kararlarına karşı da bu yol açıktır.

1.3.3.2. Anayasa Mahkemesi Kararları

Anayasa Mahkemesi kararlarının bireysel başvuru konusu olamayacağı hüküm altına alındığından Anayasa Mahkemesi'nin kararı, gerek Yüce Divan sıfatıyla hareket ederken gerekse siyasi partilerin anayasallık veya mali denetimi çerçevesinde verilsin, bireysel başvuruya konu yapılması mümkün değildir. Bu bakımdan Anayasa Mahkemesinin yaptığı denetimin türü önemli değildir.¹⁵⁰

¹⁴⁷ AYM,, E.2012/102, K.2012/207, 27/12/2012; Anayasa Mahkemesinin bu kararı incelendiğinde yargısal faaliyet kanunla kurulan bağımsız ve tarafsız kuruluşlar tarafından hukuki uyumsuzlukların ve hukuka aykırılık iddialarının özel yargılama usulleri izlenerek çözümlenmesi ve kesin hükme bağlanması faaliyeti olarak organik ve şekli ölçüde göre tanımlandıktan sonra bu sonuca ulaşıldığı görülmektedir.

¹⁴⁸ Anayasa Mahkemesi bu kararında "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesinde düzenlenen adil yargılama hakkı bağlamında mahkemeyi, ulusal kanunlarda mahkeme olarak nitelendirilmiş olup olmadığına bakmaksızın, belli bir usul izleyerek ve hukuk kurallarına dayanarak, gerektiğinde devlet zoruyla yerine getirilmesi mümkün olan karar verme yetkilerini elinde tutan organ olarak nitelemektedir (Sramek/Avusturya kararı, Başvuru No.: 8790/79, par.36)" ifadelerine yer vererek AİHM'nin yaklaşımını bir ölçü olarak kabul etmiştir.

¹⁴⁹ ESEN, s. 50.

¹⁵⁰ EKİNCİ Hüseyin/SAĞLAM Musa, 66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, Avrupa Konseyi, Ankara, 2012, s. 14.

Anayasa Mahkemesi kararları şunlardır:¹⁵¹

- 1) Soyut/somut norm denetimi yolu sonucunda,
 - 2) Bireysel başvurular kapsamında,
 - 3) Siyasi Partilerin kapatılması, Devlet Yardımından yoksun bırakılması, ihtar edilmeleri, dağılma durumlarının tespiti istemleri üzerine,
 - 4) Siyasi partilerin mali denetimleri üzerine,
 - 5) Milletvekillerinin yasama dokunulmazlıklarının kaldırılması, TBMM üyeliğinin düşürülmesi, milletvekili olmayan bakanların dokunulmazlıklarının kaldırılması kararlarına ilişkin iptal talepleri üzerine,
 - 6) Anayasa Mahkemesine ve Uyuşmazlık Mahkemesine başkan ve başkan vekili seçmeye ilişkin olarak,
- verilen kararlar.

Diğer yandan İçtüzük hem Anayasa Mahkemesi Genel Kurulu tarafından kabul edildiği hem de genel düzenleyici işlem mahiyetinde olduğu için bireysel başvuru konusu olamaz.¹⁵²

1.3.4. Bireysel Başvuruya Konu Olamayacak Haklar

1.3.4.1. Genel Olarak

Anayasa'nın 148'inci maddesinin üçüncü ve 6216 sayılı Kanun'un 45'inci maddesinin (1) numaralı fıkrası hükümlerine göre Anayasa Mahkemesine yapılan bir bireysel başvurunun esasının incelenebilmesi için kamu gücü tarafından müdahale edildiği iddia edilen hakkın Anayasa'da güvence altına alınmış olmasının yanı sıra Sözleşme veya Türkiye'nin taraf olduğu ek protokollerinin kapsamına da girmesi gerekir. Bir başka ifadeyle Anayasa ve Sözleşme'nin ortak koruma alanı dışında kalan bir hak ihlali iddiasını içeren başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi mümkün değildir.¹⁵³

¹⁵¹ Bu konuda bk. ÖZBEY Özcan, Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2012. s. 220; YALÇINÖZ Bahadır, "Bireysel Başvuruya Konu Olamayacak Karar ve İşlemler", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Sayı: 2, Yıl: 2004, s. 202-203.

¹⁵² ÇINAR İbrahim, "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Yargı Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü", *Bireysel Başvuru ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri*, (Editör: Musa Sağlam), Şen Matbaa, 2013, s. 197.

¹⁵³ *Onurhan Solmaz*, AYM,, B. No.: 2012/1049, 26/3/2013, § 18; *Adnan Oktar*, B. No.: 2012/917, 16/4/2013, § 16.

Sözleşme'ye ek 14 protokol bulunmaktadır. Bunlardan 9'u Türkiye tarafından imzalanmış ve yürürlüğe girmiştir. (4), (7), (9) ve (12) No.lu Ek Protokoller Türkiye tarafından imzalanmış olmakla birlikte henüz yürürlüğe girmemiştir. (10) No.lu Ek Protokol ise henüz imzalanmamıştır. 1 No.lu Protokol'ün 2'nci maddesine çekince koyularak 430 sayılı Tevhidi Tedrisat Kanunu kurallarının saklı tutulduğu belirtilmiştir.¹⁵⁴

1.3.4.2. Bireysel Başvuruya Konu Olan/Olamayacak Haklar

Anayasa, Sözleşme ve Sözleşme'ye ek protokoller çerçevesinde, Yavuz Sabuncu ve Selin Esen Arnwine'in yaptığı sistematik karşılaştırmaya göre¹⁵⁵ Anayasa'da güvence altına alınmış olmasının yanı sıra Sözleşme ve Türkiye'nin taraf olduğu ek protokollerinin kapsamında olan dolayısıyla bireysel başvuru konusu olabilecek haklar ile Sözleşme'de yer almayan ve Türkiye'nin taraf olmadığı 4, 7 ve 12 No.lu Protokollerde yer alan (bireysel başvuru konusu olamayacak) haklar şu şekildedir:

¹⁵⁴ AYDIN, s. 129.

¹⁵⁵ SABUNCU Yavuz/ ESEN ARNWINE, Selin, "Türkiye İçin Anayasa Şikâyeti Modeli - Türkiye'de Bireysel Başvuru Yolu", Anayasa Yargısı, Cilt: 21, Ankara, 2004, s.229-242.

**Sözleşme ve Türkiye'nin Taraf Olduğu
Protokollerde Yer Alan Haklar**

- 1.Yaşam hakkı (m.2)
- 2.İşkence ve kötü muamele yasağı (m.3)
- 3.Kölelik ve zorla çalıştırma yasağı (m.4)
- 4.Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı (m.5)
- 5.Adil yargılanma hakkı (m.6)
- 6.Suç ve cezaların kanuniliği (m.7)
- 7.Özel yaşama, aile yaşamına, konut ve haberleşme özgürlüğüne saygı (m.8)
- 8.Düşünce, ifade, din ve vicdan özgürlüğü (m.9-10)
- 9.Örgütlenme ve toplantı özgürlüğü (m.11)
- 10.Evlenme ve aile kurma hakkı (m.12)
- 11.Etkili başvuru hakkı (m.13)
- 12.Ayrımcılık yasağı (m.14)
- 13.Mülkiyet hakkı (1.Ek Protokol m.1)
- 14.Eğitim ve öğrenim hakkı (1.Ek Protokol m.2)
- 15.Serbest seçim hakkı (1.Ek Protokol m.3)

Anayasa

- m.15/2; 17/1; 38/9
m.17
m.18
m.19
m.36; 38; 138-142
m.15/2; 38/1
m.20; 21; 22; 26/2
m.15/2; 24; 26; 10; 27-31; 32;
133
m.33, 34, 51, 53, 54, 68, 69
m.41
m.36-40
m.10
m.35; 46-47
m.42
m.67; 75-79; 101-102,104

**Sözleşme'de Yer Almayan ve Türkiye'nin Taraf
Olmadığı 4, 7 ve 12 Nolu Protokollerde Yer Alan
Haklar**

- 1 Sözleşmeden doğan bir yükümlülük nedeniyle kişi özgürlüğünden yoksun bırakmama (4.Protokol, m.1)
- 2 Seyahat ve yerleşme özgürlüğü (4.Protokol, m.2)
- 3 Vatandaşların sınır dışı edilememesi ve ülkeye girişlerinin engellenmemesi (4.Protokol, m.3)
- 4 Eşler arasında eşitlik (7.Protokol, m.5)
- 5 Yabancıların toplu sınır dışı edilme yasağı (4.Protokol, m.4)
- 6 Bir suçtan hüküm giyen kişinin üst mahkemeye başvurma hakkı (7.Protokol, m.2)
- 7 Haksız hüküm giyen kişiye tazminat hakkı (7.Protokol, m.3)
- 8 Aynı suçtan iki defa yargılanamama ve cezalandırılmama (7.Protokol, m.4)

Anayasa

- m.23
m.23/6
m.41/1
m.16
m.36/1 ve 40/1
m.40/3
m.36/1 ve 38

Çalışanların yaptıkları işe uygun adaletli bir ücret elde etmeleri Anayasa'nın 55. maddesinde güvence altına alınmış olmakla birlikte Sözleşme'de düzenlenen haklardan değildir.¹⁵⁶ Anayasa'nın 48'inci maddesinde yer alan çalışma ve sözleşme hürriyeti, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden olmakla beraber, AİHS ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokollerden herhangi birinin kapsamına girmemektedir.¹⁵⁷ Bu nedenlerle ortak koruma alanı dışında kalan bir hak ihlali iddiasını içeren başvuruların kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi mümkün değildir.

Sözleşme'ye ek 4 No.lu Protokol'e ülkemiz taraf olmadığından bu Protokol kapsamında kalan ve Anayasa'nın 23'üncü maddesinde yer alan seyahat özgürlüğüne yönelik şikâyetle ilgili olarak bireysel başvuruda bulunulamaz.¹⁵⁸

İki dereceli yargılanma hakkı, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden olmadığı gibi Sözleşme ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokollerden herhangi birinin kapsamına da girmemektedir.¹⁵⁹

Karar düzeltme yoluna başvuru hakkı, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerden olmadığı gibi, Sözleşme ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokollerden herhangi birinin kapsamına da girmemektedir.¹⁶⁰

1.3.4.3. Özel Durumlar

Anayasa Mahkemesi, bir hakkın başlık olarak ortak koruma kapsamında olup olmadığına bakmamakta, hakkın kapsam ve içeriğinin ortak kapsama girmesi gerektiğini belirtmektedir. Anayasa'nın koruduğu hakkın kapsamının bir kısmı, Sözleşme'de bu hakka karşılık gelen hükmün kapsamı dışında ise bu kısım -daha fazla güvence sağlasa da- ortak kapsamda görülmediğinden buna yönelik olarak ileri sürülen ihlal iddiaları kabul edilemez bulunmaktadır. Bu nedenle hakların kapsam ve içerikleriyle ortak koruma kapsamında olması gerekir.

Anayasa Mahkemesine göre Anayasa'da adil yargılanma hakkının kapsamı düzenlenmediğinden bu hakkın kapsam ve içeriğinin, Sözleşme'nin "*Adil yargılanma hakkı*" kenar başlıklı 6. maddesi çerçevesinde belirlenmesi gerekir. AİHM içtihatlarına göre de bir ceza davasında üçüncü kişilerin suçlanması veya cezalandırılmasını

¹⁵⁶ *Hâlil Üstündağ*, B. No.: 2013/5062, 14/1/2014.

¹⁵⁷ *Nesrin Kılıç*, B. No.: 2013/772, 7/11/2013.

¹⁵⁸ *Sebahat Tuncel*, B. No.: 2012/1051, 20/2/2014.

¹⁵⁹ *Kadir Gürbüz Kaynar*, B. No.: 2012/744, 20/2/2014.

¹⁶⁰ *Set Makina Ticaret Ltd. Şti.*, B. No.: 2013/816, 6/2/2014.

talep eden mağdur, suçtan zarar gören, şikâyetçi veya katılan sıfatını haiz kişiler, Sözleşme'nin 6'ncı maddesinin (ceza davasında medeni hak talebine imkân veren bir sistemin benimsenmiş veya ceza davası sonucunda verilen kararın hukuk davası açısından etkili ya da bağlayıcı olması hâlleri istisna) koruma alanı dışında kalmaktadır.¹⁶¹

Diğer taraftan serbest seçim hakkı ortak koruma kapsamında olmasına rağmen Sözleşme'ye Ek 1 No.lu Protokol kapsamında korunan hak, yasama organının seçimi ile ilgilidir. Başvurucuların "yasama organının seçimiyle" ilgili olmayan (cumhurbaşkanlığı seçimleri/ yerel yönetim seçimleri) ihlal iddiaları, Anayasa ve Sözleşme'nin ortak koruma alanında yer almamaktadır.¹⁶²

Son olarak belirtmek gerekir ki bir temel hak ve özgürlüğü ihlal eden işlem/karar, dayanağını Anayasadan alıyor ise (yasak bizzat Anayasa'dan kaynaklı ise) bu durumda da Anayasa'da korunmayan bir hakka yönelik bir başvuru yapıldığı gerekçesiyle konu bakımından yetkisizlik kararı verilmektedir.¹⁶³

1.3.5. Sonuç

Bireysel başvuru yolunun, hak ihlallerini ortadan kaldırmak, AİHM'ye yapılan başvuruları en aza indirmek ve böylece vatandaşların kamu gücü tarafından ihlal edilen hak ve özgürlüklerinin ulus üstü bir mahkeme önüne taşınmaksızın, ulusal bir yargı organınca tespit edilip varsa ihlalleri gidermek amacıyla getirildiği anlaşılmaktadır.

AİHM, yarım yüzyılı aşan içtihat birikimiyle olaylardan ilkeler çıkarmış ve evrensel düzeyde geçerliliği olan bir hukuk üretmiştir. Bu içtihat ve bilgi birikiminden faydalanılarak bireysel başvuru yolunun amacına ulaşması sağlanmalıdır. Tecrübe edilmiş konuların yeniden tecrübe edilmesinin anlamsızlığı ortadır. Ülkemizde, derece mahkemelerince AİHM kararlarına bir hukuk üretim aracı olarak bakılmamış; bu kararlar, olaya uygulanmak istenen çözüme meşruiyet kazandırma yöntemi olarak görülmüştür. Devlet aleyhine hükmolunan tazminatlar sorgulanmamıştır. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruları kabul ve inceleme yetkisi verildikten sonra artık derece mahkemelerinin ve idarenin ihlal kararlarını göz ardı

¹⁶¹ Onurhan Solmaz, B. No.: 2012/1049, 26/3/2013.

¹⁶² Ahmet Çalışkan, B. No.: 2014/11717, 4/11/2014.

¹⁶³ 298 sayılı Kanun'un 7. maddesi ve 5237 sayılı Kanun'un 53. maddesinin (1) numaralı fıkrasından kaynaklanan 'mahkumlara yönelik oy kullanma yasağı'nın, Anayasa'nın 67. maddesiyle uyumlu olduğu, diğer bir ifadeyle taksirli suçlardan hüküm giyenler hariç ceza infaz kurumlarında bulunan hükümlülerin oy kullanma hakkına bizzat Anayasa tarafından sınırlama getirildiği, dolayısıyla başvuru tarafından Anayasa tarafından korunmayan bir hakka yönelik başvuruda bulunulduğu gerekçesiyle başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin 'konu bakımından yetkisizlik' nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir (B. No.: 2014/19397, 25/3/2015).

edemeyeceği aşıkârdır.

Anayasa ve kanun koyucunun bazı işlem karar ve hakları bireysel başvuru kapsamında çıkarmasının haklı nedenleri olsa da ülkemizin insan hakları çıtasının üst seviyelere yükseltilmesi bakımından Anayasa Mahkemesine görevler düşmektedir. Mahkeme, içtihat yoluyla bazı hakları ortak koruma kapsamında görebilir. Diğer taraftan ortak kapsamda olan ve ulusal düzeyde daha fazla güvence sağlan bazı hakların kapsam ve içeriklerini Sözleşme'deki sınırlı içerikleriyle yorumlamayabilir. Bu tutumun Mahkemenin iş yükünü arttıracakı söylenebilirse de bunun hak ihlallerinin en az seviyeye indirilmesindeki rolü unutulmamalıdır. Mahkemenin iş yükü başka çözümlerle de azaltılabilir.

Anayasa Mahkemesinin, konu bakımından yetkisini temel hak ve özgürlükler lehinde bir tutum izleyerek kısıtlamamasına ve yetkilerini hukuka uygunluk sınırları içerisinde kullanmasına bağlı olarak ülkemizin insan haklarına saygı standartları yükselecektir.

1.4. Mahkemenin Yer Bakımından Yetkisi (Ratione Loci)

*Dr. Hüseyin TURAN**

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulabilmesi için ortada bir kamu gücü işlemi olması ve bu kamu gücü işleminin Türkiye Cumhuriyeti devletinin egemenlik yetkisini kullandığı coğrafi alanda gerçekleştirilmiş olması şartı aranmaktadır.¹⁶⁴ Türkiye'nin tanıdığı bir başka devletin, örneğin Fransa devletinin egemenlik alanı içinde o devletin kamu gücü işlemleri nedeniyle haklarının ihlal edildiğini ileri süren bir kişinin Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunma yetkisi bulunmamaktadır. Bu nedenle Mahkemenin bu yetkisine yer bakımından yetki denir.

Anayasa'da bireysel başvurunun düzenlendiği 148'inci maddede ve bireysel başvurunun usul ve esaslarını konu alan 6216 sayılı Kanun'da, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde (Sözleşme) olduğu gibi¹⁶⁵, Anayasa Mahkemesinin yer bakımından yetkisi ile ilgili herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Gerçi bu konuda Anayasa ve Kanun'da özel bir düzenlemenin bulunmasının gerekli olup olmadığı ayrı bir tartışma konusudur. Bununla birlikte Mahkemenin yer bakımından yetkisinin, Türkiye devletinin egemenlik yetkisini kullandığı tüm coğrafi alanları kapsadığında bir kuşku bulunmamaktadır. Zira Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması bir kabul edilebilirlik kriteri olarak öngörüldüğüne göre öncelikle usul kanunlarında öngörülen, ülkedeki olağan yargı yerlerinin yetki alanına giren bütün davalar Anayasa ve kanunda belirtilen şartları taşımaları hâlinde bireysel başvuruya konu olabileceklerdir.¹⁶⁶

Sözleşme sisteminde, Sözleşme'ye taraf bir devletin, Sözleşme'de düzenlenen haklardan birinin ihlali iddiasıyla ilgili olarak sorumlu tutulabilmesi için ihlalin taraf devletin egemenliğini kullandığı yerde gerçekleşmiş olması aranır. Sözleşme'nin 1'inci maddesinde belirtildiği üzere, sözleşen devletler "kendi yetki alanları içinde" bulunan herkese bu Sözleşme'de yer alan hak ve özgürlükleri tanımışlardır. Bu itibarla yer bakımından yetkiden bahsedebilmek için ihlalin ya taraf devletin

* Hâkim/Anayasa Mahkemesi Raportörü

¹⁶⁴ EKİNCİ Hüseyin/SAĞLAM Musa; 66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, Avrupa Konseyi, s.15.

¹⁶⁵ "Yüksek Sözleşmeciler Taraflar kendi yetki alanları içinde bulunan herkesin, bu Sözleşme'nin birinci bölümünde açıklanan hak ve özgürlüklerden yararlanmalarını sağlar". AİHS.Mad.1.

¹⁶⁶ URAL, Sami Sezai; Hak ve Özgürlüklerin Korunması Bağlamında Bireysel Başvuru, Seçkin, Ankara, 2013, s. 246.

yargı yetkisi alanında ya da bu devlet tarafından etkili bir şekilde kontrol edilen topraklarda meydana gelmiş olması gerekmektedir. Burada ifade edilen yetki alanı kavramı, bir Sözleşmeci tarafın egemenlik yetkisini kullandığı toprak sahası ile sınırlı değildir. Bununla birlikte, taraf devletlerin fiilen denetimi altında bulunan, otoritesini kullandığı yerleri de içine almaktadır. Bu kapsamda işgal veya başka nedenlerle bir devletin silahlı kuvvetlerinin bulunduğu yerler de taraf devletlerin yetki alanları içinde değerlendirilmektedir.¹⁶⁷ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarına göre, bir Sözleşmeci taraf, toprakları dışında gerçekleştirdiği eylemlerden de sorumludur. Nitekim AİHM, *Loizidou/Türkiye* davasında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Loizidou'nun Türk makamları tarafından yakalanması ve tutuklanması ile mülkiyet haklarını kullanmasının engellenmesine ilişkin şikâyetlerini haklı bulmuş ve Türkiye aleyhine karar vermiştir.¹⁶⁸ Bu başvuruda da AİHM eğer bir Sözleşmeci devletin, kendi ulusal sınırları dışında bir yetki kullanıyorsa sözleşmesi devletin bu yetkisini Sözleşme hükümlerine uygun olarak kullanmak zorunluluğu bulunduğunu belirtmiştir.¹⁶⁹

AİHM, Sözleşmeci devletin yurt dışındaki diplomatik ve konsolosluk temsilcilerinin eylemleri nedeniyle sorumlu olduğunu ve diplomatik misyonlar ya da devletin bayrağını taşıyan ya da devlete tescilli olan araçlarda ve uçakta yapılan eylemlerle ilgili olarak yer bakımından yetkisinin bulunduğunu belirtmiştir.¹⁷⁰

Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru bakımından yer yönünden yetkisinin kapsamı, kural olarak Türkiye devletinin siyasi sınırları içinde bulunan coğrafi bölgeden müteşekkildir. Zira her bir devlet, kendi ülkesinde meydana gelen ve kendi organlarının yaptığı kamu gücü işlemlerinden sorumlu tutulur. AİHM kararları kapsamında, sınır ötesi operasyonlarda görev alan askerî birlikler ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Türkiye'nin askerî birlikleri tarafından gerçekleştirdiği ileri sürülen hak ihlallerine karşı yapılacak başvurularda Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru bakımından yetkisinin bulunduğu ileri sürülebilir,¹⁷¹ fakat Mahkemenin önüne böyle bir başvuru geldiğinde ne tür bir karar vereceği yine de Mahkemenin kendi takdirinde olan bir husustur. Bir görüşe göre Türk Silahlı Kuvvetlerinin, Birleşmiş Milletler kararları çerçevesinde uluslararası bir gücün parçası olarak bir ülkede bulunması hâlinde

¹⁶⁷ GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref /GÖLCÜKLÜ, A.Feyyaz; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, 4. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003, 53.

¹⁶⁸ Loizidou/Türkiye Kararı, B.No.: 16137/90, 23 Mart 1995.

¹⁶⁹ GÖZÜBÜYÜK/GÖLCÜKLÜ; s.53.

¹⁷⁰ X/Almanya, 25/9/1965, No.: 1611/62, Komisyon Kararı.

¹⁷¹ ÇINAR, İbrahim; "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü", (Editör Musa SAĞLAM), Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri. Anayasa Mahkemesi Yayınları.2.B, Ankara, 2013, s.190.

ileri sürülen hak ihlali iddialarının bireysel başvuruya konu yapılması hâlinde Mahkemenin yer bakımından yetkisi bulunmamaktadır¹⁷².

Anayasa Mahkemesi, yer yönünden yetkisini ilk olarak Fransa Cumhuriyeti devletinden aldığı emekli maaşından kesinti yapılarak mülkiyet hakkının ihlal edildiği şikâyetiyle ilgili olan bir başvuruda ele almıştır. Başvuru konusu olay şöyledir¹⁷³: Başvurucu otuz yedi yıl Fransa'da çalışarak prim ödemiş, emeklilik hakkını kazanmasıyla, Fransa sosyal güvenlik kurumu tarafından kendisine 9/9/2009 tarihine kadar aylık 667,00 avro emekli maaşı ödenmiştir. Belirtilen tarihten sonra ise maaşında kesinti yapılarak, aylık 250,00 avro ödeme yapılmaya başlanması nedeniyle Anayasa'nın 35'inci maddesinde tanımlanan mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasıyla başvurucu tarafından Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulmuştur.

Anayasa Mahkemesi söz konusu başvuruda yer bakımından yetkisinin bulunup bulunmadığını incelerken Anayasa'nın 148'inci maddesinin üçüncü fıkrası, ve 6216 sayılı Kanun'un 45'inci maddesinin (1) numaralı fıkrasına dayanak kabul etmiştir. Mahkeme kararında, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiğini iddia eden herkese Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapma hakkının tanınmış olduğu dolayısıyla belirtilen bu hak ve özgürlüklerin kamu gücünü kullanan organlar tarafından ihlal edildiği iddialarının bireysel başvuru yoluyla ileri sürülebileceği belirtilmiştir.

Bireysel başvuruya konu edilebilecek hususlar, 6216 sayılı Kanun'un 45'inci maddesinin (2) numaralı fıkrası kapsamında, kamu gücünün işlemleri, eylemleri ya da ihmalleri olarak ifade edilmiştir. "*Kamu gücü*"nü kullanan organların ise başta Türkiye Cumhuriyeti devlet tüzel kişiliği içinde yer alan yasama, yürütme ve yargı organları ve bu organlara tabi olan merciler ile yerinden yönetim kuruluşlarının olduğunda bir kuşku bulunmamaktadır. Bireysel başvuru, kamu gücünü kullanan organların icrai ya da ihmalî bir eylemine veya işlemine karşı yapılabilir. 6216 sayılı Kanun'un 45'inci maddesinin (3) numaralı fıkrasında Anayasa'dan ve bireysel başvurunun niteliğinden kaynaklanan sebeplere dayanılarak "*kamu gücü*" kavramının kapsamı belirginleştirilmiş, yasama işlemleri ve düzenleyici idari işlemlerin yanı sıra Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasa'nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler bireysel başvurunun kapsamı dışında bırakılmıştır.

¹⁷² URAL, s.247

¹⁷³ AYM, *Ali Kemal Renklioğlu*, B.No.: 2012/171, 12/2/2013.

Anayasa'nın 148'inci ve 6216 sayılı Kanun'un 45'inci maddesi uyarınca işlem, eylem ya da ihmali nedeniyle bireysel başvuruda bulunulan kamu gücü faaliyeti, Türkiye Cumhuriyeti devletine ait veya onun adına kullanılmış olmalıdır. Bu anlamda, ancak Türkiye Cumhuriyeti devletinin kamu gücü kullanan organlarına atfedilebilir şekilde gerçekleşmiş temel hak ve özgürlük ihlalleri bireysel başvuru konusu olabilecektir. Bu nedenle Anayasa Mahkemesinin, yabancı devletlerin ya da uluslararası veya uluslararası örgütlerin işlemleri aleyhine yapılacak bireysel başvuruları yer bakımından inceleme yetkisi bulunmamaktadır.

Mahkeme, bu belirlemeler karşısında başvurucunun ihlal iddiasının Fransa Cumhuriyeti devleti tarafından gerçekleştirildiği belirtilen emeklilik maaşında kesinti yapılması işlemine dayandırılması nedeniyle Fransa Cumhuriyeti devletinin işlemine dayalı ihlal iddiasının Türkiye Cumhuriyeti devletine atfedilmesinin mümkün olmadığı ve Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından gerçekleştirilen bir işlem, eylem ya da ihmal iddiası bulunmadığından başvuru hakkında "Anayasa Mahkemesinin yetkisizliği" ne karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesi, söz konusu kararda her ne kadar sadece "Mahkemenin yetkisizliğine" demiş ise de bu ibareden Mahkemenin yer bakımından yetkisizliğini anlamak gerekir. Zira Mahkeme, gerekçesinde başvurucunun ihlal iddiasına konu olan eylemin Türkiye devleti tarafından gerçekleştirilen bir eylem ya da işlem olmadığını ifade ederken aslında kendisinin bu konuda yer bakımından yetkisiz olduğunu belirtmek istemiştir. Nitekim Mahkeme, diğer yetki nedeniyle kabul edilemezlik kararlarında yetkisizliğini belirtirken "zaman bakımından yetkisizliğine"¹⁷⁴, "konu bakımından yetkisizliğine"¹⁷⁵ ya da "kişi bakımından yetkisizliğine"¹⁷⁶ ibarelerini açık bir biçimde kullanmaktadır.

Anayasa Mahkemesi, komisyon kararlarında da yer bakımından yetkisini bu karar doğrultusunda ele alarak sonuçlandırmıştır. Bir komisyon kararına başvuru konusu olayda başvurucu, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyetinde yapılmış olan bir yasa değişikliğinin yalnız o ülkenin vatandaşlarına uygulanması nedeniyle eşitlik ilkesi ile adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Başvurucu, şirket yetkilisi olarak imzaladığı çeklerden bir kısmının karşılıksız çıkması nedeniyle yabancı statüsünde olduğu Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ceza almış ve ticari işlerini yürütemek için aldığı cezayı ödemiştir. Başvurucunun cezaları ödemesinden sonra aynı mahiyetteki başka bir olayın ülke yüksek mahkemesinin önüne gelmesi üzerine yapılan temyiz incelemesi sonucunda derece mahkemesinin

¹⁷⁴ AYM, Zafer Öztürk, B.No.: 2012/51, 25/12/2012.

¹⁷⁵ AYM, Nesrin Kılıç, B. No.: 2013/772, 7/11/2013.

¹⁷⁶ AYM, Büğdüz Köyü Muhtarlığı, B. No.: 2012/22, 25/12/2012.

kararı bozulmuştur. Bozma kararına istinaden ilgili kanun, yalnız ülke vatandaşlarını kapsayacak şekilde değiştirilmiştir. Başvurucu, kendisinin de mülga hükümlerden dolayı mağdur olduğu gerekçesiyle ve mağduriyetinin giderilmesi amacıyla sabıka kaydının silinmesi için talepte bulunmuştur. Söz konusu talep, 11/4/2013 tarihinde verilen onayla Yüksek Mahkeme huzurunda 19/6/2013 tarihinde kayda alınarak görüşülmüştür. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Yargıtayı, 31/10/2013 tarih ve 8/2013 sayılı kararıyla başvurusunun talebini reddetmiştir.

Mahkeme, yukarıda zikredilen ilke/bölüm kararı doğrultusunda bu başvuruyu da Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından gerçekleştirilen bir işlem, eylem ya da ihmal iddiası bulunmadığı ve başvurusunun iddia ettiği olayların tümünün Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yargı kurumları tarafından gerçekleştirilmiş olduğu gerekçesiyle “*Anayasa Mahkemesinin yetkisizliği*” nedeniyle kabul edilemez bulmuştur¹⁷⁷.

¹⁷⁷ AYM, İkinci Bölüm Üçüncü Komisyon (K.Kararı: 2014/7, 13/5/2014. Aynı mahiyette, Birinci Bölüm İkinci Komisyon: 2014/425, 13/1/2014.

2. BAŞVURU YOLLARININ TÜKETİLMESİ KURALI

Murat ŞEN*

2.1. Genel Olarak

Bireysel başvuru usulünde başvuru yollarının tüketilmesi kuralı, temel hak ve özgürlüklerin korunmasının, anayasal bir yükümlülük olarak devletin tüm idari ve yargısal kurumlarının görevi olmasının bir yansımasıdır. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru mekanizmasının amaçlarından birinin devletin temel hak ve özgürlükleri koruma yükümlülüğünü yerine getirip getirmediğini denetlemek olduğu esas alındığında temel hak ve özgürlüklerin öncelikle Anayasa Mahkemesi dışındaki idari ve yargısal mekanizmalar ile korunması ve bir ihlal olduğunda ihlalin yine bu kurumlar tarafından düzeltilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla başvuru yollarının tüketilmesi kuralı, temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiğine yönelik şikâyetlerin öncelikle Anayasa Mahkemesi dışındaki idari ve yargısal mekanizmalar tarafından ortadan kaldırılmasına veya tazmin edilmesine imkân vermektedir.¹⁷⁸ Bu durum Anayasa Mahkemesinin ikincil nitelikte bir yargı yolu olmasının doğal sonucudur. Anayasa Mahkemesi, temel hak ve özgürlüklerin korunmasında ikincil nitelikte olduğunu “*Temel hak ve özgürlüklere saygı, devletin tüm organlarının uyması gereken bir ilke olup bu ilkeye uygun davranılmadığı takdirde, ortaya çıkan ihlale karşı öncelikle yetkili idari mercilere ve derece mahkemelerine başvurulmalıdır*” şeklinde ifade etmiştir.¹⁷⁹

Başvuru yollarının tüketilmesi kuralı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (Sözleşme) 35’inci maddesinde tanımlanan iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralına benzer bir düzenlemedir. Bu bağlamda Anayasa Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin (AİHM) içtihatlarını da gözeterek bu kuralı uygulamaktadır. AİHM, iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralının özünün; şikâyetin esasının, ulusal hukukunun usule ilişkin kurallarına uygun olarak süresinde ve yetkili merciler önünde ileri sürülmesi olarak tanımlamıştır.¹⁸⁰ Bu tanım

* Cumhuriyet Savcısı/ Anayasa Mahkemesi Raportörü

¹⁷⁸ EKİNCİ Hüseyin/BAHADIR Ali, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Bireysel Başvuruda Altı Ay Kuralı”, Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan, Ed. Alparslan Altan, Engin Yıldırım, Erdal Tercan, Hikmet Tülen ve Ali Rıza Çoban, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2012, s. 348.

¹⁷⁹ Birçok karar arasından bk. AYM, Bayram Gök, B. No.: 2012/946, 26/3/2013, § 17.

¹⁸⁰ HARRİS D.J./O’BOYLE M./BATES E.P./BUCLEY C.M., Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, Avrupa Konseyi, Türkçe Birinci Baskı, 2013, s. 792.

başvuru yollarının tüketilmesi için de kullanılacak bir tanımdır. Zira aşağıda ayrıntılı olarak incelenecek olan bu kuralda temel şartlar, yetkili merci önünde şikâyetin en azından özü itibarıyla ileri sürülmesi, süresinde usul kurallarına riayet edilmesi ve olağan başvuru yollarının tüketilmesidir.

Anayasa'nın 148'inci maddesinin üçüncü fıkrasında, *"Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır"* hükmüne yer verilmiştir. Diğer taraftan 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un *"Bireysel başvuru hakkı"* kenar başlıklı 45'inci maddesinin (2) numaralı fıkrasında da *"İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmâl için kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir"* düzenlemesine yer verilmiştir. Dolayısıyla başvuru yollarının tüketilmesi kuralı sadece Anayasa Mahkemesinin ikincil niteliğinin bir gereği olmayıp, aynı zamanda Mahkemenin yetkisini kullanabilmesi için de anayasal ve yasal bir ön koşuldur.

İdari ve yargısal başvuru yollarında, Anayasa'nın 90'ıncı maddesinin son fıkrasının usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı kurallar içermesi hâlinde çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümlerinin esas alınacağı hükmü gereğince Sözleşme'nin ulusal hukuk sistemi içinde uygulanması anayasal bir zorunluluktur. Bu zorunluluğun bir yansıması olarak Sözleşme'nin uygulanmasının AİHM içtihatları ile somutlaşması nedeniyle bu içtihatların da gözetilmesi gerekmektedir. Böylelikle idari ve yargısal mekanizmaların Anayasa'nın 90'ıncı maddesi gereğince Sözleşme'yi hukukumuzun bir parçası olarak kabul edip kararlarında AİHM içtihatlarının esas alınması zorunluluktur.¹⁸¹ Böylelikle temel hak ve özgürlüklerin korunmasında idari ve yargısal mekanizmaların daha etkin bir rol alacakları muhakkaktır.

2.2. Başvuru Yollarının Tüketilmesi Kuralının Amacı

Bireysel başvurunun temel hak ve özgürlüklerin korunmasında olağanüstü ve ikincil bir mekanizma olarak kurulması nedeniyle asıl olan, olağan idari ve yargısal mekanizmaların daha etkin kullanılmasının sağlanmasıdır. Dolayısıyla başvuru yollarının tüketilmesi kuralı,

¹⁸¹ İNCEOĞLU Sibel, "Anayasa ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi İlişkisi", İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme içinde, İNCEOĞLU Sibel (Ed.) 1. Baskı, Avrupa Konseyi, 2013, s. 8 ve 20.

idari ve yargısal mekanizmaların etkinliği açısından bir denetim imkânı sunmaktadır. İdari ve yargısal mekanizmaların temel hak ve özgürlüklerin korunmasında veya ihlalin düzeltilmesindeki ihmâl veya eksiklikleri gidermede esas rolü üstlenmeleri gerektiğinde herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır. Anayasa Mahkemesinin başvuru yollarının temel amacını vurguladığı ilke kararında bu husus şöyle ifade edilmiştir:¹⁸²

“16. ... bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesine başvurabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması gerekir. Temel hak ve özgürlüklere saygı, devletin tüm organlarının anayasal ödevi olup, bu ödevin ihmâl edilmesi nedeniyle ortaya çıkan hak ihlallerinin düzeltilmesi idari ve yargısal makamların görevidir. Bu nedenle, temel hak ve özgürlüklerin ihlâl edildiği iddialarının öncelikle derece mahkemeleri önünde ileri sürülmesi, bu makamlar tarafından değerlendirilmesi ve bir çözüme kavuşturulması esastır.

17. Bu nedenle Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru, iddia edilen hak ihlallerinin derece mahkemelerince düzeltilmemesi hâlinde başvurulabilecek ikincil nitelikte bir kanun yoludur. Bireysel başvuru yolunun ikincil niteliği gereği Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için öncelikle olağan kanun yollarının tüketilmesi zorunludur. Bu ilke uyarınca, başvuru yolunun Anayasa Mahkemesi önüne getirdiği şikâyetini öncelikle ve süresinde yetkili idari ve yargısal mercilere usulüne uygun olarak iletmesi, bu konuda sahip olduğu bilgi ve kanıtlarını zamanında bu makamlara sunması ve aynı zamanda bu süreçte dava ve başvurusunu takip etmek için gerekli özeni göstermiş olması gerekir.”

Anayasa Mahkemesi bir başka kararında da başvuru yollarının tüketilmesi kuralının amacını şöyle açıklamıştır:¹⁸³

“... Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için ihlâl neden olduğu iddia edilen işlem veya eylem için öngörülen idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının tüketilmiş olması gerekir. Bireysel başvurunun ikincil nitelikte bir hak arama yolu olması nedeniyle, asıl olan hak ve özgürlüklere kamu otoritelerince saygı gösterilmesi ve olası bir ihlâl durumunda bunun idari ve/veya yargısal olağan yollarla giderilmesidir. Bu nedenle bireysel başvuru yoluna ancak kanunda öngörülen olağan yollar tüketilmesine rağmen ihlâl ortadan kaldırılamadığı durumlarda gidilebilir.”

¹⁸² AYM, Ayşe Zıraman ve Cennet Yeşilyurt, B. No.: 2012/403, 26/3/2013, §§ 16-17.

¹⁸³ AYM, Hamit Kaya, B. No.: 2012/338, 2/7/2013, § 28.

Kararlarda belirtildiği üzere kuralın temel amacı, temel hak ve özgürlüklere müdahâlenin engellenmesinde ve bunların korunmasında asıl görevli ve yetkili olan idari ve yargısal mekanizmaların işlemesine imkân vermektir.¹⁸⁴ Bu sebeple Anayasa Mahkemesi başvuruları incelerken bu kurala verdiği önem, temel hakların korunmasında diğer kurumlara gösterilen bir saygının ve temel hak ve özgürlüklerin olağan mekanizmalarla daha etkin korunmasına dair makul beklentinin sonucudur. Bu temel ilkenin diğer bir sonucu olarak da Anayasa'nın 148'inci maddesinin dördüncü fıkrasında bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamayacağı vurgulanmıştır.

AİHM iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralının amacını şu şekilde ifade etmiştir:¹⁸⁵

“İç hukuk yollarını tüketme kuralının varlık nedeni, ulusal makamlara ve öncelikle mahkemelere, iddia edilen Sözleşme ihlallerini önleme veya düzeltme imkânı vermektir. Bu kural, Sözleşme'deki hakların ihlali bakımından iç hukuk tarafından etkili bir hukuk yolu sağlanacağına dair 13. maddede öngörülen bir varsayıma dayanır. Bu kural Sözleşme mekanizmasının ikincillik niteliğinin önemli bir yönüdür.”

AİHM'nin uluslararası yapısı ve uluslararası hukukun devletlerin egemenliğine müdahâle sayılabilecek hususlardan kaçınma ilkesine uygun olarak Sözleşme hükümlerinin ulusal hukuk sisteminde içselleştirilmediği durumlarda dahi kuralın öncelikle uygulanacağını kabul etmiştir.¹⁸⁶ Bu çerçevede AİHM, kuralın temel ilke olarak Sözleşme'nin düzenlediği koruma mekanizmasının ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulamıştır.¹⁸⁷

Bununla birlikte başvuru yollarının tüketilmesi kuralının istisnalarını incelerken de görüleceği üzere bu kural esnek olarak uygulanabilir bir kuraldır. Özellikle AİHM, kuralın esnekliğinden bahsederken kuralın, “*mermere kazınmış bir kuraldan çok altın bir kural*” olduğunu ve bu sebeple kuralın aşırı şikâyetlikten uzak olarak esnek biçimde uygulanmasını sıklıkla belirtmiştir.¹⁸⁸

AİHM'in, kuralın amacına yönelik bakış açısının Anayasa Mahkemesinin yukarıda belirtilen kararlarında da benimsendiği açıktır.

¹⁸⁴ HARRİS/O'BOYLE/BATES/BUCLEY, s. 792.

¹⁸⁵ Selmouni/Fransa [BD] kararı, B. No.: 25803/94, 28/7/1999, § 74.

¹⁸⁶ Eberhard ve M./Slovenya kararı, B.No.: 8673/05 ve 9733/05, 1/12/2009, § 103.

¹⁸⁷ Demopoulos ve diğerleri/Türkiye (k.k.) [BD] kararı, B. No.: 46113/99, 3843/02, 13751/02, 13466/03, 10200/04, 14163/04, 19993/04, 21819/04, 1/3/2010, § 69 ve 97.

¹⁸⁸ Ringeisen/Avusturya kararı, B. No.: 2614/65, 16/7/1971, § 89; Lehtinen/Finlandiya (k.k.) kararı, B. No.: 39076/97, 14/10/1999.

Bununla birlikte AİHM'nin, kuralın esnek yorumlanması gerektiğine dair ilkesinin Anayasa Mahkemesinin aşağıda belirtilecek birçok kararında da gözetildiği söylenebilir. Ancak ulusal bir mekanizma içinde yer alan Anayasa Mahkemesinin kuralın uygulanmasında daha titiz olması ve esneklikten kaçınmasının da makul olmadığı söylenemez. Bunun en temel sebebi temel hak ve özgürlüklerin korunmasının devletin tüm kurumlarının anayasal görevi olmasıdır.

2.3. İdari ve Yargısal Başvuru Yolları Kavramı

Kural olarak ihlalin hangi kurumdan veya eylemden kaynaklandığı bireysel başvurunun incelenmesi açısından önemli değildir. Bu çerçevede temel hak ve özgürlüklerin ihlaline dair iddiaların kaynağının yasama, yargı veya yürütmenin eylem, işlem, karar veya ihmalden kaynaklanması bireysel başvurunun incelemesinde değerlendirilmez. Bunun istisnası 6216 sayılı Kanun'un 45'inci maddesinin (3) numaralı fıkrasında şöyle belirtilmiştir:

“Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz.”

Anılan istisna dışında ihlalin kaynağı olan herhangi bir kamu gücünün işlem, eylem, karar ve ihmali bireysel başvuruya konu edilebilir. Ancak bu işlemlere karşı kanunda öngörülmuş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının tüketilmiş olması gerekir.

Yargısal başvuru yolu, kamu gücünün işlem, eylem ve ihmali sonucunda bir temel hak ve özgürlüğünün ihlal edildiğini ileri süren kişilerin bu iddialarını dava yoluyla adlî, idari ve askerî yargı makamlarına taşınması olarak tanımlanabilir.¹⁸⁹ Ancak sadece bu tür bir olağan hukuk yoluna başvurulması başvuru yollarının tüketilmesi için yeterli değildir. Bu hukuk yolunun öngördüğü olağan tüm kanun yollarının da tüketilmesi gereklidir.¹⁹⁰ Dolayısıyla yargı denetimi dışına çıkartılmamış ve yargı yolu içinde hak arama imkânı ortaya koyan her yol yargı yolu olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte bireysel başvuru için sadece yargı yolu içinde öngörülen olağan kanun yollarının tüketilmesi gereklidir.

İdari başvuru yolları, kişilerin temel hak ve özgürlüklerin korunması veya ihlalin düzeltilmesi talebini idareye iletmesi olarak tanımlanabilir.¹⁹¹ Bu başvurunun yapıldığı makama göre

¹⁸⁹ GÖZLER Kemal, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, İkinci Baskı, Eylül 2011, s. 429.

¹⁹⁰ EKİNCİ Hüseyin, “Kabul Edilebilirlik Kriterleri”, Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi) içinde, SAĞLAM Musa (Ed.), Avrupa Konseyi, 2013, s. 124.

¹⁹¹ GÖZLER, s. 429.

“*isti’taf başvurusu*”, “*hiyerarşik başvuru*” ve “*vesayet başvurusu*” olarak isimlendirilebilirler.¹⁹² Bu tür bir başvuru, Cumhurbaşkanlığı, Adalet Bakanlığı, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Meclis Soruşturma Komisyonu, Kamu Denetçisi, Başbakanlık İnsan Hakları Kurumu veya Meclis İnsan Hakları Komisyonu gibi yargı makamı olmayan kurumlara iletilebilir. Ancak AİHM, idari ve siyasi kuruluş niteliğindeki bu tür kuruluşlara yapılan başvuruları etkili bir başvuru yolu görmeyerek kabul edilemez bulmaktadır.¹⁹³

Bireysel başvuruya konu dosyalarda hâlihazırda Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruda bulunabilmek için tüketilmesi gereken bir yargı yolunu göstermediği ve başvuru yolunun tüketildiğini kabul ettiği bir idari başvuru yolu bulunmamaktadır. Özellikle Anayasa’nın 125’inci maddesi kapsamında idarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolunun açık olduğunun kabul edilmesi ve yargı denetimine çıkarılmış işlem ve eylemlerin ise 6216 sayılı Kanun’un 45’inci maddesinin (3) numaralı fıkrasında bireysel başvuruya konu edilememesi gözetildiğinde idari başvuru yollarının tüketilmesi meselesinin, bireysel başvuru için mevcut hukuk sistemimizde zorunlu olduğunu söylemek bu aşamada zordur.

Ancak Cumhuriyet savcılığının idari nitelikte kabul edilebilecek ve itiraz mekanizması öngörülmemiş kararları bu kapsamda kabul edilebilir. Nitekim 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun’un 17’nci maddesi gereğince infazın ertelenmesi konusunda Cumhuriyet savcısının vereceği karara karşı herhangi bir yargı yolu öngörülmemiştir. Bu husus Yargıtay 8. Ceza Dairesinin içtihatlarına da yansımıştır.¹⁹⁴ Daire, Cumhuriyet savcısının infazın ertelenmesi talebi üzerine vereceği karara karşı yasa yolu öngörülmediğine hükmetmiştir. Bu durumda Cumhuriyet savcısının infazın ertelenmesi talebi üzerine vereceği olumlu veya olumsuz karar idari bir karar olarak kabul edilirse söz konusu idari başvuru yolları açısından tüketilmiş bir yol olarak kabul edilebilir. Bununla birlikte belirtilmesi gereken önemli bir husus Yargıtay 7. Ceza Dairesinin 1/12/2014 tarihli kararıdır.¹⁹⁵ Daire, 8. Ceza Dairesinden farklı olarak Cumhuriyet savcısının 5275 sayılı Kanun’un 17’nci maddesi gereğince vereceği infazın ertelenip ertelenmeyeceğine dair kararına karşı 4675 sayılı İnfaz Hâkimliği Kanunu’nun 4 ve 5’inci maddeleri gereğince şikâyet yolunun mümkün olduğunu belirtmiştir.

¹⁹² Ayrıntılı bilgi için GÖZLER, s. 429.

¹⁹³ EKİNCİ/BAHADIR, s. 349.

¹⁹⁴ Yargıtay 8. Ceza Dairesinin 3/10/2013 tarih ve E.2013/12392, K. 2013/24256 sayılı Kanun yararına bozma üzerine verilen kararı.

¹⁹⁵ Yargıtay 7. Ceza Dairesinin 1/12/2014 tarih ve E.2014/17363, K.2014/20586 sayılı Kanun yararına bozma üzerine verilen kararı.

2.4. Kuralın Uygulanması

2.4.1. Esneklik

Başvuru yollarının tüketilmesi kuralı, temel hak ve özgürlüklere yönelik vuku bulan ihlalleri önlemenin ve düzeltilmenin devletin tüm organlarının görevi olmasının bir sonucudur. Dolayısıyla söz konusu insan haklarını korumak olduğundan bu ilkenin aşırı şekilcilikten uzak ve esnek yorumlanması önemlidir.¹⁹⁶

Başvuru yollarının tüketilmesi kuralının AİHM'deki karşılığı olan iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralının uygulanmasında AİHM, iç hukuk yollarını tüketme kuralının mutlak olmadığını ve bu nedenle otomatik olarak uygulanabilir bir kural olarak kabul edilemeyeceğini belirtmektedir.¹⁹⁷ Bu kapsamda bir ülkenin yüksek mahkemesinin dahi mecbur etmediği bir iç hukuk yolunun tüketilmesinin beklenmesinin aşırı şekilcilik olacağı değerlendirilmiştir.¹⁹⁸

AİHM, kuralın esnekliğinden bahsederken kuralın “mermere kazınmış bir kuraldan çok altın bir kural” olduğunu vurgulamaktadır.¹⁹⁹ Kurala esnek yaklaşım Anayasa Mahkemesi tarafında da benimsenmiştir. Bu husus kararlara şu şekilde yansımıştır:²⁰⁰

“20. ... Olağan başvuru yollarının tamamının tüketilmesi ibaresinin katı bir şekilde yorumlanması, bir takım başvurular açısından bireysel başvurunun amacıyla bağdaşmayan neticelere yol açabilecektir. Bu nedenle, olayın özel şartları içinde etkisiz ve yetersiz olan bir kanun yolunun tüketilmesi şartı aranmaksızın, her bir başvuru yolunun somut başvurular açısından etkili olup olmadığının münferiden denetlenmesi gerekmektedir.”

Mahkemenin kararına yansıyan yaklaşımın, temel hak ve özgürlüklerin korunmasını bir takım usul hükümlerine boğdurmamak anlayışından kaynaklandığı söylenebilir. Ancak ulusal bir mekanizma içinde gösterilecek aşırı esneklik; Anayasa Mahkemesini, diğer idari ve yargısal mekanizmalara insan haklarının korunması imkânını vermekten uzaklaştırabilir.

Nitekim bu yaklaşım bir takım eleştirilere maruz kalan ve “twitter kararı” olarak bilinen kararda karşımıza çıkmıştır. Demokratik bir toplumun temel taşı olan ifade özgürlüğü temelinde incelenen

¹⁹⁶ Ringeisen/Avusturya kararı, B.No.: 2614/65, 16/7/1971, § 89; Lehtinen/Finlandiya (k.k.) kararı, B.No.: 39076/97, 14/10/1999.

¹⁹⁷ Kozacıoğlu/Türkiye [BD] kararı, B. No.: 2334/03, 19/2/2009, §40.

¹⁹⁸ D.H. ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti [BD] Kararı, B. No.: 57325/00, 13/11/2007, §§ 116-118.

¹⁹⁹ Ringeisen/Avusturya kararı, B.No.: 2614/65, 16/7/1971, § 89; Lehtinen/Finlandiya (k.k.) kararı, B.No.: 39076/97, 14/10/1999.

²⁰⁰ AYM, Taner Kurban, B. No.: 2013/1582, 7/11/2013, § 20.

başvuruda Mahkeme, esnek bir yaklaşımla milyonlarca kullanıcısı bulunan bir sosyal paylaşım sitesine erişiminin engellenmesinde hukuka aykırılığın acilen denetlenmesinin önemini ve hukuka aykırılığın tespiti hâlinde sınırlandırmanın kaldırılmasının gerektiğini belirtmiştir. Daha sonra sosyal medyada belli olay ve olgulara ilişkin olarak paylaşılan haber ve düşüncelerin zamanın geçmesiyle güncelliğini yitirip etki ve değerini kaybedebileceği değerlendirilerek siteye erişimin ne zaman sağlanacağı konusundaki belirsizliğin sürmesi karşısında ihlali ve olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmak bakımından etkili ve erişilebilir nitelikte bir koruma sağladığının söylenemeyeceği ve böylece başvuru sahiplerinin idare mahkemesine başvurularının etkili bir yol olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.²⁰¹

Dolayısıyla Mahkeme, ifade özgürlüğü gibi demokrasinin temelini oluşturan bir hak karşısında oldukça esnek bir yaklaşım ile yürütmeyi durdurma kararının uygulanmasını beklemeden başvuruyu inceleyebileceğini ortaya koymuştur. Ancak bu yaklaşım, somut olay açısından idari ve yargısal mekanizmalara ifade özgürlüğünün korunması hususunda yeterli imkân tanınmadığı şeklinde değerlendirilebilir. Ayrıca somut olaya benzer olaylarda idari ve yargısal mekanizmaların kararlarının sonuçları beklenmeden doğrudan bireysel başvuruda bulunulması Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun ikincil niteliğinin kaybına yol açabilecektir.

2.4.2. Başvuru Yolunun “Mevcut”, “Ulaşılabilir” ve “Etkili” Olması

Başvuru yollarının tüketilmesi kuralının uygulanabilmesi için öncelikle bireysel başvuruya konu iddialara ilişkin olarak kabul edilmiş bir başvuru yolunun varlığı gerekmektedir. Bu kapsamda, bireysel başvuruya konu olayların gerçekleştiği tarihte hak ihlallerine ilişkin şikâyetlerin teorik ve pratik olarak ulaşılabilir idari ve yargısal bir yolun tüketilmesi beklenmektedir. Teorik ve pratikte herhangi bir idari ve yargısal mekanizma öngörülmediyse başvuru sahiplerinin Anayasa Mahkemesine doğrudan başvuru yapabileceklerinde herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır.

Öte yandan temel hak ve özgürlüklerinin ihlal iddialarına karşı bir başvuru yolunun “mevcut” olması tek başına kuralın mutlak olarak uygulanması sonucunu doğurmamaktadır. “Mevcut” bir başvuru yolunun ulaşılabilir ve etkili olması da gereklidir. Bu bağlamda başvuru sahipleri, erişilebilir olan ve şikâyetlerine bir giderim sağlayabilecek olan ve makul ölçüde bir başarı şansı sunan hukuk yollarını tüketmek

²⁰¹ AYM, *Yaman Akdeniz ve diğerleri*, B. No.: 2014/3986, 2/4/2014, §§ 24-26.

zorundadırlar.²⁰² Bu hukuk yolları, teoride ve pratikte mevcut olmalıdır. Aksi takdirde başvuru yolunun ulaşılabilirliğinden ve etkililiğinden bahsedilemez. Dolayısıyla kuraldan anlaşılması gereken, Anayasa Mahkemesinin yetki alanında kalan temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiğine ilişkin iddiaların tatmin edici ve sonuçları açısından ihlalin giderilmesine yönelik olumlu veya olumsuz ama nihai nitelikte bir çözüm sunan idari ve yargısal yollarının tüketilmesidir.²⁰³

Bu durum Anayasa Mahkemesinin *Hamit Kaya*²⁰⁴ kararında şu şekilde belirtilmiştir:²⁰⁵

“29. Ancak tüketilmesi gereken başvuru yollarının ulaşılabilir olmaları yanında, telafi kabiliyetini haiz olmaları ve tüketildiklerinde başvurucunun şikâyetlerini gidermede makul başarı şansı tanınmaları gerekir. Dolayısıyla mevzuatta bu yollara yer verilmesi tek başına yeterli olmayıp uygulamada da etkili olduklarının gösterilmesi ya da en azından etkili olmadıklarının kanıtlanmamış olması gerekir.”

Anayasa Mahkemesi; başvurucunun, bir gazetenin yayımlanan nüsHâlarında ve internet sitesinde kendisi hakkında hakaret içeren haberleri nedeniyle şikâyette bulunduğu bir başvuruda Anayasa'nın 17'nci maddesinin birinci fıkrası temelinde yaptığı değerlendirmede başvuru yolları açısından sadece bir hukuk yolunun öngörülmesinin yeterli olmadığını belirterek uygulama şartlarının ve başvurucunun kişisel koşullarının da gerçekçi bir şekilde ele alınması gerektiğini belirtmiştir.²⁰⁶

“28. Ancak belirtilen hükümlerde yer verilen olağan başvuru yolları ibaresinin, başvurucunun şikâyetleri açısından makul bir başarı şansı sunabilecek ve bir çözüm sağlayabilecek nitelikte, kullanılabilir ve etkili başvuru yolları olarak anlaşılması gerekmektedir. Ayrıca, başvuru yollarını tüketme kuralı ne kesin ne şekli olarak uygulanabilir bir kural olup, bu kurala uygunluğun denetlenmesinde somut başvurunun koşullarının dikkate alınması esastır. Bu anlamda, yalnızca hukuk sisteminde bir takım başvuru yollarının varlığının değil, aynı zamanda bunların uygulama şartları ile başvurucunun kişisel koşullarının

²⁰² *Sejdovic/İtalya* [BD] kararı, B. No.: 56581/00, 1/3/2006, §46; *Paksas/Litvanya* [BD] kararı, B. No.: 34932/04, 6/1/2011, §75

²⁰³ **ANAYURDU** Ömer, Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolları, Ankara, 2004, s. 205.

²⁰⁴ *Hamit Kaya*, B.No.: 2012/338, 2/7/2013.

²⁰⁵ Aynı yönde kararlar için bk. AYM, *Soner Şengüller*, B. No.: 2012/899, 9/1/2014, § 27; AYM, *Firas Aslan ve Hebat Aslan*, B. No.: 2012/1158, 21/11/2013, § 35; AYM, *Adnan Oktar (2)*, B. No.: 2013/514, 2/10/2013, § 39.

²⁰⁶ AYM, *S.S.A.*, B. No.: 2013/2355, 7/11/2013, § 28.

gerçekçi bir biçimde ele alınması gerekmektedir. Bu nedenle başvuru yollarının tüketilmesi noktasında beklenebilecek her şeyi yerine getirip getirmediğinin başvurunun özellikleri dikkate alınarak incelenmesi gerekir (Benzer yöndeki AİHM kararı için bk. İlhan /Türkiye, 22277/93, 27/7/2000, § 56-64)."

Yukarıda belirtilen kararlar kapsamında, bir hukuk yolunun mevcut, ulaşılabilir ve etkili olup olmadığı Anayasa Mahkemesi tarafından resen incelenmektedir. Bu bağlamda başvuru yollarının tüketildiğini belirtmiş olsalar dahi tüketilmesi gereken yolun etkili bir yol olup olmadığı değerlendirilmektedir. Tüketilen yolun etkili olması durumunda başvuru esastan incelemeye alınacaktır. Ancak tüketilen hukuk yolunun etkisizliği söz konusu ise etkili yol gösterilecek ve başvurunun kabul edilemezliğine karar verilecektir. Aksi takdirde başvuruya ilişkin olarak etkisiz yolun tüketilmesi süre şartını karşılıyorsa incelemeye alınacaktır. Bu çerçevede takdire bağlı ve olağanüstü kanun yollarının tüketilmesi gerekmemektedir. Zira bu tür hukuk yollarının etkililiğinden bahsetmek mümkün değildir.²⁰⁷ Bununla birlikte başvuru yolları için kesin nitelikte bir kural koyulması her olayın somut şartları içinde temel hak ve özgürlüklere yönelik ciddi ve geri dönülmesi imkânsız bir tehlike ortaya çıkarabilecektir. Dolayısıyla, bu kuralın somut olayın şartları açısından değerlendirilmesi gerekir.

Başvuru yollarının etkililiğinden anlaşılması gereken husus somut olaylar açısından farklılık gösterebilmektedir. Bu bağlamda farklı haklar için başvuru yollarının etkililiği değişebilmektedir. Bu hususlar aşağıda farklı yargı kolları temelinde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte etkili bir yoldan bahsedebilmek için başvurucuya başvuru yolunun doğru olarak gösterilmiş ve iddialarına ilişkin olarak bu yolun kullanılmasının kendisinden beklenebilir, bu yolun başvuru açısından ulaşılabilir ve nihai sonuç alınabilir olması gerekir.²⁰⁸ Aksi takdirde teorik olan bir yolun pratikte uygulamasının olmaması durumu ile karşılaşılır. Bu çerçevede, başvuru yollarından "*makul bir başarı şansı*" sunmayan yolların tüketilmesi beklenemez.

Bununla birlikte makul bir başarı sunmasının açıkça belli olmadığı durumlarda başvuru yollarının belirli bir hukuk yolunun etkililiği konusunda sadece bir kuşku duyması, kendisini o hukuk yolunu tüketme yükümlülüğünden kurtarmamaktadır.²⁰⁹ Buna örnek

²⁰⁷ Çınar/Türkiye (k.k.) kararı, B.No.: 17864/91, 5/9/1994; Prystavka /Ukrayna (k.k.) kararı, B. No.: 21287/02, 17/12/2002.

²⁰⁸ ANAYURDU, s. 208.

²⁰⁹ AYM, Taner Kurban, B.No.: 2013/1582, 7/11/2013, § 23, benzer yöndeki AİHM kararları için bk. Epözdemir/Türkiye kararı, B. No.: 57039/00, 31/01/2002; Pellegriti/İtalya kararı, B. No.: 77363/01, 26/5/2005.

olarak yüksek mahkeme içtihatlarının kesin çözüm ortaya koymadığı durumlar gösterilebilir.²¹⁰ Başvurucu, etkisiz olduğunu ileri sürdüğü bir başvuru yolunun neden etkisiz olduğunu ortaya koymalıdır. Bu durumda da başvuru yolunun etkili olup olmadığına Anayasa Mahkemesi tarafından karar verilecektir.

Öte yandan başvuru açısından doğrudan ulaşılabilecek olmayan ve başka bir makamın takdirine bağlı olan hukuk yollarının etkililiğinden söz etmek mümkün değildir.²¹¹ Buna örnek olarak Adalet Bakanlığının yetkisinde olan ve 5271 sayılı Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun 309'uncu maddesinde düzenlenen kanun yararına bozma, yine Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının yetkisinde olan ve Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 308'inci maddesinde düzenlenen itiraz yolu gösterilebilir. Dolayısıyla bireysel başvuruda bulunmak için bu tür olağanüstü kanun yollarının tüketilmesi gerekmemektedir. Belirli bir süre kısıtlaması olmayan yargılamanın yenilenmesi gibi kanun yollarında da aynı durum geçerlidir. Bu tür belirsizlik yaratan hukuk yollarının da tüketilmesi beklenemez.²¹²

İdari başvuru yolu olarak kabul edilecek yollar genel itibarıyla etkisiz olarak değerlendirilebilecektir. Özellikle Cumhurbaşkanlığı, Adalet Bakanlığı, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, Meclis Soruşturma Komisyonu, Kamu Denetçisi, Başbakanlık İnsan Hakları Kurumu veya Meclis İnsan Hakları Komisyonu gibi yargısal nitelikte olmayan kurum ve kuruluşlara başvuruların etkili bir yol olduğuna dair Anayasa Mahkemesinin hâlihazırda bir kararı bulunmamaktadır. Dolayısıyla tüketilmesi gereken yolların kural olarak yargısal yollar olduğunu ve yukarıda belirtilen idari mekanizmaların tüketilmesinin beklenmeyeceğini söylemek iddialı bir görüş olmayacaktır.

Bu bağlamda Anayasa Mahkemesinin etkisiz bir başvuru yolunun tüketilmesinin gerekmediğine dair *Laura Alejandra Caceres*²¹³ kararı şöyledir:

“24. Diğer taraftan bireysel başvuru yolunun ikincil niteliği gereği Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için öncelikle olağan kanun yollarının tüketilmesi zorunludur. Bu ilke uyarınca, başvuru yolunun Anayasa Mahkemesi önüne getirdiği şikâyetini öncelikle ve süresinde yetkili idari ve yargısal mercilere usulüne uygun olarak iletmesi, bu konuda sahip olduğu bilgi ve kanıtlarını zamanında bu makamlara sunması ve aynı zamanda bu süreçte dava ve başvurusunu takip etmek için

²¹⁰ ANAYURDU, s. 209.

²¹¹ *Tănase/Moldova* [BD] kararı, B.No.: 7/08, 27/4/2010, §122.

²¹² *Williams/Birleşik Krallık (k.k.)* kararı, B.No.: 63478/00, 8/1/2008.

²¹³ *Laura Alejandra Caceres*, B.No.: 2013/1243, 16/4/2013.

gerekli özeni göstermiş olması gerekir. Anayasa Mahkemesinin başvuru yolları henüz tüketilmeden bir başvuruyu kabul edip incelemesi kural olarak mümkün değildir. Ancak başvuru yolunun tüketilmesinin başvuru hakkına yönelik ihlalin giderilmesi açısından herhangi bir etkisi yoksa başka bir deyişle başvurulacak yol etkisizse ya da başvuru yolunun tüketilmesinin beklenmesi hâlinde başvuru hakkına yönelik ciddi ve geri dönülmesi imkânsız bir tehlike ortaya çıkacaksa anayasal haklara saygı ilkesi Mahkemenin bu başvuruları incelemesini gerektirebilir.”

Aynı hususa ilişkin olarak Mahkemenin *Taner Kurban*²¹⁴ kararı şöyledir:

“20. Yukarıda belirtilen hükümler uyarınca bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği ve buna ilişkin kararın kesinleştiği, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekmektedir. Bu yönüyle başvuru yollarının tüketilmesi ve başvuru süresine ilişkin koşullar arasında yakın bir bağlantı bulunmaktadır. Ancak belirtilen hükümlerde yer verilen olağan başvuru yolları ibaresinin, başvuru yolunun şikâyetleri açısından makul bir başarı şansı sunabilecek ve bir çözüm sağlayabilecek nitelikte, kullanılabilir ve etkili başvuru yolları olarak anlaşılması gerekir. Olağan başvuru yollarının tamamının tüketilmesi ibaresinin katı bir şekilde yorumlanması, bir takım başvurular açısından bireysel başvurunun amacıyla bağdaşmayan neticelere yol açabilecektir. Bu nedenle, olayın özel şartları içinde etkisiz ve yetersiz olan bir kanun yolunun tüketilmesi şartı aranmaksızın, her bir başvuru yolunun somut başvurular açısından etkili olup olmadığının münferiden denetlenmesi gerekmektedir.”

Bir başvuru yolunun etkisiz olmasına rağmen tüketildikten sonra ihlal iddialarının Anayasa Mahkemesinin önüne getirilmesinde, Mahkemenin, etkisiz yola başvurunun 30 günlük başvuru süresinin işlemlerini durdurmayacağını kabul etmesinden dolayı başvurunun süre aşımı nedeniyle kabul edilemez bulunması söz konusu olabilir. Bu husus özellikle olağanüstü kanun yollarına veya idari başvuru yollarına başvurulduktan sonra bireysel başvuruya gelinmesi durumunda karşımıza çıkmaktadır. Etkisiz bir başvuru yolunun tüketilmeye çalışılmasının, bireysel başvuru için nihai kararın öğrenilmesinden sonra 30 gün içinde başvurma koşuluna bir etkisi olmayacağı başvuru yolunun açısından dikkat edilmesi gereken bir durumdur.

Bir yolun etkisiz olduğu ya da makul bir başarı şansının olmadığı

²¹⁴ *Taner Kurban*, B.No.: 2013/1582, 7/11/2013.

değerlendirmesinin başvuru tarafından yapılmasının beklenmesinin makul olup olmadığı da önemlidir. AİHM'nin, *Roseiro Bento/Portekiz*²¹⁵ davasında başvuru, tazminat ödemesine neden olan bir yasanın anayasaya aykırı olduğunu iddia ederek temyize başvurmuştur. Başvurudan bir gün önce Portekiz Anayasa Mahkemesi, yasanın anayasaya uygunluğuna karar vermiş ve başvuru talebini bu sebeple reddetmiştir. Mahkemenin kararı başvurunun talebinden sonra yayımlandığından, başvuru açısından makul bir başarı şansı olmasa bile Mahkemenin kararını bilmesinin beklenmesinin makul olmadığı gerekçesi ile başvurunun süresinde yapıldığına karar verilmiştir.

Tüketilmesi gereken başvuru yolunun ulaşılabilir olması hususunda değinilmesi gereken bir husus da bireysel başvuruda bulunduktan sonra hak ihlalini ortadan kaldırmaya yönelik olarak yeni bir başvuru yolunun ihdas edilmesi meselesidir. Bu durumda kural olarak başvuru yolunun ihdas edilmesi beklenemez.²¹⁶ Ancak AİHM, yoğun iş yükü nedeniyle bu kurala yönelik birçok istisna kabul etmiştir. Özellikle Türkiye açısından 6384 sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun gereğince AİHM önünde bulunan makul süre ile hükümlü ve tutuklulara ilişkin bazı dosyaların Adalet Bakanlığı bünyesinde ihdas edilen İnsan Hakları Tazminat Komisyonunca karara bağlanması AİHM tarafından etkili bir yol kabul edilmiştir.²¹⁷ Böylelikle derdest olan dosyalar anılan Komisyona gönderilmiştir. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruda bulunulduktan sonra yeni bir başvuru yolu ihdas edildiğinde nasıl değerlendirme yapacağına dair henüz bir kararı bulunmamaktadır.

2.4.3. Olağan Kanun Yolunun Tüketilmiş Olması

Anayasa'nın 148'inci maddesinde bireysel başvuruda bulanabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şart koşulmuştur. Bu husus 6216 sayılı Kanun'un 45'inci maddesinin (2) numaralı fıkrasında "... Kanunda öngörülmiş idari ve yargısal başvuru yollarının" tüketilmesi şeklinde belirtilmiştir. Her iki düzenlemede tüketilmesi gereken yolun kanunda öngörülmesi gerekir. Bu sebeple başvuruya konu iddiaların idari veya yargısal başvurular açısından kanunda kabul edilen itiraz, istinaf, temyiz gibi yolların tüketilmesi aranmaktadır. Buradaki temel husus olağan yol olma ve kanun ile düzenleme meselesidir.

Anayasa ve 6216 sayılı Kanun'un açık hükmü karşısında kanun dışında oluşmuş bir hukuk yolunun tüketilmesinin başvuru sahiplerinden

²¹⁵ AİHM B. No.: 29288/02, 18/4/2006.

²¹⁶ EKİNCİ, s. 118.

²¹⁷ Ümmühan Kaplan/Türkiye Kararı, B.No.: 24240/07, 20/3/2012.

talep edilmemesinin makul olacağı doktrinde dile getirilmiştir²¹⁸. Bununla birlikte Anayasa Mahkemesinin 21/12/2012 başvuru tarihli bir kararında farklı bir değerlendirme yapılmıştır. Başvurucu tarafından Yargıtay içtihadı ile geliştirilen ve AİHM tarafından etkili kabul edilen bir başvuru yolunun tüketilmemesi üzerine kabul edilemezliğine verdiği kararda, içtihat ile geliştirilen yeni bir başvuru yolunun tüketilmesi gerektiği belirtilmiştir. Kararda, Yargıtay tarafından devlete karşı tazminat davası açılabilmesine olanak tanıyan içtihadın tüketilmesi gereken bir başvuru yolu ihdas etmesinde kanunilik unsuru aranmamıştır. Kararın ilgili paragrafları şu şekilde belirtilmiştir:²¹⁹

“30. Başvurucunun maliki olduğu taşınmazların orman kadastro çalışmaları sonrasında orman sınırları içinde olduğuna ilişkin kadastro tespitine yönelik olarak açtığı itiraz davasının reddi sonrasında tazminat talebiyle herhangi bir başvurusunun bulunmadığı görülmektedir. İdari ve yargısal başvuru yollarının tamamı tüketilmeksizin yapılan bir bireysel başvurunun kabul edilmesi mümkün değildir.

31. Nitekim AİHM, benzer bir şekilde, başvurucunun tazminat ödenmeksizin taşınmazının elinden alınması nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiğini ileri sürdüğü 15/5/2012 tarih ve 42936/07 numaralı Altunay/Türkiye kararında, Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun, Kasım 2009 tarihinde daha önceki içtihadında değişikliğe gittiğini, AİHM'nin bu konudaki içtihatlarına dayanarak, tapu kayıtlarındaki yanlış kayıtlardan kaynaklanan aynı hak ya da menfaatleri kaybolmuş ya da kısıtlanmış olanların tapu kayıtlarındaki düzensizliklerden dolayı Devleti sorumlu tutabileceğine hükmettiğini, kişilerin tapularının ait olduğu arazilerin orman arazisi olması nedeniyle iptal edildiğinde 4721 sayılı Kanun'un 1007. maddesi uyarınca tazminat talep edebileceklerini ilan ettiğini, tazminat miktarının söz konusu arazinin kullanılma şekli, niteliği ve değeri temelinde muhtemel getirisi ve emsal değerlerin dikkate alınarak değerlendirme yapılması gerektiğine dikkat çektiğini, bu başvuru yolunun Hâlen düzenli olarak kullanılmakta olduğunu, ulusal mahkemelerin AİHM'nin içtihatlarını ve AİHS'ye Ek 1 No'lu Protokolün 1. maddesine dayanarak ilgili mevzuat hükümlerini uyguladıklarını, başvurucunun tapu belgesinin iptali yönündeki kararın kesinleşmesinden itibaren 10 yıl içinde tazminat talebinde bulunabileceğini belirterek, iç hukuk yolları

²¹⁸ Kanun yolunun hangi anlamda kullanılması gerektiği yönünde bk. ŞİRİN Tolga, Türkiye'de Anayasa Şikâyeti (Bireysel Başvuru), İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme, 1. Baskı, İstanbul, 2013, s. 502-503.

²¹⁹ AYM, Erdem Yurdaer, B. No.: 2012/1315, 16/4/2013, §§ 30- 31. Aynı yönde başka bir karar için bk. AYM, Nazmiye Akman, B. No.: 2013/1012, 16/4/2013, § 31 ve 32.

tüketilmediği gerekçesiyle başvurunun kabul edilemez olduğuna hükmetmiştir.

32. Açıklanan nedenlerle, taşınmazlarına tazminat ödenmeksizin el konulması suretiyle mülkiyet hakkının ihlal edildiği iddiasının yetkili derece mahkemeleri önünde tanınan başvuru yolları tüketilmeden bireysel başvuru konusu yapıldığı anlaşıldığından başvurunun, diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin 'başvuru yollarının tüketilmemiş olması' nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir."

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için öncelikle yasal olarak kabul edilmiş hak ihlalini ortadan kaldırmaya veya tazmine yönelik olağan kanun yollarının tüketilmesi zorunludur. Bu bağlamda, başvuru yollarının ihlal iddialarının ortadan kaldırılması veya hukuki tazmin yoluyla giderilmesi talebini mevzuata göre doğrudan kendisi tarafından ileri sürmesine imkân tanınmıyorsa bu yolun olağan kanun yolu olarak kabul edilmesi mümkün değildir.²²⁰ Başvurucu açısından doğrudan ulaşılabilmek mümkün olmayan ve başka bir makamın takdirine bağlı olan hukuk yollarının etkililiğinden söz etmek de mümkün değildir.²²¹ Dolayısıyla olağanüstü kanun yolları "ulaşılabilirlik" ve "etkililik" koşullarını sağlayamamaları nedeniyle tüketilmesi gereken bir başvuru yolu olarak değerlendirilemezler.²²²

Olağan başvuru yolu olarak kabul edilebilmesi için öngörülen kanun yolunun açık ve bireyler açısından belirgin olması, "karmaşık" ve "dolambaçlı" olmaması ya da çeşitli hukuki nedenlerle ulaşılabilmemesi engellenmemesi gerekir.²²³ Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için istisnai şartlar altında olağan başvuru yollarının tüketilmesi aranmayabilir. Bu istisnalar aşağıda ayrıntılı olarak belirtilmiştir.

Olağanüstü kanun yolları tüketildikten sonra yapılan başvurular açısından Anayasa Mahkemesinin kararı gayet açıktır. Mahkeme olağanüstü kanun yollarını "etkili" ve "ulaşılabilir" bir başvuru yolu olarak kabul etmemektedir. Her yargı kolu açısından ve farklı olağanüstü kanun yolları bakımından bu husus yargı kollarındaki kanun yolları belirtilerek aşağıda incelenmiştir.

²²⁰ EKİNCİ, s. 126

²²¹ Tănase/Moldova [BD] kararı, §122.

²²² EKİNCİ, s. 126.

²²³ EKİNCİ, Hüseyin, "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurularda Bir Kabul Edilebilirlik Koşulu Olarak 'Başvuru Yollarının Tüketilmesi Sorunu, Teorik Açından ve Temel Düzenlemeler Çerçevesinde Tutuklama, Kesinleşme, Geçici Tedbir, Başvuru Yollarının Tüketilmesi ve Uzun Yargılama İçinde, Anayasa Mahkemesi Başkanlığı Hizmetiçi Eğitim Yayınları, No.: 2, Ankara, 2013.

2.4.4. Şikâyetin Özü İtibarıyla Usul Hükümlerine Uygun Olarak İleri Sürülmüş Olması

Başvuru yolunun tüketildiğinden bahsedebilmek için hak ihlaline esas olarak ortaya konulan şikâyetin en azından özünün usulüne uygun olarak olağan kanun yollarında ileri sürülmüş olması gerekir. Bu ilke uyarınca, başvuru yolunun Anayasa Mahkemesi önüne getirdiği şikâyetini öncelikle ve süresinde yetkili idari ve yargısal mercilere usulüne uygun olarak iletmesi, bu konuda sahip olduğu bilgi ve kanıtlarını zamanında bu makamlara sunması ve aynı zamanda bu süreçte dava ve başvurusunu takip etmek için gerekli özeni göstermiş olması gerekir.²²⁴ Bu husus başvuru yollarının maddi ve şekli olarak tüketilmesi olarak sınıflandırılabilir. Başvuru yollarının tüketildiğinden bahsedebilmek için temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiğine dair iddiaların öz olarak idari ve yargısal mekanizmalar önüne getirilmesi maddi anlamda tüketme, bu hususları usulüne uygun olarak tüketmek ise şekli tüketme olarak bir ayrıma tabi tutulabilir.²²⁵

Bu noktada, başvuru yolunun mevzuata göre başvurulması öngörülen idari ve yargısal başvuru yolunun şikâyetlerini karşılamayacağı yönünde tereddütlerinin veya düşüncelerinin olması durumunda başvuru yolunun sahip olduğu tereddüt veya düşüncelerin başvuru yolunun tüketilmemesi için herhangi bir mazeret oluşturmayacağı bilinmesi gerekir.²²⁶

AIHM, Sözleşme'deki bir hakkın iç hukuktaki yargılama sırasında açıkça veya "en azından özü itibarıyla" ileri sürülmüş olması gerektiğini kabul etmektedir.²²⁷ Bu demektir ki başvuru, iddia ettiği ihlal konusunda ilk önce ulusal mahkemelere çözüm fırsatı vermiş olmalıdır. Bununla birlikte başvuru iç hukukta Sözleşme hükümlerine dayanmamış ise aynı veya benzer argümanları iç hukuka dayanarak ileri sürmüş olmalıdır.²²⁸

AIHM, sadece ihlalin ileri sürülmüş olmasını yeterli bulmamaktadır. Ayrıca iddia edilen ihlal konusunun ulusal hukukun yürürlükteki kurallarına ve usullerine uygun yapılmasını beklemektedir. Aksi takdirde yapılan başvuruları iç hukuk yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bulmaktadır.²²⁹ Bu durum, başvuruya

²²⁴ EKİNCİ, "Kabul Edilebilirlik...", s. 125.

²²⁵ Ayrıntılar için bk. ŞİRİN Tolga, Türkiye'de Anayasa Şikâyeti (Bireysel Başvuru), İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme, 1. Baskı, İstanbul, 2013, s. 512-521.

²²⁶ EKİNCİ, "Kabul Edilebilirlik...", s. 125.

²²⁷ Azinas/Kıbrıs [BD] kararı, B. No.: 56679/00, 28/4/2004, § 40-41.

²²⁸ Gâfgen/Almanya [BD] kararı, B. No.: 22978/05, 1/6/2010, § 142.

²²⁹ Ben Salah Adraqui ve Dhaim/Ispanya (k.k.) kararı, B.No.: 45023/98, 27/4/2000; Merger ve Cros/Fransa (k.k.) kararı, B.No.: 68864/01, 11/3/2004; MPP Golub/Ukrayna (k.k.) kararı, B.No.

esas şikâyete yönelik itirazları olağan kanun yolunda inceleyen mahkemenin usule ilişkin nedenlerle itirazları reddetmesi hâlinde iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralına uyulmadığına karar verilmekle somutlaşmaktadır.²³⁰ Bununla birlikte başvurusunun iç hukuk yollarını tüketmek için olayın şartları içinde kendisinden makul olarak yapması beklenebilecek her şeyi yapıp yapmadığı da incelenmektedir.²³¹

Anılan ilke Almanya Federal Anayasa Mahkemesi tarafından da yargı yolunun tüketilmiş olmasının, şikâyetçinin iddia olunan temel hak zedelenmesini ortadan kaldırmak için ve kendisinden beklenen tüm yasal yargılama olanaklarını kullanmış olması, şikâyetçi tarafından başvuru yollarının kaçırılmamış olması olağan kanun yollarına başvurulmuş ya da onların geri çekilmemiş olması gerektiği şeklinde belirlenmiştir.²³²

Anayasa Mahkemesinin başvuru yollarının tüketilmesi kuralına ilişkin olarak mevzuatta belirlenen kural ve usullere uyulmasına yönelik olarak kabul ettiği temel ilke şöyledir:²³³

“17. ... Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru, iddia edilen hak ihlallerinin derece mahkemelerince düzeltilmemesi hâlinde başvurulabilecek ikincil nitelikte bir kanun yoludur. Bireysel başvuru yolunun ikincil niteliği gereği Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için öncelikle olağan kanun yollarının tüketilmesi zorunludur. Bu ilke uyarınca, başvurusunun Anayasa Mahkemesi önüne getirdiği şikâyetini öncelikle ve süresinde yetkili idari ve yargısal mercilere usulüne uygun olarak iletmesi, bu konuda sahip olduğu bilgi ve kanıtlarını zamanında bu makamlara sunması ve aynı zamanda bu süreçte dava ve başvurusunu takip etmek için gerekli özeni göstermiş olması gerekir.”

Yukarıda belirtilen ilke kararı AİHM'nin içtihatları ile benzer niteliktedir ve bireysel başvuru yapılabilmesi için öncelikle ve süresinde yetkili idari ve yargısal mercilere usulüne uygun olarak başvurulması ön şart kabul edilmektedir. Bu durum AİHM içtihadına benzer şekilde Anayasa Mahkemesinin yetki alanında kalan temel hak ve özgürlüğün

6778/05, 18/10/2005; *Agbovi/Almanya (k.k.)* kararı, B.No.: 71759/01, 25/9/2006.

²³⁰ *Gäfgen v. Almanya* [BD] kararı, §143.

²³¹ *D.H. ve Diğerleri/Çek Cumhuriyeti* [BD] kararı, B. No.: 57325/00, 13/11/2007, § 116-122.

²³² **GÖREN** Zafer, “Bireysel Başvuru Türk Anayasa Yargısında”, *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan*, Ed. Alparslan Altan, Engin Yıldırım, Erdal Tercan, Hikmet Tülen ve Ali Rıza Çoban, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2012, s. 666.

²³³ AYM, *Ayşe Zıraman ve Cennet Yeşilyurt*, B. No.: 2012/403, 26/3/2013, § 17. Bir çok karar arasında aynı yönde bk. AYM, *İsmail Buğra İşlek*, B. No.: 2013/1177, 26/3/2013, § 17; AYM, *Naz Aydemir*, B. No.: 2013/850, 19/12/2013, § 19; AYM, *Hilal Özkök (2)*, B. No.: 2013/5028, 14/1/2014, § 24; AYM, *Ümit Ata*, B. No.: 2012/254, 6/2/2014 § 31.

ihlal edildiğine dair şikâyetler bakımından öncelikle idari ve yargısal mekanizmalara başvurulmasını en azından şikâyetin özünün dile getirilmesini gerektirmektedir.

Bununla birlikte Mahkeme olağan başvuru yolları için mevzuatta öngörülen usul kurallarına başvurulmasının tek başına yeterli olmadığı ve özellikle usul kuralları açısından ihmal nedeniyle usul gerekliliklerinin yerine getirilmediğinin tespiti hâlinde başvuruyu kabul edilemez olarak değerlendirecektir:²³⁴

“25. Başvuru yollarının tüketilmesi ilkesi, hukuk sisteminde öngörülen usul kurallarına riayet edilmesini gerektirir. Zira başvuru yollarının tüketilmesi için usule ilişkin koşullara ve sürelerle uymak gerekir. Başvurucunun hukuk yollarını tüketmeye çalıştığı, ancak kendi ihmali nedeniyle usul gerekliliklerini yerine getiremediği Hâllerde başvuru, hukuk yolları tüketilmediği için reddedilir.”

Anayasa Mahkemesinin bir diğer kararında da başvuru yollarının usulünce tüketilmemiş olması eksiklik olarak görülmüş, başvuru yollarının tüketilmesinde gerekli özenin gösterilmemiş olması kabul edilemezlik gerekçesi yapılmıştır. Kararın ilgili kısmı şöyledir:²³⁵

“28. Bir kanun yoluna başvurulmuş olması tek başına bu yolun tüketildiği anlamına gelmez. Bir kanun yolunun tüketildiğinden söz edilebilmesi için öncelikle usulüne uygun bir başvuru yapılması, yapılan başvurunun sonucunun beklenmesi ve inceleme süresince öngörülmüş olan yöntem, biçim, süre ve diğer koşullara uygun hareket edilmesi gerekir. Başvurucunun, usule uygun olmayan şekilde yaptığı karar düzeltme talebine ait dilekçe hakkında önce dilekçenin reddine ve ardından yenilenen dilekçede de aynı hatanın farklı bir biçimde yapılması nedeniyle karar düzeltme talebinin incelenmeksizin reddine karar verilmiş olup, başvurucunun olağan kanun yollarını usulüne uygun bir şekilde tüketmeden bireysel başvuruda bulunduğu anlaşılmaktadır.”

Usul kurallarına riayet edilmiş olsa bile bireysel başvuruya konu edilmiş iddialar olağan kanun yollarına gidilirken de ifade edilmiş ve ilgili yargısal mercilerin (yargı kollarına göre değişebilen itiraz ve temyiz mercileri) incelemesine imkân verilmiş olmalıdır. Bu husus Mahkeme kararında şu şekilde belirtilmiştir:²³⁶

²³⁴ AYM, Deniz Baykal, B. No.: 2013/7521, 4/12/2013, § 25.

²³⁵ AYM, Hilal Özkök (2), B. No.: 2013/5028, 14/1/2014, § 28.

²³⁶ AYM, Bayram Gök, B. No.: 2012/946, 26/3/2013, § 20. Aynı yönde bk. AYM, Mümin Meriç, B. No.: 2013/7204, 20/2/2014, § 30.

“20. Bireysel başvurunun ikincil niteliğinin bir sonucu olarak olağan kanun yollarında ve genel mahkemeler önünde dayanılmayan iddialar Anayasa Mahkemesi önünde şikâyet konusu edilemeyeceği gibi genel mahkemelere sunulmayan yeni bilgi ve belgeler de Anayasa Mahkemesine sunulamaz.”

Mahkemenin kararlarına yansıyan önemli bir husus da başvuru yolları kullanılırken ilgili idari ve yargısal merciler nezdinde ileri sürülmeyen bilgi ve belgelerin bireysel başvuruya konu edilemeyeceği hususudur.²³⁷ Bu husus başvuru yolları tüketilirken başvuruçunun gerekli özeni gösterme yükümlülüğünün bir sonucudur. Dolayısıyla, başvuruçunun iddialarını ispatlamaya yarar veya ilgili idari ve yargı mercisinin değerlendirilmesinde esas alınabilecek bilgi ve belgelerin bireysel başvurudan önce ileri sürülmüş olması gerekir. Hâlihazırda yürürlükte olan 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu'nun 320'nci maddesi gereğince Yargıtay'ın, hükme tesiri olacak derecede kanuna muhalefet edilmiş olduğunu görmesi durumunda talepte mevcut olmasa dahi bu hususu tetkik edeceği kabul edilmiştir. Bu bağlamda sadece kararı temyiz ettiğini beyan eden başvuruçunun temyiz dilekçesinde dile getirmediği hususlar dahi Yargıtay tarafından resen incelenecektir. Ancak böyle bir durumda bireysel başvuruda bulunulması hâlinde Anayasa Mahkemesi, önüne getirilen şikâyetlerin olağan kanun yolunda özü itibarıyla dile getirilmediği gerekçesi ne istinaden başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemezliğine karar verebilecektir. Ancak Anayasa Mahkemesi bu kuralı somut olayın koşullarını gözeterek esnek uygulamaktadır. Nitekim hâlihazırda Mahkeme, bireysel başvurularda olağan kanun yollarına başvuru dilekçesini talep etmemekte ya da bu belgelerin başvuruya eklenmemesini eksiklik olarak görmemektedir.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru açısından, bir kanun yoluna başvurmanın tek başına bu yolun tüketilmesi olarak değerlendirilemeyeceği hususunda bir başka konu da davadan veya kanun yoluna başvurmadan feragat edilmesidir. Bu çerçevede başvuruçunun olağan kanun yolunun sonuçlanması beklenmeden feragat edilmesi durumunda başvuru yollarının tüketilmediğine hükmedilmiştir. Kararın ilgili kısmı şöyledir:²³⁸

“21. Bir kanun yoluna başvurulmuş olması tek başına bu yolun tüketildiği anlamına gelmez. Bir kanun yolunun tüketildiğinden söz edilebilmesi için öncelikle yapılan başvurunun sonucunun beklenmesi ve inceleme süresince öngörülmüş olan yöntem,

²³⁷ AYM, Bayram Gök, B. No.: 2012/946, 26/3/2013, § 20; AYM, Mümin Meriç, B. No.: 2013/7204, 20/2/2014, § 30.

²³⁸ AYM, Yaşar Öz, B. No.: 2012/26, 26/3/2013, § 21. Aynı yönde bk. AYM, Hilal Özkök (2), B. No.: 2013/5028, 14/1/2014, § 28.

biçim, süre ve diğer koşullara uygun hareket edilmesi gerekir. Başvurucunun, etkili ve sonuç almaya yeterli görerek başvurduğu bir kanun yolunun sonucunu beklemeksizin, karar düzeltme talebinden feragat etmek suretiyle bu süreci kendi iradesiyle sona erdirdiği ve böylece olağan kanun yollarını usulüne uygun bir şekilde tüketmeden bireysel başvuruda bulunduğu anlaşılmaktadır.”

Öte yandan AİHM'den farklı olarak Anayasa Mahkemesi önündeki bireysel başvurularda başvuru yollarının tüketilmesi kuralından devletin feragat etmesi mümkün değildir.²³⁹ Bunun temelinde Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru incelemelerinde Adalet Bakanlığının taraf olarak kabul edilmemesi yatmaktadır.²⁴⁰

Başvuru yollarının tüketilmesi kuralının, mutlak olmayıp istisnalar içeren bir kural olması nedeniyle başvurucunun kendisinden beklenen özeni gösterip göstermediği her somut olay için özellikleri ayrı ayrı dikkate alınarak belirlenmektedir. Mahkeme, bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:²⁴¹

“28. ...Ayrıca, başvuru yollarını tüketme kuralı ne kesin ne şekli olarak uygulanabilir bir kural olup, bu kurala uygunluğun denetlenmesinde somut başvurunun koşullarının dikkate alınması esastır. Bu anlamda, yalnızca hukuk sisteminde bir takım başvuru yollarının varlığının değil, aynı zamanda bunların uygulama şartları ile başvurucunun kişisel koşullarının gerçekçi bir biçimde ele alınması gerekmektedir. Bu nedenle başvurucunun, kendisinden başvuru yollarının tüketilmesi noktasında beklenebilecek her şeyi yerine getirip getirmediğinin başvurunun özellikleri dikkate alınarak incelenmesi gerekir (Benzer yöndeki AİHM kararı için bk. İlhan /Türkiye, 22277/93, 27/7/2000, § 56-64).”

Kararda belirtilen husus başvuru yollarının “ulaşılabilir” olması gerekliliğinin bir sonucudur. Bu sebeple başvuru yollarında özenli ve usul kurallarına uygun bir başvuru yapılıp yapılmadığı incelenirken tüketilmesi beklenen başvuru yolunun, başvuru ve somut olayın koşulları açısından gerçekçi bir şekilde ele alınması gerekir.

Bu başlık altında belirtilmesi gereken diğer bir husus, usul

²³⁹ *De Wilde, Ooms ve Versyp/Belçika* kararı, B. No.: 2832/66 2835/66 2899/66, 18/6/1971, § 55.

²⁴⁰ 6216 sayılı Kanun'un 49. maddesinin (2) numaralı fıkrasında kabul edilebilirliğine karar verilen başvuruların görüş için Adalet Bakanlığına gönderileceği belirtilmiştir. Ancak Adalet Bakanlığı gerekli gördüğü Hâllerde görüş bildirecektir. Dolayısıyla, bireysel başvurularda Adalet Bakanlığı, AİHM' deki başvurulardaki gibi bir taraf olarak kabul edilmemiş ve savunma yapma yükümlülüğü altına sokulmamıştır.

²⁴¹ AYM, S.S.A, B. No.: 2013/2355, 7/11/2013, § 28.

kurallarına aykırı olmasına rağmen yargısal değerlendirmenin ilgili merci tarafından usulden reddedilmeyip esastan inceleme yapması durumudur. Bu durumda Anayasa Mahkemesinin başvuru yollarının usule uygun olarak tüketilmediği gerekçesiyle kabul edilemezliğe karar veremeyeceği düşünülebilir. Zira başvuru yolu olarak kabul edilen merci iddiaları artık esastan incelemiştir ve usul kurallarını hatalı veya eksik uygulamıştır. Yargı merci usul kurallarını uygulamayıp iddia veya talepleri esastan incelediğinden Anayasa Mahkemesinin yargı mercisinin yerine geçip usule uyulmadığı yönünde bir karar vermesi mümkün değildir. Bu husus AİHM tarafından da kabul edilmektedir. AİHM, yerel bir mahkeme bir başvuruyu kabul esastan incelemiş ise iç hukuk yollarının tüketildiğini kabul etmektedir.²⁴² Aynı husus yetkili mercinin, iç hukukta öngörülen usulü izlememiş olan başvurucunun talebini özü itibarıyla incelemiş olması durumunda da²⁴³ ve hukuki şartları çok az taşıyacak kadar yazılmış iddialar hakkında ulusal mahkemece kısa da olsa esasa girerek bir karar verilmesi²⁴⁴ durumunda da söz konusudur.

2.4.5. Prematüre Başvuru

Başvuru yollarının, kural olarak başvuru yapılmadan önce ve hukukun öngördüğü usul kuralları çerçevesinde nihai aşamaya kadar takip edilmesi gerekir. Çünkü bu süreçte başvurucunun ileri sürdüğü temel hak ve özgürlük ihlallerinin giderilmesi imkân ve ihtimali mevcuttur. Bu çerçevede sadece kanun yoluna başvurmak yeterli değildir. Başvurunun sonucunun da beklenmesi gerekir.

Prematüre başvuru kavramı, bireysel başvuruya konu iddialara ilişkin olarak yapılan olağan kanun yollarının sonuçlanması beklenmeden Anayasa Mahkemesine yapılan başvuruları tanımlamak için kullanılmaktadır. Mahkeme, bu tür başvuruları temel olarak başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bulmaktadır. Bu tür başvuruların kabul edilemez bulunması kuralın amacına uygun bir yaklaşımdır. Ancak tartışma, prematüre bir başvuruda Anayasa Mahkemesi kabul edilemezlik kararı vermeden önce olağan kanun yolunun sonuçlanıp sonucun Mahkemeye sunulması durumunda ortaya çıkmaktadır. Doktrinde, başvuru olan olağan kanun yolunun sonuçlanması beklenmeden yapılan bir bireysel başvuruda Anayasa Mahkemesi karar vermeden önce olağan kanun yolu sonuçlanmışsa bu durumda başvuruyu prematüre olarak değerlendirmeyip esastan incelemesi gerektiğine dair görüşler mevcuttur.²⁴⁵

²⁴² *Voggenreiter/Almanya* kararı, B. No.: 47169/99, 8/1/2004.

²⁴³ *Vladimir Romanov/Rusya* kararı, B. No.: 41461/02, 24/7/2008, § 52

²⁴⁴ *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)/İsviçre (No. 2)* [BD] kararı, B. No.: 32772/02, 30/6/2009, §43-45.

²⁴⁵ DOĞRU, Osman, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi, 1. Baskı, İstanbul,

Öte yandan Anayasa Mahkemesi prematüre başvurularda karar verme aşamasında olağan kanun yolları sonuçlanmış olsa dahi başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermektedir. Mahkemenin, 6/2/2014 tarih ve 2012/254 başvuru numaralı kararında başvuru, kasten adam öldürme suçundan yargılandığı mahkemenin yargılamanın yenilenmesi taleplerini reddetmesi nedeniyle adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Buna ilişkin olarak derece mahkemesi 17/10/2012 tarihli ek kararında talebin reddine karar vermiştir. Başvuru karar tarihinde bireysel başvuruda bulunurken, anılan ret kararına karşı üst mahkemeye itirazda bulunmuştur. Bireysel başvuru dosyası Anayasa Mahkemesinde derdest iken itiraz mercisi 12/11/2012 tarihli kararı ile itirazı reddetmiştir. Mahkeme bu başvuruya ilişkin olarak şu şekilde karar vermiştir:

“33. 6216 sayılı Kanun’un 45. maddesinin (2) numaralı fıkrası uyarınca, ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması, başka bir deyişle bireysel başvuru yapıldığı tarihte başvuru koşullarının tamamının sağlanmış olması gerekir. Bununla birlikte bir başvuru yolu yoksa ya da olan başvuru yolları etkili değilse Mahkeme somut olayın koşullarını dikkate alarak bir başvurunun incelenmesine karar verebilir. Başvuru konusu olay dikkate alındığında başvuru yollarının tüketilmesi kuralına istisna tanınmasını gerektiren bir durumun olmadığı görülmektedir.”

Kararın belirtilen paragrafında bireysel başvuruda bulunabilmek için başvuru tarihinde tüm koşulların tamamının sağlanmış olması gerektiği ifade edilmiştir. Mahkemenin bu yaklaşımı esnek olarak yorumlanması gereken başvuru yollarının tüketilmesi kuralının Mahkeme tarafından prematüre başvurularda sert uygulandığını göstermektedir. Karar, AİHM’den farklı olarak ulusal bir yargı makamı olan Mahkemenin, bireysel başvurunun ikincil niteliğini daha fazla ön plana çıkarır niteliktedir.

Karar düzeltme yoluna başvurulmasıyla birlikte aynı zamanda bireysel başvuruda da bulunulmuş fakat bireysel başvuru önündeki dosya incelenmeden önce karar düzeltme yolundaki karar sonuçlanmış ve bu kararın sonucunun Anayasa Mahkemesine bildirilmiş olması durumunda karar düzeltme yolu tüketilmiş sayılmaktadır. Anayasa Mahkemesi, Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin kararına karşı karar düzeltme yoluna başvuran başvuru hakkındaki bir karar verilmenden önce karar düzeltme talebinin reddine karar verildiğini

ve buna ilişkin kararın Mahkemeye bildirilmiş olduğunu belirterek başvurunun incelenebileceğine, bu durumda başvuru yollarının tüketilmiş olduğuna karar vermiştir.²⁴⁶

2.4.6. Daha Önce Tüketilmiş Bir Yolun Tekrar Kullanılmamış Olması

Kural için öngörülen diğer bir koşul ise daha önce kullanılan bir yolun tekrar kullanılmamış olmasıdır. Bu şart usul kurallarına aykırı olmasına rağmen yargısal değerlendirmenin ilgili merci tarafından usulden reddedilmeyip esastan inceleme yapılması durumu ile benzerlik taşımaktadır. Ancak bu durumda farklı bir husus karşımıza çıkmaktadır.

Söz konusu koşul, genel olarak daha önce yargısal mekanizmaların kullanılmış olması ile tüketilmiş ve özellikle süre aşımı nedeniyle bireysel başvuru şartlarını taşımayan bir başvuruyu, Anayasa Mahkemesinin önüne getirebilmek için yeni bir karar alınması durumunda karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir durumda yargı mercisinin önünde iki yol bulunmaktadır. İddiaları tekrar inceleyecek ya da daha önceden iddialara ilişkin olarak karar verdiğini belirterek talebi reddedecektir.

Yukarıda şikâyetin özü itibarıyla usul hükümlerine uygun olarak ileri sürülmüş olması başlığı altında usul hükümlerinin yargı merci tarafından hatalı uygulanması meselesine benzer şekilde, Anayasa Mahkemesinin eğer yargı mercisi başvuruyu tekrar esastan incelediyse bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bulması mümkün değildir. Bununla birlikte yargı merci önceden karar verdiğinden bahisle ret kararı verirse sonuç değişmektedir. Bu durumda başvurucunun, özellikle süre aşımı nedeniyle bireysel başvuru şartlarını taşımayan ihlal iddialarını tekrar canlandırarak Anayasa Mahkemesinin önüne getirme durumu söz konusudur. Bu hususa ilişkin olarak Mahkeme, süre aşımı nedeniyle kabul edilemez bulduğu bir başvuruda şu hususu belirtmiştir:²⁴⁷

“25. Daha önce başvurulduğu ve reddedildiği için başarılı olunmayacağı belli olan başvuru yoluna, yeni bir husus ileri sürmeksizin, tekrar başvurarak Anayasa Mahkemesine başvuru için öngörülen otuz günlük sürenin tekrar başlatılmasının kabul edilmesi mümkün değildir (Benzer karar için bk. B. No.: 2012/829, 5/3/2013, § 32).”

Anılan karar ile Anayasa Mahkemesi süre yönünden bireysel başvuru şartını taşımayan şikâyetlerin olağan başvuru yolları tekrar

²⁴⁶ AYM, *Sadık Koçak ve Diğerleri*, B. No, 2013/841, 23/1/2014, § 64.

²⁴⁷ AYM, *Yaşar Öz*, B. No.: 2012/26, 26/3/2013, § 25.

kullanılarak canlandırılmasını kabul etmemektedir. Ancak ilgili kanun yolunun, şikâyeti esastan tekrar incelemesi bu uygulamanın istisnasını oluşturmaktadır.

2.4.7. Aynı Amacı Taşıyan Başvuru Yollarının Tamamının Tüketilmesinin Gerekmemesi

AİHM'nin iç hukuk yollarının tüketilmesi kuralına ilişkin olarak içtihatları ile belirlediği diğer bir prensip de potansiyel olarak hukuk sisteminde, temel hak ve özgürlük ihlalini gidermeye yönelik birden fazla hukuk yolu varsa başvurusunun bunlardan yalnızca birini kullanmış olması gerekli ve yeterlidir.²⁴⁸ Buradaki temel bakış açısı başvurusunun iddialarını ileri sürmesi için ulusal hukukta önüne birden fazla seçenek sunulduysa bunlardan en uygununu seçmenin başvurusunun kararı olduğu gerçeğidir.²⁴⁹ Bu seçimden sonra hukuk sisteminde öngörülen diğer yolun kullanılması zorunlu değildir.²⁵⁰

AİHM, Sözleşme'nin 2'nci maddesinde tanımlanan yaşam hakkı ve 3'üncü maddesinde tanımlanan işkence yasağına ilişkin olarak yapılan başvurularda ceza davalarına ek olarak cezai olmayan hukuk veya idari dava yollarının tüketilmesi gerektiğini kabul etmemektedir.²⁵¹ Zira bu hak ihlallerinin olduğu durumlarda sorumlu devletin yalnızca tazminat ile yükümlülüklerinden kurtulması mümkün değildir.^{252 253}

Anayasa Mahkemesi de temel hak ve özgürlüklerinin ihlali iddialarında birden fazla etkili başvuru yollarının bulunması durumunda AİHM içtihatlarına benzer bir değerlendirme yapmaktadır. Mahkeme, bu konuyla ilgili bir kararında AİHM'nin yukarıda belirtilen hususlara dair kararlarına atıfta bulunarak şu hususları belirtmiştir:²⁵⁴

“Bir ihlal iddiasına ilişkin olarak başvurulabilecek birden fazla etkili başvuru yolunun bulunması durumunda, kural olarak başvurusunun aynı amacı taşıyan başvuru yollarının tamamının tüketilmesi beklenemez (Benzer yöndeki AİHM kararları için bk. Kozacıoğlu/Türkiye, B. No.: 2334/03, 19/2/2009, §40; Jasinskis/Letonya, B. No.: 45744/08, 21/12/2010, § 50 ve 53-54).”

²⁴⁸ HARRİS/O'BOYLE/BATES/BUCKLEY, s. 800; EKİNCİ, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurularda ...”, s. 143.

²⁴⁹ Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yayınları, http://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_TUR.pdf, (Erişim tarihi: 5/2/2015), s. 17.

²⁵⁰ Jasinskis/Letonya kararı, B. No.: 45744/08, 21/12/2010, § 50 ve 53-54.

²⁵¹ HARRİS/O'BOYLE/BATES/BUCKLEY, s. 801.

²⁵² HARRİS/O'BOYLE/BATES/BUCKLEY, s. 801.

²⁵³ Ancak tıbbi ihmallerden kaynaklanan yaşam hakkının ihlallerinde tazminat yolunun daha etkili olduğu kabul edilmektedir. Bu konu aşağıda “Soruşturma İzni Gerektiren Tak-sirle Ölüme Neden Olma Suçuna İlişkin İddialar Yönünden “ isimli başlık altında ayrıca incelenmiştir.

²⁵⁴ AYM, S.S.A, B. No.: 2013/2355, 7/11/2013, § 30.

Öte yandan anılan kararda, her ne kadar birden fazla etkili başvuru yollunun bulunması durumunda bunlardan birinin tüketilmesinin, başvuru yollarının tüketilmesi kuralını karşılayacağı belirtilmiş ise de başvurucu tarafından üçüncü kişilerce şeref ve itibara karşı yapılan müdahâleler ile ilgili olarak yalnızca ceza muhakemesi yoluna başvurulduğu ve somut başvuru açısından daha etkili bir giderim yolu olan hukuk davası açma imkânı kullanılmaksızın bireysel başvuruda bulunulduğu gerekçe gösterilerek başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemezlik kararı verilmiştir. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi prensip olarak AİHM içtihadını benimsemiş ancak üçüncü kişilerce şeref ve itibara karşı yapılan müdahâleler ile ilgili olarak bu içtihadı uygulamaya koymamıştır. Başvuru yolları arasında etkililik temelinde bir değerlendirme yaparak hukuk davası açma imkânının ceza soruşturması yapılmasından daha etkili olduğu değerlendirilmiştir.

İşkence yasağına ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi, ceza soruşturmasına yönelik yapılan şikâyeti başvuru yolu olarak kabul etmektedir. Mahkeme, bu tür bir iddianın olduğu başvurularda ayrıca hukuk veya idari dava yolunun tüketilmesini beklememektedir. Mahkemenin Anayasa'nın 17'nci maddesinin üçüncü fıkrası ve Sözleşme'nin 3'üncü maddesi kapsamında iddiaları incelediği 17/7/2014 tarih ve 2013/293 başvuru numaralı kararında işkence iddiaları üzerine yapılan soruşturma ve kovuşturma tamamlandıktan sonra yapılan bireysel başvuruda, başvuru sahiplerinin ayrıca hukuk ve idari dava yolunu tüketmesi beklenmemiştir.

2.5. Tüketme Yükümlülüğünün İstisnaları

2.5.1. Makul Sürede Yargılanma Hakkının İhlali

Makul sürede yargılanma hakkı, Anayasa'nın 36'ncı maddesi ve Sözleşme'nin 6'ncı maddesinde tanımlanan adil yargılanma hakkının kapsamında kabul edilmektedir. Anayasa Mahkemesi 2/7/2013 tarih ve 2012/13 başvuru numaralı kararında makul sürede yargılanma hakkının amacının, *" tarafların uzun süren yargılama faaliyeti nedeniyle maruz kalacakları maddi ve manevi baskı ile sıkıntılardan koruma "* olduğunu belirtmiştir. Kararda hukuki uyuşmazlıkların çözüm sürecini uzatarak çoğu zaman elde edilecek hükmün yararını ortadan kaldıran bir yargılama, adaletin yerine getirilmesindeki etkililiğe ve güvenliğe zarar vereceği ve ancak makul sürede yargılanma hakkı bakımından uyuşmazlığa ilişkin yargılamanın kısa sürede sonuçlandırılması önemli olmakla beraber, hukuki uyuşmazlığın çözümünde gerekli özenin gösterilmesinin de büyük önem taşıdığı vurgulanmıştır.²⁵⁵

²⁵⁵ AYM, *Güher Ergun ve diğerleri*, B. No.: 2012/13, 2/7/2013, § 40.

Aynı kararda Mahkeme makul sürede yargılanma hakkına ilişkin olarak başvuru yollarının tüketilmesinin aranmayacağını şu şekilde belirtmiştir:

“27. ...Başvuru yollarının tüketilmesi ilkesinin mutlak şekilde uygulanması temel hak ve özgürlüklerin etkin kullanımını ve korunmasını engelleyecektir. Hâli hazırda devam etmekte olan bir yargılamada, makul sürede yargılama yapma yükümlülüğünün yerine getirilmediği iddiası ile bireysel başvuruda bulunulabilmesi, başvuru yollarının tüketilmesi kuralının istisnalarından birini teşkil etmektedir. Zira bu durumda başvuru yollarının tüketilmesi şartının aranması, makul sürede yargılama yapma yükümlülüğüne aykırı davranılması nedeniyle meydana gelen sonuçları ortadan kaldırmayacaktır. Aksine, makul olmadığı iddia edilen yargılama faaliyetinin daha da uzamasına ve başvurucu açısından zararın artmasına neden olacaktır.

28. Makul sürede yargılama yapma yükümlülüğünün yerine getirilmediği iddiasını içeren başvurular açısından, Anayasa'nın 148. maddesinin üçüncü fıkrası ile 6216 sayılı Kanun'un 45. maddesinin (2) numaralı fıkrasında öngörülen kanun yollarının tüketilmesi şartı, ancak makul sürede yargılama yapma yükümlülüğüne ilişkin etkin bir başvuru yolunun bulunması durumunda geçerli olabilecektir. Yargılama faaliyetinin makul sürede gerçekleştirilmesini temin eden, bir başka ifade ile yargılamanın uzamasını önleyici etkiye sahip olan veya yargılamanın makul sürede yapılmaması sonucunda oluşan zararları tespit ve tazmin edici nitelik taşıyan bir idari veya yargısal başvuru yolunun var olması hâlinde, bireysel başvuruda bulunulmadan önce bu başvuru yolunun tüketilmesi şartı aranacaktır. Ancak hukuk sistemimizde, yargılama faaliyetinin uzamasını önleyici veya yargılama faaliyetinin uzamasından doğan zararları giderici nitelikte, etkin bir başvuru yolu bulunmamaktadır (Bahçeyaka/Türkiye, Başvuru No.: 74463/01, 13/7/2006, § 27–29; Tamar/Türkiye, Başvuru No.: 15614/02, 18/7/2006, § 21–24; Ezel Tosun/Türkiye, Başvuru No.: 33379/02, 10/1/2006, §18,19; Danespayeh/Türkiye, Başvuru No.: 21086/04, 16/7/2009, § 37).”

Anayasa Mahkemesi benzer düşüncüyü birçok kararında ifade etmiştir.²⁵⁶ Bu bağlamda makul sürede yargılanma hakkının ihlal

²⁵⁶ Aynı yönde bk. AYM, Selahattin Akyıl, B. No.: 2012/1198, 7/11/2013, § 29, 30; AYM, Güher Ergun ve Tosun Tayfun Ergun, B. No.: 2012/12, 17/9/2013, § 33 ve 34; AYM, Gülseren Gürdal ve diğerleri, B.No.: 2013/1115, 5/12/2013, § 35; AYM, Yağız Teks. ve Gıda Ürünleri Paz. Taah. San. ve Tic. Ltd. Şti., B. No.: 2012/650, 5/12/2013, § 21; AYM, Nezir Çetin ve Ahmet Çetin, B. No.: 2013/2588, 23/1/2014, § 21.

edildiğine dair iddialara ilişkin olarak başvuru yollarının tüketilmesi aranmamaktadır.

2.5.2. Devam Eden Tutukluluğun Makul Süreyi Aşması Nedeniyle Özgürlük ve Güvenlik Hakkının İhlali

Anayasa Mahkemesi, tüketilmesi gereken başvuru yollarının ulaşılabilir olmaları yanında telafi kabiliyetini haiz olmaları ve tükettiklerinde başvuru yollarının şikâyetlerini gidermede makul başarı şansı tanınmaları gerektiğini belirterek mevzuatta, bu yollara yer verilmesinin tek başına yeterli olmayıp uygulamada da etkili olduklarının gösterilmesi ya da en azından etkili olmadıklarının kanıtlanmamış olması gerektiğini kabul etmektedir.²⁵⁷ Bu bağlamda devam eden tutukluluğun uzunluğunun makul olmadığı ve hukuka aykırı olduğu iddiasıyla yapılan bireysel başvurularda şikâyetlerin temel amacı kişinin serbest bırakılmasını sağlamaktır. Dolayısıyla belirtilen nedenlerle ve serbest bırakılmayı temin edebilecek bir karar alma amacıyla yapılacak bireysel başvuruların, olağan kanun yolları tüketilmek şartıyla ve tutukluluk hâli devam ettiği sürece yapılabilmesi mümkündür. Burada olağan kanun yollarından kasıt, ara karar niteliğinde olan nihai karardan önce itiraz edilebilecek tutuklama kararına karşı itiraz yolunun tüketilmiş olmasıdır. Bunun dışında yargılamanın nihayete ermesi beklenilmez.

Devam eden tutukluluğa ilişkin başvurularda Anayasa Mahkemesi, itiraz dışındaki başvuru yollarının tüketilmesinin gerekmediğini ilke kararında şu şekilde ifade etmiştir:

“30. Adalet Bakanlığının görüşünde işaret edildiği üzere 5271 sayılı Kanun’un tazminat isteminin düzenlendiği 141. maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre, kanunlarda belirtilen koşullar dışında yakalanan, tutuklanan veya tutukluluğunun devamına karar verilenler ile kanuna uygun olarak tutuklandığı hâlde makul sürede yargılama mercii huzuruna çıkarılmayan ve bu süre içinde hakkında hüküm verilmeyen kişilerin, maddî ve maneî her türlü zararlarını Devletten isteyebileceklerine ilişkin hükümlerin bu hususta bir başvuru mekanizması öngördüğü görülmektedir. Ancak, aynı Kanun’un tazminat isteminin koşullarının düzenlendiği 142. maddesinin (1) numaralı fıkrasında ‘Karar veya hükümlerin kesinleştiğinin ilgisine tebliğinden itibaren üç ay ve her hâlde karar veya hükümlerin kesinleşme tarihini izleyen bir yıl içinde’ tazminat isteminde bulunulabileceği hükmüne yer verilmiştir.

²⁵⁷ AYM, Hamit Kaya, B.No. 2012/338, 2/7/2013, § 29.

31. Adalet Bakanlığının, başvuruçunun tazminat davası açılmamış olması nedeniyle başvuru yolunu tüketmediği yönündeki itirazı ile ilgili olarak: 5271 sayılı Kanun'un tazminat isteminin düzenlendiği 141. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (a) bendinde 'Kanunlarda belirtilen koşullar dışında ' tutukluluğunun devamına karar verilen' ve (d) bendinde 'Kanuna uygun olarak tutuklandığı hâlde makul sürede ' hakkında hüküm verilmeyen' kişilerin, maddî ve maneî her türlü zararlarını, Devletten isteyebileceklerine ilişkin düzenlemenin bu hususta bir başvuru mekanizması öngördüğü görülmekle birlikte aynı Kanun'un tazminat isteminin koşullarının düzenlendiği 142. maddesinin (1) numaralı fıkrasında karar veya hükümlerin kesinleştiğinin ilgisine tebliğinden itibaren üç ay ve her hâlde karar veya hükümlerin kesinleşme tarihini izleyen bir yıl içinde tazminat isteminde bulunulabileceği ifade edilmiştir. Adalet Bakanlığınca Anayasa Mahkemesine bildirilen görüşte, somut olayla ilgili olarak, başvuruçunun tutukluluğu devam etmekte iken, tutukluluğu ile ilgili olarak 5271 sayılı Kanun'un 141. maddesine göre tazminat talebinde bulunması gerektiği ifade edilmiştir.

32. Somut olayda beş yıllık azami tutukluluk süresinin dolması nedeniyle tutukluluğun yasal dayanağının kalmadığı ve tutukluluğun makul süreyi aştığı iddia edilmektedir. Buna göre, yasal olarak mümkün olmadığı hâlde tutukluluğun devamına karar verilmiş ise madde kapsamında bunun mağduru maddi ve/veya manevi tazminat istemiyle dava açabilecektir. Ancak başvuruçunun hakkındaki davanın ilk derece mahkemesince karara bağlanmış olması nedeniyle tutukluluk hâlinin hükmen tutukluluğa dönüştüğü (B. No.: 2012/239, 2/7/2013, § 67), dolayısıyla mahkemesince tahliyesinin mümkün olmadığı dikkate alındığında şikâyet konusu Anayasal hakların ihlalinin tespit edilerek tazminata hükmedilmesi hâlinde şikâyetin telafi edilebileceği söylenebilir. Ancak 5271 sayılı Kanun'un 141. ve 142. maddelerinde belirtilen yolun hüküm kesinleşmeden önce tutukluların hukukiliği ve tutukluluğun makul süreyi aştığı şikâyetleri açısından etkili olduğuna yönelik uygulamada bir örnek bulunmamaktadır."

Bu durumda Anayasa Mahkemesi, 5271 sayılı Kanun'un 141 ve 142'nci maddelerinde düzenlenen suç soruşturması ve kovuşturması sırasında haksız yere özgürlüğü kısıtlanan kişinin maddi ve manevi zararlarının devletten istenebileceğine dair hükmün yargılama esnasında kişilerin serbest bırakılmasına yönelik bir imkân tanımadığını

değerlendirerek yargılamanın sonuçlanması beklenmeden bireysel başvuru yapılmasının yolunu açmıştır.

2.5.3. Başvuru Yollarının Etkisiz Kalacağına Açık Olduğu Hâller

Bireysel başvurunun amacı temel hak ve özgürlüklerin etkili bir biçimde korunması olduğundan baştan başvuru yolunun etkisiz kalacağı veya “*formalite*” olarak kaldığı yani başarı şansının bulunmadığının açık olduğu durumlarda başvuru yollarının tüketilmesi beklenemez.²⁵⁸ Aksi durum, başvuru yollarının tüketilmesi ilkesinin özü ve işleviyle bağdaşmaz. Diğer bir deyişle bu kuralın amacı “*kasıtlı zorluk çıkarma*” değildir.²⁵⁹ Bu yaklaşıma göre başvurucu, sonuç alamayacağı ve “*formalite*” niteliğindeki yollara değil, iddialarını karşılayabilme imkânı bulunan hukuk yollarına yönlendirilmelidir.²⁶⁰

AİHM, genel bir kural olarak başvurucunun dava konusuyla ilgili ulusal içtihadı göre yapacağı bir temyiz başvurusunun başarısız olacağını ispat etmesi hâlinde başvurucunun iç hukuk yollarını tüketmiş olduğunu kabul etmektedir.²⁶¹ Aynı şekilde AİHM temyiz mahkemesinin yakın zamanda vermiş olduğu ve başvurucunun davasına da uygulanacak nitelikteki bir karar varsa ve temyiz mahkemesinin bu kararını değiştirmesi ihtimal dâhilinde görünmüyorsa başvurucunun, iç hukuk yollarını tükettiğini var saymaktadır.²⁶² Bu durumda mevcut bir başvuru yolunu tüketmeyen başvurucu, tüketmediği iç hukuk yolunun neden etkili olmadığını ispatlaması gerekir.²⁶³

Başvuru yollarının etkisiz kalacağına kabul edildiği hâller şöyle sıralanabilir:²⁶⁴

- a) Anayasa’ya açıkça aykırı bir yasal düzenlemenin uygulamada süreklilik kazanmış olması.²⁶⁵
- b) İhlale neden olan işlemin yerleşik ve bağlayıcı bir yargı içtihadından kaynaklanması.
- c) Mevcut başvuru yolunun, ihlali giderme şansının bulunmadığının kesin olarak bilinmekte olması.
- d) Başvuru yolunun çok uzun sürmesi nedeniyle ihlalin giderilmesi ihtimalinin sürüncemede kalması.

²⁵⁸ ŞİRİN, s. 524.

²⁵⁹ ŞİRİN, s. 524

²⁶⁰ ŞİRİN, s. 524.

²⁶¹ *Kleyn ve Diğerleri/Hollanda* kararı, B.No.: 39343/98, 6/5/2003, § 156.

²⁶² *Salah Sheek/Hollanda* kararı, B.No.: 1948/04, 23/5/2007, § 121.

²⁶³ ŞİRİN, s. 525.

²⁶⁴ ŞİRİN, s. 526-531.

²⁶⁵ HARRİS/O’BOYLE/BATES/BUCKLEY, s. 802.

- e) Yargı yerlerince yanlışlıkla kararın kesin nitelikte olduğu belirtilerek başvuru yanıtlanmışsa kişinin artık başvuru yolunu tüketmesi beklenemez.

Anayasa Mahkemesi, başarısız olacağı ve başvuru yollarının tüketilmesi açısından herhangi bir hukuki yarar beklenmeyen durumlarda AİHM ile benzer değerlendirme yapmaktadır. Bu kapsamda Mahkeme, siyasi miting sırasında Başbakan'a karşı eleştiri mahiyetindeki ve ifade özgürlüğü kapsamındaki söylemlerinin, aleyhine açılan davada Başbakan'ın kişilik haklarına hakaret niteliğinde olduğu kabul edilerek manevi tazminata karar verilmesi nedeniyle anayasal haklarının ihlal edildiğinin ileri sürüldüğü bir kararında bu hususa değinmiştir. Anılan kararda başvuru aleyhine açılan dava sonunda başvuru tazminat ödemesine karar verilmiş, temyiz üzerine Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, başvuru söylemlerinin ifade özgürlüğü kapsamında kaldığı gerekçesiyle hükmü bozmuştur. Mahkemece bozma kararına direnilmesi üzerine Yargıtay Hukuk Genel Kurulunca direnme kararı yerinde bulunularak Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin bozma kararı kaldırılmış ve tazminatın miktarı yönünden değerlendirme yapılması için dosya Yargıtay 4. Hukuk Dairesine geri gönderilmiştir. Karar düzeltme talebi de Yargıtay Hukuk Genel Kurulunca reddedilmiştir. Bunun üzerine Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, tazminatın miktarı açısından hükmün bozulmasına karar vermiştir. Mahkemece bozma kararına uyularak başvuru ifadelerinin Başbakan'ın kişilik haklarına saldırı niteliğinde olduğu gerekçesiyle davanın kısmen kabulüne karar verilmiştir. Başvuru bu kararın temyizinde hukuki yarar görmediği için yeniden temyiz yoluna başvurmamış ve bireysel başvuruda bulunmuştur. Olay ve olguların özetle bu şekilde olduğu başvuru dosyasında Anayasa Mahkemesi başvuru yollarının tüketilmesine ilişkin olarak şu sonuca ulaşmıştır:²⁶⁶

“31. Yukarıda belirtildiği üzere Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulması için olağan kanun yollarının tüketilmesi gerekir. Ancak somut olayda başvuru açısından temyiz yoluna başvurulması, tüketilmesi gerekli bir yol olarak kabul edilemez. Zira aynı karara yönelik olarak temyiz mercileri kararlarını vermişler ve derece Mahkemesince de temyiz mercilerinin verdikleri karar doğrultusunda hüküm kurulmuştur. Bu anlamda Mahkemece verilen son karara karşı temyiz yolu, etkili bir başvuru yolu olarak kabul edilemez ve Mahkemece verilen son karara karşı temyiz yoluna başvurulmadan yapılan bu başvuru, olağan kanun yoluna başvurulmadığı için başvuru yollarının tüketilmediği gerekçesiyle kabul edilemez nitelikte değerlendirilemez. Zira başvuru Mahkemece verilen ilk karara

²⁶⁶ AYM, Deniz Baykal, B.No.: 2013/7521, 4/12/2013.

yönelik olarak, olayın şartları dâhilinde, olağan kanun yollarını tüketmek için kendisinden beklenen her şeyi yapmıştır. Bu aşamadan sonra başvurucudan derece Mahkemesince verilen son karara yönelik olarak da temyiz yoluna başvurmasını beklemek, bireysel başvuru hakkının kullanılması önünde orantısız bir engel oluşturabilir.“

Anılan paragraf uyarınca Yargıtayın bozma kararına uygun olarak verilen karar üzerine tekrar temyiz yoluna başvurulmasının sonucu değiştirmeyeceği değerlendirilerek kanun yolunun tekrar tüketilmesinin başvurucudan beklenmesinin orantısız bir engel olduğu değerlendirilmiştir. Ancak yukarıda anlatılan olayda başvurucunun tekrar temyiz yoluna gitmesi ve daha sonra bireysel başvuruda bulunması durumunda Anayasa Mahkemesinin etkisiz yola başvurunun 30 günlük başvuru süresinin işlemlerini durdurmayacağını kabul etmesinden dolayı başvurunun süre aşımı nedeniyle kabul edilemez bulunmasına yol açıp açmayacağını da değerlendirilmesi gerekir. Karara konu olayda başvurucunun temyiz yoluna başvurması etkisiz kabul edilmiş ise de buradaki temel unsur başvurucunun temyiz yolunun etkisiz olduğuna yönelik iddialarının kabul edilmesidir. Bu bağlamda başvuru etkisiz olduğuna yönelik inancına rağmen olağan kanun yolu niteliğindeki temyiz yoluna gitmesi başvurunun süre aşımı açısından reddi sonucunu doğurmayacaktır. Zira bu durumda başvuru olağan bir kanun yolunu tüketmiş olacaktır. Bu durumda başvurucudan olağan kanun yolunun etkililiğini değerlendirmesinin beklenmesi, temel hakların korunması açısından makul görülemez.

Diğer bir husus da yargı mercisinin kararında itiraz, istinaf veya temyiz gibi olağan kanun yollarını yanlış göstermesi veya hiç göstermemesi meselesidir. Bu durumda yargı mercisinin hatasının başvuruculara yüklenmemesi gerektiği açıktır. Bu durumda başvurucunun yargı mercisinin kararında belirttiği hususları yerine getirmesi başvuru yollarının tüketilmesi sonucunu doğuracaktır. Bu konuda Anayasa Mahkemesinin kural olarak yargı mercisinin hatasını başvuruculara yüklememesi gerektiği söylenebilir.

İnsan hakları ihlallerinin sistemli ve sürekli bir hâl alması durumunda ve buna ilişkin yapılan aynı nitelikteki başvurularda, olağan başvuru yolları tüketildikten sonra bireysel başvuru yolunu denemek artık zaman kaybının ötesine geçemeyecektir. Bu gibi durumlarda AİHM, iç hukuk yollarının etkisiz hâle geldiğini tespit ederek bireysel başvuruları doğrudan kabul edebilmektedir. Ancak bireysel başvuru kapsamındaki her hak için böyle bir uygulamanın varlığından bahsedilemez. Örneğin işkence ve kötü muamele yasağı ile yaşam hakkı bakımından kabul edilen bu uygulama adil yargılanma

hakkı bakımından kabul edilmeyebilir. İhlalin sürekli bir hâl alması ve kamu gücünü kullanan organların bu durumu normal kabul edip yapısal sorunun giderilmesi yoluna gitmemeleri durumunda başvuru yollarının tüketilmesi koşulu aranmayabilir.²⁶⁷

2.5.4. Temel Hak ve Özgürlük İhhalinin Telifisi İmkânsız Zararlar Ortaya Çıkarma İhtimalinin Bulunması

Başvuru yollarının tüketilmesi kuralının temeli, ihlal iddialarına karşı tazmin veya ortadan kaldırma şeklinde ihlali giderebilecek bir olağan başvuru yolunun Anayasa Mahkemesine başvurulmadan önce tüketilmesidir. Bu ilke Almanya Anayasa Mahkemesi için de geçerli olmasına rağmen Alman Anayasa Mahkemesi, yargı yolu tüketilmeden önce yapılmış bir Anayasa şikâyeti başvurusu genel önem taşıyorsa veya yargı yolunun tüketilmesi hâlinde şikâyetçi için ağır ve düzeltilemeyecek bir zarar doğacaksa hemen karar verebileceğini kabul etmektedir (Alman Federal Anayasası § 90/2).²⁶⁸

Anayasa Mahkemesi için bu konuda açık bir düzenleme olmamakla birlikte Mahkeme, ifade özgürlüğü temelinde twitter ve youtube olarak isimlendirilen iki ayrı bireysel başvuruda Almanya Anayasa Mahkemesi kararına benzer nitelikte içtihat oluşturmuştur. Anılan kararlarda Mahkeme, başvuru yollarının tüketilmesi hâlinde başvuru için ağır ve düzeltilemeyecek bir zarar ortaya çıktığı gerekçesiyle başvuru yollarının tüketilmesi şartını aramamıştır. Bu çerçevede Anayasa Mahkemesi, temel hak ve özgürlüğün ihlalini etkili bir biçimde koruyabilmek gerekçesiyle idare mahkemelerince verilen yürütmenin durdurulması kararlarında işin niteliği gereği ivedi değerlendirme yapılması gerektiğinden hareketle başvuru yollarının tüketilmesi koşulunu aramayacağını belirtmiştir.

Anayasa Mahkemesi, yargı kararlarının icaplarına göre gecikmeksizin işlem tesis etmeye veya eylemde bulunmaya mecbur olan idarenin, İnternet sitelerini bu konudaki mahkeme kararına rağmen erişime açmadığını tespit etmiştir. Her ne kadar kanunda yargı kararının yerine getirilmesine ilişkin sürenin otuz günü geçemeyeceği belirtilmiş ise de bu sürenin azami bir süreye işaret ettiği vurgulanarak hukuk devletinde yargı kararının uygulanması, yalnızca şeklen bir yerine getirmeyi değil, objektif koşullar altında, olabilecek en kısa süre içinde, tespit edilen hukuka aykırılığın giderilmesini gerektirdiği ifade edilmiştir. Bu konuda verilen yürütmeyi durdurma kararının ve işlemin doğurduğu olumsuz etkinin idarece giderilmesi zorunluluğu

²⁶⁷ ERGÜL, Ergin, Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Uygulaması, Ankara, 2012, s. 76; ÖZBEY, Özcan, Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, 2013, s. 295.

²⁶⁸ GÖREN, s. 666-667; ÖZBEY, s. 291; ŞİRİN, s. 521.

da dikkate alındığında Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB) tarafından anılan sitelerin derhâl erişime açılmaması nedeniyle bu yükümlülüğün yerine getirilmediği tespit edilmiştir.²⁶⁹

Anayasa Mahkemesi, kararında ifade özgürlüğünün demokratik toplumun temeli olduğu esastan hareket etmiş²⁷⁰ ve konuyu hangi nedenle ivedi bir biçimde ele aldığını Twitter kararında şu şekilde gerekçelendirmiştir:²⁷¹

“26. Ülkemizde milyonlarca kullanıcısı olan bir sosyal paylaşım sitesine erişimin engellenmesinin bu kişilerin demokratik toplumun temellerinden olan ifade özgürlüğünü sınırlayıcı etkisi dikkate alındığında, bu tür sınırlamaların hukuka uygunluğunun acilen denetlenmesi ve hukuka aykırılık tespiti hâlinde sınırlamanın hemen kaldırılması demokratik hukuk devleti ilkesinden kaynaklanan bir zorunluluktur. Söz konusu idari uygulamaya ilişkin yukarıda belirtilen yürütmeyi durdurma kararına rağmen başvuruçuların ihlal iddiasına konu olan twitter.com isimli siteye erişimin Hâlen mümkün olmadığı görülmektedir. Sosyal medyada belli olay ve olgulara ilişkin olarak paylaşılan haber ve düşüncelerin zamanın geçmesiyle güncelliğini yitirip etki ve değerini kaybedebileceği açıktır. Bu durumda yargı kararının yerine getirilerek siteye erişimin ne zaman sağlanacağı konusundaki belirsizliğin sürmesi karşısında ihlali ve olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmak bakımından etkili ve erişilebilir nitelikte bir koruma sağladığının söylenemeyeceği ve böylece başvuruçuların idare mahkemesine başvurularının etkili bir yol olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.”

Aynı husus Youtube kararında da şu şekilde ifade edilmiştir:²⁷²

“39. Ülkemizde yoğun ve etkili bir şekilde kullanılan bir sosyal paylaşım sitesine erişimin engellenmesinin, kullanıcıların demokratik toplumun temellerinden olan ifade özgürlüğünü sınırlayıcı etkisi dikkate alındığında, bu tür sınırlamaların hukuka uygunluğunun en kısa sürede denetlenmesi ve hukuka aykırılığın tespiti hâlinde ise sınırlamanın hemen kaldırılması demokratik hukuk devleti ilkesinden kaynaklanan bir zorunluluktur. Söz konusu erişimin engellenmesi kararına ilişkin yukarıda belirtilen mahkeme kararlarına (§37) rağmen başvuruçuların ihlal iddiasına konu olan youtube.com isimli siteye erişimin Hâlen mümkün olmadığı görülmektedir. Sosyal medyada belli olay ve olgulara ilişkin olarak paylaşılan haber

²⁶⁹ AYM, *Yaman Akdeniz ve Diğerleri*, B. No.: 2014/3986, 2/4/2014, § 24.

²⁷⁰ AYM, *Emin Aydın*, B. No.: 2013/2602, 23/1/2014, § 41.

²⁷¹ AYM, *Yaman Akdeniz ve Diğerleri*, B.No.: 2014/3986, 2/4/2014, § 26.

²⁷² AYM, *Youtube Llc Corporation Service Company ve diğerleri [GK]*, B. No.: 2014/4705, 29/5/2014, § 39, 40 vd.

ve düşüncelerin zamanın geçmesiyle güncelliğini yitirip etki ve değerini kaybedebileceği açıktır. Somut olay bağlamında, anılan siteye erişimin engellenmesinin gerekçesi olarak gösterilen içerikler ile bireysel kullanıcı niteliğindeki başvuru arasında bir bağlantı bulunmadığı gibi, kendilerinin kullanıcı oldukları sitelerde erişimin engellenmesine konu bir içeriğin olduğuna dair herhangi bir iddianın da bulunmadığı görülmektedir.

40. Youtube'un da dâhil olduğu sosyal medya, medya içeriğini oluşturmak yayınlamak ve yorumlamak şeklinde bireysel katılıma imkân veren, şeffaf ve karşılıklı iletişim kurulan bir platformdur. Bu gibi internet siteleri günümüzde sosyal medyada dünyadaki tüm kullanıcıların bir arada iletişime geçebildiği yorum, mesaj, bilgi, eleştiri, satış ve tanıtımların yapıldığı etkili bir alan Hâline gelmiştir. İnternetin sağladığı sosyal medya zemini kişilerin bilgi ve düşüncelerini açıklama, karşılıklı paylaşma, yayma ve haberleşmeleri için vazgeçilmez nitelikte olup, bu tür sitelere yapılan müdahalelerin milyonlarca bireysel kullanıcıyı etkilediği açıktır. Tedbir niteliğinde dahi olsa, bir kullanıcı tarafından paylaşılan içerik nedeniyle sitenin tamamının erişime kapatılması hâlinde bütün bireysel kullanıcıların siteden yararlanması imkânsız Hâle gelmektedir. Başvuruculardan Youtube LCC tarafından idari yargıda yürütmeyi durdurma talepli olarak açılan davada yürütmenin durdurulmasına karar verilmiş olmasına rağmen kararın gereğinin bugüne kadar yerine getirilmemesi ve siteye erişimin ne zaman sağlanacağı konusundaki belirsizliğin sürmesi söz konusu başvuru yolunun etkili olmadığını göstermektedir. Ayrıca yürütmenin durdurulması kararının uygulanması sonunda sitenin tümüyle erişime açılması, işin niteliği gereği kapatılan sitenin kullanıcıları olduğu anlaşılan diğer başvuru açısından da sonuç doğuracağından, her bireysel kullanıcının yeniden yargı yollarına başvurmasının beklenmesi bireysel başvuru usulündeki başvuru yollarının tüketilmesi prensibinin amaçları ile uyumlu değildir. Bu durumda söz konusu başvuru yolunun temel hak ihlalinin ortadan kaldırılması bakımından tüketilmesi gerekli etkili bir yol olmadığı sonucuna varılmıştır."

Anayasa Mahkemesinin yukarıda belirtilen iki kararında ifade özgürlüğü açısından "güncelliğini" yitirme ihtimali olan ve ülkenin genelinin menfaatinin olduğunun değerlendirildiği başvurularda idarenin derhâl harekete geçmemesi durumunda başvuru yollarının tüketilmesinin beklenmeyeceği vurgulanmıştır. Bu hususun, Mahkemenin ifade özgürlüğüne atfettiği önemden kaynaklandığı şeklinde yorumlanması hatalı olmayacaktır. Diğer taraftan Mahkemenin yaşam hakkı veya kötü muamele yasağı gibi telafisi imkânsız olabilecek

başvurularda da bu duyarlılığı göstermesi beklenmelidir. Gerçekten de yaşam hakkını veya işkence ve kötü muamele yasağını ihlal etme ihtimalinin bulunduğu durumlarda sınır dışı edilecek yabancıların başvurularında telafisi imkânsız zararlar doğmaması için başvuru yollarının tüketilmesi şartı aranmamalıdır.

2.6. Yargı Kolları Açısından Tüketilmesi Gereken Başvuru Yolları

2.6.1. Ceza Yargılaması ve İnfaza Konu Olmuş Başvurularda Tüketilmesi Gereken Başvuru Yolları

Ceza yargılamasında başvuru yollarının tüketilmesinden bahsedebilmek için öncelikle olağan kanun yollarının tüketilmesi ve kararın nihai olması veya başka bir ifade ile infazının mümkün olması esastır. Bu kapsamda ceza yargılamasında nihai karar, kararı veren mahkemeye ve karar için olağan kanun yolu öngörülüp öngörülmediğine, öngörülmüş ise bu kanun yollarının (itiraz, istinaf veya temyiz) usulüne uygun olarak tüketilmesine bağlıdır. Ceza yargılamasında kararın infazı için gerekli olan ve şekli olarak olağan kanun yollarının tüketildiğini gösteren kesinleşme şerhinin derece mahkemesi tarafından hazırlanmasının beklenmesi gerekmez. Bireysel başvuru için gerekli olan olağan başvuru yollarının tüketilmesidir. Bu çerçevede derece mahkemesi tarafından kesin nitelikte bir karar verilmesi hâlinde gidilecek herhangi bir olağan kanun yolu olmadığından karar nihaidir ve karar öğrenildikten sonra 30 gün içinde bireysel başvuruda bulunulması gerekir. Ayrıca mahkemenin kararı kesinleştirip infaza vermesi beklenmemelidir.

Anayasa Mahkemesine göre ceza yargılamasında tüketilmesi gereken olağan başvuru yolu kural olarak temyizdir.²⁷³ Bununla birlikte Ceza Muhakemesi Kanunu'nun ikinci kısmında belirtilen temyiz dışındaki itiraz ve yürürlüğe girmesi hâlinde istinaf olağan kanun yollarının da kabul edildikleri karar türleri açısından tüketilmesi gerekmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken temel husus olağan kanun yollarının tüketildiğinin öğrenilmesinden itibaren 30 gün için de bireysel başvuru yapılması gerekliliğidir.

Öte yandan olağan kanun yolunda verilen kararın yargılamayı nihayete erdirir nitelikte olması da önemlidir. Zira temyiz için onama, düzelterek onama, düşme, ortadan kaldırma, karar verilmesine yer olmadığı kararları ve itiraz kanun yolu için ret kararları nihai aşama olarak kabul edildiğinden başvuru yolunun tüketilmesi olarak kabul edilir. Bununla birlikte temyiz, istinaf veya itiraz mercisinin dosyanın yeniden ele alınması sonucu doğuracak nitelikte verdiği kararlar nihai kararlar olmadığından başvuru yollarının tüketilmesi

²⁷³ AYM, *Rafet Ünal*, B.No.: 2013/1610, 13/6/2013, § 16; AYM, *Hakan Fuat Komili*, B. No.: 2013/2470, 17/9/2013, § 17.

sonucunu doğurmaz. Kural olarak bu yola gidilmeden yapılan bireysel başvurular başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bulunmaktadır.

Bireysel başvuruda bulunmak için olağanüstü kanun yollarının tüketilmesi beklenmez. Bu çerçevede Ceza Muhakemesi Kanunu'nun üçüncü kısmında olağanüstü kanun yolu olarak belirtilen Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına itiraz yoluna gidilmesi, Adalet Bakanlığına kanun yararına bozma yoluna gidilmesi ve yargılamanın yenilenmesi talebi üzerine verilen ret kararları sonrası yapılan bireysel başvurular olağan kanun yolunun tüketilmesi tarihinden itibaren başlatılan başvuru süresini karşılamadığından bahisle "süre aşımı" nedeniyle kabul edilemez bulunmaktadır. Çünkü olağanüstü kanun yolu olarak kabul edilen bu yollar, bireysel başvuru açısından etkili bir başvuru yolu kabul edilmediğinden bireysel başvuru öncesinde tüketilmesi gereken yol olarak kabul edilmemekte ve bu yollara gidilmesinin bireysel başvuru süresi üzerinde herhangi bir etkisinin olmayacağı kabul edilmektedir. Bu konu Anayasa Mahkemesinin içtihatları ile aşağıda ayrıca açıklanmıştır.

Ceza yargılaması kapsamında belirtilmesi gereken bir husus da Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 172'nci maddesi uyarınca Cumhuriyet başsavcılığının kovuşturmaya yer olmadığına dair kararıdır. Temel hak ve özgürlüklerin ihlali iddiasına konu olan olaya ilişkin olarak ilgili Cumhuriyet başsavcılığınca kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilmiş ise bu karara karşı da usulüne uygun olarak başvuru yollarının tüketilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 173'üncü maddesi gereğince usulüne uygun olarak yetkili sulh ceza mahkemesine itirazda bulunduktan ve buna ilişkin olarak mahkemenin ret kararı öğrenildikten sonra süresinde bireysel başvuruda bulunulması gereklidir.

Yukarıdaki genel açıklamalardan sonra ceza yargılamasında başvuru yollarının tüketilmesi kuralına ilişkin olarak daha ayrıntılı bakılması gereken hususlar aşağıda ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

2.6.1.1. Soruşturma veya Kovuşturma Aşamasında Koruma Tedbirleri Kararları Yönünden

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun birinci kitap dördüncü kısmında düzenlenen koruma tedbirleri açısından başvuru yollarının ne zaman tüketildiğinin tespit edilmesi önemlidir. Koruma tedbirleri açısından bireysel başvuruda en fazla karşılaşılan karar, tutuklama kararıdır. Anayasa'nın 19'uncu maddesinde tanımlanan kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının ihlal edildiğine konu olan tutuklama kararına karşı yapılacak bireysel başvurularda tüketilmesi gereken başvuru yolları

Anayasa Mahkemesinin içtihadı açıklığa kavuşturulmuştur.

Başvuru yollarının tüketilmesi kuralının uygulanmasında temel ayırım, devam eden tutukluluk ve salıverilme veya mahkûmiyet kararı sonrasındaki tutukluluk durumunun incelenmesidir.

Soruşturma veya kovuşturma sürecinde tutuklanan şüpheli veya sanık, devam eden tutukluluğun hukuka aykırı olduğu iddiasıyla bireysel başvuruda bulunabilir. Bu tür başvurularda genel olarak tutukluluğun haklı gerekçelere dayanmadığı, tutukluğunun devamına ilişkin olarak haklı sebeplerin olmadığı veya şablon gerekçelerle tutukluluğun devamına karar verildiği iddiaları ileri sürülmektedir. Devam eden tutukluluk kavramı, derece mahkemesi önünde yargılama aşamasındaki tutukluluktur. Zira kişi yargılanmakta olduğu davada ilk derece mahkemesi kararıyla mahkûm edilmişse bu kişinin hukuki durumu “bir suç isnadına bağlı olarak tutuklu” olma kapsamından çıkmakta ve tutmanın nedeni ilk derece mahkemesince verilen hükme bağlı olarak tutma hâline dönüşmektedir.²⁷⁴ Anayasa Mahkemesi, AİHM içtihatlarına uygun olarak tutukluluğu özerk yorumlayıp hükmen tutukluluğu “bir mahkûmiyet kararına bağlı olarak tutma” olarak değerlendirmekte ve tutukluluk süresinin hesabında hükmen tutukluluk süresini dikkate almaktadır.

Devam eden tutuklulukta bireysel başvuru için Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 101’inci maddesinin (5) numaralı fıkrası uyarınca itiraz yolunun tüketilmesi zorunludur. Ancak devam eden tutuklulukta Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 108’inci maddesinde otuz günlük periyotlarla yapılan inceleme ile tutukluluk hâlinin devamına ilişkin kararlardan birisinin itiraz yolu tüketilerek başvurulması yeterlidir. Tutukluluğun hukuka aykırı olarak yapıldığı veya devam ettirildiği iddiasıyla ve salıverilmeyi teminen itiraz yolundan sonra kullanılacak bireysel başvuruda, itiraz kanun yolunda çekişmeli yargılama ve/veya silahların eşitliği gibi ilkelere uygun olarak bir tutukluluk incelemesi yapılıp yapılmadığı da dikkate alınacaktır. Dolayısıyla belirtilen nedenlerle ve serbest bırakılmayı temin edebilecek bir karar alma amacıyla yapılacak bireysel başvuruların, olağan kanun yolları tüketilmek şartıyla, tutukluluk Hâli devam ettiği sürece yapılabilmesi mümkündür.

Bu durumda, salıverilmeyi amaçlayan bireysel başvurularda, tutuklama kararına itiraz edilmeksizin yapılan başvurular, başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bulunacaktır.

²⁷⁴ AYM, Hamit Kaya, B. No.: 2012/338, 2/7/2013, § 41.

Anayasa Mahkemesi, hakkında kuvvetli suç şüphesi olmadığı hâlde tutuklandığını, tutukluluğun makul süreyi aştığını, tutukluluğa itirazların incelenmesinde duruşmasız ve çekişmeli yargılama ilkesine riayet edilmediği şikâyetlerini incelediği bir bireysel başvuruda şu tespiti yapmıştır:²⁷⁵

“Devam eden tutukluluğun hukuka aykırı olduğu iddiasıyla yapılan bireysel başvurularda şikâyetlerin temel amacı, tutukluluğun hukuka aykırı olduğunun ya da devamını haklı kılan sebep veya sebeplerin bulunmadığının tespitidir. Bu tespit yapıldığı takdirde buna bağlı olarak ilgilinin tutukluluk hâlinin devamına gerekçe olarak gösterilen hukuki sebeplerin varlığı sona erecek ve böylece kişinin serbest kalmasının yolu açılacaktır. Bu amaçla yapılan bir başvuruda, itiraz kanun yolunda çekişmeli yargılama ve/veya silahların eşitliği gibi ilkelere uygun olarak bir inceleme yapılıp yapılmadığı da dikkate alınacaktır. Dolayısıyla belirtilen nedenlerle ve serbest bırakılmayı temin edebilecek bir karar alma amacıyla yapılacak bireysel başvuruların, olağan kanun yolları tüketilmek şartıyla, tutukluluk Hâli devam ettiği sürece yapılabilmesi mümkündür.”

Hükmen tutuklular açısından başvuru yollarının tüketilmesi kuralı devam eden tutukluluktan farklı uygulanmaktadır. Zira artık anılan iki durum tutukluluk olarak kabul edilememektedir. Bu durumda Anayasa Mahkemesi, Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 141 ve 142’nci maddelerini erişilebilir ve elverişli bir çözüm olanağı ve makul ölçüde bir başarı imkânı sunan etkin bir başvuru yolu olarak kabul etmektedir. Bu çerçevede Mahkeme, Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 141’inci maddesinin makul sürede hakkında hüküm verilmeyen bir tutuklu için tazminat talebinde bulunabilme imkânı tanıdığını ve bu yolun bir yandan başvurucunun maruz kaldığı tutukluluk süresinin uzunluğunun tespiti, diğer yandan da uğradığı zararın tazmini imkânını sağladığı ifade edilmiştir.²⁷⁶

Ancak yukarıda da belirtildiği gibi devam eden tutukluluklar açısından Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 141 ve 142’nci maddelerinde belirtilen yolun tutuklamanın hukukiliği ve tutukluluğun makul süreyi aştığı şikâyetleri açısından etkili olduğu söylenemez²⁷⁷. Zira devam eden tutuklular yönünden en temel güvence tazminat değil serbest bırakılmaktır.

Ceza Muhakemesi Kanunu’nda düzenlenen diğer koruma tedbirlerine ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi tedbir kararının

²⁷⁵ AYM, *Korcan Pulatsü*, B. No.: 2012/726, 2/7/2013, § 30.

²⁷⁶ AYM, *Hamit Kaya*, B. No.: 2012/338, 2/7/2013, §§ 46-49.

²⁷⁷ AYM, *Hamit Kaya* B.No.: 2012/338, 2/7/2013, §§ 31-32.

itiraza tabi olup olmadığı temelinde hareket etmektedir. Ancak bazı tedbirlerin nitelik itibarıyla itirazdan sonra bireysel başvuruya konu edilmeleri söz konusu olmayabilir. Her ne kadar hâlihazırda Anayasa Mahkemesinin verilmiş bir kararı olmasa dahi haksız gözaltına ilişkin iddialarda itirazdan sonra bireysel başvuruda bulunulması durumunda başvurunun başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemez bulunması muhtemeldir. Nitekim gözaltı süresinin en çok dört gün olması ve itirazın sonuçlanması ve daha sonra bireysel başvuruda bulunulması durumunda kişinin serbest bırakılması veya tutuklanması söz konusu olacağından serbest bırakılma veya tutuklanma nedeniyle gözaltının uzunluğuna veya haksızlığına ilişkin iddiaların tutukluluk incelemesindeki gibi Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 141'inci maddesi kapsamındaki tazminat yolunun gözaltı kararı ortadan kalktığından dolayı tüketilmesi beklenecektir.

Öte yandan tutuklama ve gözaltı dışındaki koruma tedbirlerine ilişkin olarak dikkate alınacak diğer önemli kriter, derece mahkemesi tarafından hükmedilen koruma tedbirlerine karşı herhangi bir kanun yolunun öngörülüp öngörülmediği meselesidir. Başka bir ifade ile koruma tedbirine karşı yargılamaya ilişkin olarak verilecek karardan ayrı olarak herhangi bir kanun yolunun öngörülüp öngörülmediği hususudur. Eğer koruma tedbiri kararına karşı ayrı bir kanun yolu öngörülmüşse bireysel başvuruya ancak bu yol tüketildikten sonra gidilmesi mümkündür. Örneğin yakalama veya el koyma kararı verilmesi durumunda bu kararların temel hak ve hürriyetlerden birini veya birkaçını ihlal ettiğine dair bireysel başvuruda bulunmadan önce bu kararlara ilişkin olarak kabul edilmiş itiraz yolunun usulüne uygun olarak tüketilmesi gereklidir.

Koruma tedbirlerinin uygulanması sırasında meydana gelecek hak ihlallerinin bir suç teşkil etmesi durumunda öncelikle iddiaların Cumhuriyet Başsavcılıklarında dile getirilmesi önemlidir. Nitekim arama veya iletişimin tespitine yönelik alınan kararlara karşı kararların niteliği nedeniyle bir kanun yolu öngörülmemesine rağmen arama kararının veya iletişimin tespitinin hukuka aykırı yapılması 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu hükümleri kapsamında suç kabul edildiğinden dolayı bu eylemlerden şikâyetçi olup bu yolun tüketilmesinden sonra bireysel başvuru yapılmalıdır.

2.6.1.2. Olağanüstü Kanun Yolları

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun altıncı kitabının üçüncü kısmında olağanüstü kanun yolları düzenlenmiştir. Bunlar, 308'inci maddede Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına itiraz, 309 ila 310'uncu maddelerinde kanun yararına bozma, 311 ila 323'üncü maddelerinde yargılanmanın yenilenmesi olarak belirlenmiştir.

Anayasa Mahkemesi olağanüstü kanun yollarını etkili bir başvuru yolu olarak kabul etmemekte ve bu yollara başvurunun, başvuru süresi üzerinde bir etkisinin bulunmadığını kabul etmektedir. Bu hususa ilişkin olarak Mahkeme uygulaması olağanüstü kanun yolları açısından tek tek değerlendirilmiştir.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 308'inci maddesi gereğince Yargıtayda temyiz incelemesinden geçerek kesinleşen kararlara karşı itiraz yolu, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına tanınmış olağanüstü bir kanun yoludur. Dolayısıyla itiraz yoluna gidilmesi istemi, sadece Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının takdirini harekete geçirmeye yönelik bir talep olup başvuruçunun inisiyatifinde değildir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca itiraz yoluna gidilmemesi hâlinde bu kararı denetleyebilecek bir merci bulunmamaktadır. Bu hususa ilişkin olarak Mahkeme şu hususları belirtmiştir:²⁷⁸

“16. Ceza yargılamasında tüketilmesi gereken son başvuru yolu temyiz aşaması olup, temyiz incelemesinden geçen kararlara karşı itiraz yolu, 5271 sayılı Kanun'un 308. maddesi gereğince Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına tanınmıştır. Dolayısıyla başvuruçunun itiraz yoluna gidilmesi istemi, sadece Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının takdirini harekete geçirmeye yönelik bir taleptir. Bu kapsamda yapılan başvurular bireysel başvuru öncesinde tüketilmesi gereken bir yol olarak kabul edilmediğinden, bu yola gidilmesinin bireysel başvuru süresi üzerinde herhangi bir etkisi olmayacaktır.”

Bununla birlikte şu hususu belirtmekte fayda vardır: Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının resen veya istem üzerine itiraz yoluna gitmesi durumunda itiraz yolunun etkililiği konusu farklı değerlendirilmektedir. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının resen itiraz yoluna başvurduğu durumda Anayasa Mahkemesi başvuru yollarının tüketilmesi için itirazı incelemeye yetkili Yargıtay Ceza Genel Kurulunun kararının beklenmesi gerektiğine hükmetmiştir:²⁷⁹

“46. Temyiz incelemesinden geçen kararlara karşı “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itiraz yetkisi” nin bir olağanüstü kanun yolu olarak düzenlendiği açıktır. Ancak, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısınca bu yetki kullanılmış ise, Yargıtay Ceza Genel Kurulunca Daire kararının kaldırılabilme ihtimali de görmezden gelinemez. Dairenin onama kararının kaldırılması üzerine Yargıtay Ceza Genel Kurulunca verilen bozma kararı doğrultusunda ilk derece mahkemesince yeni bir karar verilecektir. Olağanüstü bir kanun yolu olan Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itiraz

²⁷⁸ AYM, Rafet Ünal, B. No.: 2013/1610, 13/6/2013, § 16.

²⁷⁹ AYM, Fuat Karaosmanoğlu, B. No.: 2013/9044, 5/11/2014, § 46.

yetkisinin, somut olayda geldiği aşama dikkate alındığında etkili olarak değerlendirilmesi gerektiği açıktır. Bu durumda, aynı dava sürecinin farklı düzlemlerde hem Anayasa Mahkemesince hem de Yargıtay Ceza Genel Kurulunca yargısal incelemeye tabi tutulması, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurudaki ikincil nitelikteki rolüne uygun olmayacağından, başvurucunun adil yargılanma hakkının ihlal edildiği yönündeki iddialarının öncelikle derece mahkemelerince incelenmesi gerekmektedir.”

Bahse konu kararda açıklandığı üzere Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı itiraz yoluna gitmiş ise Yargıtay Ceza Genel Kurulunca, Daire kararının kaldırılabilme ihtimali bulunduğundan olağanüstü bir kanun yolu olan Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının itiraz yetkisinin, bu aşamada etkili olarak değerlendirilmesi gerektiği kabul edilmektedir. Bu kabulün temel dayanak olarak aynı dava sürecinin hem Anayasa Mahkemesinde hem de Yargıtay Ceza Genel Kurulunda aynı anda yargısal incelemeye tabi tutulmasının, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurudaki ikincil nitelikteki rolüne uygun olmaması gösterilmiştir.

Diğer bir olağanüstü kanun yolu ise Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 309'uncu maddesinde düzenlenen kanun yararına bozmadır. Bu yol hâkimler ve mahkemeler tarafından verilen ve istinaf veya temyiz incelemesinden geçmeksizin kesinleşen kararlar için öngörülen ve bu kararların Yargıtay tarafından denetlenmesini sağlayan bir kanun yoludur. Amacı, kesinleşen kararlardaki hukuka aykırılıkları gidermek ve kanunların ülke içinde eşit bir şekilde uygulanmasını sağlamak olan kanun yararına bozma, kesin kararlara karşı başvuru, olağanüstü bir kanun yoludur. Öte yandan kanun yararına bozma, kişiler için doğrudan ulaşılabilir bir yol olmayıp olağanüstü bir kanun yolu niteliği taşıdığından dolayı tüketilmesi gereken bir yol değildir.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun anılan maddeleri uyarınca kanun yararına bozma yolu, Adalet Bakanlığına tanınmış olağanüstü bir kanun yolu olduğundan bu yola gidilmesi istemi, sadece Adalet Bakanlığının takdirini harekete geçirmeye yönelik bir talep olup, başvurucunun inisiyatifinde değildir. Adalet Bakanlığınca kanun yararına bozma yoluna gidilmemesi hâlinde bu kararı denetleyebilecek bir merci bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu yolun ceza yargılamasında kanun yolları içerisinde etkili bir yol olduğunu kabul etmek mümkün olmadığı gibi bu yola gidilmesinin bireysel başvuru süresi üzerinde herhangi bir etkisi de bulunmamaktadır.²⁸⁰

Bu olağanüstü kanun yolunda da diğer olağanüstü kanun yollarında olduğu gibi kanun yararına bozma yoluna gidilmiş ise artık

²⁸⁰ AYM, *Menduh Ataç*, B. No.: 2013/1751, 13/6/2013, § 16.

yeni bir süreç başlayacağından artık bu yolun tüketilmesinden sonra bireysel başvuru süreci başlayabilecektir.

Ceza muhakemesinde yargılamanın yenilenmesi müessesesi, kesinleşen hükümlere karşı gidilebilecek olağanüstü bir hukuk yoludur. Yargılamanın yenilenmesi yoluna başvuru hakkı, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 311'inci maddesi gereğince sınırlı sebeplerle davanın taraflarına tanınmıştır.²⁸¹ Ceza yargılamasında kararların kesinleşmesi bakımından tüketilmesi gereken son olağan kanun yolu kural olarak temyiz aşaması olduğundan kesin nitelikteki bir karar aleyhine Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 311'inci maddesi gereğince yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunulmasının, kararın nihai olmasına bir etkisi bulunmamaktadır.²⁸²

Yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunmak, kesinleşen asıl karar yönünden bireysel başvuru yoluyla inceleme yapılmasını sağlayabilecek nitelikte bir kanun yolu değildir. Ancak anılan Kanun'un 311'inci maddesi gereğince yapılan yargılamalardaki (yargılamanın yenilenmesi talebinin incelenmesi sürecindeki) hak ihlallerinin bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesine getirilmesi ise her zaman mümkündür.

Bu olağanüstü kanun yolunda diğer olağanüstü kanun yollarında olduğu gibi yargılamanın yenilenmesi talebi kabul edilerek işin esasına girilmek suretiyle yeni bir karar verilmiş ise artık yeni bir hukuki süreç başladığından bu süreç sona erdikten sonra bireysel başvuru yapılabilecektir. Nitekim Anayasa Mahkemesi, bir kararında onanarak kesinleşen karara karşı gidilen yargılamanın yenilenmesi yolunda, mahkemece talebin kabul edilerek esasın incelemesine başladığını belirtmek suretiyle, başvuru yollarının tüketilmemiş olduğuna hükmetmiştir.²⁸³ Anılan kararın ilgili paragrafı şöyledir:

"...Yargılamanın yenilenmesi yolu her ne kadar bir olağanüstü kanun yolu olarak düzenlenmiş ise de Mahkemece bu talebin kabul edilmesi hâlinde duruşmanın açılarak, yargılama sonucunda yeni bir hükmün verilmesi ve bu hükme karşı kanun yollarına başvurulması imkânının bulunduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu süreçte, adil yargılanma ile ilgili hak ihlalleri iddialarının öncelikle derece mahkemelerince incelenmesinin beklenilmesi Anayasa Mahkemesinin ikincil nitelikteki rolüne uygun olacaktır."

²⁸¹ AYM, Ümit Tekin, B. No.: 2013/781, 26/3/2013, § 25.

²⁸² AYM, Ümit Tekin, B. No.: 2013/781, 26/3/2013, § 18.

²⁸³ AYM, Aziz Yıldırım (3), B. No.: 2014/1957, 23/7/2014, § 57.

2.6.1.3. Hakaret Suçuna İlişkin Şikâyetlerde Başvuru Yolu

AİHM, hakaret suçuna ilişkin olarak ifade özgürlüğü ile kişinin şeref ve haysiyetinin korunması arasında adil bir dengenin kurulması gerektiğini birçok kararında vurgulamıştır.²⁸⁴ Bu temel bakış açısı temelinde Anayasa Mahkemesi, AİHM'nin içtihatlarını esas alarak hakaret suçuna ilişkin başvurularda diğer başvurulardan ayrı bir yol benimsemekte, bu suçun faillerinin, suç faileri hakkında ceza davası açmasını sağlayarak cezalandırılmalarını temin yerine haksız eylem nedeniyle tazminat davası açılmasını ve bu süreç sonunda etkili bir tatmin sağlanamadığı durumlarda bireysel başvuru yolunun kullanılması gerektiğini kabul etmektedir.

Bu konuya ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi kararında şu hususları dile getirmiştir:²⁸⁵

“35. Bireylerin maddi ve manevi varlığına üçüncü kişilerin müdahâlelerine karşı etkili mekanizmalar kurma çerçevesinde Devletin pozitif yükümlülüğü, mutlaka cezai soruşturma ve kovuşturma yapılmasını gerekli kılmaz. Üçüncü kişilerin haksız müdahâlelerine karşı bireyin korunması hukuk muhakemesi yoluyla da mümkündür. Nitekim üçüncü kişilerce şeref ve itibara yapılan müdahâleler için ülkemizde hem cezai hem de hukuki koruma öngörülmüştür. Hakaret ceza hukuku anlamında suç, özel hukuk anlamında ise haksız fiil olarak nitelendirilmekte ve tazminat davasına konu edilebilmektedir. Dolayısıyla bir bireyin, üçüncü kişilerce şeref ve itibarına müdahâle edildiği iddiasıyla, hukuk davası yoluyla da bir giderim sağlaması mümkündür.

...

38. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi ('Meclis'), Avrupa Konseyine ('Konsey') üye bazı devletlerde yürürlükte olan yasaların, iftira ve hakaret için hapis cezası öngördüğüne dikkat çekerek sözlü ya da yazılı hakaretin hapis cezasını gerektiren suç olmaktan çıkartılması yönünde birçok tavsiye kararı yayınlamıştır. Meclis tarafından verilen bu kararlarla uyumlu olarak, yazılı ve sözlü hakaretin suç olmaktan çıkartılması ya da bu tür hakaretler için yasalarda öngörülen cezaların hafifletilmesi için çeşitli düzenlemeler yapma konusunda Konseye üye devletler arasında genel bir fikir birliği bulunmaktadır (Meclisin konu ile ilgili tavsiye kararları için bkz: Parliamentary Assembly, Towards decriminalisation of defamation, Resolution 1577, 04/10/2007, §§

²⁸⁴ Benzer yöndeki AİHM kararı için bk. *Von Hannover/Almanya* (no.2) [BD] kararı, B.No.: 40660/08 ve 60641/08, 7/2/2012, § 99.

²⁸⁵ AYM, *Adnan Oktar* (3), B. No.: 2013/1123, 2/10/2013, § 44.

11, 13, 17; Parliamentary Assembly, Towards decriminalisation of defamation, Resolution 1814, 04/10/2007, § 1; Parliamentary Assembly, Respect for media freedom, Recommendation 1897, 27/1/2010, § 11).

39. AİHM de birçok kararında, Meclisin hakaretin suç olmaktan çıkarılmasına yönelik tavsiye kararlarına atıfla, Sözleşmeciler Devletlerin zaman geçirmeksizin hakareti suç olmaktan çıkarılması gerektiğine vurgu yapmaktadır ('abanovic/Sırbistan ve Karadağ, 5995/06, 31/5/2011, § 43; Niskasaari/Finlandiya, 37520/07, 6/7/2010, § 77).

...

44. Başvurucu, şahsına karşı yapılan hakaret nedeniyle sadece cezai kovuşturma yapılması amacıyla suç duyurusunda bulunmuş ancak herhangi bir hukuk davası açmamıştır. Başvurucunun iddiaları ile ilgili olarak başvurduğu ceza davası yolu, ulaşılabılır, telafi kabiliyetini haiz ve başvurucunun şikâyetlerini gidermede makul başarı şansı tanıyan tek başvuru yolu değildir. Hakaretin özel yaşama etkileri ile ilgili olarak hukuk davası açarak da başvurucunun şikâyetlerini derece mahkemeleri önünde ileri sürebilmesi ve bu iddialarla ilgili olarak giderim sağlayabilmesi mümkündür."

Kararda Anayasa Mahkemesi, hakaret suçunun mağduru bireylerin "kişinin maddi ve manevi varlığı" hakkını üçüncü kişilerin müdahâlelerine karşı koruma çerçevesinde devletin pozitif yükümlülüğünün, mutlaka cezai soruşturma ve kovuşturma yapılmasını gerekli kılmayacağını, üçüncü kişilerin haksız müdahâlelerine karşı bireyin korunmasının hukuk muhakemesi yoluyla da mümkün olduğunu, nitekim üçüncü kişilerce şeref ve itibara yapılan müdahâleler için ülkemizde hem cezai hem de hukuki koruma öngörülmüş olduğunu tespit etmiştir. Bu tespit kapsamında üçüncü kişilerce şeref ve itibara yapılan müdahâleler ile ilgili olarak bireysel başvuruda bulunmak için yalnızca ceza muhakemesi yoluna başvurulmuş olmasının, bireysel başvuruda bulunabilmek için şart olan tüm başvuru yollarının tüketilmesi koşulunun yerine getirildiği anlamına gelmeyeceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anayasa Mahkemesinin anılan kararının temel hak ve özgürlüklerinin ihlali iddialarında birden fazla etkili başvuru yollarının bulunması durumunda kural olarak başvurucunun aynı amacı taşıyan başvuru yollarının tamamının tüketilmesi beklenemeyeceği yönündeki kararlar uyumlu olduğunu söylemek zordur.²⁸⁶ Zira Mahkeme kararında cezai davalarla ve hukuk davaları yoluyla hak ihlali iddiasının

²⁸⁶ AYM, S.S.A, B. No.: 2013/2355, 7/11/2013, § 30.

ileri sürebileceğini ve her iki yolun birbirinin alternatifi olduğunu belirtmesine rağmen başvuru yollarından birinin değil, ikisinin de tüketilmesi gerektiği gibi bir anlam çıkmaktadır. Nitekim kararda “başvurucunun iddiaları ile ilgili olarak başvurduğu ceza davası yolu, ulaşılabilir, telafi kabiliyetine haiz ve başvurucunun şikâyetlerini gidermede makul başarı şansı tanıyan tek başvuru yolu değildir” ifadesi ile ceza davası yolunun ulaşılabilir ve etkili yol olduğu kabul edilmiştir. Bu bağlamda “Hakaret suçundan mağdur bir kişinin hukuk yolundan sonra ceza yolunu da tüketmesi beklenemez midir” sorusu kararda açık olarak ortaya konulmamıştır. Bununla birlikte kararda atıfta bulunulan hakaret eyleminin suç olmaktan çıkarılması yönündeki AİHM kararları bu tür başvurularda ayrıca ceza dava yolunun tüketilmesinin beklenemeyeceği gibi bir değerlendirmeye yol açmaktadır.

Kanımızca hakaret suçu nedeniyle şeref ve itibarın zedelendiği gerekçesiyle ve Anayasa’nın 17’inci maddesinin birinci fıkrasında düzenlenen kişinin maddi ve manevi bütünlüğünün korunması hakkı çerçevesinde yapılan şikâyet ve/veya tazminat davalarında başvurucunun mutlaka diğer yargı yolunu da kullanması gerektiğini söyleyip bu yola başvurulmadığı takdirde başvuru yollarının tüketilmediği sonucuna ulaşmak bireysel başvurunun amacına her zaman uygun düşmeyebilir.

2.6.1.4. Soruşturma İzni Gereken Taksirle Ölüme Neden Olma Suçuna İlişkin İddialar Yönünden

Ölen kişilerin yakınları tarafından yapılan ve ölümün devlet görevlilerinin ihmali nedeniyle vuku bulduğu şikâyetleriyle yapılan başvurularda Anayasa’nın 17’inci maddesi ve Sözleşme’nin 2’nci maddesinde tanımlanan yaşam hakkı temelinde ihlal iddiaları ileri sürülmektedir. Bu bağlamda yaşam hakkının önemi ve bu hakkın maddi ve usule ilişkin boyutları açısından yapılacak incelemede hangi yolların, başvuru yollarının tüketilmesi kuralı kapsamında değerlendirileceği önemlidir.

Anayasa Mahkemesince, başvurucuların yakınlarının Hidro Elektrik Santrali (HES) göleti içinde yer alan enerji nakil hattı direklerinde meydana gelen arızanın onarımına giderken geçirdikleri iş kazasında kurtarma faaliyetlerinden sorumlu olan yetkililerin ihmali nedeni ile hayatlarını kaybettiklerinden ve ölüm olayında ihmali bulunan sorumluların gerekli izin verilmediği için yargılanamadıklarından bahisle yaptıkları başvuruda bu husus değerlendirilmiştir.²⁸⁷ Mahkeme, kabul edilebilirlik değerlendirmesinde başvuruyu kabul edilebilir bulmuştur. Bununla birlikte Mahkeme, esas incelemesinde, kurtarma faaliyetlerinin zamanında yapılmaması suretiyle yaşamı

²⁸⁷ AYM, *Bilal Turan ve Diğerleri* (2), B.No.: 2013/2075, 4/12/2013.

koruma yükümlülüğünün ihlali iddiası ile kurtarma faaliyetlerinin yürütülmesinden sorumlu olanların etkili bir şekilde soruşturulmadığı iddiasını ayrı olarak incelemiştir. Etkin soruşturma yapılmadığına yönelik iddia açısından soruşturmanın etkisiz olduğu şeklinde bir sonuca varılmasını gerektirecek bir husus tespit edilememiştir. Öte yandan kurtarma faaliyetinin zamanında yapılamadığına yönelik olarak başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle başvuru kabul edilemez bulunmuştur. İlk bakışta çelişki gibi görünse de Mahkeme, bu tür iddialarda soruşturmanın etkililiğini incelerken ölüm olayının ihmali aşabilecek bir boyutta olup olmadığını tespitini yapmaktadır. Kararda bu husus şu şekilde dile getirilmiştir:

“67. Başvuru konusu olayda yaşanan ölümlerin kasıtlı bir eylem sonucu meydana gelmediği ortadadır. Bu durumda, kurtarma faaliyetleri konusunda yetkili olan kişilerin muhakeme hatasını veya dikkatsizliği aşan bir ihmalinin, yani olası sonuçların farkında olmalarına rağmen kendilerine verilen yetkileri göz ardı ederek olayda ortaya çıkan riskleri bertaraf etmek için gerekli ve yeterli önlemleri almama gibi bir durumun bulunup bulunmadığına karar verilmesi gerekmektedir. Çünkü bu gibi durumlarda, bireyler kendi inisiyatifleriyle hangi hukuk yollarına başvurmuş olursa olsun, insanların hayatının tehlikeye girmesine neden olan kişiler aleyhine hiçbir suçlamada bulunulmaması ya da bu kişilerin yargılanmaması 17. maddenin ihlaline neden olabilir (B. No.: 2012/752, 17/9/2013, § 60-62).”

Dolayısıyla bu tür başvurularda başvuruya konu ölüm olayının ihmali aşan bir boyutunun etkili soruşturulup soruşturulmadığı öncelikle incelenmektedir. Bu hususa ilişkin değerlendirmeden sonra kararda Mahkeme şu hususları ifade etmiştir:

65. Devletin yaşam hakkı kapsamında sahip olduğu pozitif yükümlülükler uyarınca doğal olmayan her ölüm olayının sorumlularının belirlenmesini ve gerekiyorsa cezalandırılmasını sağlayabilecek etkili resmî bir soruşturma yürütme zorunluluğu da bulunmaktadır. Bu tarz bir soruşturmanın temel amacı, yaşam hakkını koruyan hukukun etkin bir şekilde uygulanmasını güvenceye almak ve kamu görevlilerinin ya da kurumlarının karıştığı olaylarda, bunların sorumlulukları altında meydana gelen ölümler için hesap vermelerini sağlamaktır (B. No.: 2012/752, 17/9/2013, § 54). Ancak bu yükümlülük her olayda mutlaka ceza soruşturması yürütülmesini gerektirmemektedir. İhmal nedeniyle meydana gelen ölüm olaylarında mağdurlara hukuki, idari ve hatta disiplinle ilgili hukuk yollarının açık olması yeterli olabilir (B. No.: 2012/752, 17/9/2013, § 59).

66. Bu kapsamda, acil yardım hizmetlerinden kaynaklanabilecek sorumluluğu ortaya koymaya elverişli olan ve uğranılan zararların tazmininin sağlanabilmesi gibi etkili bir şekilde kullanılabilen hukuk mahkemelerine başvuru hakkı bu yükümlülüğü karşılamak adına yeterli olabilir (benzer yöndeki AİHM kararı için bk. Furdik/Slovakya, B. No.: 42994/05, 2/12/2008; Byrzykowski/ Polonya, B. No.: 11562/05, 27/6/2006, § 105).

...

75. Yaşam hakkına ilişkin bir ihlal söz konusu ise bu ihlalin giderilmesi öncelikle idari makamların ve derece mahkemelerinin yükümlülüğü altındadır. Başvurucular olayda ihmali olduğunu ileri sürdüğü yetkililer hakkında suç duyurusunda bulunarak ceza soruşturması açılması talebinde bulunmuş olmakla birlikte, yetkililerin idari ve hukuki sorumluluklarına ilişkin herhangi bir kanun yoluna başvurmadıkları görülmektedir. Bu nedenle, yürütülen kurtarma ve acil yardım hizmetleri açısından ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmali için kanunda öngörülmuş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olduğundan söz edilemeyecektir. Bu durumda, başvuru konusu olayda kurtarma faaliyetleri açısından devletin yaşam hakkı kapsamında sahip olduğu pozitif yükümlülüklerin maddi boyutunun, yani elindeki tüm imkânları kullanarak yaşam hakkını korumak için ihdas edilmiş yasal ve idari tedbirlerin gereği gibi uygulanıp uygulanmadığının Anayasa Mahkemesince bu aşamada incelenmesi ve bu konuda karar verilmesi mümkün değildir.”

Bu tür başvurularda somut olayın koşulları ile yaşam hakkının nasıl ihlal edildiğine yönelik iddialar birlikte değerlendirilmektedir. Dolayısıyla tıbbi ihmali nedeniyle yaşam hakkının ihlal edildiği iddia olunan dosyalarda olayın koşulları ve iddiaların esasları gözetilerek başvuru yapılmalıdır. Her durumda yaşam hakkını korumak için ihdas edilmiş idari ve hukuki sorumluluğa ilişkin başvuru yollarının tüketilmesi beklenmeyebilir.

Nitekim Anayasa Mahkemesince “Bayram Otel” kararı olarak bilinen ve başvurucuların Van Valisi ve AFAD görevlilerinin mevzuatta kendilerine yüklenen görevleri yerine getirmemek suretiyle görevi kötüye kullandıklarını, otelde hasar tespitinin yapılmadığını, hasara rağmen otele girişin yasaklanmadığını ve taksirle ölüme sebep olduklarını belirterek yaşam haklarının ihlal edildiğini ileri sürdükleri dosyada ihlal kararı verilmiştir.²⁸⁸ Kararda Mahkeme, “yaşanan olaya

²⁸⁸ AYM, Cengiz Çakır, B. No.: 2012/752, 17/9/2013.

ilişkin öncelikle, doğal afetin etkisi dışında sorumluluğun ne ölçüde ilgili (müştekilerin de sorumlu olduğunu ileri sürdüğü) kamu görevlilerinin ihmaline atfedilebileceğini ortaya koyacak bir soruşturma açılması gerekmektedir. Bu soruya cevap verilebilmesi için teknik ve idari yönlerden değerlendirmeler içeren uzman görüşlerine başvurulması ve sadece kamu otoritelerinin elde edebileceği bilgilere ulaşılması²⁸⁹ gerektiğini belirtmiştir. Sonuç olarak etkili ve caydırıcı bir ceza soruşturması yürütülmemesi nedeniyle yaşam hakkının ihlal edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu kapsamda devlet görevlilerinin ihmali ile yaşam hakkının ihlal edildiğine dair iddialarda her olay açısından tüketilmesi gereken standart bir başvuru yolu olduğunu söylemek zordur.

Bununla birlikte tıbbi ihmallere ilişkin olarak Mahkeme, hukuk ve idari tazminat davası yolunu temel başvuru yolu olarak görmektedir.²⁹⁰

“47. Başvuru konusu olayda cezai sorumluluğun tespiti için ilgili kanun yoluna başvuran ancak sonuç alamayan başvurucu açısından da değinilen hukuki ve idari kanun yollarına başvurma imkânları bulunmaktadır. Bu nedenle, yapılan tıbbi müdahâle açısından ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmiş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olduğundan söz edilemeyecektir.”

2.6.1.5. Mobbing Şikâyetlerinde Başvuru Yolları

Mobbing, kamu görevlisi veya özel hukuka tabi bir hizmet sözleşmesi çerçevesinde görev yapanların, iş yerinde ve işleri ile ilgili olarak psikolojik taciz, şiddet ve yıldırma türünden duygusal saldırılara maruz kalmasıdır.²⁹¹ Bu tür davranışlara maruz kalan kişiler hukukumuzda cezai ve hukuksal yollara başvurarak şikâyetçi olabilmektedirler.

Mobbing iddiaları temelinde Anayasa'nın 17'nci maddesinde tanımlanan maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkının ihlaline ilişkin bir başvuruda Anayasa Mahkemesi bu iddialara yönelik başvuru yollarını incelemiştir.

Başvuru konusu olayda başvurucu, öğretmen olarak görev yaptığı okulda okul idaresi tarafından sistematik olarak aşağılayıcı muamelelere, eylemlere ve idari soruşturmalara maruz bırakılmak suretiyle kendisine mobbing uygulandığı gerekçesiyle yaptığı suç duyurusu üzerine şüpheliler hakkında kovuşturmaya yer olmadığına

²⁸⁹ AYM, Cengiz Çakır, B. No.: 2012/752, 17/9/2013, § 82.

²⁹⁰ AYM, Nail ARTUÇ, B. No.: 2013/2839, 3/4/2014, § 47.

²⁹¹ AYM, Emel Leloğlu, B.No.: 2013/3512, 17/7/2014.

karar verilmesinin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkını ihlal ettiğini ileri sürmüştür.²⁹²

Anayasa Mahkemesi, başvuruçunun okul idaresi aleyhine şikâyetçi olarak haklarında adlî soruşturma yapıp kamu davası açılmasına yönelik başvuru yolunu yeterli görmemiştir. Hakaret suçuna ilişkin olarak yaptığı değerlendirmeye benzer bir şekilde değerlendirme yaparak mobbing iddialarına dair ceza hukuku alanında yaptırım uygulanması mümkün ise de özel hukuk anlamında bu tür fillerin tazminat davasına konu edilebildiğini belirtmiştir. Mahkeme kararında şu hususları ifade etmiştir:²⁹³

“40. Bireyin fiziksel ve zihinsel bütünlüğü, Anayasa’nın 17. maddesinde yer verilen “maddi ve manevi varlık” kapsamında yer almaktadır. Devlet, bireyin maddi ve manevi varlığının bir parçası olan fiziksel ve zihinsel bütünlüğe keyfi olarak müdahâle etmek ve üçüncü kişilerin saldırılarını önlemekle yükümlüdür. Ancak Devletin, bireylerin maddi ve manevi varlığına yönelik olarak yapılan müdahâlelere karşı etkili mekanizmalar kurma çerçevesindeki pozitif yükümlülüğü, tüm müdahâle türleri açısından mutlaka cezai soruşturma ve kovuşturma yapılmasını gerekli kılmaz. Belirtilen haksız müdahâlelere karşı bireyin korunması hukuk muhakemesi yoluyla da mümkündür. Nitekim fiziksel ve zihinsel bütünlüğe yapılan müdahâleler için ülkemizde hem cezai hem de hukuki koruma öngörülmüştür. Ancak hukukumuz açısından, mobbing teşkil eden ve psikolojik taciz, şiddet ve yıldırma türünden davranış grubu olarak kabul edilen ve somut başvuruya konu eylemlere benzer eylemlerin içinde ceza hukuku anlamında suç teşkil eden fiillerin yer alması durumunda, bu alandaki yaptırımlara tabi tutulma olanağı bulunmakla beraber, özel hukuk anlamında bu tür fillerin tazminat davasına konu edilebildiği görülmektedir. Yargı kararları nazara alındığında, belirtilen tazmin imkânının, kişinin kamu görevlisi veya özel hukuka tabi bir hizmet sözleşmesi çerçevesinde görev yapması nazara alınarak, hem idari yargı hem de adlî yargı alanında yer alan yargısal makamlarca sağlandığı anlaşılmaktadır (Y.H.G.K. 25/9/2013 tarih ve E.2012/9-1925, K.2013/1407; Danıştay 8. Dairesi 16/4/2012 tarih ve E.2008/10606, K.2012/1736). Dolayısıyla bir bireyin, somut başvuruda belirtilen fiillere benzer eylemler vasıtasıyla fiziksel ve zihinsel bütünlüğüne müdahâle edildiği iddiasıyla, hukuk davası yoluyla da bir giderim sağlaması mümkündür (B. No. 2013/1123, 2/10/2013, § 35).

²⁹² AYM, Aslı Kırmızı Demirseren, B.No.: 2013/5680, 15/4/2014, § 1.

²⁹³ AYM, Aslı Kırmızı Demirseren, B.No.: 2013/5680, 15/4/2014, §§ 40-43.

41. Hukuka veya sözleşmeye aykırı bir fiil nedeniyle başkasına verilmiş olan zararın tazmin edilmesi yükümlülüğünü ifade eden hukuki sorumluluk, ceza hukuku alanında suç diye adlandırılan insan davranışına göre daha geniş bir hukuka aykırı davranış grubunu kapsamaktadır. Bir eylemin suç teşkil edebilmesi için ilgili kanunda açıkça tanımlanması gerekirken haksız fiil için böyle bir sınırlamaya yer verilmemektedir. Ayrıca, ceza hukuku alanında taksire dayalı sorumluluğun istisnai nitelik taşımasına rağmen, kasten veya taksirle başkalarına verilen zararın hukuki sorumluluk kapsamında giderim imkânının daha fazla olduğu, ceza hukuku alanında objektif sorumluluğa yer verilmezken hukuki sorumluluk alanında objektif sorumluluk esasının da etkin şekilde uygulandığı ve hukuki sorumluluk alanında aynı maddi vakıalar çerçevesinde daha düşük bir ispat standardı kullanılarak kişisel sorumluluğun söz konusu olabildiği anlaşılmaktadır. Bunun yanı sıra, hukuk sistemimizde ceza muhakemesinde şahsi hak iddiasında bulunma imkânı ortadan kaldırılırken, hukuki sorumluluk alanındaki tazmin yükümlülüğünün asıl gayesinin zarar görenin zararının telafi edilmesi olduğu nazara alındığında, özellikle somut başvuruya konu ihlal iddiasına benzer uyumsuzluklar açısından, hukuki tazmin yolunun daha yüksek başarı şansı sunabilecek, kullanılabilir ve etkili bir başvuru yolu olduğu anlaşılmaktadır.

...

43. Yukarıda yer verilen tespitler çerçevesinde, fiziksel ve zihinsel bütünlüğe yapılan müdaHâleler ile ilgili olarak, başvurucu tarafından yalnızca ceza muhakemesi yoluna başvurulmuş olduğu nazara alındığında, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için tüm başvuru yollarının tüketilmesi koşulunun yerine getirildiği söylenemez.”

Yukarıda belirtilen karar sonucunda Anayasa Mahkemesi mobbing iddialarına ilişkin olarak tüketilmesi gereken yolun tazminat davası açmak biçimindeki hukuk yolu olduğunu kabul etmiştir.

2.6.1.6. Tutuklu ve Hükümlüler Açısından İnfaz Aşamasındaki Başvuru Yolları

Tutuklu ve hükümlüler açısından bireysel başvuruya konu olabilecek temel hak ve özgürlüklerin, özgürlüğü kısıtlanmamış kişiler açısından bireysel başvuruya konu olabilecek temel hak ve özgürlüklerinden herhangi bir farkı yoktur. Çünkü özgürlüğün yitirilmesi diğer hakların da tamamen ortadan kalkması sonucunu doğurmamaktadır.

Öte yandan hükümlü ve tutuklular açısından tutulma kapsamında karşılaşılabilecek hak ihlalleri genel olarak üç başlıkta toplanabilir; cezaevinde karşılaşılan hak ihlali iddiaları, cezaevinde kalınacak süreye ilişkin iddialar ve infazın ertelenmesi hususuna ilişkin iddialardır.

Hükümlü ve tutuklular, Anayasa'nın 19'uncu maddesi kapsamında hukuka uygun olarak "*bir mahkûmiyet kararına veya suç isnadına bağlı olarak tutma*" şeklinde değerlendirilebilecek kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı dışında²⁹⁴ kalan temel hak ve hürriyetlerin tamamına kural olarak sahiptirler.²⁹⁵ Dolayısıyla haklarına yönelik iddiaları başvuru yolları tüketildikten sonra bireysel başvuruya konu edebilirler. Cezaevinde karşılaşılan hak ihlallerine ilişkin olarak temel başvuru yolu 4675 sayılı İnfaz Hâkimliği Kanunu'dur. Anılan Kanun'un 4'üncü maddesinde infaz hâkimlerinin görevleri belirtilmiştir. Kural olarak cezaevinde hak ihlali şikâyetlerinin öncelikle infaz hâkimliğine yapılması ve buna ilişkin olarak öngörülen kanun yollarının usule uygun olarak tüketilmesi gerekmektedir. Tabii ki yaşam hakkı ve işkence yasağı gibi ihlal iddialarının aynı zamanda adlî soruşturmayı gerektirdiği durumlarda öncelikle adlî soruşturma yapılması ve buna ilişkin olağan kanun yollarının tüketilmesi gereklidir.

Cezaevinde kalınacak süreye ilişkin (mahkûmiyet süresinin hesabında hata, müddetnameye itiraz, koşullu salıverilme kararının kaldırılması gibi) bireysel başvuruda da 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'daki kanun yollarının tüketilmesi zorunludur. Nitekim 5275 sayılı Kanun'un 98'inci maddesi bu hususu düzenleyerek mahkûmiyet hükmünün yorumunda veya çektirilecek cezanın hesabında duraksama olduğunda tereddüdün giderilmesi veya yerine getirilecek cezanın belirlenmesi için hükmü veren mahkemeden karar istenir. Bu yola ilişkin öngörülen olağan kanun yolları tüketildikten sonra bireysel başvuruda bulunulabilir.

İnfazın ertelenmesi hususu 5275 sayılı Kanun'un 16'ncı maddesinde hastalık nedeniyle ve 17'nci maddesinde hükümlünün isteği ile ertelenmesi olmak üzere iki farklı şekilde düzenlenmiştir. Hükümlüler temelinde yapılan düzenlemelerde olağan kanun yolu olarak farklı mekanizmalar öngörülmüştür. Hastalık nedeniyle infazın ertelenmesinde yetkili Cumhuriyet başsavcılığının infazın ertelenmesini reddetmesi durumu ve infazın ertelenmesi üzerine Cumhuriyet başsavcılığınca hükmedilen tedbirlere uyulmaması üzerine ertelemenin kaldırılması durumu olmak üzere iki farklı olağan kanun yolu öngörülmüştür.

²⁹⁴ AYM, B. İbrahim Uysal, No.: 2014/1711, 23/7/2014, §§ 29-33.

²⁹⁵ AYM, Mehmet Reşit Arslan ve Diğerleri, B. No.: 2013/583, 10/12/2014, § 65.

Hükümlülere hastalık nedeniyle infazın ertelenmesi talebinin reddi durumunda 5275 sayılı Kanun'un 98'inci maddesinin (2) numaralı fıkrası kapsamında hükmü veren mahkemeye itiraz etme imkânı verilmiştir. Aynı zamanda hükmü veren mahkemenin vereceği karara da itiraz mümkündür. Öte yandan tedbire uyulmaması üzerine erteleme kaldırılması durumunda 5275 sayılı Kanun'un 16'ncı maddesinin (3) numaralı fıkrası gereğince infaz hâkimliğine itiraz edilmelidir.

Hükümlünün isteği üzerine infazın ertelenmesini düzenleyen 17'nci maddede herhangi bir kanun yolu öngörülmemiştir. Buna ilişkin olarak Yargıtay 7 ve 8. Ceza Daireleri arasında farklı içtihatlar söz konusudur. Yargıtay 8. Ceza Dairesi, Cumhuriyet başsavcılığının vereceği karara karşı herhangi bir kanun yolunun bulunmadığını ve kararın kesin olduğunu belirtirken²⁹⁶ Yargıtay 7. Ceza Dairesi, infaz hâkimliğine itirazın mümkün olduğunu kabul etmektedir.²⁹⁷ Dolayısıyla hükümlünün isteği ile infazın ertelenmesi hususunda yerleşik bir içtihat bulunmamaktadır ve hâlihazırda etkili bir yoldan bahsetmek mümkün değildir. Öte yandan hükümlünün isteği ile infazın ertelenmesi hususunda Anayasa Mahkemesinin hâlihazırda verilmiş bir kararı yoktur. Dolayısıyla bireysel başvuruda bulunurken anılan hususların belirtilmesi ve hangi hakkın ihlal edildiğinin açık bir şekilde ortaya konulması gereklidir.

5275 sayılı Kanun'un 17'nci maddesi gereğince isteğe bağlı infazın ertelenmesine dair hâlihazırda Anayasa Mahkemesi Bölümleri/Genel Kurulunun yayımlanmış bir karar bulunmamaktadır. Bununla birlikte genel olarak hükümlülerin infazın ertelenmesine dair talepleri 5275 sayılı Kanun'un 16'ncı maddesi kapsamında hastalık nedeniyle tahliye talebi temelinde yaşam hakkının ihlal edildiğine yönelik yapılmaktadır. Bu başvurular genel olarak Anayasa Mahkemesi komisyonları tarafından yukarıda belirtilen başvuru yolları tüketilmediği gerekçesi ile kabul edilemez bulunmaktadır. Bununla birlikte yaşam hakkı temelinde gelen bu başvurularda Anayasa Mahkemesi, başvurucunun rahatsızlığı gözeterek daha esnek bir bakış açısıyla başvuru yollarının tüketilmesi kuralını değerlendirmektedir.²⁹⁸

Tutukluların sağlık nedeniyle tahliye talepleri açısından iki farklı durum söz konusudur. Devam eden tutukluluklar açısından her durumda soruşturmayı veya kovuşturmayı yürüten Cumhuriyet başsavcılığından veya yetkili mahkemeden serbest bırakılma talep edilebilir. Ancak hükmen tutukluluk durumunda tutuklunun hastalık

²⁹⁶ Yargıtay 7. Ceza Dairesinin 1/12/2014 tarih ve E.2014/17363, K.2014/20586 sayılı kanun yararına bozma üzerine verilen kararı.

²⁹⁷ Yargıtay 8. Ceza Dairesinin 3/10/2013 tarih ve E.2013/12392, K. 2013/24256 sayılı kanun yararına bozma üzerine verilen kararı.

²⁹⁸ AYM, *Fatih Hilmioğlu*, B. No.: 2014/648, 18/9/2014.

nedeniyle serbest bırakılmasında herhangi bir kanun yolu öngörülüp öngörülmediğinin tespiti gereklidir. Nitekim burada açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Her ne kadar 5275 sayılı Kanun'un 116'ncı maddesi, aynı Kanun'un 16'ncı maddesinin tutuklular için de uygulanabileceğini belirtmiş ise de uygulamada tutuklu iken Cumhuriyet başsavcılığının kararı ile hastalık nedeniyle tutuklama kararının infazının ertelenmesi rastlanan bir karar değildir. Dolayısıyla hükmen tutuklular açısından infazın ertelenmesine ilişkin etkili bir yoldan bahsetmek mümkün değildir. Hükmen tutukluların hastalık nedeniyle tahliye içeren yaşam hakkı ve kötü muamele yasağının ihlaline ilişkin iddialarının²⁹⁹ etkili bir yol bulunmadığı gerekçesi ile doğrudan bireysel başvuruya konu edilmesi mümkün gözükmemektedir.

2.6.2. Hukuk Yargılamasına Konu Olmuş Başvurularda Tüketilmesi Gereken Başvuru Yolları

Hukuk yargılamasında olağan kanun yolları temyiz ve karar düzeltme yoludur.³⁰⁰ Bununla birlikte kararın ne zaman nihai olacağı veya kesinleşeceği kararın niteliğine ve kararı veren mahkemeye göre değişebilir. Miktar itibarıyla kesin nitelikte kararlar bulunabileceği gibi itiraz, temyiz veya karar düzeltme aşaması sonrası kesinleşen nihai kararlar da mevcuttur.

Hukuk yargılamasında da ceza yargılamasında olduğu gibi başvuru yollarının tüketilmesi bakımından kararın ne zaman kesinleştiği önemli değildir. Olağan kanun yollarının tüketilmesi bireysel başvuru için gerekli ve yeterlidir. Başvuru süresi de olağan kanun yollarının tüketildiğinin öğrenilmesi ile başlayacaktır. Öğrenmenin tebliğat ile olması gerekmemektedir. Kişinin, olağan kanun yollarının tüketildiğinden ve sonucundan haberdar olması yeterlidir. Etkili bir yol olduğu düşünülmeyen bir kanun yolunun tüketilmemesi durumunda kararın, itiraz edilmeyerek veya temyiz edilmeyerek kesinleşmesi beklenmeksizin tebliğ veya tefhiminden itibaren bireysel başvuru yoluna gidilmesi gerekir. Aksi takdirde kesinleşmenin beklenmesi durumunda süre aşımı nedeniyle başvuru kabul edilemez bulunacaktır.

Aynı şekilde, verildiği anda kesin nitelikte bir karar aleyhine bireysel başvuru yoluna gelinmesi durumunda, bu kararın tefhim veya tebliğinden itibaren kararın karşı tarafa da tebliği ile kesinleşmesi beklenmeksizin bireysel başvuru yoluna gidilmesi gerekir.

²⁹⁹ AİHM, *Gülay Çetin/Türkiye* kararında, Yargıtay'da temyiz incelemesinde bulunan dosyalarda bir tutuklunun sağlık durumunun son derece vahim olması hâlinde onun serbest bırakılmasına karar vermeye yetkili mercin belirsiz olduğu belirtilmiştir (*Gülay Çetin/Türkiye*, B.No. 44084/10, 5/3/2013, §§ 146-148).

³⁰⁰ Birçok karar arasında bk. AYM, *Fikret Güney*, B. No.: 2013/1936, 18/9/2013, § 19; AYM, *Deniz Baykal*, B. No.: 2013/7521, 4/12/2013, § 34; AYM, *Ayla DüNDAR*, B. No.: 2013/6047, 23/1/2014, § 20.

Öte yandan, hukuk davalarında bazı maddeleri hâlen yürürlükte olan 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanun'un (mülga) 440'ıncı maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre Yargıtay kararlarına karşı tefhim veya tebliğden itibaren 15 gün içinde karar düzeltme yoluna başvurulabilmektedir. Bu yola başvurulması hâlinde karar düzeltme talebine ilişkin bir karar verilinceye kadar mahkeme kararının kesinleşmesi söz konusu değildir. Karar düzeltme yolu açık olan bir hükmün kesinleşmesi, karar düzeltme istemi sonunda verilen ret kararıyla veya karar düzeltme yoluna başvurulmamışsa temyiz onama kararının tebliğinden itibaren karar düzeltme başvuru süresinin sonunda gerçekleşir.³⁰¹ Bununla birlikte, karar düzeltme yolu kapalı olan hüküm, temyiz onama karar tarihi itibarıyla kesinleşir.³⁰²

Anayasa Mahkemesi karar düzeltme yolunun açık olduğu durumlarda başvurusunun karar düzeltme yoluna gidip gitmediği ile karar düzeltme yoluna gitmesine rağmen aynı anda bireysel başvuruda bulunması durumunu farklı değerlendirmektedir. Karar düzeltme yoluna gidilmiş ise Anayasa Mahkemesinin değerlendirmesi şöyledir:³⁰³

"18. 6100 sayılı Kanun'un geçici 3. maddesinin (1) ve (2) numaralı fıkraları uyarınca bölge adliye mahkemelerinin Resmî Gazete'de ilan edilecek göreve başlama tarihine kadar, 1086 sayılı Kanun'un temyize ilişkin yürürlükteki hükümlerinin uygulanmasına devam olunmaktadır.

19. Hukuk davalarında 1086 sayılı Kanun'un 440. maddesinin (1) numaralı fıkrasına göre Yargıtay kararlarına karşı tefhim veya tebliğden itibaren 15 gün içinde karar düzeltme yoluna başvurulabilmektedir. Bu yola başvurulması hâlinde karar düzeltme talebine ilişkin bir karar verilinceye kadar mahkeme kararının kesinleşmesi ve başvuru yollarının tüketilmesi söz konusu değildir. Bu durumda karar düzeltme talebine ilişkin bir karar verilmeden hukuk yollarının tüketildiği söylenemez."

Anayasa Mahkemesi, başvurusunun karar düzeltme yoluna başvurusu durumunda bu yolun sonuçlanmasını beklemeden bireysel başvuruda bulunulması hâlinde, başvuru yollarının tüketilmediği gerekçesiyle başvuru hakkında kabul edilemezlik kararı vermektedir.

Diğer taraftan Mahkemenin karar düzeltme yoluna başvurulmadan bireysel başvuruda bulunulan bir dosyada yaptığı değerlendirme ise şöyledir:³⁰⁴

³⁰¹ AYM, *Fikret Güney*, B. No.: 2013/1936, 18/9/2013, § 19.

³⁰² AYM, *Erendiz Önal*, B. No.: 2014/1133, 30/6/2014, § 31.

³⁰³ AYM, *Ayşe Zıraman ve Cennet Yeşilyurt*, B. No.: 2012/403, 26/3/2013, § 18, 19.

³⁰⁴ AYM, *Fikret Güney*, B. No.: 2013/1936, 18/9/2013, § 23, 24.

“23. Anayasa Mahkemesi İÇtüzüğü’nün yukarıda anılan maddesinde, bireysel başvuru süresinin başlangıcına ilişkin olarak “başvuru yollarının tüketildiği ve buna ilişkin kararın kesinleştiği” tarihten söz edilmekte ise de bu ibarenin ihlale neden olduğu ileri sürülen nihai kararın öğrenildiği tarih olarak anlaşılması gerekir. Karar düzeltme yolu açık olan bir hükme yönelik olarak, etkili görmedikleri için bu yola başvurmayan başvuru sahipleri, temyiz onama kararını öğrendikleri tarihte ihlale neden olduğunu ileri sürdükleri kararı öğrenmiş olup, karar düzeltme yoluna başvurmayarak, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkını kullanmışlarsa, buna ilişkin süreye riayet etmeleri beklenir. Her ne kadar derece mahkemesi kararı, karar düzeltme süresi sonunda kesinleşmekte ise de başvuru sahipleri bu yola başvurmadığında, temyiz onama kararı ile ihlale neden olduğunu ileri sürdükleri kararı öğrendiklerine göre, bu tarihten itibaren 30 gün içinde başvuruda bulunmaları gerekir. Aksi düşünüldüğü takdirde, davacı veya davalı sayısı çok olan dava dosyalarında temyiz onama kararının tüm taraflara tebliğinden sonra başvuru sahipleri dışında karar düzeltme yoluna başvurulmuşsa bu istemin sonucunun beklenerek hükmün kesinleşmesi şartının dikkate alınması, başvuru sahipleri için farklı ihlalleri gündeme getirebilir. Karar düzeltme yolunu etkili bir yol olarak görmeyen başvuru sahipleri bireysel başvuruda bulunma yolunu tercih etmişlerse bireysel başvuruya ilişkin süreye riayet etmelidirler.

24. Başvuruda bulunmak için hükmün kesinleşmesi şartı, başvuru yollarının tüketilmesi anlamında değerlendirilmelidir. Ancak başvuru sahipleri, etkili yol olarak görmedikleri karar düzeltme yoluna başvurmamışlarsa, temyiz onama kararıyla başvuru yollarını tükettikleri için onama kararının öğrenilmesinden itibaren 30 gün içinde bireysel başvuruda bulunmaları gerekir.”

Yukarıdaki kararda Anayasa Mahkemesi, başvuru sahibinin etkisiz yol olarak gördüğü bir yolu tüketmemesi durumunda bu yola ilişkin Kanun’da öngörülen süreden yararlanamayacağını, nihai olarak kabul ettiği kararı öğrendikten sonra başvuru süresi içinde bireysel başvuruda bulunulması gerektiğini kabul etmiştir. Karar düzeltme yoluna ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi bu yolun etkililiğinin değerlendirmesini başvuru sahiplerine bırakmıştır. Bunun anlamı şudur, Başvuru sahibi karar düzeltme yolunu etkili bir yol görmüyorsa bu yolu tüketmesi gerekmeyip bireysel başvuruda bulunabilir. Ancak bu durumda dikkat edilmesi gereken husus başvuru süresinin karar düzeltmeye gidilmeyen kararı öğrenme tarihinden itibaren başladığıdır. Başvuru süresinin başlangıcının karar düzeltme için öngörülen 15 günlük sürenin sonu olmadığıdır. Öte yandan karar düzeltme yoluna

başvurulması durumunda bu yolun tüketilmesi ile başvuru yollarının tüketildiği kabul edilmektedir.

Karar düzeltme yoluna başvurulmasıyla birlikte aynı zamanda bireysel başvuruda da bulunulmuş fakat bireysel başvuru önündeki dosya incelenmeden önce karar düzeltme yolundaki karar sonuçlanmış ve bu kararın sonucunun Anayasa Mahkemesine bildirilmiş olması durumunda karar düzeltme yolu tüketilmiş sayılmaktadır. Anayasa Mahkemesi, karar düzeltme yoluna başvuran başvuru sahibinin başvurusu hakkında henüz bir karar verilmeden önce karar düzeltme talebinin reddine ilişkin kararın Mahkemeye bildirilmiş olduğunu belirterek başvurunun incelenebileceğine, bu durumda başvuru yollarının tüketilmiş olduğuna karar vermiştir.³⁰⁵

Hukuk yargılamasında bir davanın sonucunda ortaya çıkan durumun farklı sonuçları itibari ile yeni bir davaya konu olması mümkünse bireysel başvuru için bu dava yolunun da tüketilmesi gerekir. Nitekim Anayasa Mahkemesi, ikale sözleşmesine istinaden iş akdi sona erdirilen çalışanın şirkete karşı açtığı işe iade davasında aleyhine verilen kararın Yargıtayın diğer kararlarıyla çelişkili olması ve söz konusu kararın mükerrer ödeme yapmak durumunda kalması nedeniyle anayasal haklarının ihlal edildiğini ileri sürdüğü bir başvuruda şu hususları ifade etmiştir:³⁰⁶

“28. Başvuru konusu olayda, başvuru sahibi ikale sözleşmesine istinaden iş akdi sonlandırılan işçisine yasal alacaklarının yanında 12 aylık maaş tutarında teşvik ödemesi yaptığını, Yargıtay kararı ile 10 aylık maaş tutarında tekrar tazminat ödemek zorunda kalacağını böylece mülkiyet hakkının ihlal edildiğini belirtmektedir. Ancak Yargıtay kararı ile teşvik mahiyetindeki ödemenin dayanağı olan ikale sözleşmesinin çalışanın serbest iradesine dayanmadığı için geçerli olmadığı ortaya konulduğundan, 12 aylık ücret tutarındaki bu ödeme dayanaksız kalmıştır. Hukukumuzda bir sözleşmenin sonradan geçersiz sayılması sonucu bu sözleşmeye dayalı olarak yapılan ödemelerin geri istenebilmesi amacıyla hukuk yollarına başvurulabilmesine imkân sağlayan düzenlemeler yer almaktadır. Bu kapsamda başvuru sahibi herhangi bir hukuksal yola başvurmamıştır. Hukuk yollarının tamamı tüketilmeksizin yapılan bir bireysel başvurunun kabul edilmesi mümkün değildir.”

³⁰⁵ AYM, Sadık Koçak ve Diğerleri, B. No, 2013/841, 23/1/2014, § 64.

³⁰⁶ AYM, Aygöz A.Ş., B. No.: 2013/2428, 13/6/2013, § 28.

2.6.3. İdari Yargı Davalarına Konu Olmuş Başvurularda Tüketilmesi Gereken Başvuru Yolları

İdari yargı davalarında başvuru yolları 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 45 ila 55'inci maddelerinde düzenlenmiştir. Her ne kadar Kanun metninde olağan ve olağanüstü kanun yolları ayrımı yapılmamış ise de idari yargılama usulünde olağan kanun yolları itiraz³⁰⁷ ve temyizdir. Kanun yararına temyiz ile yargılamanın yenilenmesi yolları olağanüstü kanun yollarıdır ve bireysel başvuru açısından tüketilmesi gerekli değildir. Karar düzeltme yolu 18/4/2014 tarihli ve 6545 sayılı Kanun ile kaldırılmış olmasına rağmen ilgili hüküm 2577 sayılı Kanun'un geçici 8'inci maddesi gereğince henüz yürürlüğe girmediğinden karar düzeltme yolu hâlen yürürlüktedir.

Anayasa Mahkemesi, idari yargı davalarında başvuru yollarını şu şekilde belirtmiştir:³⁰⁸

"18. İdari işlemler, idarenin kamu gücünü kullanarak tesis ettiği, tek yanlı irade açıklaması ile hukuksal sonuç doğuran işlemlerdir. 2577 sayılı Kanun'da ilgililerin haklarını ihlal eden bir idari işlem veya eylem dolayısıyla Danıştay'a, idare ve vergi mahkemelerine dava açabilecekleri, mahkemelerce verilen nihai kararların Danıştay'da temyiz edilebileceği, temyiz talebi üzerine verilen Danıştay kararlarına karşı bir defaya mahsus olmak üzere kararın düzeltilmesi yoluna başvurulabileceği düzenlenmiştir.

19. Bu çerçevede, idari işlemlerden kaynaklanan hak ihlallerinin giderilmesi için öncelikle idari yargıda dava açılması gerektiği, olağan kanun yolları tüketildikten sonra hak ihlali hâlâ devam ediyorsa ancak bu takdirde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulabileceği açıktır."

Karar düzeltme yolunda, Anayasa Mahkemesi hukuk yargılamasında kabul ettiği ilkeyi uygulamıştır. Bu bağlamda başvuru yollarının tüketilip tüketilmediği belirlenmiştir. Başvurucu karar düzeltme yoluna gitmediyse nihai kararı öğrendiği tarihten sonra, karar düzeltme yoluna gittiyse bu yol sonuçlandıktan sonra bireysel başvuruda bulunmalıdır. Mahkeme bu hususu şöyle ifade etmiştir:³⁰⁹

³⁰⁷ "İtiraz:" kanun yolu 18/4/2014 tarihli ve 6545 sayılı Kanun'un 19 uncu maddesiyle "istinaf" olarak değiştirilmiştir. Ancak anılan değişiklik 2577 sayılı Kanun'un geçici 8. maddesi gereğince hâlen yürürlüğe girmemiştir.

³⁰⁸ AYM, *Hâlit Abdullah*, B. No.: 2012/26, 26/3/2013, §§ 18, 19.

³⁰⁹ AYM, *Hâlit Abdullah*, B. No.: 2012/26, 26/3/2013, § 20, 21.

“20. ...Başvurucu, Danıştay Beşinci Dairesinin onama kararına karşı karar düzeltme isteminde bulunmuş, ancak 26/9/2012 tarihli dilekçesi ile karar düzeltme talebinden feragat etmiştir.

21. Bir kanun yoluna başvurulmuş olması tek başına bu yolun tüketildiği anlamına gelmez. Bir kanun yolunun tüketildiğinden söz edilebilmesi için öncelikle yapılan başvurunun sonucunun beklenmesi ve inceleme süresince öngörülmüş olan yöntem, biçim, süre ve diğer koşullara uygun hareket edilmesi gerekir. Başvurucunun, etkili ve sonuç almaya yeterli görerek başvurduğu bir kanun yolunun sonucunu beklemezsiniz, karar düzeltme talebinden feragat etmek suretiyle bu süreci kendi iradesiyle sona erdirdiği ve böylece olağan kanun yollarını usulüne uygun bir şekilde tüketmeden bireysel başvuruda bulunduğu anlaşılmaktadır.”

Karar düzeltme yoluna gidilmemesi durumunda ise Mahkemenin kararı şöyledir:³¹⁰

“23. Başvurucunun belirli bir hukuk yolunun etkililiği konusunda sadece bir kuşku duyması, kendisini o hukuk yolunu tüketme yükümlülüğünden kurtarmamakla beraber (Benzer yöndeki AİHM kararları için bk. Epözdemir/Türkiye, B. No.: 57039/00, 31/01/2002; Pellegriti/İtalya, B. No.: 77363/01, 26/5/2005), somut başvuruda olduğu gibi, şikâyetini özü itibarıyla ilk derece mahkemesi ve temyiz mahkemesi önünde ileri sürmüş olan başvuru tarafından, usul hükümleri uyarınca olağan bir kanun yolu olduğu kabul edilmekle birlikte etkili görülmeyerek karar düzeltme kanun yoluna başvurulmamışsa, temyiz onama kararıyla başvuru yolları tüketildiğinden onama kararının öğrenilmesinden itibaren otuz gün içinde bireysel başvuruda bulunulması gerekir (B. No.: 2013/1936, 18/9/2013, § 23-24).”

Karar düzeltme yoluna başvurulmasıyla birlikte aynı zamanda bireysel başvuruda da bulunulmuş, fakat bireysel başvuru önündeki dosya sonuçlanmadan önce karar düzeltme yolundaki kararın sonuçlanma, durumunda olduğu durumda karar düzeltme yolu tüketilmiş sayılmaktadır. Anayasa Mahkemesi, karar düzeltme yoluna başvuran başvurunun başvurusu hakkında bir karar verilmeden önce karar düzeltme talebinin reddine karar verildiğini ve buna ilişkin kararın Mahkemeye bildirilmiş olduğunu belirterek başvurunun incelenebileceğine, bu durumda başvuru yollarının tüketilmiş olduğuna karar vermiştir³¹¹.

³¹⁰ AYM, Taner Kurban, B. No.: 2013/1582, 7/11/2013, § 23.

³¹¹ AYM, Sadık Koçak ve Diğerleri, B. No, 2013/841, 23/1/2014, § 64.

İdari yargılamada başvuru yollarına ilişkin bu başlık altında değinilmesi gereken bir husus ise sınır dışı edilme işlemlerine karşı başvuru yollarının tüketilmesidir. Bu konuya ilişkin olarak Mahkemenin kararının ilgili paragrafları şu şekildedir:³¹²

“23. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru, ikincil nitelikte bir kanun yolu olup kural olarak ancak kesinleşmiş işlemler aleyhine bu yola başvurulabildiğinden, bu yola gidilmesinin bireysel başvuru konusu işlem ve kararların uygulanmasına herhangi bir etkisi yoktur. Ancak bir işlem ya da kararın uygulanması hâlinde bireyin anayasal haklarının ihlali yönünde ciddi bir tehlike ortaya çıkacaksa, 6216 sayılı Kanun ile Mahkemeye bu tehlikeyi önlemek amacıyla tedbir kararı verme yetkisi tanınmıştır. Bu yönüyle tedbir yetkisi istisnai bir yetki olup, ancak işlem veya kararın uygulanması hâlinde yaşam hakkına ya da bireyin maddi ve manevi bütünlüğüne yönelik gerçek ve ciddi bir risk doğacaksa tedbire başvurulabilir.

24. Diğer taraftan bireysel başvuru yolunun ikincil niteliği gereği Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için öncelikle olağan kanun yollarının tüketilmesi zorunludur. Bu ilke uyarınca, başvurunun Anayasa Mahkemesi önüne getirdiği şikâyetini öncelikle ve süresinde yetkili idari ve yargısal mercilere usulüne uygun olarak iletmesi, bu konuda sahip olduğu bilgi ve kanıtlarını zamanında bu makamlara sunması ve aynı zamanda bu süreçte dava ve başvurusunu takip etmek için gerekli özeni göstermiş olması gerekir. Anayasa Mahkemesinin başvuru yolları henüz tüketilmeden bir başvuruyu kabul edip incelemesi kural olarak mümkün değildir. Ancak başvuru yolunun tüketilmesinin başvurunun hakkına yönelik ihlalin giderilmesi açısından herhangi bir etkisi yoksa, başka bir deyişle başvurulacak yol etkisizse ya da başvuru yolunun tüketilmesinin beklenmesi hâlinde başvurunun haklarına yönelik ciddi ve geri dönülmesi imkânsız bir tehlike ortaya çıkacaksa anayasal haklara saygı ilkesi Mahkemenin bu başvuruları incelemesini gerektirebilir.

25. İdari bir işlem olan sınır dışı edilme işlemine karşı hukukumuzda idari yargı yollarına başvurulması ve yürütmeyi durdurma talebinde bulunulması mümkündür. Ancak idari yargıya yapılan başvuru -yürütmenin durdurulması kararı verilmedikçe sınır dışı edilmeyi engellemektedir. Başka bir deyişle yargı yoluna başvurunun sınır dışı edilme kararını otomatik olarak askıya alma etkisi yoktur. Elbette idare mahkemeleri sınır dışı

³¹² AYM, Taner Kurban, B. No.: 2013/1243, 16/4/2013, § 23-26.

edilme kararı hukuka aykırıysa ya da ilgilinin sınır dışı edilmesi hâlinde gönderileceği ülkede yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğu anlaşılırsa yürütmeyi durdurma kararı verebilir. Ancak başvurulmasına rağmen idari yargı mercilerince yürütmeyi durdurma talebinin ve buna karşı yapılan itirazın reddine karar verilmiş ve kişinin yaşamına ya da maddi ve manevi bütünlüğüne yönelik tehlike devam ediyorsa anayasal haklara saygı ilkesi Mahkemenin bu başvuruları incelemesini gerektirir. Bu durumda ilgili bireysel başvuru yapabilmek için idari yargı mercileri önündeki davanın sonuçlanmasını beklemek zorunda bırakılamaz.

26. O hâlde yürütmeyi durdurma talebinin ve buna karşı yapılan itirazın reddedilmiş ve henüz davanın esası hakkında da bir karar verilmemiş olduğu hâllerde, bireysel başvuruda bulunulması durumunda, idari davaya konu edilen uyumsuzluğun konusunu oluşturan hak ve özgürlükler kategorisi dikkate alınarak bir çözüm üretilmesi, eğer başvurucunun yaşamına ya da maddi ve manevi bütünlüğüne yönelik ciddi ve kişiselleşmiş bir riskin varlığı kapsamlı dayanaklar ile ortaya konulmuş ise bireysel başvuru Mahkemece incelenmeli ve gerekirse tedbire hükmedilmelidir. Buna karşılık kişinin yaşamına ya da maddi ve manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike söz konusu değilse somut olayın özellikleri dikkate alınıp, daha sınırlı bir yaklaşım benimsenerek gerekirse hukuk yollarının tüketilmesi beklenmelidir.”

Sınır dışı edilmeye ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi kararında da yürütmeyi durdurma talebinin reddi hâlinde dava devam ederken somut olayın koşulları temelinde inceleme yapılarak davanın esastan sonlandırılmasının beklenmeyeceği belirtilmiştir. Dolayısıyla sınır dışı edilmeye ilişkin başvurularda idari yargıda yürütmenin durdurulmasının istenmesi tüketilmesi gereken bir başvuru yoludur. Bununla birlikte 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 53'üncü maddesinin 11/4/2013 tarihinde yürürlüğe girmesi ile sınır dışı edilmeye ilişkin tedbir talebinin değerlendirilmesi değişmiştir. Nitekim anılan madde ile yabancı veya yasal temsilcisi ya da avukatının, sınır dışı etme kararına karşı, kararın tebliğinden itibaren on beş gün içinde idare mahkemesine başvurabileceği kabul edilmiştir. Yabancı, rızası saklı kalmak kaydıyla, dava açma süresi içinde veya yargı yoluna başvurulması hâlinde yargılama sonuçlanıncaya kadar sınır dışı edilmez. Dolayısıyla sınır dışı edilmeye ilişkin olarak tedbir talep edilmesinin anılan madde uyarınca anlamı kalmamıştır. Zira yargılama sonuna kadar kararın infazı durdurulacaktır.

İdari yargıya ilişkin olarak yukarıda “temel hak ve özgürlük ihlalinin telafisi imkânsız zararlar ortaya çıkarma ihtimalinin bulunması” başlığı altında değerlendirilen, sosyal paylaşım sitelerine erişim yasağına ilişkin yürütmenin durdurulmasının gecikmeksizin yerine getirilmemesi durumunda Anayasa Mahkemesi başvuru yollarının tüketilmesini beklememektedir.

İdari yargılama açısından özellikle adli yardım talebinin kabul edilmediği ve bu sebeple davanın açılmamış sayılmasına ilişkin karara karşı da temyiz yolu tüketildikten sonra bireysel başvuruda bulunabilir.³¹³

2.6.4. Askerî Ceza Yargısına ve Askerî İdari Yargıya Konu Olmuş Başvurularda Tüketilmesi Gereken Başvuru Yolları

Askerî ceza ve askerî idari yargı açısından başvuru yollarının tüketilmesi kuralı yukarıda belirtilen ceza ve hukuk, yargılamaları ile idari yargılamada oluşan ilke kararları temelinde değerlendirilmektedir. Bu yargı kollarında da kendi usul kanunlarında kabul edilen olağan kanun yollarının tüketilmesi zorunludur.

Askerî idari yargı açısından karar düzeltme yolunun ayrıca açıklanması faydalı olacaktır. Anayasa Mahkemesinin, hukuk ve idari yargılamadaki karar düzeltme yoluna bakışı askerî idari yargılama için de geçerlidir. Bu kapsamda karar düzeltme yoluna gidilmemiş olsa bile bireysel başvuruda bulunulabilir. Öte yandan karar düzeltme yoluna gidilmiş olması durumunda ise öncelikle karar düzeltme talebinin sonucu beklenmelidir.³¹⁴

“18. 1602 sayılı Kanun’un 63. maddesine göre AYİM Daire ve Daireler Kurulu kararları kesin olup, kesin hükmün bütün hukuki sonuçlarını doğurur. Bu nedenle bu kararlardan sonra bireysel başvuru yoluna gidilmesi mümkündür. Ancak anılan Kanun’un 66. maddesinin birinci fıkrası uyarınca AYİM kararlarına karşı ilamın tebliğinden itibaren 15 gün içinde karar düzeltme yoluna başvurulabilir. Bu yola başvurulması hâlinde karar düzeltme talebine ilişkin bir karar verilinceye kadar olağan kanun yolları tüketilmiş olmayacaktır. Bir başka ifadeyle, kanun yolunun tüketildiğinden söz edilebilmesi için öncelikle yapılan başvurunun sonucunun beklenmesi gerekir. Bu çerçevede, askerî idari yargı önündeki davalarda karar düzeltme yoluna başvurulması hâlinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için, öncelikle karar düzeltme talebinin sonucunun beklenmesi, böylece bu yolun tüketilmesi gerektiği açıktır.”

³¹³ AYM, Orhan Ersoy (3), B. No.: 2013/7322, 20/3/2014, § 48.

³¹⁴ AYM, İsmail Buğra İşlek, B. No.: 2013/1177, 26/3/2013, § 18. Benzer karar için bk. AYM, Sadık Koçak ve Diğçerleri, B. No.: 2013/841, 23/1/2014, § 64.

Öte yandan yukarıda açıklanan prematüre başvurulara Anayasa Mahkemesinin bakışı askerî idari yargıya konu olmuş bir başvuruda değişmiştir. Kural, başvuru tarihinde başvuru yollarının tüketilmiş olmasıdır. Bununla birlikte askerî idari yargıda bireysel başvuru incelenmeden karar düzeltme talebinin sonuçlanması durumunda Anayasa Mahkemesi başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermemiştir. Başvuru 22/1/2013 tarihinde yapılmıştır. Ve başvuru tarihinden önce 8/1/2013 tarihinde başvurucu karar düzeltme yoluna gitmiştir. Bununla birlikte başvuru incelenmeden karar düzeltme yolu 15/5/2013 tarihinde sonuçlanmıştır. Ancak Mahkeme, başvuruyu prematüre olarak değerlendirmemiştir. Karar ilgili paragrafı şu şekildedir:³¹⁵

“64. 1602 sayılı Kanun’un 63. maddesinde Daireler ve Daireler Kurulu kararlarının kesin olduğu, kesin hükmün bütün hukuki sonuçlarını hâsil edeceği kurala bağlanmıştır. Bu nedenle bu kararlardan sonra bireysel başvuru yoluna gidilmesi mümkündür (B. No.: 2013/1177, 26/3/2013, § 18). Bununla birlikte, başvurucular vekili, 8/1/2013 tarihinde AYİM’in kararına karşı karar düzeltme başvurusunda bulunmuş ve 15/5/2013 tarihinde AYİM karar düzeltme talebini reddetmiştir. Karar 29/5/2013 tarihine başvurucuların vekiline tebliğ edilmiş ve 14/6/2013 tarihinde başvurucular tarafından Anayasa Mahkemesine bildirilmiştir. Bu durumda Anayasa Mahkemesi tarafından başvuru hakkında karar verilmeden önce bu kanun yolu da başvurucular tarafından tüketilmiş olmaktadır.”

Bu istisnanın, karar düzeltme yolunun başvurucu açısından tüketilmesi gereken bir yol olup olmadığının başvurucunun tercihine bırakılmış olmasından kaynaklanması mümkündür. Zira Mahkeme, karar düzeltme yolunun tüketilmesini zorunlu olarak görmemekle birlikte başvurucu açısından bu yola gidilmesinde de olağanüstü kanun yollarında olduğu gibi başvuru süresi açısından sürenin başlangıcının karar düzeltme yoluna götürülen kararın öğrenilme tarihi olarak kabul etmemektedir. Sonuç olarak prematüre başvuru açısından burada bir istisna söz konusudur.

³¹⁵ AYM, *Sadık Koçak ve Diğerleri*, B. No.: 2013/841, 23/1/2014, § 64.

3. BİREYSEL BAŞVURUDA BAŞVURU SÜRESİ (OTUZ GÜN KURALI)

*Dr. Hüseyin TURAN**

3.1. Genel Olarak

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun kabul edilmesi ile birlikte yeni bir hak arama yolu olarak bireysel başvuru hakkı, hukuk düzenimizde yerini almıştır.

Temel hak ve özgürlüklerin korunmasında birincil görev, hiç şüphesiz idari ve Anayasa Mahkemesi öncesindeki yargısal makamların yetkisinde bulunmaktadır. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruları kabul etme görev ve yetkisinin verilmesiyle temel hak ve özgürlüklerin ilave ulusal bir yargı makamınca korunması amaçlanmıştır. Temel hak ve özgürlüğü ihlal edilen kişilerin iç hukuk yollarını tükettikten sonra başvurdukları makam, 1990 yılından itibaren uluslararası alanda yargı yetkisini kabul ettiğimiz Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'dir.

Kamu gücü tarafından temel hak ve özgürlüklerinin ihlal edildiğini iddia eden her birey, yürürlükte bulunan başvurulması zorunlu hukuki ve idari başvuru yollarını tükettikten sonra bundan AİHM'ye başvurabilmek için öncelikle Anayasa Mahkemesine başvurmak durumundadır.³¹⁶ AİHM, *Uzun/Türkiye* kararında, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun etkili olmadığını gösteren herhangi bir unsur bulunmadığını belirterek bireysel başvuru yolunun kendisine başvurulmadan önce tüketilmesi gereken bir iç hukuk yolu olduğuna karar vermiştir.³¹⁷

Anayasa'da ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde (AİHS, Sözleşme) güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerinden birinin ihlal edildiğini iddia eden kişilerin, başvurulması gerekli kabul edilen ve var olan bütün hukuki ve idari başvuru yollarını tükettikten sonra Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için 6216 sayılı Kanun'da öngörülen süre şartını yerine getirmeleri ve başvuru

* Hâkim/Anayasa Mahkemesi Raportörü

³¹⁶ Hasan Uzun/Türkiye Kararı, B. No.: 10755/2013. 30 Nisan 2013.

Bk. <http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/HasanUzun.pdf> (Erişim Tarihi 15.3.2014).

³¹⁷ ÖNCÜ, Mehmet; "AİHM: Bireysel Başvuru Yolu AİHM' ye Başvurmadan Önce Tüketilmesi Gereken Bir İç Hukuk Yoludur". **HUKAB**, S.6, Eylül 2013, s.81.

süresini kaçırmamaları gerekmektedir³¹⁸. Bu bakımdan başvuru süresi, bireysel başvuruda bulunacaklar için hayati bir öneme sahiptir. Aksi takdirde başvuru, başkaca hiçbir inceleme yapılmaksızın, sürenin geçirilmiş olması nedeniyle “süre aşımı” yönünden kabul edilemez bulunur ve işin esasına girilmeden reddedilmek durumunda kalır.

3.2. Süre

3.2.1. Olağan Süre

Süre (müddet), genel olarak belli bir başı (başlangıcı) ve sonu (nihayeti) bulunan zaman aralığını ifade eder. Bununla birlikte, belli bir ana (olguya, oluşa) kadar veya belli bir andan (olgudan, oluştan) itibaren olan süreler de vardır. Haklar ve borçlar, süreye tabi olduklarından ve belli süreler içinde kullanıldıklarından hukukta sürenin ayrı bir önemi bulunmaktadır.³¹⁹

İdari ve hukuki başvurularda belli bir süre öngörüldüğü gibi Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulabilmesi için de başvurunun belli bir süre içinde yapılması öngörülmüştür. Bireysel başvuru için süre koşulunun aranmış olması, onun olağanüstü bir yargı yolu olmasının sonucu olarak kabul edilmektedir. Süre koşulu ile yargı kararlarının kesinliği ve hukuk güvenliği ilkeleri korunmuş olmaktadır.³²⁰

Sözleşmenin 35'inci maddesinin birinci fıkrasına göre de uluslararası hukukun genel olarak kabul edilen prensiplerine göre, ancak iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra ve kesin karar ile bu kararın öğrenilmesinden itibaren altı aylık süre içinde AİHM'ye başvurulabilmektedir. Bu süre içerisinde yapılmayan başvurular, Sözleşme'nin 35'inci maddesi gereğince Mahkemece kabul edilemez bulunmaktadır.

AİHM, kendisine yapılacak başvuruların altı ay içinde yapılması gerektiğini ve bu (sürenin) kuralın amacının, hukukun güvenliğini artırmak ve Sözleşme uyarınca benzer konuların ortaya çıktığı davaların makul süre içerisinde görülmesini sağlamak, ayrıca yetkili makamları ve diğer ilgili kişileri, uzayan süre boyunca belirsizlik altında kalmaktan korumak olduğunu belirtmiştir³²¹.

6216 sayılı Kanun'un “Bireysel başvuru usulü” kenar başlıklı 47'nci maddesinin gerekçesinde de bireysel başvuruda öngörülen

³¹⁸ 6216 sayılı Kanun, R.G. 3.4.2010 Tarih ve No.: 27894.

³¹⁹ YILMAZ, Ejder; “Hukuk Muhakemeleri Kanununda Süreler” <http://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2014/01/29-Ejder-YILMAZ.pdf> (Erişim Tarihi:29.1.2015).

³²⁰ SAĞLAM, Musa; “Bireylerin Anayasa Mahkemesine Başvurusu (Bir Reform Önerisi)”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Yıl 18, Sayı 60, Eylül/Ekim 2005, s.160.

³²¹ Bk. Bulut ve Yavuz/Türkiye, B.No. 73065/01, 28/5/2002.

başvuru süresinin gerekliliği, “Bireysel başvurunun kişisel ve güncel bir temel hak ihlalinin ortadan kaldırılmasına yönelik bir anayasal kurum olması, başvuruların belirli bir sürede yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bireysel başvurunun gerçek bir güvence teşkil edebilmesi, ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılabilir nitelikte olmasıyla yakından ilintilidir. Bu nedenle başvurunun, kanun yollarını tüketen nihai işlemin başvurucuya tebliğ edildiği tarihten veya kanun yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten başlayarak otuz gün içinde yapılması öngörülmüştür” şeklinde belirtilmiştir.³²²

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için 6216 sayılı Kanun’da belli bazı şartlar sayılmıştır. Bu şartların tamamının gerçekleştirilmiş olması, kural olarak başvurunun incelemeye alınması için yeterli görülmektedir. Ancak başvurunun Anayasa Mahkemesince incelenebilmesi için her şeyden önce öngörülen süre içinde yapılması gerekmektedir. Bunun için bireysel başvurunun ön şartlarından birisi de başvurunun süresinde yapılmasıdır.

Süre, başvurunun her aşamasında Mahkemece re’sen dikkate alınması gereken bir usul hükmüdür. Başvuru süresi, başvuru veya vekilinin nihai karara erişme olanağına sahip olduğu tarihten itibaren başlar³²³. Nihai kararı öğrenme şekli hukukumuzda farklı şekilde olmaktadır. Başvurucu veya vekili tarafından nihai karar; tefhimle,

³²² Gereğe için bk. **EKİNCİ**, Hüseyin/ **BAHADIR**, Ali; “Kabul Edilebilirlik Kriterleri” in (Editör: Musa, SAĞLAM); Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri. Anayasa Mahkemesi Yayınları.2.B, Ankara, 2013. 149.

³²³ “Başvuru konusu olayda, başvuru karar düzeltme istemi, Dairenin 26/11/2012 tarih ve E.2012/18721, K.2012/23812 sayılı kararıyla reddedilmiştir. Karar düzeltme isteminin reddi kararından sonra Mahkemece, başvuru vekiline gönderilen tebligata ‘Mahkememiz dosyası Yargıtay 5. Hukuk Dairesinin 26/11/2012 tarih ve E.2012/18721-23812 sayılı ilamıyla karar düzeltme talebinin reddine gelmiştir. Tebliğ olunur’ şeklinde ihtar yazılmış, karar düzeltme isteminin reddine dair karar ise gönderilmemiştir. Bu tebligat, 7/1/2013 tarihinde başvuru vekiline tebliğ edilmiştir. Başvuru karar düzeltme isteminin reddine dair kararın tebliğ edilmediğini, yalnızca dosyanın Yargıtay’dan döndüğü bildirimini yapıldığını, bu tür bir tebligatın yasal olmayıp yazılı yargılamada gerekçeli kararın tebliği esas olduğundan, karar düzeltme isteminin reddine dair kararın tebliğ tarihinin, hükmü Mahkemedan aldıkları tarih olan 18/2/2013 tarihi olduğunu, bu tarihten itibaren otuz günlük süre içerisinde bireysel başvuruda bulunulduğunu ileri sürmüşlerdir. Başvuru vekili, 7/1/2013 tarihinde, karar düzeltme isteminin reddine dair kararın esas ve karar numaralarını içeren tebliğ mazbatasını tebellüğ etmiştir. Başvuru vekiline karar düzeltme isteminin reddine dair kararın aslı veya sureti tebliğ edilmemişse de 7/1/2013 tarihinde, karar düzeltme isteminin reddine dair kararı ve dolayısıyla ihlale neden olduğu iddia edilen Mahkeme hükmüne ilişkin başvuru yollarının tüketildiğini öğrenmiştir. Otuz günlük başvuru süresi de başvuruların veya vekillerinin karara erişme olanağına sahip oldukları tarihten itibaren başlamaktadır. Öte yandan 1086 sayılı Kanun’un yukarıda anılan hükmüne göre, karar düzeltme isteminin sonucunun taraflara bildirilmesi yeterli olup, ayrıca karar düzeltme isteminin reddine dair kararın tebliği de gerekmemektedir. Başvuru vekiline karar düzeltme isteminin reddi, 7/1/2013 tarihinde bildirildiği hâlde, başvuru otuz günlük süre geçtikten sonra 26/2/2013 tarihinde başvuruda bulunmuşlardır. Başvurunun bu nedenle ‘süre aşımı’ nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir” (*Neriman Kongur ve diğ. ler*, B.No.: 2103/1557, 16/4/2013, §§ 23-27).

tebligatla, İnternet yoluyla; yakalanma, müddetnamenin tebliği veya dosyanın incelenmesi gibi karara erişme olanağına sahip olmayı sağlayan çok çeşitli vasıtalarla öğrenilebilmektedir.

Anayasa Mahkemesi, öğrenmeye ilişkin olarak verdiği bir kararında ceza mahkemesine ait nihai kararın içeriğinin, hukuk davası dosyasının içeriğinden kesin olarak öğrenildiğinin anlaşılması hâlinde, ceza mahkemesi kararına ilişkin yapılan başvuru bakımından bu öğrenme tarihinden itibaren başvuru süresinin başlaması gerektiğine karar vermiştir.³²⁴ Bu durum şundan kaynaklanmaktadır: Bazen bir uyuşmazlığın aynı zamanda hem hukuki hem de cezai boyutu olabilmektedir. Şöyle ki, başvuruya konu olayda “kaçakçılık suçunu işlemek amacıyla teşekkül oluşturma” suçundan beraatına karar verilmesi nedeniyle makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiğinin ileri sürüldüğü başvuruda başvurucu, kaçakçılık suçunda kullanıldığı gerekçesiyle kamyonların soruşturma evresinde el konulması ve teslim edildiği tarihe kadar kazanç kaybına uğradığı gerekçesiyle açtığı tazminat davasında, beraat ettiği ceza davasının nihai kararını, hukuk davası dosyasında yapılan bir işlem sayesinde anlayabilmektedir. Bu hâlde ceza davası yönünden yapılacak başvuru bakımından başvuru süresi bu öğrenmeden itibaren başlayacaktır. Anayasa Mahkemesi, söz konusu başvuruda, ceza davaları bakımından Yargıtay ilamlarının taraflara tebliğini zorunlu kılan bir düzenleme bulunmadığından başvurucunun anılan nihai kararın içeriğini, açtığı hukuk davası dosyasının içeriğinden kesin olarak öğrendiğinin tespit edilmesi hâlinde başvuru süresinin bu tarihten itibaren başlaması gerektiğine karar vermiştir.

Başvuru süresinin başlangıcı ve süresi, 6216 sayılı Kanun’un “Bireysel başvuru usulü” kenar başlıklı 47’nci maddesinin 5’inci fıkrasında: “Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten; başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir” şeklinde belirtilmiştir.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü’nün “Başvuru süresi ve mazeret” başlıklı 64’üncü maddesinin birinci fıkrasında ise başvuru süresinin başlangıcı ve süresi, “Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir” şeklinde açıklanmış ve Kanun’daki ibare aynen tekrar edilmiştir.

Görüleceği üzere bireysel başvuruda bulunmak için başvuru süresi, 6216 sayılı Kanun’un 47’nci maddesinin 5’inci fıkrası ile İçtüzük’ün 64’üncü maddesinin birinci fıkrasında iki ihtimal üzere

³²⁴ AYM, *Aydın Selçuk*, B.No.: 2014/3194, 20/11/2014, §§ 23-24.

düzenlenmiştir.

Birincisi, temel hak ihlali iddiasına konu olan eylem, işlem ya da karara karşı kanunlarda zorunlu hukuki ve idari başvuru yolu öngörülmüşse buna ilişkin başvuru yollarının kullanılmış ve tüketilmiş olması gerekmektedir.

Diğeri ise temel hak ihlal iddiasına konu olan eylem, işlem ya da karar aleyhine kanunlarda hukuki ve idari başvuru yolu öngörülmemiş ise bu durumda ihlalin öğrenildiği tarih önem taşımaktadır. Başvuru süresi bu durumda ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren başlamaktadır. Her iki durumda da süre aynı olup 30 gündür. Neticede Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun başvuru yolları öngörülmüş ise başvuru yollarının tüketildiği ve kararın kesinleştiği tarihten, başvuru yolları öngörülmediği durumlarda ise ihlalin öğrenilmesinden itibaren 30 gün içinde doğrudan veya diğer mahkemeler yahut yurt dışı temsilcilikleri vasıtasıyla yapılması gerekmektedir.³²⁵

Mahkeme İçtüzüğü'nün 64'üncü maddesinin, 5/3/2014 tarihli Resmî Gazetede yayımlanan 7'nci maddeyle değiştirilmeden önceki hâlinde bireysel başvuru süresinin başlangıcı "*başvuru yollarının tüketildiği ve buna ilişkin kararın kesinleştiği tarihten*" olarak belirtilmiş ise de bu hâlde de 30 günlük başvuru süresinin başlangıcını, müracaat edilen son başvuru yolunun sonucunun kişiye tebliğ edildiği tarih olarak anlamak gerekecektir.³²⁶ Bunun aksine bir yorumla nihai karar tarihinin esas alınması hâlinde, başvuru ya bu kesinleşmiş kararı öğrendiği tarihten itibaren 30 günlük süre geçmiş olacağından başvuru hakkı engelleneceği için hiç başvuru yapamayacak ya da başvuru için az bir süre kalması nedeniyle bu hakkın kullanımının sınırlandırılmasıyla karşı karşıya kalacaktır.

İçtüzük'teki bu ilk düzenlemeye karşın 30 günlük başvuru süresinin, her hâlükârda ihlalin öğrenilmesinden itibaren başlayacağı belirtilmiştir.³²⁷ İçtüzük'teki bu düzenlemenin farklı yorumlara neden olmaması amacıyla İçtüzük'ün "*Başvuru süresi ve mazeret*" başlıklı 64'üncü maddesinin birinci fıkrasındaki "*Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği ve buna ilişkin kararın kesinleştiği tarihten*"³²⁸, *başvuru*

³²⁵ 6216 sayılı Kanunun 47'inci maddesinin birinci fıkrasına göre; "Bireysel başvurular, bu Kanunda ve İçtüzükte belirtilen şartlara uygun olarak doğrudan ya da mahkemeler veya yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla yapılabilir. Başvurunun diğer yollarla kabulüne ilişkin usul ve esaslar İçtüzükte düzenlenir."

³²⁶ **UZUN**, Cem Duran; "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu", **SETA** Analiz, Şubat 2012. s.17.

³²⁷ **ŞEN**, Ersan; "Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkı". Bk.,<http://www.haber7.com/yazarlar/prof-dr-ersan-sen/979810-anayasa-mahkemesine-bireysel-basvuru-hakki> (Erişim Tarihi 12.5.2014).

³²⁸ "*ve buna ilişkin kararın kesinleştiği tarihten*" ibaresi 5.3.2014 gün ve 28938 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan İçtüzüğün 7'inci maddesiyle 64'üncü madde metninden çıkarıl-

yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir” şeklindeki düzenlemeden “ve buna ilişkin kararın kesinleştiği tarihten” ibaresi çıkarılmış, başvuru yollarının tüketilmesinde de sürenin, kesinleşmeden itibaren olmayıp öğrenmeden itibaren başlayacağı bu şekilde açıkça ortaya konulmuştur. Başka bir ifadeyle, 30 günlük süre, başvuru yapılan son mercinin kararı kişiye tebliğ edildikten sonra kişinin kararı öğrendiği tarihten itibaren işlemeye başlayacaktır.

6216 sayılı Kanun’da ve İçtüzük’te öngörülen başvuru süresi, Anayasa Mahkemesi tarafından gerçekleştirilen denetimin zaman açısından sınırlarını çizmekte ve böylece gerek kişilere ve gerekse kamu organlarına söz konusu denetimin hangi süreden sonra artık mümkün olamayacağını açıklamaktadır.³²⁹

Bireysel başvuru sisteminde temel hak ihlaline neden olduğu iddia edilen işlem, eylem ve kararların kesinleşmiş olması, bir başka ifadeyle olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır.³³⁰ Bireysel başvurunun ikincil nitelikte olması nedeniyle bu yola başvurulmadan önce kamu işlemine karşı var olan bütün hukuki yolların tüketilmiş olması gerekir. Bu nedenle kesinleşmiş bir karar ortaya çıkmadığı sürece bu yola başvurulamamaktadır. Kanun yolları tüketilmeden, ilgili işlem ya da karar kesinleşmeden yapılan bir bireysel başvuru hakkında, başvuru yollarının tüketilmemiş olması nedeniyle kabul edilemezlik kararı verilmektedir.³³¹

İdari ve hukuki başvuru yollarında temel hak ihlalinin ortadan kaldırılması ve varsa başvurucunun uğradığı zararın giderilmesi durumunda, başvuru için aranan mağdurluk statüsünün devamından da bahsedilemeyeceğinden Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulmasında hukuki bir yarar kalmamaktadır.³³² Başvurunun incelenmesi aşamasında başvurucunun mağdurluk statüsünü kaybettiğinin anlaşılması hâlinde, Mahkemece bireysel başvurunun “düşmesine” karar verilmektedir.³³³

6216 sayılı Kanun’un 47’nci maddesinin birinci fıkrasına göre kanunda belirlenen ve İçtüzük’te gösterilen şartlara uygun olarak bireysel başvurular Anayasa Mahkemesine doğrudan doğruya

miştir.

³²⁹ EKİNCİ/BAHADIR; s.149.

³³⁰ 6216 sayılı Kanun Mad.45/2.

³³¹ AYM, Hasan Taşlıyurt, B. No.: 2012/946, 26.3.2013. Ayrıca bk. “Başvuru Yollarının Tüketilmesi Kuralı”.

³³² **Kabul edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi**, Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Mart 2011. Rehber ulaşmak için www.echr.coe.int (Case-Law _Case-LAWAnalysis_Admissibility Guide) s.14.

³³³ AYM, Ümüt Demir, B. No.: 2012/1000, 18/9/2014, § 30.

veya diğ er mahkemeler yahut yurt dış ı temsilcilikler vasıtasıyla yapılabilmektedir. Bireysel başv urunda Kanun'da ö ngörüldüğü bu yerlerden birine başvuru kaydının yapılp ve o yer tarafından başv urucuya bir alındı belgesinin verildiğı tarih, harç yatırılmış ise harcın yatırıldığı tarih, başvurunun yapıldığı tarih olarak kabul edilir. Cezaevinden yapılan başvurulurda başvuru dilekçesindeki tarih, dilekçe cezaevi idaresine verilmiş ise idareye verilen dilekçedeki tarih başvuru tarihi olarak dikkate alınmaktadır.

Nihai kararın kiş iye tebliğı veya tefhim tarihi, başvuru yolu ö ngörülme yen durumlarda da ihlalin ö ğrenilme tarihi, başvuru süresinin başlangıç tarihi olarak esas alınır.³³⁴ İ Ő te bu iki tarih arasındaki süre bireysel başv uruda başvuru süresi olup başvurunun bu 30 gün içinde yapılması gerekmektedir. 30 günlük süre, tebliğ ya da ö ğrenme tarihinin ertesi günü işlemeye başlar. Başvurunun, tespit edilen bu süre içerisinde yapılmaması hâlinde ise başkaca bir inceleme yapılmaksızın bireysel başvurunun süre aşımı nedeniyle kabul edilemezliğine yani başvurunun reddine karar verilmektedir.³³⁵

Vekille takip edilen davalar açısından bakıldığında başvuru süresinin başlangıcı ve sonu değışmemektedir. Anayasa Mahkemesi, vekil ile yapılan bireysel başv uruda, başv urucunun avukatına yapılan tebligat tarihini, 30 günlük sürenin başlangıç tarihi olarak kabul etmektedir.³³⁶ Burada başv urucu, nihai kararı avukatından daha sonraki bir tarihte ö ğrendiğini ileri sürerek bir başvuru yaptığında bu başvurunun, süre yönünden nasıl ele alınması gerektiğı hususu Anayasa Mahkemesince çözüme kavuşturulmuş bulunmaktadır.

7201 sayılı Tebligat Kanunu'nun Vekile Tebligat başlıklı 11'inci maddesinde "*Vekil vasıtasıyla takip edilen işlerde tebligat vekile yapılır*" hükmü bulunmaktadır.³³⁷ Bu açık düzenleme uyarınca vekille takip edilen işlerde vekile yapılacak tebligat başvuru süresinin başlangıcı için yeterli olmaktadır. Zira vekil vasıtayla takip edilen işlerde ayrıca asile tebligat ya da başka bir şekilde bildirim yapılmamaktadır. Başvurucunun, avukatından nihai kararı daha sonraki bir zamanda ö ğrenmiş olması, kendisine bireysel başv uruda bulunmak için ek süre kazandırmamaktadır.

³³⁴ EKİNCİ/SAĞLAM, s. 26.

³³⁵ AYM, Ahmet Sağlam, B. No.: 2013/3351, T. 18.9.2013.

³³⁶ AYM, Yasin Yaman, B. No.: 2012/1075, 12.2.2013, § 23.

³³⁷ "(Değışik birinci fıkr a : 6/6/1985 - 3220/5 md.) Vekil vasıtasıyla takip edilen işlerde tebligat vekile yapılır. Vekil birden çok ise bunlardan birine tebligat yapılması yeterlidir. Eğer tebligat birden fazla vekile yapılmış ise, bunlardan ilkine yapılan tebliğ tarihi asıl tebliğ tarihi sayılır. Ancak, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanununun, kararların sanıklara tebliğ edilmelerine ilişkin hükümleri saklıdır.

(Ek ikinci fıkr a : 11/1/2011-6099/4 md.) Avukat tarafından takip edilen işlerde, avukatın bürosunda yapılacak tebligatlar, resmî çalışma gün ve saatleri içinde yapılır." 11/2/1959 Tarih ve 7201 Sayılı Tebligat Kanunu. R.G: 19/2/1959. S.10139.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru süresinin, AİHM'ye yapılan başvurulardaki altı aylık süre dikkate alındığında çok kısa olduğunda kuşku bulunmamaktadır. Fakat bireysel başvuruların neredeyse bütününe bir yargı yeri kararından sonra yapılması gerekeceğinden 6216 sayılı Kanun'da belirtilen 30 günlük süre, kişilere başvuruda bulunup bulunmamayı değerlendirme ve başvuru yapmaları durumunda ileri sürülecek şikâyet ve somut delilleri ortaya koyma bakımından yeterli zamanı sağlamaktadır.³³⁸

AİHM, *Uzun/Türkiye* kararında, Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuru yolundaki öngörülen başvuru süresinin erişilebilir bir iç hukuk yolu olup olmadığı yönünden yaptığı değerlendirmesinde, 30 günlük olağan başvuru süresinin makul olduğunu ve ayrıca 6216 sayılı Kanun'da ve İçtüzük'te 15 günlük de olağanüstü başvuru süresinin öngörülmüş olduğunu belirterek süre yönünden başvuru yolunun erişilebilir bir iç hukuk yolu olduğuna karar vermiştir.³³⁹

3.2.2. Mazeret Hâlinde Süre

6216 sayılı Kanun'un 47'nci maddesinin 5'inci fıkrasında "*Haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde başvuramayanlar, mazeretin kalktığı tarihten itibaren on beş gün içinde ve mazeretlerini belgeleyen delillerle birlikte başvurabilirler*" denilmektedir.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün "*Başvuru süresi ve mazeret*" başlıklı 64'üncü maddesinin 2'nci fıkrasında ise "*Başvurucu mücbir sebep veya ağır hastalık gibi haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde başvurmasını yapamadığı takdirde, mazeretin kalktığı tarihten itibaren on beş gün içinde ve mazeretlerini belgeleyen delillerle birlikte başvurabilirler.*" denilmektedir.

Kanun'da mazeretin neler olabileceği belirtilmemiş, sadece bunun haklı olması üzerinde durulmuştur. İçtüzük'te ise "*mücbir sebep*", "*ağır hastalık*" hâli olmak üzere iki durum ifade edilmiştir. Bu nedenle mazeret olarak ileri sürülen ağır hastalık hâlinde doktor raporunun içeriği önem taşımaktadır. Dikkat edilirse İçtüzük'te her türlü sağlık probleminin değil, ancak ağır hastalık hâlinin mazeret olarak kabul edileceği ifade edilmiştir.

Anayasa Mahkemesi, hangi hâllerin haklı mazeret olduğunun önceden belirlenmesinin mümkün olmadığını, bu nedenle ileri sürülen mazeretin haklı olup olmadığının her bir başvuruda, olayın özellikleri dikkate alınarak ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekliliğine vurgu

³³⁸ EKİNCİ, Hüseyin; Anayasa Mahkemesi Kanunu Çerçevesinde Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usulü, Bireysel Başvuru 'Anayasa Şikâyeti'. HUKAB Sempozyum Serisi 1, Editör: Musa SAĞLAM, Ankara, 2011. s.145.

³³⁹ Uzun ve Türkiye Kararı, § 54 vd. ÖNCÜ, s.82.

yapmıştır.³⁴⁰

Mahkeme, hastalık nedeniyle mazeretin kapsamını 2013/2295 sayılı bireysel başvuruda belirlemiştir. Söz konusu başvuruda başvuru konusu edilen nihai yargı kararı 20/2/2013 tarihinde başvurucu vekiline tebliğ edilmiş; başvurunun, bu tarihten itibaren otuz gün içinde ve en son 22/3/2013 Cuma günü yapılması gerekmekte iken, başvuru 25/3/2013 tarihinde yapılmıştır. Başvurucu vekili, aile hekimi tarafından akut farenjit teşhisiyle 22/3/2013 tarihinden itibaren 3 gün istirahat verilmesine ilişkin 22/3/2013 tarihli raporu sunarak mazeretinin bitiminden itibaren süresi içinde başvuru yapıldığını, bu durumun haklı mazeret kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Mahkeme; bu başvuruda, İÇTÜZÜK'te her türlü sağlık probleminin değil, ancak "*ağır hastalık*" hâlinin mazeret olarak kabul edilebileceğinin düzenlenmiş olduğunu, ileri sürülen "*akut farenjit*" hastalığına ilişkin mazeretin haklı bir mazeret olarak görülmesinin mümkün olmadığına hükmetmiştir.³⁴¹

Başvurucunun bireysel başvuruda bulunulacak süre içerisinde yurt dışında bulunuyor olması veyahut işverene ait bir iş nedeniyle başka bir şehirde çalışıyor olması Anayasa Mahkemesi tarafından haklı bir mazeret olarak kabul edilmemiştir.

Mahkeme, bir kararında başvurucunun, nihai yargı kararının avukatına tebliğ edildiği tarihte bağlı bulunduğu işverenine ait başka bir şehirde yapılması gereken işler için görevlendirilmesi nedeniyle nihai karardan geç haberdar olmasını geçerli bir mazeret olarak görmemiştir. Bu başvuruda Mahkeme, iki hususu gerekçe göstererek talebi geri çevirmiştir. Birincisi, 7201 sayılı Kanun'un 11'inci maddesinde yer alan kural uyarınca vekil vasıtasıyla takip edilen işlerde tebligatın vekile yapılmak durumunda olmasıdır. Tebliğ edilen evrakın içeriğine göre bir kanun yoluna başvurulması söz konusu ise kanunda öngörülen süreler bu tarih itibarıyla işlemeye başlamaktadır. İkinci husus ise, başvurucunun anılan tarihler arasında başka bir şehirde çalışıyor ve iş sahasından ayrılamıyor olması bireysel başvuru yapmasını engeller nitelikte bir husus olarak görülmemektedir. Aksi takdirde, bireysel başvuruda kural altına alınan otuz günlük başvuru süresinin çalışanlar açısından hiçbir şekilde işletilememesi sonucunu doğuracaktır. Başvurucunun ileri sürdüğü mazeret bu sebeplerle İÇTÜZÜK'te belirtilen haklı bir mazeret kapsamında görülmemiştir.³⁴²

Başvurucunun yurt dışında olması ya da burada yaşaması, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapması için bir engel teşkil etmemektedir. Başvuruda bulunmak için doğrudan Anayasa

³⁴⁰ AYM, *Yasin Yaman*, B. No.: 2012/1075, 12.2.2012, § 21.

³⁴¹ İkinci Bölüm, Üçüncü Komisyon, K.T. 13.9.2013.

³⁴² AYM, *B. Yasin Yaman*, No.: 2012/1075, 12.2.2012, § 23-24.

Mahkemesine gelmeye gerek bulunmamaktadır. Yurt dışı temsilcilikler vasıtayla da bulunulan ülkeden rahatlıkla bireysel başvuru yapılabilmektedir.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunmak isteyen başvuru sahipleri başvuru sürelerine uymak zorundadırlar. Bununla beraber başvuru süresinin “*mücbir sebep*” veya “*ağır hastalık*” gibi haklı bir mazeretin bulunması nedeniyle kaçırılması hâlinde, mazeretin kalktığı tarihten itibaren en geç 15 gün içinde başvuru formu ve eklerinin yanı sıra mazereti belgeleyen delillerle birlikte başvuru yapılması gerekmektedir. Bu gibi istisnai durumlarda Anayasa Mahkemesi, öncelikle başvuru sahibinin ileri sürdüğü mazereti ve sunduğu belgeleri inceleyerek mazereti kabul veya reddetmek durumundadır. Mazeret kabul edilmez ise başvuru süre yönünden reddedilir. Mazeret kabul edilirse bundan sonra başvuru hakkında kabul edilebilirlik ve esas yönlerinden bir inceleme yapılabilmektedir.³⁴³

3.3. Ceza Yargılaması Sonucu Verilen Kararlar Bakımından Süre³⁴⁴

Ceza muhakemesinde başvuru yolları bakımından tüketilmesi gereken olağan kanun yolları, yürürlükte bulunan Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre iki tanedir. Biri temyiz, diğeri ise itiraz yasa yoludur.³⁴⁵ Temyiz kanun yolu Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 286'ncı ve devam eden maddelerinde, itiraz kanun yolu ise Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 267'nci ve devam eden maddelerinde düzenlenmiştir. Bir diğer kanun yolu ise istinaftır. Ceza adalet sistemimize ilk kez 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile giren istinaf kanun yolunun, 5235 sayılı Kanun'la yürürlük süresi 2 yıl süre ile ertelenmiş bulunduğundan şu anda yürürlükte bulunmamaktadır.³⁴⁶

3.3.1. İtiraz Yoluna Başvurulması Hâlinde Başvuru Süresi

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, 1 Haziran 2005 tarihinde yürürlükten kaldırılan 1412 sayılı Ceza Muhakemeleri Usul Kanunu'nda olduğu gibi³⁴⁷, adi (süresiz) veya acele (sürelili) itiraz ayırımına yer vermemiş, sadece “*itiraz*” müessesine yer vermiştir.

³⁴³ EKİNCİ/SAĞLAM, s. 26.

³⁴⁴ Bu kısım Türkiye Adalet Akademisi Dergisi'nin Nisan 2014 sayısında yayınlanan “Ceza Mahkemelerince Verilen Kararlar Bakımından Bireysel Başvuruda Başvuru Süresi” adlı yazının yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş Hâlidir.

³⁴⁵ ÜNVER, Yener/HAKERİ, Hakan; Ceza Muhakemesi Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara-2013.s.75.vd.

³⁴⁶ ÖZTÜRK Bahri/ERDEM Mustafa Ruhan, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 10.Bası, Seçkin, Ankara 2006, s.711 v.d.

³⁴⁷ 1412 sayılı Kanun, 31/03/2005 tarih ve 25772 Mükerrer Sayılı Resmî Gazetede yayımlanan 23/03/2005 tarih ve 5320 sayılı Kanun'un 18. maddesi ile yürürlüğü sona ermiştir.

İtiraz, kural olarak hâkim kararlarına karşı gidilebilen bir kanun yoludur. 5271 sayılı Kanun'un 267'nci maddesinde "*hâkim kararları ile kanunun gösterdiği Hâllerde mahkeme kararlarına itiraz edilebilir*" denilmektedir. Bu düzenlemeden de açıkça anlaşılacağı üzere kural olarak mahkeme kararlarına karşı itiraz yoluna gidilemez. Mahkeme kararlarına karşı itiraz kanun yoluna gidilebilmesi için kanunda bu konuda açık bir düzenlemenin bulunması gerekmektedir³⁴⁸.

Hâkim ya da mahkeme tarafından verilmiş olan itiraza tabi kararlar; örneğin tutuklama kararları³⁴⁹, hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı³⁵⁰, yine Kabahatler Kanunu'na göre³⁵¹ 3.000 TL'nin üstünde verilen idari para cezaları hakkında verilen kararlar bu tür kararlardandır.

Kişi hakkında verilen karar yüze karşı verilmiş ise kararın tefhiminden, yoklukta verilmiş ise kararın tebliğinden itibaren, yedi gün içinde kararı veren merciye (hâkim veya mahkemeye) bir dilekçeyle veya tutanağa geçirilmek koşuluyla zabıt kâtibine beyanda bulunmak suretiyle yapılır. Tutanakla saptanan beyanı ve imzayı ise mahkeme başkanı veya hâkim onaylar.³⁵² Sanık eğer tutuklu bulunmakta ise tutuklu bulunduğu ceza infaz kurumu ve tutukevi müdürüne beyanda bulunmak suretiyle de bu konudaki itiraz başvurusunu yapabilir.³⁵³

Ceza Muhakemesi Kanunu, itiraz kanun yoluna gidebilecek kişileri tek tek göstermemiş, genel olarak kanun yollarına gidebilecek olanları saymıştır. Buna göre, karara itiraz edebilecek olanlar ve maddede geçen "*ilgililer*" Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 260 vd. maddelerinde kanun yollarına başvurabilecek olanlardır. Buna göre ilgililer kavramına Cumhuriyet savcısı, sanık veya sanığın yasal temsilcisi, varsa vekili ve müdafisi, davaya katılan, katılma istemi karara bağlanmamış veya reddedilmiş olan, katılan sıfatını alabilecek biçimde suçtan zarar görmüş olup da duruşmadan haberdar edilmemiş bulunanlar ve bunların kanuni temsilcileri, eşleri ve varsa vekilleri ve müdafileri dâhildir.³⁵⁴

İtiraz yasa yolunda itirazı inceleyen merci, kararı yüze karşı vermiş ise kararın tefhiminden; yoklukta, bir başka ifadeyle duruşma

³⁴⁸ 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Mad. 267/1. Hangi Hâllerde mahkeme kararlarına karşı itiraz yoluna gidilebileceği, Ceza Muhakemesi Kanununun değişik maddelerinde tek tek gösterilmiştir. İtiraz yoluna gidilebilecek mahkeme kararları için bk. ÖZTÜRK/ERDEM, s.709.

³⁴⁹ 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 101., 104. 105.maddeleri.

³⁵⁰ 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 231.maddesinin 12.fıkrası.

³⁵¹ 30.3.2005 tarih ve 5326 sayılı Kabahatler Kanunu'nun 28. maddesinin 10. fıkrası.

³⁵² 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Mad. 268/1.

³⁵³ 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Mad. 263/1.

³⁵⁴ 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu Mad. 260, 261 ve 262.

yapılmadan dosya üzerinden bir karar vermiş ise kararın tebliğinden itibaren 30 günlük bireysel başvuru süresi başlamaktadır. Zira itiraz merciSinin kararından sonra itiraz isteminde bulunanın başvurabileceği başka bir olağan kanun yolu bulunmamaktadır. Dolayısıyla, itiraz sonucunda merci tarafından verilen kararlar başvuru yolları tüketilmiş olur. İşte, itiraz yasa yoluna tabi kararlar bakımından bireysel başvuru süresi, itiraz yolunda verilen kararın öğrenilmesinden itibaren başlamakta ve başvurunun 30 gün içinde yapılması gerekmektedir.

3.3.2. Temyiz Yoluna Başvurulması Hâlinde Başvuru Süresi

Temyiz kanun yolu ve şartları Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 286 vd. maddelerinde düzenlenmiştir. Bir hükmün temyiz edilip edilemeyeceği ve ne şekilde temyiz edileceği buna göre belirlenir ve tespit edilir. Ceza yargılamasında kanun yolu, tarafların istemlerine göre değil, Kanun'un sistematığı ve normları dikkate alınarak belirlenir.

Ceza yargılamasında temyiz kanun yolu, olağan bir kanun yoludur. Kural olarak temyiz başvuru yolunun konusunu ceza mahkemelerinden verilen kararlar oluşturmaktadır. Kesin hüküm niteliğinde bulunmayan ve kesinleşmemiş hükümlere karşı ancak temyiz kanun yoluna başvurulabilir. Dolayısıyla temyiz kanun yoluna başvurulması, hükmün kesinleşmesine ve infazına engel olan bir kanun yolu niteliğindedir.

Temyize tabi bir kararın temyiz edilmeden kesinleşmesi hâlinde başvuru süresi, bu kararın tebliğinden itibaren başlar. Karara tebliğden önce başka bir şekilde öğrenilmiş ise süre elbette bu tarihten itibaren başlayacaktır. Temyize tabi bir kararın temyiz edilmeden kesinleşmesi ve bu kesin kararın tebliğinden sonra bireysel başvuruda bululması durumunda başvurunun, usulüne uygun başvuru yollarının tüketilmemesi nedeni ile reddine karar verilme ihtimalinin bulunduğunu hatırlatmak gerekmektedir. Çünkü bireysel başvuru sistemi ikincil nitelikte bir başvuru yolu olduğundan bu yola başvurulabilmesi için var olan kanun yolunun, ceza yargılamasında bulunulan temyiz yolunun tüketilmesi şarttır.

Temyize tabi bir kararın süresinde temyiz edilmesi hâlinde temyiz sonucunda kararın onanması ile başvuru yolları tüketilmiş olur. Zira onama kararından sonra temyiz isteminde bulunanın başvurabileceği başka bir olağan kanun yolu bulunmamaktadır. Bir başka ifadeyle ceza davalarında başvuru yollarının tüketilmiş olması bakımından tüketilmesi gereken son olağan kanun yolu temyizdir. Onama ilamının tebliği ya da kararın başka bir şekilde öğrenilmesi durumunda 30 günlük bireysel başvuru süresi bu andan itibaren başlar.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Yargıtay ceza dairelerince temyiz sonucunda verilen kararların tebliğ edileceğine dair herhangi bir hüküm bulunmamaktadır. Bunun sonucu olarak Yargıtayca verilen onama kararı, karar tarihi itibarıyla kesinleşmektedir. Onama tarihi itibarıyla kesinleşen hükmün infazı da bu tarihten itibaren başlamaktadır. Onama karar tarihi 23/9/2012 tarihinden önce ise kararın tebliğ tarihinin ya da öğrenilme tarihinin bir önemi bulunmamaktadır. Anayasa Mahkemesi, bu türden kararlara yönelik yapılan bireysel başvurular hakkında, zaman bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermektedir.³⁵⁵

Yargıtay ceza dairelerince temyiz sonucunda verilen onama karar tarihi 23/9/2012 tarihinden sonra olduğunda da karar, onama tarihi itibarıyla kesinleşmektedir. Bundan kastedilen, temyiz incelemesi sonucu verilen onama kararlarına karşı ceza yargılama sistemimizde başvurulabilecek olağan bir kanun yolunun bulunmamasıdır. Bu durumda süre, nihai kararın tebliğinden veya öğrenilmesinden başlamaktadır. Ceza yargılama mevzuatımızda onama kararların tebliği düzenlenmediğinden nihai karar para cezası ise para cezasına ilişkin Cumhuriyet Savcılığınca çıkarılan ödeme emrinin tebliği ile süre başlamaktadır. Kişi işlediği suç nedeniyle tutuklu olarak cezaevinde bulunmakta ya da başka bir suç nedeniyle cezaevinde ise, hakkında verilen hapis cezasına ilişkin düzenlenmiş olan müddetnamenin tebliği ile başvuru süresi başlayacaktır. Cezaevinde olmayan, adresi belli olmayan veya kaçak olan kişi hakkında çıkarılan yakalama emrinin infazıyla karar öğrenilmiş sayılacağından başvuru süresi bu öğrenme ile başlamaktadır. Dolayısıyla ceza yargılamasında kararların öğrenilme şekilleri çok çeşitli olup bazen başvuru beyanı bile yeterli olabilmektedir. İşte bu öğrenmeden itibaren 30 gün içinde bireysel başvuruda bulunulması, başvurunun incelebilmesi bakımından şarttır.

3.3.3. Olağanüstü Kanun Yollarına Başvuru Hâlinde Başvuru Süresi

Kesin nitelikte verilen kararlar ile kesinleşmiş kararlar aleyhine gidilebilen denetim muhakemesi yolları olağanüstü kanun yolları olarak bilinmektedir. Ceza Muhakemesi Kanunu'na göre olağanüstü kanun yolları; Adalet Bakanlığınca kullanılan kanun yararına bozma, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı'nın itiraz yetkisi veya yargılamanın yenilenmesi müessesesidir.

³⁵⁵ AYM, *Zafer Öztürk*, B. No.: 2012/51, 25.12.2012, § 22.

3.3.3.1. Adalet Bakanlığınca Kanun Yararına Bozma Talebinde Bulunulması Hâlinde Süre

Hâkim ya da mahkeme tarafından verilen ve istinaf veya temyiz incelemesinden geçmeksizin kesinleşen karar ve hükümlere karşı gidilebilecek kanun yolu “*anun yararına bozmadır*”.³⁵⁶ Kanun yararına bozma, Ceza Muhakemesi Kanunu’nun 309’uncu maddesinde olağanüstü kanun yolu olarak düzenlenmiştir. Buna göre hâkim tarafından ve mahkemelerden verilen ve istinaf veya temyiz incelemesinden geçmeksizin kesinleşen karar ve hükümlerde hukuka aykırılık bulunması hâlinde bu durumu öğrenen Adalet Bakanlığı, o karar ve hükmün bozulması için yasal nedenlerini de belirterek Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına başvurur. Bu başvuru üzerine Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı ilgili Yargıtay ceza dairesine tebliğname ile dava açar.³⁵⁷

Yargıtay ilgili ceza dairesi, Adalet Bakanının istemi üzerine Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının tebliğnamesiyle gelen dosyayı evrak üzerinden incelemeye tabi tutar. İleri sürülen sebeplerin haklı görülmesi hâlinde kesinleşmiş son kararı kanun yararına bozar.³⁵⁸ Kanun yararına bozmaya ilişkin bu karara karşı, kararı veren mahkeme, direnme kararı veremez, bozma kararından sonra işi tekrar ele alarak yargılama yapamaz.³⁵⁹

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru bakımından Adalet Bakanlığına kanun yararına bozma yolu, tüketilmesi gereken bir kanun yolu olarak kabul edilmemektedir. Zira ceza muhakemesi hukukunda 5271 sayılı Kanun’un 309’uncu maddesi gereğince hâkim veya mahkeme tarafından verilen ve istinaf veya temyiz incelemesinden geçmeksizin kesinleşen kararların Yargıtayca bozulmasını isteme hakkı sadece Adalet Bakanlığının takdirine bırakılmış bir husustur. Dolayısıyla başvuru kanun yararına bozma yoluna gidilmesi istemi, sadece Adalet Bakanlığının takdirini harekete geçirmeye yönelik bir taleptir. Bu kapsamda yapılan başvurular, bireysel başvuru öncesinde tüketilmesi gereken bir kanun yolu olarak kabul edilmediğinden bu yola gidilmesinin bireysel başvuru süresi üzerinde herhangi bir etkisi olmayacaktır.³⁶⁰

Örneğin, Yargıtay ilgili ceza dairesinin, ...Ağır Ceza Mahkemesinin kararını 18/10/2012 tarihinde onadığını, bireysel başvuruda bulunan

³⁵⁶ ÜNVER, s.135.vd.

³⁵⁷ ÖZBEK, Veli Özer/KANBUR, Mehmet Nihat/DOĞAN, Koray/BACAKSIZ, Pınar/TEPE, İlker; Ceza Muhakemesi Hukuku, 3. Bası. Seçkin, 2012. Ankara. s.796

³⁵⁸ 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, Mad.309/3.

³⁵⁹ 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, Mad.309/5.

³⁶⁰ AYM, *Menduh Ataç*, B. No.: 2013/1751, 13.6.2013. §§ 16-17.

kişinin bu karara karşı 19/11/2012 tarihinde Adalet Bakanlığına kanun yararına bozma istemiyle başvuru yaptığını, Adalet Bakanlığınca 2/2/2013 tarihinde talebin reddine karar verildiğini ve bu kararın başvurucuya 6/3/2013 tarihinde tebliğ edildiğini ve tebliğden itibaren 30 gün içinde Anayasa Mahkemesine 4/4/2013 tarihinde bireysel başvuruda bulunduğunu varsayalım.

Bu örnekte başvuru yolları, Yargıtay'ın yerel mahkeme kararını onadığı 18/10/2012 tarih itibarıyla tüketilmiş olmaktadır. Yargıtay onama kararı, yerel mahkeme tarafından ilgililere tebliğ edilmişse başvuru süresinin bu tarihten itibaren başlayacağı konusunda bir şüphe bulunmamaktadır. Tebliğden itibaren 30 gün içerisinde başvurunun yapılması gerekmektedir.

Eğer dosya kapsamından onama kararının başvurucuya tebliğ tarihi anlaşamıyor fakat başvuru onama kararına karşı Adalet Bakanlığına kanun yararına bozma istemiyle başvuruda bulunmuşsa bu hâlde, başvurunun Adalet Bakanlığına kanun yararına bozma istemiyle başvuru yaptığı en geç 19/11/2012 tarihinde onama kararını öğrendiğinin kabul edilmesi gerekmektedir. Zira başvuru, hakkında verilmiş olan nihai kararı bu şekilde öğrenmiş olmaktadır. Bu durumda, söz konusu karara karşı öğrenme tarihinden itibaren 30 gün içinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun yapılmış olması aranmaktadır. Bu durumda süre, Adalet Bakanlığınca talebin reddine ilişkin kararının tebliğinden itibaren yani 6/3/2013 tarihinden itibaren başlamamaktadır. 4/4/2013 tarihinde yapılmış olan bireysel başvuru, süresinde yapılmamış olması nedeniyle başvuruda süre aşımının bulunduğu sonucuna varılacaktır. Bu nedenle başvuru sahiplerinin 5271 sayılı Kanun'un 309'uncu maddesi gereğince anılan mahkeme kararına karşı kanun yararına bozma yoluna müracaat etmesi bu süreyi durdurmadığı gibi, tüketilmesi gereken bir kanun yolu da olmadığı için başvuru süresinin başlangıç tarihini de değiştirmeyecek, sürenin uzaması sonucunu da doğurmayacaktır.

3.3.3.2. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına İtiraz Yoluna Başvurulması Hâlinde Süre

Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itirazı, Yargıtay ceza daireleri tarafından verilen bir hükümdeki hukuka aykırılık sebebiyle resen veya talep üzerine 30 gün içinde Yargıtay Ceza Genel Kurulu'na başvurulmasını ifade eder (Ceza Muhakemesi Kanunu mad. 308). Bu kurum, kesin kararlara karşı tanınmış olan bir yol olduğu için olağanüstü itiraz olarak ifade edilmiştir. Bu durum 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itiraz yetkisi başlığı altında "*Olağanüstü Kanun yolları*" arasında

düzenlenmesinden anlaşılmaktadır.³⁶¹

Kanuni düzenlemeye göre olağanüstü itiraz yetkisi sadece Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına tanınmıştır. Bu nedenle olağanüstü itiraz yasa yoluna sadece Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından gidilebilmektedir. Fakat bu yola resen gidilebileceği gibi talep üzerine de gidilebilmektedir. Talep üzerine başvuru yapıldığında Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı zorunlu olarak itiraz yasa yoluna başvurmak durumunda değildir.

Bilindiği üzere hukuk davalarında kişilere karar düzeltme hakkı tanındığı hâlde ceza davalarında bu yola gidilmesi konusunda kişilere bir hak tanınmamış, bu yetki sadece Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının tekeline bırakılmıştır. Bunun sonucu olarak bireyler tarafından Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına yöneltilen itiraz yoluna gitme talebi, doğrudan bir sonuç doğurmamaktadır. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı, bu yola gidilip gidilmeyeceği konusunu kendisi takdir etmektedir. İtiraz yolunun kullanılması konusunda bireylerin kendiliklerinden bir karar verememeleri nedeniyle bu yol Anayasa Mahkemesi tarafından bireysel başvuru sisteminde tüketilmesi gerekli bir yol olarak kabul edilmemektedir.³⁶² Bu nedenle itiraz yoluna gidilmesi talebi, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından reddedilmesi hâlinde nihai karar Yargıtay ceza dairesinin temyiz sonucunda verdiği karar olmaktadır. Bu kararın tebliğ edildiği, dosyadan anlaşılıyorsa başvuru süresi tebliğden itibaren başlayacaktır. Tebliğe ilişkin herhangi bir belge ve kayıt yoksa başvurucunun kararı öğrendiği tarihten itibaren süre işleyecektir. Başvurucunun, nihai kararı en geç, itiraz yoluna gidilmesi için Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına başvuru yaptığı tarihte öğrenmiş olduğu kabul edilmektedir.³⁶³ Zira başvurucu, bu durumda hakkında verilen nihai kararı öğrenmiş olmaktadır.

Örneğin Yargıtay ilgili ceza dairesinin, ... 1. Ağır Ceza Mahkemesinin kararını 29/11/2012 tarihinde onadığını, bireysel başvuruda bulunan kişinin bu karara karşı 22/1/2013 tarihinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına itiraz yoluna başvuruda bulunduğunu, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığınca 22/4/2013 tarihinde talebin reddine karar verildiğini ve bu kararın başvurucuya 2/5/2013 tarihinde tebliğ edildiğini ve tebliğden itibaren 30 gün içinde Anayasa Mahkemesine 30/5/2013 tarihinde bireysel başvuruda bulunduğunu varsayalım. Bu örnekte başvuru yolları, Yargıtayın yerel mahkeme kararını onadığı 29/11/2012 tarih itibarıyla tüketilmiş sayılır. Yargıtay onama kararı, yerel mahkeme tarafından ilgililere tebliğ edilmişse

³⁶¹ ÖZBEK/KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE; Ceza Muhakemesi Hukuku, s.794.

³⁶² EKİNCİ/BAHADIR; s.132.

³⁶³ AYM, Mehmet Mercan, B. No.: 2013/2001, 16.5.2013, §18.

başvuru süresinin bu tarihten itibaren başlayacağı konusunda bir ihtilaf bulunmamaktadır. Tebliğden itibaren 30 gün içerisinde bireysel başvurunun yapılmış olması gerekmektedir.

Eğer dosya kapsamından onama kararının başvurucaya tebliğ tarihi anlaşılamiyor ve fakat başvuruca, onama kararına karşı Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına itiraz için başvuruda bulunmuşsa bu hâlde, başvurucaunun en geç Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'na itiraz yoluna başvuru yaptığı 22/1/2013 tarihinde onama kararını öğrendiğinin kabul edilmesi gerekmektedir. Bu durumda, söz konusu karara karşı öğrenme tarihinden itibaren otuz gün içinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun yapılmış olması şartı aranmaktadır. Bu durumda süre, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının ret kararının tebliğ tarihi olan 2/5/2013 tarihinden itibaren başlamayacaktır. 30/5/2013 tarihinde yapılmış olan bireysel başvurunun, süresinde yapılmamış olması nedeniyle, başvuruda süre aşımının bulunduğu sonucuna varılacaktır.³⁶⁴ Bu nedenle başvurucaunların 5271 sayılı Kanun'un 308'inci maddesi gereğince anılan mahkeme kararına karşı kanun yararına bozma yoluna müracaat etmesi bu süreyi durdurmadığı gibi tüketilmesi gereken bir kanun yolu da olmadığı için başvuru süresinin başlangıç tarihini de değiştirmeyecek ve uzamasına neden olmayacaktır.

Bireysel başvuru sisteminde gerek Adalet Bakanlığına kanun yararına bozma için başvuruda bulunulmuş olması gerekse Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına itiraz için başvuruda bulunulması, tüketilmesi gereken bir olağan kanun yolu olarak kabul görmemektedir. Her iki durumda da eğer Yargıtayın onama kararının taraflara tebliğ edildiği tarih bireysel başvuru dosyasından anlaşılıyorsa başvuru süresi bu durumda tebliğden itibaren başlar. Normalde yargı yolu Yargıtayın yerel mahkemeye ait dosyayı onaması ile tüketilmiştir. Fakat sanık, katılan her kim Yargıtayın onama kararına karşı Adalet Bakanlığına kanun yararına bozma için başvurmuşsa ya da Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına itiraz için başvuruda bulunmuşsa bu durumda nihai karardan bu aşamada en geç itiraz için başvuruda bulunduğu tarih itibarıyla haberdar olmuş kabul edilir. Dolayısıyla bireysel başvuruda bulunmak için 30 günlük sürenin, Adalet Bakanlığına ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına başvuruda bulunulduğu tarihten itibaren başlayacağı Anayasa Mahkemesi içtihatları ile açıkça ortaya konulmuştur.

Başvurucaunun, Yargıtay ceza dairesinin onama kararına karşı karar düzeltme yoluna gittiğinde Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının bu talebi yerinde görerek itiraz yetkisini kullanması ya da kendisinin

³⁶⁴ AYM, *Rafet Ünal*, B. No.: 2013/1610, 13.6.2013, §§16-17.

resen ceza dairesinin onama kararına karşı itiraz yoluna başvurması, ilgili ceza dairesinin de karar düzeltme istemi talebini kabul etmesi ve işin esasına girilmesi hâlinde, olağanüstü bir kanun yolu olan Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığının itiraz yoluna başvurması yolunun etkili bir kanun yolu olarak görülmesi ve bunun sonucunun beklenmesi gerekecektir.³⁶⁵ Nitekim Anayasa Mahkemesi böyle bir durumun varlığı hâlinde yapılan itiraz sonucunun beklenmesi gerektiğinden bahisle başvuru yollarının tüketilmediğine karar vererek³⁶⁶ bireysel başvuru süresini başlatmamaktadır. Yargıtay ilgili ceza dairesi, itiraz istemini kabul edip işin esasına girdiğinde veya Yargıtay Ceza Genel Kurulu, savcılığın itirazı üzerine işin esasına girip ret kararı verdiğinde bu ret kararının tebliği ile veya öğrenilmesinden itibaren başvuru süresinin başlaması hakkaniyet ilkesinin bir gereği olup yukarıda zikredilen Anayasa Mahkemesinin kararıyla da uyumlu olmaktadır.

3.3.3.3. Yargılamanın Yenilenmesi Talebinde Bulunulması Hâlinde Süre

Yargılamanın yenilenmesi de olağanüstü kanun yollarından birini oluşturmaktadır. Bu yol Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 311'inci ve devamı maddelerinde ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Yargılamanın yenilenmesi, Kanun'da belirtilen sebeplerin varlığı hâlinde kararı veren mahkemenin yargılamayı baştan itibaren tekrarlayarak yeniden karar vermesidir.³⁶⁷ Olağanüstü bir kanun yolu olması nedeniyle bu yola, ancak kesinleşmiş hükümlere karşı gidilebilmektedir.

Bireysel başvuru açısından yargılamanın yenilenmesi yolunun, talep edilen kararın kesinleşme tarihi açısından ikili bir ayrıma tabi tutularak incelenmesi gerekmektedir. Burada kararın kesinleşme

³⁶⁵ **TURABİ**, Selami; "Bireysel Başvuruda Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı İtirazı" **Akademik Teklif**, Hukuk ve İdari Bilimler Dergisi. S.1, Y.1, C.1, 2013-1, s.100.v.d.

³⁶⁶ "Temyiz incelemesinden geçen kararlara karşı "Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itiraz yetkisi" nin bir olağanüstü kanun yolu olarak düzenlendiği açıktır. Ancak, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısınca bu yetki kullanılmış ise, Yargıtay Ceza Genel Kurulunca Daire kararının kaldırılabilme ihtimali de görmezden gelinemez. Dairenin onama kararının kaldırılması üzerine Yargıtay Ceza Genel Kurulunca verilen bozma kararı doğrultusunda ilk derece mahkemesince yeni bir karar verilecektir. Olağanüstü bir kanun yolu olan Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itiraz yetkisinin, somut olayda geldiği aşama dikkate alındığında etkili olarak değerlendirilmesi gerektiği açıktır. Bu durumda, aynı dava sürecinin farklı düzlemlerde hem Anayasa Mahkemesince hem de Yargıtay Ceza Genel Kurulunca yargısal incelemeye tabi tutulması, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurudaki ikincil nitelikteki rolüne uygun olmayacağından, başvuruçunun adil yargılanma hakkının ihlal edildiği yönündeki iddialarının öncelikle derece mahkemelerince incelenmesi gerekmektedir. Açıklanan gerekçelerle, başvurunun bu kısmının "başvuru yollarının tüketilmemesi" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerekir" (AYM, *Fuat Karaosmanoğlu*, B.No.: 2013/9044, 5.11.2014. § 46).

³⁶⁷ ÖZBEK, /KANBUR/DOĞAN/BACAKSIZ/TEPE; Ceza Muhakemesi Hukuku, s.801

tarihi büyük önem taşımaktadır. Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisinin başlangıcı yukarıda ifade ettiğimiz üzere, 23/9/2012 tarihidir. 23/9/2012 tarihinden önce kesinleşmiş ceza mahkemesi kararlarına karşı bu tarihten sonra yapılan yargılamanın yenilenmesi talepleri bireysel başvuru konusu yapılamamaktadır. Nedeni ise ceza hukukunda kararların kesinleşmesi bakımından tüketilmesi gereken son olağan kanun yolunun kural olarak temyiz kanun yolu olmasıdır. Olağan kanun yolu, Yargıtayın ilk derece mahkemesinin kararını onadığı tarihte tamamlanmış olmaktadır. Eğer ilk derece mahkemesinin kararı 23/9/2012 tarihinden önce Yargıtay'ca onanmış ise karar, onama tarihi itibarıyla kesinleşmiştir. Bu durumda 5271 sayılı Kanun'un 311'inci maddesi gereğince onama kararından sonra yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunulmasının önceki kararın kesinliğine bir etkisi olmamaktadır.³⁶⁸ Böyle bir durumda yani 23/9/2012 tarihinden önce kesinleşmiş kararlarda bu kesinleşme ister onama ile isterse temyiz edilmeksizin olsun bir fark bulunmaksızın, onama kararı verilen esas dosya hakkında yapılan başvuru yönünden zaman bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemezlik kararı verilmek durumunda kalacaktır.

Bireysel başvuruda, yargılamanın yenilenmesi talebine konu olan dava yönünden inceleme ise mahkûmiyet kararına konu olan asıl dava bakımından ayrı incelenmektedir. Ceza muhakemesinde, kesinleşen hükümlere karşı yargılamanın yenilenmesi yoluna başvuru hakkı, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 311'inci maddesi gereğince sınırlı sebeplerle taraflara tanınmıştır. Bireylerin, 311'inci madde gereğince yapılan yargılamalardaki hak ihlallerini bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesine getirmeleri mümkündür. Ancak Anayasa'da yer alan hak ve özgürlükler ihlal edilmediği sürece ya da açıkça keyfilik içermedikçe derece mahkemelerinin kararlarındaki maddi ve hukuki hatalar bireysel başvuru kapsamında ele alınmamaktadır. Bu kapsamda, derece mahkemelerinin delillerin takdirinde bariz bir şekilde keyfilik bulunmadıkça Anayasa Mahkemesinin bu takdirde, kararlara müdahâlesi söz konusu olmamaktadır.³⁶⁹

Başvurucu tarafından hakkında verilmiş ve kesinleşmiş bir karar hakkında yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunulması hâlinde yapılan bu talep, asıl kararın kesinliği bakımından bir sonuç doğurmamaktadır. Bir başka ifadeyle, yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunulmuş olmasının, önceki asıl kararın kesinleşme süresinin uzamasına bir katkısı bulunmamaktadır.

Şöyle ki Ankara... Ağır Ceza Mahkemesinin... tarih ve sayılı kararının, Yargıtay ilgili ceza dairesince 27/6/2013 tarihinde onandığını,

³⁶⁸ AYM, Ümit Tekin, B.No.: 2013/781, 26.3.2013. § 24.

³⁶⁹ AYM, *Erdinç Ergin*, B.No.: 2012/695, 12.2.2012. § 22.

başvurucunun 25/9/2013 tarihinde yargılamanın yenilenmesi talebiyle aynı ceza mahkemesine dava açtığını, 12/10/2013 tarihinde ise yargılamanın yenilenmesine konu olan asıl dava yönünden Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunduğunu varsayalım. Bu örnekte başvuru yolları, Yargıtayın yerel mahkeme kararını onadığı 27/6/2013 tarihi itibarıyla tüketilmiş sayılır. Yargıtay onama kararı, yerel mahkeme tarafından ilgililere tebliğ edilmişse başvuru süresinin bu tarihten itibaren başlayacağı konusunda bir ihtilaf bulunmamaktadır. Tebliğden itibaren 30 gün içerisinde başvurunun yapılması gerekmektedir. Eğer, dosya kapsamından onama kararının başvuruca tebliğ tarihi anlaşılıyor ve fakat başvuru onama kararına karşı, hakkında kararı veren Ankara Ağır Ceza Mahkemesine 25/9/2013 tarihinde yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunmuşsa bu hâlde, söz konusu karara karşı en geç 25/10/2013 tarihinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulması gerekmektedir. Zira ceza yargılama kararlarının kesinleşmesi bakımından tüketilmesi gereken son olağan kanun yolu kural olarak temyizdir. Olağan kanun yolu olan Yargıtay Ceza Dairesinin Ankara Ağır Ceza Mahkemesinin kararını 27/6/2013 tarihinde onaması ile tamamlandığından karar bu tarihte kesinleşmiştir. Başvurucu tarafından 5271 sayılı Kanun'un 311'inci maddesi gereğince onama kararından sonra yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunulmasının kararın kesinliğine bir etkisi olmamaktadır³⁷⁰. Bu durumda başvurunun 30 günlük süre içinde yapılmaması nedeniyle yapılan bireysel başvuru hakkında süre aşımı nedeniyle kabul edilemezlik kararı verilecektir.

Yargılamanın yenilenmesi yolu, her ne kadar bir olağanüstü kanun yolu olarak düzenlenmiş ise de, ilk derece mahkemesi tarafından bu talebin kabul edilmesi hâlinde, duruşma açılarak yargılama sonucunda yeni bir hükmün verilmesi ve bu hükme karşı kanun yollarına başvurulması imkânı bulunmaktadır. Böyle bir durumun varlığı hâlinde aynı zamanda Yargıtayın onama kararın öğrenilmesinden itibaren süresinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunulmuş ise bu başvurunun incelenebilmesi için yargılamanın yenilenmesi davasının sonucunun beklenilmesi gerekecektir. Çünkü yargılamanın yenilenmesi talebinin mahkemece kabul edildikten sonra verilecek bir karar yeni bir karar olması hasebiyle öncelikle derece mahkemelerince bu talebin incelenmesinin sonucunun beklenilmesi Anayasa Mahkemesinin ikincil nitelikteki rolüne de uygun olmaktadır. Nitekim Anayasa Mahkemesi, önüne gelen bir başvuruda yargılamanın yenilenmesi talebi mahkemece bir kez kabul edilmiş ise buna ilişkin yargısal başvuru yolunun tamamının tüketilmediği gerekçesiyle yapılan başvuruyu "*başvuru yollarının tüketilmemesi*" nedeniyle kabul edilemez bulmuştur. Anayasa Mahkemesine yapılan başvuruda, başvuru

³⁷⁰ AYM, Ümit Tekin, B.No.: 2013/781, 26.3.2013. § 17.

hakkında verilmiş olan karar, temyiz incelemesi sonucunda Yargıtay 5. Ceza Dairesinin 17/1/2014 tarih ve E.2013/16791, K.2014/516 sayılı kararı ile onanarak kesinleşmiş; başvuru, 18/4/2014 ve 8/5/2014 tarihli dilekçeleri ile olağanüstü kanun yolu niteliğinde olan yargılamanın yenilenmesi ve infazın geri bırakılması için mahkemeye başvurmuş ve bu yaptığı başvuru, mahkemenin 23/6/2014 tarih ve 2014/236 Değişik İş sayılı kararı ile kabul edilmiştir. Anayasa Mahkemesi, kabul edilemezlik kararına gerekçe olarak yargılamanın yenilenmesi ile ilgili düzenlemeleri esas almıştır.³⁷¹ Zira 5271 sayılı Kanun'un 323'üncü maddesinin birinci fıkrasına göre yargılamanın yenilenmesini kabul eden mahkeme, yeniden yapılacak duruşma sonucunda, daha önce verilen ve kesinleşen hükmü onaylama veya bu hükmü tamamen iptal etmekte ve dava hakkında yeniden bir hüküm verebilmektedir.

Yargılamanın yenilenmesi talebi, esas mahkemesi tarafından reddedilmiş ve buna ilişkin yapılan itiraz da itiraz merci tarafından reddedilmiş ise bu şekilde sonuçlanan yargılamanın yenilenmesi talebinin reddi kararına karşı süresinde olmak şartıyla bireysel başvuruda bulunulabilir. Zira Anayasa Mahkemesi, yargılamanın yenilenmesi talebini Sözleşme'nin 6'ncı maddesi kapsamında değerlendirerek bu konuda yapılan bireysel başvuruları inceleyebileceğini göstermiştir. Nitekim bir başvuruda başvuru, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yaptığı başvuru sonrası lehine verilen ihlal kararı nedeniyle hakkında daha önce mahkûmiyet kararı veren mahkemeye yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunmuş, ilk derece mahkemesi ise bu talebi reddetmiştir. Ret kararına yapılan itirazın reddi üzerine, yargılamanın yenilenmesi talebinin reddine ilişkin karar ile bu karara karşı yapılan itirazın gerekçesiz olarak verildiği iddiasıyla her iki karar hakkında başvuruda bulunulmuş, Mahkeme ise bu talebi hem kabul edilebilirlik yönünden hem de esas yönünden incelemiştir.

3.3.4. Kesin Nitelikte Olan Hükümler Bakımından Başvuru Süresi

İlk derece mahkemesince verilen kararlara karşı olağan kanun yoluna başvurma imkânı yoksa bu durumda hüküm, hükmün verildiği anda kesinleşmektedir. Bir başka ifadeye karar nihai karar Hâlini almaktadır. Muhakemesinde hapis cezasından çevrili olmayan 3.000 TL ve altındaki adlî para cezalarını ihtiva eden hükümler kesin nitelikte olup bu tür kararlar aleyhine itiraz ya da temyiz yoluna başvurulamaz. Şüphesiz olağanüstü kanun yolları açıktır. Bu tür kararlar aleyhine başvurulacak olağan bir kanun yolu bulunmadığından, bu kararlar hüküm tarihi itibarıyla kesin nitelikte hüküm olma özelliğini kazanmaktadır. Kesin nitelikli hükümler başvuruçunun yüzüne

³⁷¹ AYM, *Aziz Yıldırım* (3), B. No.: 2014/1957, 23/7/2014, §§ 55-58.

karşı verilmiş ise süre, tefhimden itibaren başlamaktadır. Hüküm, dosya üzerinden ya da başvuruçunun yokluğunda verilmiş ise süre tebliğden itibaren başlamaktadır. Her durumda bireysel başvurunun sürenin başlangıcından itibaren 30 gün içinde yapılması şarttır.

3.3.5. Tutukluluk Şikâyetlerinde Başvuru Süresi

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru olarak gelen tutuklulukla ilgili şikâyetler değişik içeriklerde olmaktadır. Bunlardan ilki hâlihazırda yargılaması devam eden, henüz hükümlülüğü hakkında bir karar verilmemiş olan ve tutukluluğu belli bir süreyi aşmış olan kişilerin başvurularıdır. Bir diğeri, yargılaması tutuklu olarak devam etmiş ve nihai kararla birlikte tutukluğuna da karar verilmiş olanların, bir başka ifadeyle hakkında hükmen tutukluluk kararı verilen kişilerin yaptıkları başvurulardır. Bir başka şekli ise, tutuklu yargılanmış ancak nihayetinde beraat etmiş olup ya da serbest kalmış kişilerin tutukluluğun haksız olduğunun tespit edilmesine yönelik yaptığı başvurulardır.

Devam eden tutukluluğun hukuka aykırı olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvurularda şikâyetlerin temel amacı, ya tutukluluğun hukuka aykırı olduğunun belirlenmesi ya da devamını haklı kılan sebep veya sebeplerin bulunmadığının tespitinin yapılmasına yöneliktir. Mahkemece bu tespit yapıldığı takdirde buna bağlı olarak ilgilinin tutukluluk hâlinin devamına gerekçe olarak gösterilen hukuki sebeplerin varlığı sona erecek ve böylece kişinin serbest kalmasının yolu açılacaktır. Bu amaçla yapılan bir bireysel başvuruda, itiraz kanun yolunda çekişmeli yargılama veya silahların eşitliği gibi ilkelere uygun olarak bir inceleme yapıp yapılmadığı da dikkate alınacaktır. Dolayısıyla belirtilen nedenlerle ve serbest bırakılmayı temin edebilecek bir karar alma amacıyla yapılacak bireysel başvuruların, olağan kanun yolları tüketilmek şartıyla, tutukluluk hâli devam ettiği sürece yapılabilmesi mümkündür.³⁷² Burada görüldüğü üzere mahkemece tutuklu hakkında mahkûmiyete ilişkin henüz bir karar verilmiş değildir. Dolayısıyla nihai karar verilmeden, yargılama ilk derece mahkemesi önünde bitirilmeden önceki başvurularda başvuru süresinin yargılama süreci içerisinde standart bir başlangıç tarihi yoktur. Bu anlamda başvuru için belirlenmiş standart bir başlangıç tarihi bulunmamaktadır. Şöyle ki tutukluluğun devamına ilişkin bir karardan sonra yapılacak itiraz üzerine verilen karardan sonra pekâlâ bireysel başvuruda bulunulabilir. Zira Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 104'üncü maddesine göre soruşturma ve kovuşturma evrelerinin her aşamasında tutuklu şüpheli veya sanık, mahkeme veya hâkimden salıverilmesini talep edebilmektedir. Tutukluluğun devamına veya

³⁷² AYM, *Korcan Pulatsü*, B.No.: 2012/726, 2.7.2013, § 31.

salıverilmesine ilişkin kararlar ise itiraza tabidir. İtiraz sonucunda talebe aykırı/tahliye talebinin reddine bir karar verilmesi durumunda bu karara karşı bireysel başvuru yoluna gidilebilmektedir.

Ceza Muhakemesi Kanunu'nda tutukluluğun resen incelenmesi kurumu da bulunmaktadır. Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 108'inci maddesine göre en geç otuzar günlük süreler içinde tutukluluğun devamının gerekip gerekmeyeceğine soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısının istemi üzerine sulh ceza hâkimi tarafından karar verilmektedir. Kovuşturma evresinde ise hâkim veya mahkeme sanığın tutukluluk hâlinin devamının gerekip gerekmeyeceğine her duruşmada hatta şartlar gerçekleştiğinde duruşmalar arasında da resen inceleyip karar verebilmektedir. Dolayısıyla her 30 günde bir tutukluluğun incelenmesi yasa gereği zorunlu olduğundan bu 30 günlük süre içinde verilen kararlar aleyhine itiraz kanun yoluna gidildikten sonra süresi içinde bireysel başvuru yapılabilir.

Tutuklu yargılamada hüküm veren mahkeme başvuru hakkında kararla birlikte tutukluluğun devamına ya da hükmün tutukluğuna da karar vermiş ise bu hâlde tutukluluğa yönelik yapılacak bireysel başvurularda süre karar verildikten sonra kararın öğrenilmesinden itibaren başlamaktadır. Hüküm tarihinde başvuru mahkemeye gitmiş ise bir başka ifadeyle hüküm tefhim edilmiş ise, süre bu tefhimden, başvuru yargılamaya katılmamış ise hakkında verilen tutukluluğa ilişkin bu hükmün kendisine tebliğinden itibaren başlamaktadır. Hükmün tutukluluk hâlinde verilen karara yönelik itiraz edilebileceğine ilişkin bir açıklama bulunmakta ise, bu hâlde başvuru süresi, karara itiraz edilmiş olmak koşuluyla itiraz mercisinin kararının öğrenilmesinden itibaren başlamaktadır.

Tutukluluğun incelenmesini amaçlayan bireysel başvurunun kabul edilebilmesi için ihlal iddiasına dayanak teşkil eden nihai işlem veya kararların 23/9/2012 tarihinden evvel kesinleşmemiş olmaları da gerekmektedir. Nihai işlem veya kararların anılan tarihten önce kesinleştikleri tespit edildiği takdirde ilgili şikâyetler bakımından herhangi bir inceleme yapılmaksızın başvurunun zaman bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilecektir. Örneğin başvuru 25/11/2009 tarihinde Küçükçekmece 1. Sulh Ceza Mahkemesince tutuklanmış, Bakırköy 2. Ağır Ceza Mahkemesinin 9/8/2012 tarihinde verdiği nihai kararla tutukluluk hâli sona ermiş, hükümlü statüsünü kazanmıştır. Bu ihtimalde tutukluluğun hukuka aykırı olduğu tespitinin ya da tutukluluğun uzun sürdüğüne ilişkin talep zaman bakımından mahkemenin yetkisi dışında kaldığından zaman bakımından kabul edilemezlik kararı verilecektir. Başvuru hükümlü hâle gelmiş olduğundan serbest kalma ihtimali ortadan

kalkmış olmaktadır. Bu durumda talep, tutukluluğun hukuka aykırılığının tespiti ve gerekiyorsa belli bir miktar tazminata hükmedilmesiyle sınırlı olmaktadır. Dolayısıyla bu tür ihlal iddiaları bakımından varsa olağan kanun yolları denendikten sonra bireysel başvuru yapılabilir.³⁷³

Başvurucunun tahliye olması hâlinde de durum aynen geçerlidir. Bu durumda da başvurucunun tutukluluğun haksız olduğunun tespiti için 5271 sayılı Kanun'un 141 ve 142'nci maddelerinde öngörülen tazminat yoluna başvurması gerekmektedir. Bu maddelerde öngörülen hukuk yolu başvurucunun şikâyetleri açısından erişilebilir ve elverişli bir çözüm olanağı ve makul ölçüde bir başarı imkânı sunmaktadır³⁷⁴. Zira bu yol ile bir yandan tutuklama işleminin hukuka aykırılığının tespiti, diğer yandan da tutukluluk nedeniyle uğranılan zararın tazmini imkânı sağlanmaktadır.

3.4. Hukuk Yargılaması Sonucu Verilen Kararlar Bakımından Süre

Hukuk yargılamasını düzenleyen usul kanunu 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu idi. Ancak 12/1/2011 tarihinde kabul edilen 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 1/10/2011 tarihinde yürürlüğe girmesi üzerine 1086 sayılı Kanun'un uygulanmasına son verilmiştir. Fakat bölge adliye mahkemelerinin göreve henüz başlamaması nedeniyle 6217 sayılı Kanun'la, 6100 sayılı Kanun'a eklenen geçici 3'üncü madde gereğince bölge adliye mahkemelerinin Resmî Gazete'de ilan edilecek göreve başlama tarihine, yeni kanun yolu sistemi uygulanıncaya kadar, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda yer alan kanun yolu sisteminin uygulanmasına devam olunacaktır.³⁷⁵

Hukuk yargılamasında başvuru yolları bakımından tüketilmesi gereken olağan kanun yolları, kanun yolları bakımından yürürlükte bulunan 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'na göre iki tanedir. Bunlardan biri temyiz, diğeri ise karar düzeltmedir³⁷⁶. Medeni usul hukukunda kanun yolları, nihai kararlar için kabul edilmiştir. Mahkemelerin nihai olmayan, ara kararlarına karşı gidilebilecek, kabul edilmiş bir genel kanun yolu bulunmamaktadır. Temyiz kanun yolu Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 427'nci ve devamı maddelerinde, karar düzeltme yolu ise 440'ıncı ve devam eden maddelerinde düzenlenmiştir. Bir diğer kanun yolu ise

³⁷³ AYM, *Korcan Pulatsü*, B.No.: 2012/726, 2/7/2013, § 32.

³⁷⁴ AYM, *Hamit Kaya*, B. No.: 2012/338, 2/7/2013, § 30.

³⁷⁵ KURU, Baki/ARSLAN, Ramazan/YILMAZ, Ejder; *Medeni Usul Hukuku*, 22.Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2011, s.600.

³⁷⁶ KURU/ARSLAN/YILMAZ, s.599.

istinaftır. Hukuk yargılama sistemimize ilk kez 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu ile giren istinaf kanun yolu şu anda yürürlükte bulunmamaktadır. Bu nedenle yeni kanun yolu (istinaf) uygulanıncaya, bir başka ifadeyle yürürlüğe girinceye kadar, 1086 sayılı Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nda yer alan kanun yollarına ilişkin hükümler uygulanacaktır.³⁷⁷

Anayasa Mahkemesi de bu hukuki düzenlemeleri dikkate alarak hukuk davaları bakımından bireysel başvuruda tüketilmesi gereken başvuru yollarının, olağan kanun yolları olan temyiz ve karar düzeltme yolu olduğuna karar vermiştir.³⁷⁸

3.4.1. Temyiz Yoluna Başvurulması Hâlinde Başvuru Süresi

İlk derece mahkemelerince verilen nihai kararların hukuka uygunluk denetimi temyiz yolu ile yapılmaktadır. Hukukumuzda istinaf mahkemeleri kuruluncaya kadar teknik manada kanun yolu temyiz yoludur³⁷⁹. Ancak bu kuralın istisnaları bulunmaktadır. Bunlardan ilki özel bir kanun hükmü ile bazı kararların temyiz edilmeyeceği kabul edilmiş olabilir. Diğer bir istisna ise miktar veya değeri Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 427'nci maddesindeki temyiz sınırını geçemeyen taşınır mal ve alacaklara ilişkin nihai kararlardır.

Temyiz yolu bu şekilde kapalı olan kararlar, aksine kanunda başka bir kanun yolu öngörülmemiş ise verildikleri anda kesinleşir. Bu durumda kural olarak miktar ve değeri temyiz sınırının altında kalan kararlar ile kanun hükmü gereği temyiz yolu açıkça kapalı olan kararlar bakımından tebliğden itibaren 30 gün içinde bireysel başvuruda bulunulması gerekir. Zira temyiz edilemeyen kararlar verildikleri anda kesinleştiklerinden gidilebilecek başkaca bir olağan kanun yolu yoktur. Bir başka ifadeyle bu tür kesin nitelikteki kararlar yönünden tüketilmesi gereken bir başvuru yolu bulunmamaktadır.

Adli yargıda, asliye hukuk mahkemeleri kararlarına karşı temyiz süresi 15 gündür. Sulh hukuk mahkemesi ve iş mahkemesi kararlarına karşı temyiz süresi ise 8 gündür. İş mahkemesi kararlarına karşı temyiz süresi tefhim ile işlemeye başlar. İş mahkemelerinde hükmün duruşmada açıklanması ile hüküm tebliğ edilmiş olmaktadır. Buna karşın, iş mahkemesi dışında kalan sulh ve asliye hukuk mahkemelerinde temyiz süreleri tebligatın yapılmasıyla işlemeye başlar. Bir vekil aracılığıyla takip edilen davalarda ise tebligat vekile yapılır

³⁷⁷ 31/3/2011 tarihli 6217 sayılı Kanununun 30. Maddesi.

³⁷⁸ AYM, *Ayla DüNDAR*, B. No.: 2013/6047, 23.1.2014, § 20. *Deniz Baykal*, B.No.: 2013/7521, 4/12/2013, § 34.

³⁷⁹ ALANGOYA, Yavuz/YILDIRIM, M. Kamil/ DEREN-YILDIRIM, Nevhis; Medeni Usul Hukuku *Esasları*, Beta, 8.Baskı, İstanbul 2011, s.450.

ve temyiz süresi de vekile tebliğden itibaren işlemeye başlamaktadır³⁸⁰.

Yukarıda belirtilen temyiz süreleri geçtikten sonra temyiz yoluna başvurulamaz. İlk derece mahkemesince verilen temyize tabi bir karara karşı süresi içinde temyize başvurulmadığı takdirde temyiz süresinin bittiği tarihte söz konusu karar kesinleşir. Eğer kanuni temyiz süreleri geçtikten sonra temyiz başvurusu yapılmış ise kararı veren hâkim tarafından temyiz talebi süresinde yapılmadığı gerekçesiyle reddedilir. Bu durumda sadece temyiz talebinin reddine ilişkin kararlar 7 gün içinde yeniden temyiz edilebilir. Yargıtay, temyiz talebinin reddine ilişkin kararı bozarsa dosyayı ilk derece mahkemesine göndermeyip temyiz talebini inceleyecektir.³⁸¹ Yargıtay, temyiz talebinin reddine ilişkin kararı yerinde bulur ise, kanun yoluna başvurma süresinin, kişinin ihmali nedeniyle geçirilmiş olması nedeniyle söz konusu karar temyiz süresi sonunda kesinleşir, artık o karara karşı normal bir kanun yoluna gidilemez.

Yargıtay kararlarına karşı karar düzeltme yolunun kapalı olduğu durumlarda Yargıtayın onama ve düzelterek onama tarihinde verdiği kararla, ilk derece mahkemesinin kararı kesinleşir. Yargıtayın ilk derece mahkemesinin kararını bozması hâlinde verilecek kararlar yeni bir karardır ve yeniden temyize ilişkin hükümlere tabidir. Yargıtay'ın bozma kararına karşı ilk derece mahkemelerince verilen direnme kararları Hukuk Genel Kurulunda incelenir. Hukuk Genel Kurulu kararlarına karşı da karar düzeltme yolu mümkündür.³⁸²

Hukuk davalarında karar düzeltme yolu kapalı, temyiz yolu açık olan bir hükmün kesinleşmesi, temyiz istemi sonunda verilen onama kararıyla veya temyiz yoluna başvurulmamışsa mahkemece verilen kararın tebliğinden itibaren temyiz başvuru süresinin sonunda gerçekleşir.³⁸³

İşte hukuk davalarında bu şekilde kesinleşen hükümlere karşı bireysel başvurunun kararın tebliğinden itibaren, 30 gün içinde yapılması gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi, temyiz onama kararının tebliğinden itibaren 30 gün içinde yapılmayan bir bireysel başvuruda süre aşımı nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermiştir. Söz konusu olayda, başvuruçunun ihlale neden olduğunu iddia ettiği Silifke Sulh Hukuk Mahkemesinin 1/12/2011 tarih ve E.2009/1064, K.2011/1201 sayılı ilamı, ... Yargıtay 8. Hukuk Dairesinin 12/2/2013 tarih ve E.2013/839, K.2013/1332 sayılı kararıyla onanmış olup, onama kararı, 8/3/2013 tarihinde başvuruçuya tebliğ edilmiş olmasına rağmen başvuruçuyu, 30

³⁸⁰ KURU/ARSLAN/YILMAZ, s.645.

³⁸¹ ALANGOYA/YILDIRIM/DEREN-YILDIRIM, s.458.

³⁸² ALANGOYA/YILDIRIM/DEREN-YILDIRIM, s.480.

³⁸³ AYM, *Deniz Baykal*, B. No.: 2013/7521, 4.12.2013, § 34.

günlük başvuru süresi geçtikten sonra 17/5/2013 tarihinde başvuruda bulunmuştur. Dolayısıyla, ihlale neden olduğu ileri sürülen karara yönelik başvuruda süre aşımı bulunmaktadır. Bu nedenlerle Yargıtay 8. Hukuk Dairesince verilen onama kararının tebliğinden itibaren otuz gün içinde yapılmayan bireysel başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “süre aşımı” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir.³⁸⁴

Temyize tabi bir hükme karşı, temyiz başvurusu yapılmadan yahut temyiz süresi kaçırıldıktan sonra yapılan temyiz başvurusunun süresinde yapılmaması nedeniyle ret kararından sonra yapılan bireysel başvurular, başvuru yollarının tüketilmemiş olması nedeniyle reddedilir. Bu ikinci hâlde yani süresinde temyiz talebinde bulunulmaması nedeniyle temyiz talebinin reddi kararına karşı bireysel başvuruda bulunabilmesi için öncelikle temyiz yoluna başvurulması gerekmektedir.³⁸⁵

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru, iddia edilen hak ihlallerinin derece mahkemelerince düzeltilmemesi hâlinde başvurulabilecek ikincil nitelikte bir kanun yoludur. Bireysel başvuru yolunun bu ikincil niteliği gereği Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için öncelikle olağan kanun yollarının tüketilmesi gerekmektedir. Başvuru yollarının tüketilmesi ilkesi ise hukuk sisteminde öngörülen usul kurallarına riayet edilmesini gerektirir. Zira başvuru yollarının tüketilmesi için usule ilişkin koşullara ve sürelerle uymak gerekir. Başvurucunun hukuk yollarını tüketmeye çalıştığı ancak kendi ihmali nedeniyle usul gereklerini yerine getiremediği bu gibi Hâllerde başvuru yolları tüketilmediği için başvurusu, başvuru yollarının tüketilmediği gerekçesiyle kabul edilemez bulunur.³⁸⁶

3.4.2. Karar Düzeltme Yoluna Başvurulması Hâlinde Başvuru Süresi

Karar düzeltme, Yargıtayın temyiz incelemesi sonucunda vermiş olduğu kararlarına karşı tanınmış olağan bir kanun yoludur. Yani, bir hüküm hakkında Yargıtayın temyiz incelemesi sonucunda vermiş olduğu karara karşı karar düzeltme yolu açık ise o hüküm ancak karar düzeltme yoluna başvurulmaması veya başvurulmuş ise bu talebin reddi ile kesinleşebilir.³⁸⁷ Karar düzeltme yolu açık olan durumlarda, Yargıtay kararının taraflara tebliğ veya tebliğinden itibaren on beş gün içinde karar düzeltme yoluna müracaat edilebilecektir.

Karar düzeltme talebi, temyizden farklı olarak bu kararı vermiş

³⁸⁴ AYM, *Ahmet Sağlam*, B.No.: 2013/3351, 18/9/2013, §§ 26-28.

³⁸⁵ AYM, *Mehmet Şerif Ay*, B.No.: 2012/1181, 17/9/2013, § 36.

³⁸⁶ AYM, B.No.: 2103/7521, 4/12/2013, § 25.

³⁸⁷ KURU/ARSLAN/YILMAZ, s.666.

olan Yargıtay hukuk dairesinde veya aleyhine karar düzeltme yoluna başvurulmuş karar Hukuk Genel Kurulu kararı ise Hukuk Genel Kurulunda incelenip karara bağlanır. Bir hükme karşı süresi içinde temyiz yoluna başvurulmamış ve bu nedenle karar kesinleşmiş ise artık o karara karşı karar düzeltme yoluna da başvurulamayacaktır. Karar düzeltme yolu, ancak temyiz yoluna gidildikten sonra başvurulacak bir kanun yolu olduğundan temyiz yolunun devamı niteliğinde bir kanun yoludur.³⁸⁸

Anayasa Mahkemesine göre hukuk davalarında olağan kanun yolları temyiz ve karar düzeltme yoludur. Karar düzeltme yolu açık olan bir hükmün kesinleşmesi, karar düzeltme istemi sonunda verilen ret kararıyla veya karar düzeltme yoluna başvurulmamışsa temyiz onama kararının tebliğinden itibaren karar düzeltme başvuru süresinin sonunda gerçekleşmektedir.³⁸⁹

Yargıtay onama kararına karşı karar düzeltme yoluna başvurulmuş ise bu kararın sonucu beklenmeden bireysel başvuruda bulunulamaz. Zira bu durumda karar düzeltme talebine ilişkin karar verilinceye kadar mahkeme kararının kesinleşmesinden ve başvuru yollarının tüketilmiş olduğundan bahsedilemez. Karar düzeltme yoluna başvurulmasıyla birlikte aynı zamanda bireysel başvuruda da bulunulmuş fakat bireysel başvuru önündeki dosya incelenmeden karar düzeltme yolundaki kararın sonuçlanmış olması durumunda karar düzeltme yolu tüketilmiş sayılmaktadır. Anayasa Mahkemesi, Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin kararına karşı karar düzeltme yoluna başvuran başvurusunun başvurusu hakkında bir karar verilmeden önce karar düzeltme talebinin reddine karar verildiğini ve buna ilişkin kararın Mahkemeye bildirilmiş olduğunu belirterek başvurunun incelenebileceğine, bu durumda başvuru yollarının tüketilmiş olduğuna karar vermiştir.³⁹⁰

Karar düzeltme yolu açık olan bir hükme yönelik olarak etkili görmediği için bu yola başvurmayan başvuru, temyiz onama kararını öğrendiği tarihte ihlale neden olduğunu ileri sürdüğü kararı öğrenmiş olup karar düzeltme yoluna başvurmayarak, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkını kullanmışsa buna ilişkin süreye riayet etmesi beklenir.³⁹¹ Her ne kadar derece mahkemesi kararı, karar düzeltme süresi sonunda kesinleşmekte ise de başvuru bu yola başvurmadığında temyiz onama kararı ile ihlale neden olduğunu ileri sürdüğü kararı öğrendiğine göre bu tarihten itibaren 30 gün içinde başvuruda bulunması gerekir. Aksi düşünüldüğü takdirde davacı veya

³⁸⁸ KURU/ARSLAN/YILMAZ, s.667. ALANGOYA/YILDIRIM/DEREN-YILDIRIM, s.495.

³⁸⁹ AYM, *Fikret Güney*, B. No.: 2013/1936, 18.9.2013, § 19.

³⁹⁰ AYM, *Sadık Koçak ve Diğerleri*, B. No, 2013/841, 23/1/2014, § 64.

³⁹¹ AYM, *Fikret Güney*, B.No.: 2013/1936. 18/9/2013, § 23.

davalı sayısı çok olan dava dosyalarında temyiz onama kararının tüm taraflara tebliğinden sonra başvuru dışındaki karar düzeltme yoluna başvurulmuşsa bu istemin sonucunun beklenerek hükmün kesinleşmesi şartının dikkate alınması, başvuru için farklı sonuçları gündeme getirebilir. Karar düzeltme yolunu etkili bir yol olarak görmeyen başvuru bireysel başvuruda bulunma yolunu tercih etmişse bireysel başvuruya ilişkin süreye de riayet etmelidir. Bu sürenin başlangıcı ise, temyiz onama kararıyla başvuru yolları tüketilmiş olduğu için onama kararının öğrenildiği tarihtir. Bu öğrenmeden itibaren 30 gün içinde bireysel başvurunun yapılmış olması gerekmektedir.

Anayasa Mahkemesinin önüne gelen bir başvuruda başvuru, Yargıtay 1. Hukuk Dairesince verilen onama kararını 30/1/2013 tarihinde tebliğ etmiş ve etkili bir yol olarak görmediği için karar düzeltme isteminde bulunmadığı hâlde 5/3/2013 tarihinde başvuruda bulunmuştur. Başvurucunun itirazının değerlendirilmesi neticesinde, başvuru, ihlale neden olduğunu ileri sürdüğü karara ilişkin Yargıtay onama kararını 30/1/2013 tarihinde tebliğ etmesine rağmen, etkili bir yol olarak görmediği için karar düzeltme isteminde bulunmadığı ve onama kararının tebliğ edildiği tarihten itibaren 30 gün geçtikten sonra bireysel başvuruda bulunduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla Yargıtay onama kararının tebliğinden itibaren 30 günlük başvuru süresi içinde yapılmayan başvurunun idari yönden reddedilmesine ilişkin işlemde hukuka aykırılık bulunmadığı anlaşılmıştır. Bu nedenle başvuru, idari ret kararına karşı yaptığı itirazın reddine karar verilmesi gerekmektedir.³⁹²

Karar düzeltme yolu, temyiz kanununun yolunun bir uzantısı ve tamamlayıcısı niteliğinde bir kanun yoludur. Fakat teknik manada kanun yolu tarifinin, bir üst mahkemeye müracaat şartını gerçekleştirilmemektedir ancak hükmün kesinleşmesini de şekli manada engelleyen bir kanun yolu niteliğindedir.³⁹³ Anayasa Mahkemesi de, başvuru, karar düzeltme yolu açık olan hükümlere yönelik başvurulara karşı karar düzeltme yoluna başvurmayı zorunlu kılmamakta, bu nedenle karar düzeltme talebi açık olan hükümlerde temyiz sonucunda verilen kararın tebliğinden itibaren başvuru süresini başlatmaktadır. Bir başka ifadeyle otuz günlük başvuru süresini karar düzeltme için öngörülen on beş günlük sürenin devamından itibaren başlatmamaktadır.

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere hukuk davalarında olağan kanun yolları temyiz ve karar düzeltme yoludur. Karar düzeltme yolu kapalı, temyiz yolu açık olan bir hükmün kesinleşmesi, temyiz istemi

³⁹² AYM, *Fikret Güney*, B.No.: 2103/1936, 18/9/2013, §§ 23-26.

³⁹³ ALANGOYA/YILDIRIM/DEREN-YILDIRIM, s.495.

sonunda verilen ret kararıyla veya temyiz yoluna başvurulmamışsa mahkemece verilen kararın tebliğinden itibaren temyiz başvuru süresinin sonunda gerçekleşir. Süresinde temyiz yoluna başvurulması hâlinde ise, Yargıtay tarafından kararın bozulması nedeniyle yargılama kaldığı yerden yeniden devam eder. Bozma sonrası yapılan yargılama sonucunda verilen karara karşı temyiz yolu kural olarak açıktır. Fakat bozma kararında mahkemenin ne şekilde karar vermesi gerektiği açık olarak belirtilmişse bu durumda temyiz yolu açık olan ve hukuki yarar görülmediği için yeniden temyiz yoluna başvurulmayan bireysel başvurularda 30 günlük başvuru süresinin hangi tarihten itibaren başlayacağı ve başvuru yolunun tüketilmesinin gerekip gerekmeyeceği hususu Anayasa Mahkemesince çözüme kavuşturulmuştur.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine yapılan başvurulara ilişkin olarak mevcut iç hukuk yolu bulunmaması veya etkin olmadıkları sonucuna varılması durumunda altı aylık süre, şikâyetle bulunulan olay tarihinden itibaren işlemeye başlar. Başvurucuların önce bir iç hukuk yoluna başvurdukları ancak bu başvuru yolunu etkisiz kılacak koşulların daha sonra farkına varacakları veya varmaları gereken özel koşullar bulunabilir. Böyle bir durumda altı aylık süre, başvuranın bu koşulların farkına vardığı veya varması gereken tarihten itibaren hesaplanabilmektedir.³⁹⁴

Görüldüğü üzere Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sözleşmenin 35'inci maddesinin birinci fıkrasında düzenlenen altı aylık başvuru süresini, yalnızca hükmün kesinleşmesinden değil, etkin olmadığı düşünülen başvuru yollarına gidilmediği takdirde, ihlale neden olduğu ileri sürülen karar veya olayın öğrenilmesinden itibaren başlatmaktadır.

Anayasa Mahkemesi, bozma sonrası yapılan yargılama sonucu verilen temyiz yolu açık olan bir hükme yönelik olarak, etkili görmedikleri veya hukuki yararları olmadığı için bu yola başvurmayan başvuru sahiplerinin, Mahkemece verilen kararı öğrendikleri tarihte ihlale neden olduğunu ileri sürdükleri kararı öğrenmiş olup, temyiz yoluna başvurmayarak Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkını kullanmışlarsa buna ilişkin süreye riayet etmelerinin gerektiğini vurgulamıştır. Her ne kadar derece mahkemesi kararı, temyiz başvuru süresi sonunda kesinleşmekte ise de başvuru sahipleri bu yola başvurmadıklarında Mahkemece verilen kararın tebliği ile ihlale neden olduğunu ileri sürdükleri kararı öğrendiklerine göre, bu tarihten itibaren 30 gün içinde başvuruda bulunmalıdırlar. Temyiz yolunu etkili bir yol olarak görmeyen başvuru sahipleri, bireysel başvuruda bulunma yolunu tercih etmişlerse bireysel başvuruya ilişkin süreye de riayet etmelidirler.³⁹⁵

³⁹⁴ Bk. Hazar ve Diğerleri/Türkiye, B. No. 62566/00, 10/1/2002.

³⁹⁵ AYM, *Fikret Güneş*, B.No.: 2103/1936, 17/9/2013, §23.

Anayasa Mahkemesine, siyasi miting sırasında eleştiri mahiyetindeki ve ifade özgürlüğü kapsamındaki söylemlerin, aleyhine açılan davada kişilik haklarına hakaret niteliğinde olduğu kabul edilerek manevi tazminata karar verilmesinin anayasal haklarını ihlalini oluşturduğu iddiasıyla yapılan bir başvuruda başvurucu aleyhine Ankara 13. Asliye Hukuk Mahkemesinde açılan dava sonunda başvurucunun tazminat ödemesine karar verilmiş, temyiz üzerine Yargıtay 4. Hukuk Dairesince, başvurucunun söylemlerinin ifade özgürlüğü kapsamında kaldığı gerekçesiyle hüküm bozulmuştur. Mahkemece bozma kararına direnilmesi üzerine Yargıtay Hukuk Genel Kurulunca direnme kararı yerinde bulunularak Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin bozma kararı kaldırılmış, tazminatın miktarı yönünden değerlendirme yapılması için dosya Yargıtay 4. Hukuk Dairesine gönderilmiştir. Karar düzeltme talebi de Yargıtay Hukuk Genel Kurulunca reddedilmiştir. Yargıtay 4. Hukuk Dairesi, tazminatın miktarı açısından hükmün bozulmasına karar vermiştir. Mahkemece bozma kararına uyularak, başvurucunun ifadelerinin kişilik haklarına saldırı niteliğinde olduğu gerekçesiyle Ankara 13. Asliye Hukuk Mahkemesince davanın kısmen kabulüne karar verilmiştir. Anılan karar 31/7/2013 tarihinde başvurucuya tebliğ edilmiştir. Başvurucu bu kararın temyizinde hukuki yarar görmediği için yeniden temyiz yoluna başvurmamış ve doğrudan bireysel başvuru hakkını kullanmıştır. Oysa başvurucu, temyiz yoluna başvurulmasında hukuki yarar görmediği için bu yola başvurmadığı hâlde gerekçeli kararın tebliğinden itibaren 30 günlük başvuru süresinin geçmesinden sonra 9/10/2013 tarihinde başvuruda bulunmuştur. Başvuruda bulunmak için hükmün kesinleşmesi şartı, başvuru yollarının tüketilmesi anlamında değerlendirilmelidir. Ancak başvurucu, etkili yol olarak görmediği temyiz yoluna başvurmamışsa, mahkemece verilen kararın öğrenilmesinden itibaren 30 gün içinde bireysel başvuruda bulunulmalıdır. Dolayısıyla başvurunun 'süre aşımı' nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir.³⁹⁶

Yargıtay temyiz edilen kararı inceledikten sonra temyiz sebeplerinden birinin gerçekleşmiş olduğunu tespit ederse hükmü kısmen veya tamamen bozmaktadır. Yargıtay, hükmü "sınırlayıcı ve yol gösterici" olarak bozduğunda bozmaya uyularak verilecek karar da bu yönde, bozma doğrultusunda olacaktır. Oysa "inceleme ve araştırmaya sevk" edecek şekilde hüküm bozulmuş ise mahkeme, bozulan kararındaki sonuca aynen veya başka bir sonuca hükmedebilecektir.³⁹⁷ İşte, ilk derece mahkemesinde "sınırlayıcı ve yol gösterici" şeklindeki bir bozmaya uyduktan sonra yapılan yargılama sonucunda temyiz yolu açık olarak verilen hükme karşı etkili bir yol olarak görmediği temyiz yoluna başvurmadan bireysel başvuruda bulunmak istenildiğinde, ilk

³⁹⁶ AYM, *Deniz Baykal*, B.No.: 2103/7521, 4/12/2013, §§ 34-38.

³⁹⁷ ALANGOYA/YILDIRIM/DEREN-YILDIRIM, s.478.

derece mahkemesinin kararının tebliğinden itibaren otuz gün içinde bireysel başvuruda bulunulması şarttır. Anayasa Mahkemesi, etkili bir yol olarak görülmediği için temyiz yoluna başvurulmadığında bireysel başvuru süresini kararın tebliğinden itibaren işletmektedir.

3.5. İdari Yargılama Sonucu Verilen Kararlar Bakımından Süre

6545 sayılı Kanun'la 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda (İYUK) değişiklik yapılmadan önce idari yargıda olağan kanun yolları "*itiraz, temyiz ve karar düzeltme*" olarak düzenlenmiştir. 6545 sayılı Kanun'la, 2577 sayılı Kanun'da yapılan değişikliklerle idari yargıdaki olağan kanun yolu sisteminde köklü değişikliklere gidilmiştir. Öncelikle, bölge idare mahkemesine "*itiraz yolu*" ortadan kaldırılarak idare ve vergi mahkemelerinin (Kanun'da sayılan bazı davalar hariç) kararlarına karşı kural olarak bölge idare mahkemesine "*istinaf*" yoluyla başvuru hakkı getirilmiş, ayrıca Danıştay'ın temyiz üzerine verdiği kararların yeniden incelenmesini öngören "*karar düzeltme*" yolu da tamamen ortadan kaldırılmıştır. Böylece idari yargıdaki olağan kanun yolları "*istinaf ve temyiz*" olmak üzere yeniden düzenlenmiştir.

Ancak 2577 sayılı Kanun'un geçici 8'inci maddesinin (1) numaralı fıkrasında, ivedi yargılama usulü hariç olmak üzere 6545 sayılı Kanun'la idari yargıda kanun yollarına ilişkin olarak getirilen hükümlerin, 2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkında Kanun'un 3'üncü maddesine göre kurulan bölge idare mahkemelerinin tüm yurttan göreve başlayacakları tarihten sonra verilen kararlar hakkında uygulanacağı, bu tarihten önce verilmiş kararlar hakkında ise kararın verildiği tarihte yürürlükte bulunan kanun yollarına ilişkin hükümlerin uygulanacağı kural altına alınmıştır.

Buna göre şu anda idari yargı mercilerince verilen kararlar hakkında geçerli olan kanun yolları 2577 sayılı Kanun'a göre itiraz, temyiz ve karar düzeltmedir. İdari davalarda kararların kesinleşmesi, öngörülen kanun yollarından birinin tüketilmesi ile veya yasal süresi içinde söz konusu kanun yollarına başvurulmaması ile mümkün olmaktadır.

3.5.1. İtiraz Yoluna Başvuru Hâlinde Başvuru Süresi

2577 sayılı Kanun'un 45'inci maddesinin birinci fıkrasında sayılan konular hakkında idare ve vergi mahkemeleri tarafından kurul hâlinde verilen nihai kararlara ve tek hâkimle verilen nihai kararlara karşı itiraz kanun yoluna başvurulabilmektedir. İtiraz incelemesinde görevli yargı yeri ise kararı veren mahkemenin yargı çevresinde bulunduğu bölge idare mahkemesidir.

İdare ve vergi mahkemelerinin verdikleri nihai kararlara karşı itiraz süresi, İYUK'un 45'inci maddesinin 2'nci fıkrasına göre kararın tebliğini izleyen günden itibaren otuz gündür. Bu süre içinde karara itiraz edilmediği takdirde sürenin bittiği tarihten itibaren ilk derece mahkemesinin kararı kesinleşir.

Bölge idare mahkemesinin, itiraz üzerine önüne gelen ilk derece mahkemesinin kararını onaması ya da bozarak esas hakkında kendisinin yeni bir karar vermesi hâlinde karar kesinleşmemektedir. Zira bu kararlara karşı, kararın ilgililerine tebliği tarihinden itibaren 15 gün içinde karar düzeltme yolu açıktır. İtiraz yolunda, ilk derece mahkemelerinin bölge idare mahkemeleri tarafından verilen kararlara karşı önceki kararlarında direnme imkânı bulunmamaktadır.

Bölge idare mahkemesinin itiraz üzerine ilk derece mahkemesinin kararını onaması durumunda veya bozması hâlinde ise işin esasına girerek verdiği bu yeni karara karşı kararın tebliğ tarihinden itibaren 15 gün içinde karar düzeltme yolu açıktır. Bölge idare mahkemesinin yeni kararının tebliğinden itibaren 15 gün içerisinde karar düzeltme yoluna gidilmediği takdirde, bölge idare mahkemesinin esasa girerek verdiği karar bu sürenin bittiği tarihte kesinleşir. Yine bölge idare mahkemesinin, itiraz başvurusu sonucunda ilk derece mahkemesi tarafından verilen kararı yerinde bularak onaması durumunda onama kararının tebliğinden itibaren 15 gün içinde karar düzeltme yoluna gidilmediği takdirde bölge idare mahkemesinin onama kararı bu sürenin bittiği tarihte kesinleşir.

Bölge idare mahkemelerinin; idare ve vergi mahkemelerinin tek hâkimle verdiği bütün kararlar ile kurul hâlinde verdiği bazı kararlara karşı bir temyiz yeri olarak görev yapmakta olduğu açıktır. Kanunda "itiraz" deyimini kullanılmasına karşın bu bir temyiz yoludur³⁹⁸. Bu açıdan bölge idare mahkemesinin itiraz üzerine verdiği kararlara karşı temyiz yolu ile Danıştaya başvurulamaz.

Bölge idare mahkemesi kararının tebliğinden itibaren 30 gün içinde bireysel başvuruda bulunmak gerekmektedir. Eğer başvuru, bölge idare mahkemesinin kararına yönelik süresinde karar düzeltme yoluna başvurmuş ve bunu kendisi açısından etkili bir yol olarak görmüş ise bu durumda karar düzeltme talebinin sonucu beklenmelidir. Karar düzeltme talebinin sonucuna ilişkin kararının tebliğinden itibaren bireysel başvuruda bulunmak için başvuru süresi yine otuz gündür.

Karar düzeltme yoluna başvurulmasıyla birlikte aynı zamanda bireysel başvuruda da bulunulmuş fakat bireysel başvuru önündeki

³⁹⁸ GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref; Yönetmelik Yargı, 26. Bası, Turhan Kitabevi, Eylül 2007, Ankara, s.48.

dosya incelenmeden önce karar düzeltme yolundaki karar sonuçlanmış ve bu kararın sonucunun Anayasa Mahkemesine bildirilmiş olması durumunda karar düzeltme yolu tüketilmiş sayılmaktadır. Anayasa Mahkemesi, Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin kararına karşı karar düzeltme yoluna başvuran başvuruçunun başvurusu hakkında bir karar verilmeden önce karar düzeltme talebinin reddine karar verildiğini ve buna ilişkin kararın Mahkemeye bildirilmiş olduğunu belirterek başvurunun incelenebileceğine, bu durumda başvuru yollarının tüketilmiş olduğuna karar vermiştir.³⁹⁹

3.5.2. Temyiz Yoluna Başvuru Hâlinde Başvuru Süresi

İdari yargıda nihai kararlara karşı başvuru yollarından en önemlisi temyizdir. Temyiz kanun yolu İYUK'un 46'ncı ve devamı maddelerinde düzenlenmiştir. Diğer bir kanun yolu ise karar düzeltme yoludur fakat karar düzeltme ancak temyiz yoluna gidildikten sonra başvurulabilen ve temyiz devamı niteliğinde olan bir kanuni yoldur.

İlk derece mahkemesi olan idare ve vergi mahkemelerinin tek hâkimle çözümlenebileceği davalar ile heyet hâlinde verileceği belirtilen ancak İYUK'un 45'inci maddesinde sadece itiraz yoluna başvurulabileceği belirtilen kararlar dışındaki, heyet hâlinde verilen diğer nihai kararlara, diğer bir ifade ile idare ve vergi mahkemelerinin itiraz yolu açık olan kararları dışında kalan kararlara karşı ancak temyiz yoluna başvurulabilir. İdari yargıda temyiz yolunda yapılacak başvuru ancak Danıştay nezdinde yapılır.⁴⁰⁰

Danıştay Kanunu'nun 24'üncü maddesinde sayılan konularda Danıştay, özel görevli ilk derece mahkemesi konumundadır. Danıştay dairelerinin ilk derece mahkemesi olarak verdikleri nihai kararlar, Danıştay İdari veya Vergi Dava Daireleri Kurullarında temyiz yolu ile incelenir.

İYUK'ta ve Vergi Usul Kanunu'nda (VUK) birbirinden farklı olmak üzere 30 gün⁴⁰¹, 15 gün⁴⁰² ve 7 günlük⁴⁰³ temyiz süreleri öngörülmüştür. Temyiz süresi, ilk derece mahkemesinin veya ilk derece mahkemesi sıfatıyla Danıştay dairesinin kararının tebliğini izleyen günden itibaren işlemeye başlar. Davanın vekil eliyle yürütülmesi durumunda, temyiz süresi vekile yapılan tebliğ ile işlemeye başlar. Bu durumda asile yapılan tebliğ, temyiz süresini başlatmaz.

Temyiz süresi geçirildikten sonra artık temyiz yoluna gidilemez,

³⁹⁹ AYM, *Sadık Koçak ve Diğerleri*, B. No, 2013/841, 23/1/2014, § 64.

⁴⁰⁰ GÖZÜBÜYÜK, s.40.

⁴⁰¹ Bk. İYUK. Mad. 46/2.

⁴⁰² Bk. 213 sayılı Vergi Usul Kanunu Mad. 49/b.

⁴⁰³ Bk. İYUK. Mad. 48/2 ve 6.fıkralar.

süre geçtikten sonra yapılan temyiz başvurusu bu nedenle reddedilir. Temyiz talebinin süresinde yapılmadığı gerekçesiyle verilen ret kararına karşı 7 gün içinde temyiz yoluna başvurulabilir. Temyiz talebinin süresinde yapılmamış olması nedeniyle verilen ret kararına süresinde yeniden temyiz talebinde bulunulmaz ise ilk derece mahkemesinin bu kararı kesinleşir. Yine temyize tabi bir hüküm süresinde temyiz edilmediği takdirde, kanunda başka bir kanun yolu öngörülmemiş ise temyiz süresinin bittiği tarihte kesinleşir.

İdari yargıda temyize tabi bir hükme karşı, hiç temyiz başvurusu yapılmadan bireysel başvuruda bulunulması hâlinde yahut temyiz süresi kaçırıldıktan sonra yapılan temyiz başvurusunun süresinde yapılmaması nedeniyle ret kararının tebliğinden sonra yapılan bireysel başvuru, başvuru yollarının tüketilmemiş olması nedeniyle reddedilir. Bu ikinci hâlde, yani süresinde temyiz talebinde bulunulmaması nedeniyle temyiz talebinin reddi kararına karşı da bireysel başvuruda bulunabilmesi için öncelikle temyiz yoluna başvurulması gerekmektedir.⁴⁰⁴ Zira bu durumda temyiz talebinin reddi kararına karşı temyiz kanun yolu açık bulunmaktadır.

Temyiz incelemesi sonucunda temyiz mercisince verilen onama, bozma veya düzelterek onama kararları verildikleri anda kesinleşmemektedir. Kararın tebliğini izleyen günden itibaren 15 gün içinde karar düzeltme yoluna başvuru hakkı bulunmaktadır. 15 günlük karar düzeltme süresi içerisinde karar düzeltme yoluna başvurulmadığı takdirde sürenin bittiği tarihte karar kesinleşmiş olur.

Hukuk yargılaması hakkında yukarıdaki bölümlerde açıklanan hususlar burada da aynen geçerlidir. İdari davalarda da kararın tebliğinden itibaren, bireysel başvurunun 30 gün içinde yapılması gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi, temyiz onama kararının tebliğinden itibaren 30 gün içinde yapılmayan bireysel başvurularda süre aşımı nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermektedir⁴⁰⁵.

3.5.3. Karar Düzeltme Yoluna Başvuru Hâlinde Başvuru Süresi

Olağan kanun yollarından biri de karar düzeltme olup, karar düzeltme, henüz kesinleşmemiş nihai kararlara karşı başvurulacak bir yoldur. Bu yol ile taraflara kanunda tahdidi olarak sayılmış olan nedenlerden biri ile üst derece mahkemelerinin itiraz ve temyiz istemleri üzerine verdikleri kararların belli bir süre içerisinde bir defaya mahsus olmak üzere gözden geçirilmesi imkânı sağlanır.⁴⁰⁶

Danıştay Dava Daireleri ile İdari veya Vergi Dava Daireleri

⁴⁰⁴ AYM, *Mehmet Şerif Ay*, B.No.: 2012/1181, 17/9/2013, § 36.

⁴⁰⁵ Benzer mahiyette bk. AYM, *Ahmet Sağlam*, B.No.: 2103/3351, 18/9/2013, §§ 26-28.

⁴⁰⁶ GÖZÜBÜYÜK, s.517.

Kurullarının temyiz üzerine verdikleri kararlar ile Bölge İdare Mahkemelerinin tek hâkimle görülen davalara ve İYUK'un 45'inci maddesinde belirtilen uyuşmazlıklara ilişkin verdiği itiraz kararlarına karşı, kararın tebliğinden itibaren 15 gün içinde karar düzeltme yoluna gidilebilir. Bu nedenle karar düzeltme talebinin öngörülen bu süre içerisinde yapılmış olması gerekir. Kararı düzeltilmek istenen itiraz ya da temyiz yeri kararının taraflara tebliğinden itibaren 15 gün içinde bu yola gidilmez ise söz konusu kararın tebliği ile karar kesinleşir.

Danıştayın onama kararına karşı karar düzeltme yoluna başvurulduğunda karar düzeltme talebi reddedilirse, onanan ilk derece mahkemesinin kararı, Danıştay'ın onama kararına karşı başvurulmuş kararın düzeltme talebinin reddedildiği tarihte kesinleşmiş olur. Aynı şekilde Bölge idare mahkemesi tarafından karar düzeltme talebi reddedildiği tarihte Bölge idare mahkemesinin onadığı ilk derece mahkemesi kararı veya Bölge idare mahkemesince esasa girilerek yeniden verilen karar kesinleşmiş olur.

Karar düzeltme sonrasında Danıştay, temyiz incelemesi sırasında bozmuş olduğu bir kararı onayabilir. Bu karara karşı yeniden ikinci kez karar düzeltme yoluna gidilemeyeceği için karar düzeltme incelemesi sonucu verilen onama kararının verildiği tarihte, onanan ilk derece mahkemesi hükmü kesinleşmiş olur. Danıştay, karar düzeltme talebi üzerine, mahâllî mahkeme hükmünü düzelterek de onayabilir. Bu düzelterek onama kararının verildiği tarihte, onanan ilk derece mahkemesi kararı kesinleşmiş olur.

Bölge idare mahkemesi, itiraz incelemesi sırasında bozarak yeniden verdiği karar hakkında yapılan karar düzeltme talebinin reddine karar verebilir. Bu durumda karar düzeltme talebine karşı yeniden, ikinci kez karar düzeltme isteminde bulunulmayacağı için bu ret kararının verildiği tarihte, Bölge idare mahkemesinin yeniden verdiği hüküm kesinleşmiş olur. Yine, Bölge idare mahkemesi, itiraz incelemesi sonucunda onanmış olduğu bir kararı karar düzeltme talebi üzerine bu kez bozabilir. Bölge idare mahkemesi, bu defa işin esasına girerek yeniden karar verebilir. Karar düzeltme talebine karşı ikinci defa karar düzeltme yoluna başvurulamayacağından Bölge idare mahkemesinin işin esasına girerek verdiği bu yeni karar, verildiği tarihte kesinleşmiş olur.

Anayasa Mahkemesi, 2577 sayılı Kanun'un 46 ila 50 ve 54'üncü maddeleri uyarınca idari yargı alanını ilgilendiren bir uyuşmazlığa dair kararın şekli anlamda kesinleşmesi için olağan kanun yolları olan temyiz ve karar düzeltme kanun yollarının tüketilmesinin aranacağını

belirtmiştir.⁴⁰⁷ Eğer başvuru, temyiz onama kararından sonra etkili olarak kabul görmediği karar düzeltme kanun yoluna başvurmamış ise bu durumda temyiz onama kararının tebliğ tarihi, bireysel başvuruya başvurma süresi açısından büyük önem taşımaktadır.

İdari yargılamada temyiz incelemesi sonucu verilen onama kararına karşı, olağan bir kanun yolu olduğu kabul edilmekle birlikte etkili görülmeyle karar düzeltme kanun yoluna başvurulmamışsa, temyiz onama kararıyla başvuru yolları tüketildiğinden onama kararın öğrenilmesinden itibaren otuz gün içinde bireysel başvuruda bulunulması gerekmektedir.⁴⁰⁸

Bireysel başvuruya konu olan bir yargılamaya ilişkin olarak, Danıştay 2. Dairesinin 7/11/2012 tarih ve E.2012/5192, K.2012/6816 sayılı onama kararı, 8/1/2013 tarihinde başvurucuya tebliğ edilmiş, başvuru tarafından karar düzeltme yoluna gidilmeksizin karar 13/2/2013 tarihinde kesinleşmiştir. Belirtilen tarihte kesinleşmiş karar suretini tebellüğ eden başvuru tarafından bu tarih otuz günlük sürenin başlangıç tarihi olarak kabul edilerek 21/2/2013 tarihinde başvuruda bulunmuştur. Fakat başvuru, 2577 sayılı Kanun'un 50'nci maddesi gereği tebliğ şartı aranan Danıştay onama ilamının kendisine tebliğ edildiği tarih olan 8/1/2013 tarihinden itibaren otuz günlük bireysel başvuru süresi içinde yapmamıştır. Bu nedenle Anayasa Mahkemesince, Danıştay 2. Dairesinin onama ilamının tebliğ tarihinden itibaren otuz günlük başvuru süresi içinde yapılmayan başvurunun, diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin "süre aşımı" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.⁴⁰⁹

Karar düzeltme yolu etkili görülerek bu kanun yoluna bir kez başvurulmuş ise daha sonra, kendi iradesiyle bu kanun yolundan feragat ederek bireysel başvuru yapıldığında kanun yolunun tüketilmediği sonucuna varılır ve söz konusu başvuru hakkında bu nedenle kabul edilemezlik kararı verilir. Anayasa Mahkemesinin önüne gelen bir başvuruda başvuru, Danıştay Beşinci Dairesinin onama kararına karşı karar düzeltme isteminde bulunmuş, akabinde 26/9/2012 tarihli dilekçe ile bu karar düzeltme talebinden feragat etmiştir. Anayasa Mahkemesi, bir kanun yoluna başvurulmuş olmasının tek başına bu yolun tüketildiği anlamına gelmeyeceğini, bu kanun yolunun tüketildiğinden söz edilebilmesi için öncelikle yapılan başvurunun sonucunun beklenmesi ve inceleme süresince öngörülmüş olan yöntem, biçim, süre ve diğer koşullara uygun olarak hareket edilmesi

⁴⁰⁷ AYM, *Fikret Güneş*, B. No.: 2013/1936, 18/9/2013, § 22.

⁴⁰⁸ AYM, *Fikret Güneş*, B. No.: 2013/1936, 18/9/2013, § 24.

⁴⁰⁹ AYM, *Taner Kurban*, B.No.: 2103/1582, 7/11/2013, § 25.

gerekeceğini oysa başvurusunun, etkili ve sonuç almaya yeterli görerek başvurduğu bir kanun yolunun sonucunu beklemeksizin karar düzeltme talebinden feragat etmek suretiyle bu süreci kendi iradesiyle sona erdirdiğini ve böylece olağan kanun yollarını usulüne uygun bir şekilde tüketmeden bireysel başvuruda bulunduğuna hükmetmiştir.⁴¹⁰

Anayasa Mahkemesi, hukuk yargılamasında olduğu gibi, idari yargılamada da temyiz sonucu verilen onama kararlarına karşı karar düzeltme yolunun açık olması hâlinde, başvurularda bir tercih hakkı tanımıştır. Şöyle ki başvuru karar düzeltme talebini etkili görmesi nedeniyle hakkında verilen karara karşı karar düzeltme yoluna başvurmuş ise bu kararın sonucu beklenmeden yapılan bireysel başvuruyu kabul etmemektedir. Zira ortada işleyen ve yürüyen hukuki bir süreç bulunmaktadır.

Ancak, karar düzeltme yoluna başvurulmasıyla birlikte aynı zamanda bireysel başvuruda da bulunmuş fakat bireysel başvuru önündeki dosya incelenmeden önce karar düzeltme yolundaki karar sonuçlanmış ve bu kararın sonucunun Anayasa Mahkemesine bildirilmiş olması durumunda karar düzeltme yolu tüketilmiş sayılmaktadır. Anayasa Mahkemesi, Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin kararına karşı karar düzeltme yoluna başvuran başvurusunun başvurusu hakkında bir karar verilmeden önce karar düzeltme talebinin reddine karar verildiğini ve buna ilişkin kararın Mahkemeye bildirilmiş olduğunu belirterek başvurunun incelenebileceğine, bu durumda başvuru yollarının tüketilmiş olduğuna karar vermiştir.⁴¹¹

Başvurucu, karar düzeltme talebine başvurmayı düşünmemekte ise, bir başka ifadeyle bu kanun yoluna gitmek istemediğini açıkça ortaya koymuş ise bu durumda temyiz onama kararının tebliğinden itibaren 30 gün içinde bireysel başvuruda bulunmalıdır. Burada süre, hukuk davalarında olduğu gibi karar düzeltme yoluna başvuru süresinin bittiği tarihten değil, temyize ilişkin nihai kararın tebliğinden itibaren başlamaktadır.

3.6. Askerî İdari Yargı Davalarında Süre

Askerî Yüksek İdare Mahkemesi, (AYİM) Türk Milleti adına asker kişileri ilgilendiren ve askerî hizmete ilişkin idari eylem ve işlemlerden doğan uyuşmazlıkların görüldüğü ilk ve son derece mahkemesidir. Bu açıdan askerî idari yargı tek derecelidir. Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin kararları kesindir.⁴¹²

⁴¹⁰ AYM, *Hâlit Abdullah*, B.No.: 2102/26, 26/3/2013, § 20.

⁴¹¹ AYM, *Sadık Koçak ve diğerleri*, B. No, 2013/841, 23/1/2014, § 64.

⁴¹² GÖZÜBÜYÜK, s.56. YAMAN, Murat; Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu, Adalet Yayınevi, Ankara 2012, s.185.

1602 sayılı Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu'nun 63'üncü maddesine göre Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Daire ve Daireler Kurulu tarafından verilen kararlar kesin olup, kesin hükmün bütün hukuki sonuçlarını doğurur.⁴¹³ Kararlar, kararın verildiği tarihte kesinleşir. Bu kararlar aleyhine kanun yollarına müracaat edilmiş olsa bile karar, ilgili daire veya Daireler Kurulunca kaldırılmadığı müddetçe kesin hükmün tüm sonuçlarını doğurmaya devam eder. Bu nedenle bu kararlardan sonra bireysel başvuru yoluna gidilmesi pekâlâ mümkündür. Kesin nitelikli hükümler dosya üzerinden ya da başvuru yoluna yokluğunda verilmiş ise süre tebliğden itibaren başlamaktadır. Sürenin başlangıcından itibaren 30 gün içinde bireysel başvurunun yapılması şarttır.

Askerî idari yargıda kararların düzeltilmesi yolu, olağanüstü bir kanun yolu niteliğindedir. Zira bu kanun yolu, belirli bir süre içerisinde ve 1602 sayılı Kanun'da belirtilen nedenlerden dolayı verilmiş bir kesin yargı kararının yeniden incelenmesini temin etmek amacıyla getirilmiş bir müessesedir. Kararın düzeltilmesi, hükmü veren daire veya Daireler Kuruluna müracaatla, kararın yeniden incelenmesini temin etmek amacıyla getirilmiştir⁴¹⁴.

1602 sayılı Kanun'un 66'ncı maddesinin birinci fıkrası uyarınca AYİM kararlarına karşı ilamın tebliğinden itibaren 15 gün içinde karar düzeltme yoluna başvurulabilmektedir.⁴¹⁵ Bu yola başvurulması hâlinde karar düzeltme talebine ilişkin bir karar verilinceye kadar olağan kanun yolları tüketilmemiş olmamaktadır. Bir başka ifadeyle, kanun yolunun tüketildiğinden söz edilebilmesi için öncelikle yapılan başvurunun sonucunun beklenmesi gerekir. Karar düzeltme yoluna başvurulduğunda daire veya Daireler Kurulu, karar düzeltme isteminin yerinde olduğuna kanaat getirdiğinde istemi kabul ederek ilk kararı kaldırma ve davaya yeniden bakarak uyuşmazlığın esası hakkında karar verme yetkisine sahiptir. Bu çerçevede askerî idari yargı önündeki davalarda karar düzeltme yoluna başvurulması hâlinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için öncelikle karar düzeltme talebinin sonucunun beklenmesi, böylece bu yolun tüketilmiş olması gerekmektedir.

⁴¹³ "Daireler ve Daireler Kurulu kararları kesin olup, kesin hükmün bütün hukuki sonuçlarını hâsıl eder. Bu kararlar aleyhine, ancak bu kanunda yazılı kanun yollarına başvurulabilir." 4/7/1972 tarih ve 1602 sayılı Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu Mad.63/1.

⁴¹⁴ YAMAN, s.200.

⁴¹⁵ "Daireler ile Daireler Kurulundan verilen kararlar hakkında bir defaya mahsus olmak üzere, ilamın tebliği tarihinden itibaren onbeş gün içinde aşağıda yazılı sebepler dolayısıyla kararın düzeltilmesi istenebilir. a) Kararın esasına etkisi olan iddia ve itirazların, kararda karşılanmamış olması; b) Bir ilamda birbirine aykırı hükümler bulunması; c) Kararın usul ve kanuna aykırı bulunması; Kanununun 45 inci maddesine göre verilen kararların düzeltilmesi işlemi kabul edilerek davaya yeniden bakılması ve esas hakkında karar verilmesi hâlinde de karar düzeltilmesi isteminde bulunulabilir." 1602 sayılı Kanun Mad. 66

Anayasa Mahkemesi, önüne gelen bir başvuruda, başvuruçunun Millî Savunma Bakanlığının ret işleminin iptali istemi ile Askerî Yüksek İdare Mahkemesinde açtığı dava Birinci Dairenin 6/12/2012 tarih ve E.2012/365, K.2012/1370 sayılı kararı ile reddedilmiş, bu karara karşı 16/1/2013 tarihinde karar düzeltme yoluna başvurulmuş, karar düzeltme talebi hakkında henüz karar verilmeden Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapılmıştır. Başvuruçunun, etkili ve sonuç almaya yeterli görerek başvurduğu bir kanun yolunun sonucunu beklemeksizin bireysel başvuruda bulunduğu ve dolayısıyla yargısal başvuru yollarının tamamının tüketilmediği gerekçesiyle yapılan başvuruyu “*başvuru yollarının tüketilmemiş olması*” nedeniyle kabul edilemez bulmuştur.⁴¹⁶

Karar düzeltme talebine başvurulduğunda karar düzeltme talebi Anayasa Mahkemesi tarafından etkili bir başvuru yolu kabul edildiğinden Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin karar düzeltme talebi sonunda vereceği ret kararının tebliğinden itibaren 30 gün içinde bireysel başvurunun yapılması gerekecektir.

Fakat karar düzeltme yoluna başvurulmasıyla birlikte aynı zamanda bireysel başvuruda da bulunulmuş, bireysel başvuru önündeki dosya incelenmeden önce karar düzeltme yolundaki karar sonuçlanmış ve bu kararın sonucunun Anayasa Mahkemesine bildirilmiş olması durumunda karar düzeltme yolu tüketilmiş sayılmaktadır. Anayasa Mahkemesi, Askerî Yüksek İdare Mahkemesinin kararına karşı karar düzeltme yoluna başvuran başvuruçunun başvurusu hakkında bir karar verilmeden önce karar düzeltme talebinin reddine ilişkin kararın Mahkemeye bildirilmiş olduğunu belirterek başvurunun incelenebileceğine, bu durumda başvuru yollarının tüketilmiş olduğuna karar vermiştir.⁴¹⁷

⁴¹⁶ AYM, İsmail Buğra İşlek, B.No.: 2013/1177, 26/3/2013, § 18.

⁴¹⁷ AYM, Sadık Koçak ve Diğerleri, B. No, 2013/841, 23/1/2014, § 64.

4. AÇIKÇA DAYANAKTAN YOKSUNLUK

*Salim KÜÇÜK**

4.1. Genel Olarak

Anayasa Mahkemesinin (AYM) bireysel başvurudaki rolü tali (ikincil) nitelikte olduğundan uyuşmazlığın esasen derece mahkemelerince (ilk derece, istinaf ve temyiz) giderilmesi temel ilkedir. Derece mahkemeleri de temel hak ve özgürlüklere riayet etmek ve usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla, kanunları resen uygulamak hatta bu süreçte aynı konuda farklı hükümler nedeniyle ortaya çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümlerini esas almak mecburiyetindedirler.⁴¹⁸

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruları kabul etme yetki ve görevinin verilmesiyle birlikte, diğer yüksek mahkemelerle arasında hiyerarşi doğup doğmayacağı meselesi önemli bir tartışma alanı yaratmıştır. Anayasa Mahkemesi, temel hak ve özgürlük ihlali iddialarını nihai tespit ve giderme merci olarak kabul edildiğinden, diğer yüksek yargı mercilerince (Yargıtay, Danıştay vd.) nihai olarak verilmiş kararların bireysel başvuru yoluyla incelenmesi sonucu temel hak ve özgürlüğün ihlal edildiğinin tespiti yapılarak gereği için ilgili yüksek mahkemeye gönderilmesi durumunda yeniden yargılama yapılmasını gerektiren durumlar ortaya çıkmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokollerin, usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşma niteliğinde olduğu kuşkusuzdur. Dolayısıyla derece mahkemelerince Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'nin AİHS'i yorumlarken oluşturduğu içtihad nitelikteki kararların da dikkate alınması gerektiği izahtan varestedir. Bu itibarla bireysel başvuru yolunda hangi hususlarda inceleme yapılacağı, bu incelemenin kapsamının ne olacağı, derece mahkemelerinin kararlarının hangi hâllerde incelemeye tabi tutulacağı, hangi hâllerde bireysel başvuruların, kanun yolu şikâyeti niteliğinde değerlendirilerek kabul edilemez bulunacağı da önem arz etmektedir.

Bu kısım, bireysel başvuruda kanun yolunda gözetilmesi gereken

* Hâkim/Anayasa Mahkemesi Raportörü

⁴¹⁸ DURMAZ Cüneyt, "Esasa İlişkin Kabul Edilemezlik Nedenleri", Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi) içinde, SAĞLAM Musa, (Ed.), Avrupa Konseyi, 2013, s. 230; URAL Sami Sezai, Hak ve Özgürlüklerin Korunması Bağlamında Bireysel Başvuru, Ankara, Eylül 2013, s. 268.

hususlara ilişkin inceleme yapılamayacağına dair Anayasa'nın 148. maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan ilkenin ne şekilde anlaşılması gerektiği hususunun incelenmesine ayrılmıştır. Ayrıca kanun yolu şikâyeti kapsamında kalmasına rağmen Anayasa Mahkemesinin incelediği dolayısıyla anılan kuralın istisnasını teşkil eden hususlar açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

Hemen belirtmek gerekir ki anılan kuralın kapsamı, ilkeleri ve ne şekilde anlaşılması gerektiği Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruları kabul etmeye başladığı 23/9/2012 tarihinden itibaren vermiş olduğu kararlar çerçevesinde değerlendirmeye tabi tutulmuş, ayrıca kuralın uygulanmasında ortaya çıkan sorunlarla ilgili doktrin görüşlerine de yer verilmiştir.

Öte yandan, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamayacağı kuralının ilk bakışta sorunu çözdüğü ileri sürülebilirse de pratikte uyuşmazlıkların bu kadar kolay giderilemediği görülmektedir. Derece mahkemeleri, doğal olarak yürürlükteki hukuku uygularken temel hak ve özgürlüklerin ihlaline sebebiyet verecek işlem, eylem veya ihmallerden kaçınmak zorundadırlar. O hâlde temel hak ve özgürlüklerin ihlaline yol açan her durumu birinci aşamada ilk derece mahkemeleri, ikinci aşamada ise kanun yolu incelemesi sürecinde itiraz ve temyiz mercileri gözetmek durumundadırlar. Derece mahkemelerince gözetilmesi gereken hususlarda ihlale neden olan sorun giderilememiş ise Anayasa Mahkemesi, derece mahkemelerince incelenip kabul edilmediği gerekçesiyle ihlal iddialarıyla ilgili inceleme yapamayacak mıdır? Bu soruya "Evet." cevabı verebilmek elbette mümkün değildir.

Anayasa Mahkemesi bireysel başvurularda kabul edilemezlik nedenlerini iki başlık altında incelenmektedir:

1. Usule ilişkin kabul edilemezlik nedenleri
 - a) Mahkemenin kişi bakımından yetkisizliği
 - b) Mahkemenin yer bakımından yetkisizliği
 - c) Mahkemenin zaman bakımından yetkisizliği
 - d) Mahkemenin konu bakımından yetkisizliği
 - e) Başvuru yollarının tüketilmemesi
 - f) Süre aşımı (30 gün kuralı)
 - g) Feragat nedeniyle düşme

h) Mükerrer başvurular

2. Esasa ilişkin kabul edilemezlik nedenleri

a) Bir ihlalin olmadığı açık olduğu şikâyetler

b) Kanıtlanmamış şikâyetler

c) Karmaşık ve zorlama şikâyetler

d) Kanun yolu şikâyeti

Bireysel başvurular öncelikle usul yönüyle kabul edilebilirlik nedenleri bakımından incelenip bir sorun bulunmaması durumunda esasa ilişkin yönlerden incelemeye tabi tutulmakta, bu inceleme sonucunda da kabul edilemezliğine ilişkin bir neden bulunmayan başvurular, kabul edilebilir bulunarak varsa ihlalin tespiti ile bunun giderilmesine ilişkin karar verilmektedir.

4.2. Açıkça Dayanaktan Yoksunluk Kavramı

Başvurucunun iddialarını temellendiremediği başvurular ile mahkemenin ilk bakışta (*prima facie*) bir hak ihlalinin var olmadığını düşündüğü başvurular, açıkça dayanaktan yoksun olarak nitelendirilebilir⁴¹⁹. Bunun yanında bazı hâllerde esasa ilişkin kabul edilemezlik nedenlerinde de Anayasa Mahkemesi, başvuruyu açıkça dayanaktan yoksunluk gerekçesiyle kabul edilemez bulmaktadır. Ancak bu gerekçeyle kabul edilemez bulunan başvurulara “*açıkça dayanaktan yoksun*” ibaresinin kullanılması her zaman doğru bir tanımlama olarak gözükmemektedir. Zira uzun inceleme ve değerlendirmeler sonucu ulaşılan esasa ilişkin bir kabul edilemezlik nedeniyle başvurunun reddinde bu ibarenin kullanılması isabetli bir yol olmasa gerektir. Çünkü burada usule değil, esasa ilişkin bir kabul edilemezlik nedeni bulunmaktadır.

AİHM uygulamasına da benzer eleştiriler yöneltmiştir. Bu eleştirilerden biri de konuyla ilgili bir duruşma yapıldıktan sonra, uzun hukuki gerekçelerin ardından ve bazı hâkimlerin muhâlif kaldığı kimi hâllerde, nasıl olup da açıkça dayanaktan yoksunluk kararı verilebildiği sorusudur. Bu soruya cevaben, AİHS'nin bazı konulardaki uygulamasının en yüksek düzeyde gerçekleştirilmesinin, genel Avrupa çıkarlarına uygun olacağı fakat Mahkemenin önündeki olağanüstü iş yükü dikkate alındığında bu pratiğin, Mahkemenin varlığını devam ettirebilmesi için önemli bir yöntem olduğunun da unutulmaması gerektiği vurgulanmıştır.⁴²⁰

⁴¹⁹ HARRİS David / O'BOYLE Michael / BATES E.P / BUCKLEY Carla, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, Avrupa Konseyi 2013, s. 812.

⁴²⁰ HARRİS / O'BOYLE / BATES / BUCKLEY, s. 813.

Bir başvurunun esası üzerinde yapılan ilk inceleme sonucu, her hangi bir şekilde AİHS’de güvence altına alınan bir hakkın ihlal edildiği görüntüsü vermeyen ve netice itibarıyla olağan bir esas inceleme prosedürü olmaksızın daha başlangıçta kabul edilemez bulunabilecek olan bir başvuru, “açıkça dayanaktan yoksun” kabul edilir. Bununla birlikte AİHM’nin bazen bir başvurunun açıkça dayanaktan yoksun olduğu sonucuna varabilmek için taraflardan görüş isteme ihtiyacı duyması ile uzun ve ayrıntılı bir gerekçeyle karar vermesi, başvurunun açıkça dayanaksız olma niteliğinde herhangi bir değişiklik meydana getirmez (*Practical Guide On Admissibility Criteria (Guide)*, §§ 348 ve 349)⁴²¹

Anayasa Mahkemesi, açıkça dayanaktan yoksunluk kriterini belirlemeye çalışmıştır:⁴²² “Başvurucunun ihlal iddialarını kanıtlayamadığı, iddialarının salt kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlara ilişkin olduğu, temel haklara yönelik bir müdahâlenin olmadığı veya müdahâlenin meşru olduğu açık olan başvurular ile karmaşık veya zorlama şikâyetlerden ibaret başvurular açıkça dayanaktan yoksun kabul edilebilir.”⁴²³

Görüldüğü üzere Anayasa Mahkemesi, AİHM’nin uygulamakta olduğu yöntemi benimsemek suretiyle esasa ilişkin inceleme yaptığı bir kısım başvuruları “açıkça dayanaktan yoksunluk” gerekçesiyle kabul edilemez bulmaktadır. Bu aynen kabul yerine esasa ilişkin her bir kabul edilemezlik nedeninin (bir ihlalin olmadığına açık olduğu, kanıtlanmamış, karmaşık, zorlama ve kanun yolu şikâyetleri) kararın hüküm kısmında belirtilmesi suretiyle bir sonuca ulaşılması da mümkündür. Böylece esasa ilişkin her bir kabul edilemezlik nedeni özellikle belirtilmiş ve uzun hukuki tartışmalardan, muhâlif düşüncelerden sonra karar verilmiş bir başvuru için ilk bakışta kabul edilemez bulunan başvurular için kullanılması daha doğru olabilecek açıkça dayanaktan yoksun nitelendirmesi yapılmamış olurdu.

Sonuç itibarıyla AİHM ve Anayasa Mahkemesi uygulamasında açıkça dayanaktan yoksunluk, esasa ilişkin kabul edilemezlik nedeni bulunan başvurular için kullanılan bir hukuki nitelendirme olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁴²¹ ÇELİK Abdullah, EFE Metin, “Açıkça Dayanaktan Yoksunluk”, Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi içinde, SAĞLAM Musa, GÖKSU Hasan Tuna (Ed.), Anayasa Mahkemesi Yayınları, Bireysel Başvuru El Kitapları 2, Ankara 2014, s. 144.

⁴²² ALGAN Bülent, Bireysel Başvurularda “Açıkça Dayanaktan Yoksunluk” Kriterinin Anayasa Mahkemesi Tarafından Yorumu ve Uygulanması, AÜHF, 63 (2) 2014, s. 254.

⁴²³ AYM, Hikmet Balabanoglu, B. No.: 2012/1334, 17/9/2013, §32.

4.3. Açıkça Dayanaktan Yoksunluk Hâlleri⁴²⁴

4.3.1. Bir İhlalin Olmadığının Açık Olduğu Şikâyetler

Şekli ve usule ilişkn inceleme sonucu başvuru koşullarını taşıdığı ve başkaca kabul edilemezlik nedeni de bulunmadığı anlaşılan bireysel başvurularda, Anayasa ve AİHS ile korunan ortak kapsamdaki temel hak ve özgürlüklere herhangi bir müdaHâlenin bulunmadığının ya da müdaHâlenin bir hakkı ihlal etmediğinin açık olduğunun anlaşıldığı hâllerde, başvurunun açıkça dayanaktan yoksunluk nedeniyle kabul edilemezliğine karar verilir.

Usule ilişkin kabul edilemezlik nedenlerinden hiçbirisi bulunmayan böyle bir başvuruda, artık esastan inceleme aşamasına geçilmektedir. Ancak esasa temas eden bu inceleme, esas inceleme yapmakla görevli Bölümler yerine kabul edilebilirlik incelemesi yapmakla görevli Komisyonlar tarafından yapılmaktadır. Zira henüz kabul edilebilirlik incelemesi tamamlanmamıştır. Bir ihlalin bulunmadığının açık olduğu değerlendirilen başvurularda böyle bir sonuca, başvurunun esasının incelenmesi sonucu ulaşılabilecektir. Gerçekten bir anayasal hak ihlal iddiası içermeyen veya böyle bir iddia içermesine rağmen temel hak ve özgürlüklere yönelik bir müdaHâlenin bulunmadığı ya da müdaHâlenin açıkça bir hakkı ihlal etmediğinin anlaşıldığı hâllerde, başvuru dayanaktan yoksun niteliktedir.

Örneğin adil yargılanma hakkı kapsamında yapılan bir başvuruda, gereksiz karar verildiği iddiasına karşılık şayet davaya konu olay ve olguların mahkemece nasıl nitelendirildiği, kurulan hükmün hangi nedenlere ve hukuksal düzenlemelere dayandırıldığı ortaya konmuş, olay ve olgular ile hüküm arasındaki bağlantıyı gösterecek nitelikte nedenler gösterilmişse bir ihlalin bulunmadığı açık olduğundan başvuru kabul edilemez bulunmalıdır. Yine kanun yolu incelemesi sonucu ilk derece mahkemesi kararlarının gerekçe belirtilmeksizin onandığı iddia edilmişse kanun yolu mercilerince; onama, itiraz veya başvurunun reddi kararları verilmesi hâlinde ilk derece mahkemelerinin, kararlarında gösterdikleri gerekçeler kabul edilmiş olacağından bir ihlal bulunmadığı gerekçesiyle başvuru kabul edilemez bulunabilir.

Kanun yolu şikâyeti niteliğindeki başvurular ile bir ihlalin bulunmadığının açık olduğu başvuruların karıştırılmaması büyük önem arz etmektedir. Kanun yolu şikâyeti, yalnızca adil yargılanma

⁴²⁴ 6216 sayılı Kanun'un 48. maddesinin (2) numaralı fıkrasında, Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvuruçunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular ayrı bir kategoride yer aldığından çalışmamızda bu nitelikteki kabul edilemezlik nedenleri üzerinde durulmamıştır.

hakkı kapsamında incelenecek ihlal iddiaları bakımından söz konusu olmasına karşın bir ihlalin bulunmadığının açık olduğu gerekçesiyle kabul edilemezliğine karar verilecek başvurular diğer temel hak ve özgürlükler bakımından da söz konusu olabilecektir.

Adil yargılanma hakkı kapsamında yapılan bir başvuruda etkili bir soruşturma yapılmış, tüm deliller toplanmış ve tanıklar dinlenmiş, savunma ve mahkemeye erişim hakları kısıtlanmamış, usule ilişkin güvencelere riayet edilmiş, duruşma zorunluluğu bulunan hâllerde duruşma yapılmış, aleni yargılama yapıp aleni karar verilmiş, çelişmeli yargılama ile silahların eşitliği prensiplerine uyulmuş, yargılama makul süre içerisinde tamamlanmış, bağımsız ve tarafsız hâkim ilkesine saygı gösterilmiş, mahkemeye erişim hakkına riayet edilmiş vs. olmasına rağmen aksi iddia edilmiş ise bu durumda Anayasa Mahkemesi, kanun yolu şikâyeti olduğundan bahisle değil ve fakat bir ihlal bulunmadığının açık olduğu gerekçesiyle başvurunun kabul edilemezliğine karar vermelidir. Ayrıca Anayasa Mahkemesi adil yargılanma hakkı dışında da temel hak ve özgürlüklere yönelik bir müdahâlenin bulunmaması veya müdahâlenin var olup da meşru, ölçülü ve demokratik toplumda gereklilik koşullarını taşımaması nedenleriyle bir ihlalin bulunmadığının anlaşıldığı durumlarda da başvurunun kabul edilemezliğine karar verebilecektir.

Buna karşılık sadece adil yargılanma hakkı kapsamında yapılan bir başvuruda; delillerin değerlendirilmesinde ve/veya hukuk kurallarının yorumlanmasında hata yapıldığı, yargılamanın sonucunun adil olmadığı, hakkaniyete uygun bir yargılama yapılmadığı, mahkemenin yanlış karar verdiği, kararın haksız olduğu, davanın kısmen veya tamamen aleyhe sonuçlandığı vs. şeklinde özetlenebilecek iddialarda ise AYM, kanun yolunda incelenmesi gereken hususlara ilişkin olarak nitelendirip başvuruyu kabul edilemez bulacaktır.

4.3.2. Kanıtlanmamış Şikâyetler

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 59'uncu maddesinin (2) numaralı fıkrasının (d) bendinde, bireysel başvuru kapsamındaki haklardan hangisinin hangi nedenle ihlal edildiği ve buna ilişkin gerekçeler ve delillere ait özlü açıklamaların başvuru formunda yer alması gerektiği belirtilmektedir. AYM, çeşitli kararlarında bu ilkeyi vurgulayarak eksik bilgi ve belge sunulan başvuruları reddetmiştir. Mahkemeye göre⁴²⁵ ilke olarak başvuruya konu olayla ilgili delilleri sunarak iddialarını ispatlamak ve hangi anayasal hakkın hangi sebeplerle ihlal edildiğine ilişkin açıklamalarda bulunarak hukuki iddialarını kanıtlamak başvurusunun yükümlülüğündedir.

⁴²⁵ AYM, S.S.A, B. No.: 2013/2355, 7/11/2013.

Bir başka kararında AYM; başvuru sahibinin, duruşmalarda Kürtçe savunma sunmasına mahkemece müsaade edilmediği, aleyhine beyanda bulunan gizli tanığın duruşmada dinlenmediği ve gizli tanığa soru sormadığına ilişkin şikâyetleriyle ilgili olarak başvurunun kanıtlanamadığı gerekçesiyle başvurunun kabul edilemezliğine karar vermiştir:

"...[B]aşvuru dilekçesinde iddianın dayanağı belgeler açıkça belirtilmediği gibi başvuru sahibi, herhangi bir bilgi ve belgenin ilgililerden istenmesi için Mahkemeden bir talepte de bulunmamıştır.

... Bundan başka başvuru formu özenle doldurulmalı, ihlal iddiasının dayanağı olan tüm olaylar gösterilmeli, başvuruyu aydınlatacak ve hükmün esasını etkileyecek argümanları destekleyici tüm belgeler başvuru dilekçesine eklenmelidir. Şayet bir belge elde edilememişse bunun da nedenleri açıklanmalıdır. Somut başvuruda başvuru sahibi bu koşulları yerine getirmeyerek iddialarını temellendirmediğinden başvurusunun esasının incelenmesi imkânı bulunmamaktadır.⁴²⁶"

Öte yandan AYM, bağlı hak niteliğinde olan ve Anayasa ile AİHS'nin ortak koruma kapsamında yer alan haklarla bağlantılı olarak ele alınması gereken eşitlik ilkesi (ayrımcılık yasağı) ile etkili başvuru hakkının ihlal edildiği iddialarını incelerken bu iddiaları kanıtlayacak delil ileri sürülmesini kesin bir şart olarak aramaktadır.⁴²⁷

Bu noktada dikkat edilmesi gereken, başvuru sahibinin iddiaları davadaki olaylardan açıkça anlaşılıyorsa⁴²⁸ veya eksik hususlar tamamlanmadan da başvuru sahibinin iddialarını inceleme imkânı var ise bir kısım eksiklikler bulunduğu gerekçesiyle başvuruyu reddetmenin aşırı şekilcilik olabileceği hususudur. Özellikle yaşam hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı gibi ciddi hak ihlali iddialarının bulunduğu başvurularda soruşturma yükümlülüğünün gereklerinin yerine getirilmediğinden bahsedilebilmesi için ciddi, tutarlı ve açık emarelerden veya aksi ispat edilemeyen bazı karinelere dayanarak oluşan deliller bulunması gerekir. Bu koşulların varlığı hâlinde bir kısım eksikliklerin ikmal edilmediği gerekçesiyle başvurunun reddi, bu hakların korunmasını zorlaştıracaktır.⁴²⁹

⁴²⁶ AYM, Veli Özdemir, B. No.: 2013/276, 9/1/2014; Ramazan Özlü, B. No.: 2013/4187, 30/6/2014.

⁴²⁷ AYM, Onurhan Solmaz, B. No.: 2012/1049, 26/3/2013; Adnan Oktar (2), B. No.: 2013/514, 2/10/2013; İhsan Asutay, B. No.: 2012/606, 20/2/2014; Devrim Evin B. No.: 2013/2069, 20/2/2014; Yusuf Gezer, B. No.: 2013/2103, 14/1/2014.

⁴²⁸ AİHM. Trofimchuk/Ukrayna (k.k); Baillard/Fransa (k.k), ÇELİK - EFE, age, s. 235.

⁴²⁹ İrlanda/Birleşik Krallık, B.No.: 5310/71, 18/1/1978; Labita/İtalya (BD), B. No.: 26772/95, 6/4/2000, ÇELİK - EFE, age, s. 240.

4.3.3. Karmaşık ve Zorlama Şikâyetler

AYM'ye bireysel başvurularda avukatla müracaat zorunluluğu bulunmamaktadır. Başvurucuların tamamının hukukçu olmadığı gerçeği yanında istisnai bir hak arama yolu olan bireysel başvurunun tüm hukukçular tarafından çok iyi bilindiğini ve aynı zamanda başvuru dilekçelerinin (hangi maddi vakianın hangi ihlale sebebiyet verdiği hususlarını kapsar mahiyette) çok iyi düzenlendiğini iddia etmek de zordur. Bu nedenle bir kısım başvurularda karmaşık, anlaşılması güç ve birbirleriyle hukuki ve fiilî bağlantısı bulunmayan değişik olay ve olguların kronolojik anlatımdan uzak bir biçimde hikâye edildiği başvuru formlarıyla karşılaştırılması ihtimal dâhilindedir. Bu gibi durumlarda kabul edilebilirlik incelemesi yapan birimlerce, her bir olay bakımından başvuru konusunun hangi hukuki süreç sonucu ortaya çıkan nihai işlem veya eylemi bireysel başvuru konusu yaptığının tespiti zorlaşmaktadır.

Bu durumda, kanıtlanmamış şikâyetten daha ziyade karmaşık bir durum söz konusu olmaktadır. Kanıtlanmamış şikâyet niteliğindeki başvurularda kişinin hangi olay veya olgular sonucu ortaya çıkan kamu gücü işlemini AYM önüne taşımak istediği başvuru formundan anlaşılmakta ancak başvuru ile ilgili bilgi ve belgelerin sunulmaması nedeniyle iddialar ispatlanamamaktadır. Karmaşık ve zorlama şikâyet niteliğindeki başvurularda ise olay ve olgular ile hukuki süreçler karıştırılmakta, birbiriyle ilgili olmayan kamu gücü işlem veya eylemleri anlatılmakta, objektif olarak meydana gelmesi veya yaşanması mümkün olmayan veya uydurulmuş olay ve olgulardan veya hayatın olağan akışına aykırı bir takım işlem veya eylemlerden bahsedilmektedir. Bu tür bireysel başvurularda, 6216 sayılı Kanun'un 51'inci ve İçtüzük'ün 83'üncü maddeleri uyarınca başvurunun kötü niyetli olarak yapılıp yapılmadığı incelenip, kötü niyetli başvuru yapıldığı kanısına varıldığında yaptırım uygulanması yoluna gidilmesi de mümkündür.

4.3.4. Kanun Yolu Şikâyeti

Açıkça dayanaktan yoksunluk nedeniyle kabul edilemez bulunan başvurular içerisinde en fazla karşılaşılan başvuru türü kanun yolu şikâyeti olarak nitelendirilen başvurulardır. Bunun en temel nedeni Anayasa Mahkemesinin temyiz incelemesi yapan bir merci olduğu yanılığısıdır. Bu kapsamdaki başvurular, AİHM'nin iş yükünün yaklaşık % 90'ını oluşturmaktadır.⁴³⁰

⁴³⁰ GÜLENER Serdar, "Mukayeseli İnsan Hakları Hukukunda Temyiz Mercii Şikâyetlerinin İstisnai Bir Alanı Olarak "Keyflik" Kriteri", Bireysel Başvuru İncelemeleri – 1 içinde, Musa SAĞLAM – Serdar GÜLENER – Recep KAPLAN (Ed.), Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2013, s. 60.

4.3.4.1. Genel Olarak

Bu adlandırma esasen 6216 sayılı Kanun'daki anlatımdan gelmektedir. Bu kapsamdaki başvurular için temyiz mercisi şikâyeti, dördüncü derece şikâyeti (*fourth instance applications*) şeklinde adlandırmalar da yapılmaktadır. Ancak ülkemizde derece mahkemelerinde iki aşamalı yargılama sisteminin bulunması (istinaf mahkemelerinin henüz kurulmamış olması), temyiz ibaresinin itiraz aşamasını karşılamaması ve itiraz kanun yolunun ceza ve hukuk (özellikle icra mahkemelerinde) yargılamalarındaki terim anlamlarının farklılığı ile kesin kararlar bakımından bu ibarenin kullanılmasının sakıncaları göz önüne alındığında kanun yolu şikâyeti ibaresinin kullanılmasının uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Bireysel başvurularda, kanun yolu şikâyeti (dördüncü derece/temyiz mercii şikâyeti) türünden olduğu gerekçesiyle reddedilen başvurularda yer alan iddialar genelde şöyle formüle edilmektedir⁴³¹:

- *Adil yargılanmadım,*
- *Hakkaniyete uygun bir yargılama yapılmadı,*
- *Yargılamayı yapan mahkeme yanlış karar verdi,*
- *Mahkeme beni mahkûm etti ama ben suç işlemedim, masumum,*
- *Deliller mahkemece yanlış değerlendirildi,*
- *Yasal hükümler ulusal mahkemelerce yanlış yorumlandı ve uygulandı,*
- *Mahkemeler, uygulamaları gereken yasa hükümlerini dikkate almadan karar verdi,*
- *Mahkemenin verdiği karar aleyhime sonuçlandı,*
- *Karar, haksızdır vb."*

Kısaca formüle edilen bu hâllerde başvuru, kanun yolu şikâyeti olarak değerlendirilmeli ve kabul edilemez bulunmalıdır. Hâlbuki başvuruçular, adil yargılanma hakkı kapsamındaki şikâyetlerini ancak şu şekilde dile getirmelidirler:⁴³²

- *Çelişmeli yargılama ilkesine uygun yargılama yapılmadı,*
- *Yargılamada silahların eşitliği ilkesine saygı gösterilmedi,*
- *Aleni karar ilkesi ihlal edildi,*

⁴³¹ URAL, s. 270; DURMAZ, s. 232.

⁴³² DURMAZ, s. 231.

- *Yargılama makul süre içerisinde tamamlanmadı,*
- *Bağımsız ve tarafsız hâkim ilkesine saygı gösterilmedi,*
- *Mahkemeye erişim hakkı ihlal edildi,*
- *Duruşmalı yargılama ilkesine saygı gösterilmedi,*
- *Yerel mahkemelerce verilen ve kesinleşen karar uygulanmadı veya geç uygulandı.”*

Sayılan bu hâllerde başvuru, kanun yolu şikâyeti olarak değerlendirilemez ve bir ihlal nedeni varsa kabul edilebilir bulunarak başvurunun esası incelenir veya koşulları somut olayda gerçekleşmiş ise ancak diğer kabul edilemezlik nedenleriyle (usule veya esasa ilişkin) reddedilebilir.

Kanun yolu şikâyeti, açıkça dayanaktan yoksunluk nedeniyle kabul edilemez bulunacak diğer şikâyetlerden farklı olarak, niteliği gereği sadece AİHS'nin 6'ncı ve Anayasa'nın 36'ncı maddesinde güvence altına alınan *adil yargılanma hakkı* açısından söz konusu olabilir.⁴³³ Adil yargılanma hakkı dışındaki temel hak ve özgürlükler bakımından (yaşam hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı, ifade özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, itibarın korunması hakkı vb.) derece mahkemelerince delillerin değerlendirilmesinde ve hukuk kurallarının yorumlanmasında hata yapıldığı veya mahkemece ulaşılan sonucun esas itibarıyla adil olmadığı şeklindeki iddiaların kanun yolu şikâyeti niteliğinde olduğu gerekçesiyle kabul edilemezlik kararı verilemez.

4.3.4.2. Tanım

Kanun yolu şikâyeti terimi paradoksal bir terimdir çünkü Mahkemenin ne olmadığına vurgu yapmaktadır.⁴³⁴ AİHM, bir üst mahkeme veya AİHS'ye taraf devletlerin mahkemeleri tarafından verilen kararları bozan veya ulusal mahkemelerin baktığı davaları yeniden gören bir mahkeme olmadığı gibi temyiz merci gibi davaları yeniden inceleyen bir mahkeme de değildir. Dolayısıyla dördüncü derece mahkemesi kavramı, Mahkemenin rolünün ve AİHS'nin kurduğu yargısal mekanizmanın niteliğinin başvuru tarafından

⁴³³ ÖNCÜ Mehmet, "Bireysel Başvuruların AİHM Tarafından Usulden İncelenmesi ve Dördüncü Derece Türünden Şikâyetler", *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan*, Ed. Alparslan Altan, Engin Yıldırım, Erdal Tercan, Hikmet Tülen ve Ali Rıza Çoban, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2012, s.399; ÖZBEY Özcan, *Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı*, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara 2013, s. 371; URAL, s. 268; DURMAZ, s. 231.

⁴³⁴ **Kabuledilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi**, Avrupa Konseyi/ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2011, http://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_TUR.pdf, (Erişim Tarihi: 25/12/2014.), s. 69.

yanlış anlaşılmasından kaynaklanmaktadır.⁴³⁵

Aynı yorumu Anayasa Mahkemesi için de belirtmekte hiçbir beis yoktur. Buna göre Anayasa Mahkemesi, derece mahkemelerince verilen kararları bozan veya bu mahkemelerin baktığı davaları yeniden gören bir mahkeme olmadığı gibi, temyiz veya istinaf mercisî gibi davaları yeniden inceleyen bir mahkeme de değildir. Dolayısıyla üçüncü derece mahkemesi ibaresi, bireysel başvuruda Anayasa Mahkemesinin rolünün ve bireysel başvuru kurduğu yargısal mekanizmanın niteliğinin başvurucular tarafından yanlış anlaşılmasından kaynaklanmaktadır.

Bu itibarla insan hakları yargılaması, maddi hukuk ile usul hukukunu uygulayan derece mahkemelerinin inceleme ve değerlendirmelerine kural olarak doğrudan müdahâle edemez, bu mahkemelerin bağımsız bir biçimde karar almasına saygı göstermek durumundadır. Bu demektir ki AYM, bireysel başvuru kapsamında korunan hak ve özgürlükler ihlal edilmedikçe derece mahkemeleri tarafından yapılan maddi ve hukuki hataları ele almakla görevli değildir⁴³⁶. Mahkeme, bir derece mahkemesini şu değil de bu kararı almaya götürmüş olan olayları kendisi değerlendiremez. Eğer aksi olsaydı derece mahkemesi gibi hareket eder ve bu da kendisine verilen yetkiyi ve sınırlamaları görmezden gelmesi anlamına gelirdi.⁴³⁷

Bu kapsamda belirtilmelidir ki başvurucular tarafından çok yaygın bir şekilde hatalı anlaşılan husus, AİHS'nin 6'ncı maddesinin birinci fıkrasının gerektirdiği adil yargılamanın bir "usul" sorunu olduğudur, yoksa kısmen hukuki, kısmen de ahlaki bir kavram olan ve sadece davanın hâkimince uygulanabilen "hakkaniyet" değildir.⁴³⁸

AİHM, görev tanımını ortaya koyan kararlarında bir anlamda temyiz merci olmadığını açık bir biçimde tespit etmektedir:

"AİHM'in görevi, Taraf Devletlerin Sözleşme'yle üstlendikleri yükümlülüklerine uygun davranmalarını sağlamaktır. Ulusal mahkemeler tarafından yapılan maddi vakulara ilişkin hatalar ve hukuki hataları ele almak Mahkemenin görevi değildir⁴³⁹. Bu bağlamda AİHM, ulusal mahkemelerin aldığı kararlarla ilgili olarak bir temyiz merci veya dördüncü derece mahkemesi gibi hareket edemez. Aksine hareket etmesi, Mahkemenin, kendisinin hareket alanına ilişkin konulan sınırları görmezden gelmesi

⁴³⁵ Kabuledilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, s. 69.

⁴³⁶ DOĞRU Osman, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi, 1. Baskı, İstanbul 2013, s. 111.

⁴³⁷ Kabuledilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, s. 70.

⁴³⁸ Star Cate – Epilekta Gevmata ve Diğerleri/Yunanistan (k.k.).

⁴³⁹ García Ruiz/İspanya [BD], B. No.: 0544/96, 21/1/1999, § 28.

*anlamına gelir.”*⁴⁴⁰

Anayasa Mahkemesi de bu ilkeyi benimseyerek açık bir şekilde temyiz incelemesi yapılması istemli başvuruları kabul edilemez bulmaktadır. Mahkemeye göre ilke olarak derece mahkemeleri önünde dava konusu yapılmış maddi olay ve olguların kanıtlanması, delillerin değerlendirilmesi, hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanması ile derece mahkemelerince uyuşmazlıkla ilgili varılan sonucun esas yönünden adil olup olmaması bireysel başvuru incelemesine konu olamaz. Bunun tek istisnası, derece mahkemelerinin tespit ve sonuçlarının adaleti ve sağduyuyu hiçe sayan tarzda bariz takdir hatası veya açıkça keyfilik içermesi ve bu durumların kendiliğinden bireysel başvuru kapsamındaki hak ve özgürlükleri ihlal etmiş olmasıdır. Bu çerçevede, kanun yolu şikâyeti niteliğindeki başvurular, bariz takdir hatası veya açıkça keyfilik bulunmadıkça Anayasa Mahkemesince incelenemez.⁴⁴¹

Anayasa Mahkemesi, yargı organlarınca verilen kararları bozan, yeniden inceleyen veya denetimini yapan istinaf yahut temyiz merci olmadığından bir üçüncü veya dördüncü derece başvuru makamı değildir.⁴⁴²

4.3.4.3. Kanuni Dayanak

Bireysel başvurunun ikincil (tali olma) niteliği gereği mevzuatta açıkça belirtilmemiş olsaydı bile yukarıdaki sonuca ulaşılabilirdi. Ancak Anayasa ve kanun koyucu bu ilkeyi anayasal ve yasal güvenceye almıştır. Kanun yolu şikâyeti olarak nitelendirilen başvurular için kanuni dayanak olarak şu hususlar zikredilebilir⁴⁴³:

a) Kanun yolu şikâyeti, öncelikle Anayasa'nın 148'inci maddesinin dördüncü fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamayacağı açık bir biçimde vurgulanmıştır.

b) Anayasa'nın 90'uncü maddesinin son fıkrası uyarınca hukukumuzun bir parçası hâline gelen ve kanunlarla aynı konuda farklı hükümler içermesi hâlinde üstünlük tanınması anayasal zorunluluk olan AİHS'nin 35'inci maddesinin (3) numaralı paragrafının (a) bendi konuyu şu biçimde tayin etmektedir:

“Aşağıdaki Hâllerde Mahkeme, 34. madde uyarınca sunulan bireysel başvuruları kabul edilemez bulur:

⁴⁴⁰ Kemmache/Fransa (No. 3), B. No.: 17621/91, 24/11/1994, § 44; Melnychuk/Ukrayna, B. No.: 28743/03, 5/7/2005.

⁴⁴¹ AYM, *Necati Gündüz ve Recep Gündüz*, B. No.: 2012/1027, 12/2/2013, § 26.

⁴⁴² ÖZBEY, s. 368.

⁴⁴³ EKİNCİ / SAĞLAM, s. 5.

a) *Başvurunun ... dayanaktan açıkça yoksun ... olması*".

c) İlke, 6216 sayılı Kanun'un 48'inci maddesinin (2) numaralı fıkrasında sonuçtan hareketle şu biçimde belirlenmiştir: "*Mahkeme, ... açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilir.*"

d) 6216 sayılı Kanun'un 48'inci maddesinin (2) numarasıyla bağlantılı biçimde aynı Kanun'un 49'uncu maddesinin (6) numaralı fıkrasının son cümlesinde konu açıklığa kavuşturulmuştur: "*Bölümlerin, bir mahkeme kararına karşı yapılan bireysel başvurulara ilişkin incelemeleri, bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği ve bu ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağına belirlenmesi ile sınırlıdır. Bölümlerce kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz.*"

4.3.4.4. Amaç

Kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaması ilkesinin temeli, derece mahkemelerinin ve idari makamların bilgilere, delillere ve ulusal önceliklere ilk elden ulaşma ve bunları değerlendirme imkânlarının olması gerçeğinden hareket etmektedir. Bu nedenle yargılamanın her aşamasında olgu ve olayların en sağlıklı biçimde ulusal düzeyde değerlendirilmesi esastır.⁴⁴⁴

Bu ilkenin konulmasındaki yegâne amaç, Anayasa Mahkemesini yalnızca insan hakları ihlallerini tespit ve sonuçlarını gösteren bir yüksek mahkeme kılmaktır. Bu amacın doğal sonucu olarak temyiz mercisince incelenip gözden kaçırılan hukuka aykırılıkları tespit etse dahi Anayasa Mahkemesi, bu hukuka aykırılıkları giderme görev ve yetkisine sahip değildir. Yeter ki bu hukuka aykırılıklar, Anayasa ve AİHS'nin ortak koruma alanında yer alan temel hak ve özgürlükleri ihlal eder nitelikte bulunmasın. Gerçekten ilkenin tanımında da anlatıldığı üzere Anayasa Mahkemesinin görevi derece mahkemeleri kararlarını usul ve esas yönlerinden inceleyip bozmak veya ulusal mahkemelerin baktığı davaları yeniden incelemek değildir. Ancak bu durum, insan hakları ihlali anlamına gelebilecek ve aynı zamanda temyizen de incelenip kararın bozulmasını gerektirecek nitelikte hukuka aykırılık bulunduğu bu hususların, kanun yolu incelemelerinde temyiz mercisince değerlendirilmesi gerektiği gerekçesiyle görmezden gelinmesini gerektirmez. Bu noktada şu hususu tekrar vurgulamakta yarar vardır, temel hak ve özgürlüklerin ihlali anlamına gelebilecek usul veya esasa ilişkin her türlü hukuka aykırılıkta Anayasa Mahkemesi son sözü söyleyecek tek makamdır. Bu durum, sonuçta temyiz mercilerince verilen nihai ve kesin nitelikteki kararların ortadan kaldırılması sonucunu da doğurabilecektir. Bu hukuki sonuç,

⁴⁴⁴ GÜLENER, s. 76.

Anayasa Mahkemesini yüksek mahkemeler arasında hiyerarşik bir üst konumuna getirmesiz bilakis her mahkemenin görev alanının farklılığına işaret eder. Bir temel hak ve özgürlüğün ihlali söz konusu ise doğal olarak Anayasa Mahkemesi ile diğer yüksek mahkemeler arasında bireysel başvuru sonucu verilen ihlal kararlarının gereğinin yerine getirilmesi zorunluluğundan kaynaklanan doğal bir hiyerarşi görüntüsü ortaya çıkacaktır⁴⁴⁵.

4.3.4.5. Kanun Yolu Şikâyeti Sayılan Durumlar

AİHM, kural olarak şu konularda ulusal mahkemelerin tespitlerini ve vardıkları sonuçları sorgulamaz.⁴⁴⁶ Davadaki olayların kanıtlanması, hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanması, delillerin değerlendirilmesi ve kabul edilebilirliği ve uyumsuzluğun sonucunun adil olmamasıdır.

4.3.4.5.1. Davadaki Olayların Kanıtlanması

Anayasa Mahkemesi, derece mahkemelerince yapılan yargılamada, maddi vakıaların sübutuyla ilgili hususları bireysel başvuru kapsamında inceleyemez. Yargılama makamları, her bir davanın esasını teşkil eden vakıayı tespit ederek bu vakıanın hangi hukuki sonuçları doğurduğunu, hukuka uygun delillerden yararlanarak bağımsız bir biçimde takdir eder. Diğer bir deyişle mahkemeler, olayın oluş şeklini belirleyerek hukuki sonuca ulaşırlar. Buna olayın oluş şekline ilişkin vicdani kanaat denir.

Vicdani kanaat, maddi uyumsuzluğu çözmeye yetkili makamın, duruşma devresindeki muhakeme faaliyeti sonucunda, aklını rehber yaparak ve hukukun koyduğu usul ve esaslar içerisinde kalarak, maddi olayın oluş biçimine dair ulaştığı, kendi açısından şüpheye yer vermeyen bir kanaattir.⁴⁴⁷ Bu bağlamda Anayasa Mahkemesi, yargılama makamlarını olayın oluşuna ilişkin vicdani kanaate götüren hususları bireysel başvuru kapsamında inceleyemez.

⁴⁴⁵ 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin (2) numaralı fıkrası uyarınca, tespit edilen ihlal bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilecektir. Diğer yüksek mahkeme kararlarının da bu kapsamda olduğu izahattan varestedir. Bununla birlikte Anayasa'nın 153. maddesinin son fıkrası uyarınca, Anayasa Mahkemesi kararları ... yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzel kişileri bağlar.

⁴⁴⁶ ERGÜL Ergin, Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Uygulanması, Ankara 201, s. 98. URAL, s. 269; DURMAZ, s. 230.

⁴⁴⁷ FEYZİOĞLU Metin'den aktaran; KARAKEHYA Hakan, "Adil Yargılanma Hakkı – Duruşma", Adil Yargılanma Eğitim Modülü içinde, ROAGNA Ivana, LEMONDE Marcel, ZAFER Hamide, KARAKEHYA Hakan, MADEN Mehmet (Ed), Avrupa Konseyi, 2014. s. 204.

4.3.4.5.2. Hukuk Kurallarının Yorumlanması ve Uygulanması

Bireysel başvuruya konu davada, hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanması bireysel başvuru incelemesinde değerlendirmeye tabi tutulamaz. Anayasa'da yer alan hak ve özgürlükler ihlal edilmediği sürece ve bariz takdir hatası veya açıkça keyfilik içermedikçe derece mahkemelerinin kararlarındaki maddi ve hukuki hatalar bireysel başvuru incelemesinde ele alınamaz.⁴⁴⁸

Anayasa Mahkemesi, mevzuatın yorumlanmasında hata yapıldığı yönündeki şikâyetleri dinlemez. Genel ve soyut nitelikteki kuralların uygulaması aşamasında yoruma ihtiyaç duyulacağı açıktır. Bu yorum faaliyeti belli ilkeler çerçevesinde yargı makamlarınca yerine getirilir. Muhakeme esnasında meydana gelecek yorum farklılıkları, tek başına adil yargılanma hakkının ihlali olarak değerlendirilemez.

Başvurucunun, 926 sayılı Kanun'un geçici 32'nci maddesinin düzenleniş amacına aykırı karar veren Mahkemenin anayasal haklarını ihlal ettiğini ileri sürdüğü bir başvuruda Anayasa Mahkemesi, başvurucunun iddialarının esas itibarıyla derece mahkemesince anılan Kanun hükmünün değerlendirilmesinde ve yorumlanmasında isabet bulunmadığına ve dolayısıyla yargılamanın sonucuna ilişkin olduğu gerekçesiyle başvuruyu kabul edilemez bulmuştur.⁴⁴⁹

Yine Anayasa Mahkemesi; davanın, ilk derece mahkemesince 2942 sayılı Kanun'un 23'üncü maddesi kapsamında ele alınması ve ret kararı verilmesinin anayasal hakların ihlaline yol açtığı ileri sürüldüğü başka bir başvuruda, başvurucuların iddialarının özünün, derece mahkemelerince dava konusu uyuşmazlığın hukuki nitelendirilmesinde ve yorumlanmasında isabet olmadığı ve esas itibarıyla yargılamanın sonucuna ilişkin olduğunu tespit ederek 6100 sayılı Kanun'un 33'üncü maddesi gereğince hukukun uygulanması ve yorumlanmasının hâkimin resen gözeteceği bir husus olduğunu, bu kapsamda dava konusu uyuşmazlığın hukuki nitelemesinin hâkimin takdir yetkisi içinde kaldığını, derece mahkemelerinin uyuşmazlık konusunun hukuki nitelemesinde açık bir keyfilik bulunmadıkça Anayasa Mahkemesinin bu takdire müdahâlesinin söz konusu olamayacağını belirtmiştir.⁴⁵⁰

Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, hukuk kurallarının belli ilkeler çerçevesinde yorumlanmasında açık bir keyfiliğe veya bariz takdir hatasına düşülüp düşülmediğinin tespitidir. Bu tespite ancak istisnai hâllerde başvurulması gerekir. Aksi hâlde Anayasa Mahkemesi, süper temyiz merci hâline gelir.

⁴⁴⁸ DURMAZ, s. 229.

⁴⁴⁹ AYM, *Mustafa Bülent Erten*, B.No.: 2012/649, 16/4/2013, §§ 27- 28.

⁴⁵⁰ AYM, *Galip Yılmaz ve Diğçerleri*, B.No.: 2013/1258, 13/6/2013, §§ 36- 38.

4.3.4.5.3. Delillerin Değerlendirilmesi ve Kabul Edilebilirliği

Bireysel başvuruya konu davalarda, yargılama sırasında delillerin kabul edilebilirliği ve değerlendirilmesi ile kişisel bir uyumsuzluğa derece mahkemeleri tarafından getirilen çözümün esas yönünden adil olup olmaması, bireysel başvuru incelemesinde değerlendirmeye tabi tutulamaz. Mahkemenin, derece mahkemelerini somut bir davada herhangi bir kararı şu veya bu şekilde almaya yöneltmiş olan olayları değerlendirme yetkisi bulunmamaktadır.⁴⁵¹

Anayasa Mahkemesi birçok kararında, bireysel başvuru konusu yapılan olaylara ilişkin olarak delillerin kabul edilebilir olup olmadığı değerlendirmesini derece mahkemelerinin yapacağını, bireysel başvuru kapsamında bu nitelikte bir inceleme yapmanın mümkün olmadığını ısrarla vurgulamaktadır. Mahkeme bu kapsamda verdiği kararlarını şu gerekçelere dayandırmıştır:

“Başvurucu tarafından, ilk derece mahkemesince bilirkişi raporları arasındaki çelişki giderilmeksizin Adli Tıp Kurumu Trafik İhtisas Dairesi tarafından tanzim edilen bilirkişi raporundaki kusur oranına ilişkin tespite dayanılarak tazminata hükmedilmesinin anayasal haklarının ihlaline yol açtığı belirtilmekte olup, başvuruçunun iddialarının özünün derece mahkemelerince delillerin değerlendirilmesinde ve yorumlanmasında isabet olmadığına ve esas itibarıyla yargılamanın sonucuna ilişkin olduğu anlaşılmaktadır.”⁴⁵²

“Yargılama makamları, yargılamanın taraflarınca ileri sürülen iddiaları ve gösterdikleri delilleri gereği gibi incelemek zorundadır. Bununla birlikte, belirli bir davaya ilişkin olarak delilleri değerlendirme ve gösterilmek istenilen delilin davayla ilgili olup olmadığına karar verme yetkisi esasen derece mahkemelerine aittir. İlk derece mahkemelerindeki delil sunma ve inceleme yöntemlerinin adil yargılanma hakkına uygun olup olmadığını denetlemek AYM'nin görevi kapsamında olmayıp, Mahkemenin görevi başvuru konusu yargılamanın bir bütün olarak adil olup olmadığının değerlendirilmesidir. Taraflara tanık delili de dâhil olmak üzere delillerini sunma ve inceleme noktasında da uygun imkânların tanınması gerekir. Bu anlamda, delillere ilişkin dengesizlik veya hakkaniyetsizlik iddialarının da yargılamanın bütünü ışığında değerlendirilmesi zorunludur.⁴⁵³ Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken önemli bir husus,

⁴⁵¹ ÖNCÜ, s.399.

⁴⁵² AYM, Necati Gündüz ve Recep Gündüz, B. No.: 2012/1027, 12/2/2013, § 27.

⁴⁵³ Barbera Messegue ve Jabardo/İspanya, B. No.: 10590/83, 6/12/1988, § 68; AYM, B. No.: 2013/2116, 23/1/2014.

tarafların tanık ve bilirkişi incelemesi de dâhil, dermeyan ettikleri delillerin değerlendirilmesi ve özellikle bu taleplerin reddi hâlinde, yargılama makamınca bu karara ilişkin tutarlı şekilde gerekçe gösterilmesi gereğidir.⁴⁵⁴

4.3.4.5.4. Uyuşmazlığın Sonucunun Adil Olmaması

Bireysel başvuruya konu davalarda, yargılama sırasında, uyuşmazlığa derece mahkemeleri tarafından getirilen çözümün esas yönünden adil olup olmaması, bireysel başvuru incelemesinde değerlendirmeye tabi tutulamaz. Mahkemelerce deliller değerlendirilip hukuk kuralları yorumlanmak suretiyle bir sonuca ulaşılabılır. Anayasal haklar ihlal edilmediği ve esas itibarıyla yargılama bir bütün olarak hakkaniyete aykırı bir biçimde yapılmadığı sürece, mahkemece ulaşılan sonucun adil olup olmaması, Anayasa Mahkemesinin inceleme alanına girmez.

Konuya ilişkin AYM kararlarına baktığımızda Mahkemenin, yargılamanın sonucunun adil olup olmadığıyla ilgilenmediği açıkça ortaya çıkmaktadır. Anayasa Mahkemesinin benzer nitelikteki kararları bu konuda istikrarlı bir uygulama bulunduğunu ortaya koymaktadır⁴⁵⁵.

4.3.4.6. Kanun Yolu Şikâyeti Kuralının İstisnaları

4.3.4.6.1. Bariz Takdir Hatası

Anayasa Mahkemesinin, derece mahkemelerince çözümlenmesi gereken hususları inceleyemeyeceği yukarıda başlıklar hâlinde açıklanmıştır. Bu durum, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda Anayasa Mahkemesince inceleme yapılamayacağına ilişkin kuralın neticesidir. Ancak Anayasa Mahkemesi, kanun yolunda gözetilmesi gerekip de gözetilmediği için temel hak ve özgürlük ihlaline sebebiyet veren her durumu incelemek durumundadır. Bu hâlde, bir yetki ve görev aşımından bahsedilemez, zaruri ve istisnai bir yetki kullanımından söz edilmelidir ki buradaki inceleme temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmiş olup olmadığıyla sınırlı kalmalıdır. Burada yargılamanın bütünü değerlendirilmeli ve incelenmesi gerektiği iddia edilen delil (tanık, belge, keşif vs.), başlı başına davanın esasına etki edebilecek mahiyette ise Mahkeme istisnai olarak yetkisini kullanmalıdır.

Öğretide, olağan mahkemeleri tarafından hukuk kurallarını uygulanırken açık hataya düşmesi veya maddi vakıa ile ilgisi olmayan

⁴⁵⁴ Vidal/Belgium, B. No.: 12351/86, 22/4/1992, § 34; Tamminen/Finland, B. No.: 40847/98,15/6/2004, § 40-42; AYM, *Yüksel Hançer*, B. No.: 2013/2116, 23/1/2014.

⁴⁵⁵ AYM, *Ahmet Sağlam*, B. No.: 2013/3351, 18/9/2013, §§ 43-45; AYM, *Serkan Acar*, B. No.: 2013/1613, 2/10/2013, §§ 33-34; AYM, *Hüseyin Soyaltın*, B. No.: 2013/1375, 16/5/2013, § 24; AYM, *Onur Güler*, B. No.: 2012/828, 21/11/2013, §§ 22- 24; AYM, *Naci Karakoç*, B. No.: 2013/2767, 2/10/2013, § 22.

bir yorum yapılarak uygulama hatasına düşülmesi durumlarında Anayasa Mahkemesinin bir tür zaruri yetkiyle bu hatayı giderebileceği zira bir yorum ya da uygulama hatasının bireylere dayatılamayacağı ileri sürülmektedir.⁴⁵⁶ Bu görüşe göre söz konusu “zaruri yetki”nin ancak çok istisnai durumlarda uygulanması söz konusu olabilecektir. Anayasa Mahkemesinin temyiz merci gibi hareket etmemesi, bireysel başvuru incelemesinin, temel hak ve özgürlüklerin ihlali çerçevesiyle sınırlı kalması, bu hassasiyetin karar yazımına da yansıtılması yüksek mahkemeler arasındaki ilişkiler bakımından da önem arz etmektedir.⁴⁵⁷

Bu bağlamda tekrar belirtilmelidir ki bireysel başvurulara ilişkin şikâyetlerin incelenmesinde Anayasa Mahkemesinin rolü, ikincil nitelikte olup bazı durumların ortaya koyduğu şartlar nedeniyle ilk derece mahkemesi rolünü üstlenmesinin kaçınılmaz olduğu hâllerde çok dikkatli davranması gerekmektedir.⁴⁵⁸

Anayasa Mahkemesi, benzer bir yorumu benimsemekte, kanun yolunda incelenmesi gerekip de incelenmediği için temel hak ihlalinin doğduğu istisnai durumlarda inceleme yapabileceğini söylemektedir. Anayasa Mahkemesine göre derece mahkemelerinin tespit ve sonuçlarının adaleti ve sağduyuyu hiçe sayan tarzda bariz takdir hatası veya açık keyfilik içermesi ve bu durumun bizatihi bireysel başvuru kapsamındaki hak ve özgürlükleri ihlal etmiş olması⁴⁵⁹ hâline münhasıran bireysel başvuru kapsamında inceleme yapılabilir.

Dolayısıyla kanun yolu şikâyeti niteliğindeki başvurular, bariz takdir hatası veya açık keyfilik bulunduğu takdirde istisnai olarak Anayasa Mahkemesince incelenebilecektir. Bu istisnai inceleme konusunda AİHM ve Anayasa Mahkemesi uygulamada paralel bir yaklaşım içindedir.⁴⁶⁰

“AİHM, bariz bir şekilde keyfi olmadıkça, belirli bir kanıt türünün -iç hukuk açısından hukuka aykırı olarak elde edilmiş kanıtlar da dâhil olmak üzere- kabul edilebilir olup olmadığına veya aslında başvuru sahibinin suçlu olup olmadığına karar vermenin kendi görevi olmadığını kararlarında ifade etmektedir. AİHM, kanıtların elde edilme yöntemi de dâhil olmak üzere yargılamanın bir bütün olarak adil olup olmadığını ve Sözleşme’deki bir hakkın ihlali söz konusu ise tespit edilen ihlalin niteliğini inceleme konusu

⁴⁵⁶ MELLINGHOF Rudolf, “Federal Almanya Cumhuriyetinde Anayasa Şikâyeti”, Anayasa Dergisi, C. 26, s. 34, (Erişim Tarihi 19/12/2014), http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/rudolfmellinghof.pdf; Aktaran: YOKUŞ, s. 94.

⁴⁵⁷ YOKUŞ, s. 94.

⁴⁵⁸ McKerr/Birleşik Krallık, B. No.: 28883/95, 4/4/2000.

⁴⁵⁹ AYM, Necati Gündüz ve Recep Gündüz, B.No.: 2012/1027, 12/2/2013, § 26.

⁴⁶⁰ AYM, Kazım Albayrak, B.No.: 2014/3836, 17/9/2014, §45.

yapmaktadır.”⁴⁶¹

Yine AİHM'e göre delillerle ilgili esas olarak başvurucuya delillerin gerçekliğine itiraz etme ve kullanılmalarına karşı çıkma fırsatı verilip verilmediği incelenmelidir.⁴⁶²

AYM, kamuoyunda “Balyoz Darbe Planı Davası” olarak bilinen davada verdiği ihlal kararında ilk derece mahkemelerince incelenmesi gerektiği hâlde incelenmediği için adil yargılanma hakkının ihlali olarak kabul edilebilecek hususları, diğer bir deyişle görevinin nerede başladığını açıklamaya çalışmıştır. Burada, kanun yolu şikâyetinin istisnasını görmekteyiz. Kararın ilgili kısmı şöyledir:⁴⁶³

“Belirli bir davaya ilişkin olarak delilleri değerlendirme ve gösterilmek istenen delilin davayla ilgili olup olmadığına karar verme yetkisi kural olarak yargılamayı yürüten mahkemeye ait olmakla birlikte, somut olayda yargılama konusu suç, sanıkların durumu, isnat edilen suçun işleniş biçimi, suç eylemleri, tanıkların konumu ve diğer delillerin niteliği dikkate alındığında, dönemin Genelkurmay Başkanı H. Ö. ve Kara Kuvvetleri Komutanı A. Y.’nin tanık olarak dinlenmeleri taleplerinin reddi yargılamanın bütünü yönünden adil yargılanma hakkını ihlal eder niteliktedir.

İsnat edilen suçun sübutu bakımından objektif olarak esaslı olduğu mahkemenin gerekçesinde de ifade edilen dönemin Genelkurmay Başkanı H.Ö. ve Kara Kuvvetleri Komutanı A.Y.’in tanıklıklarının reddi “çelişmeli yargılama ilkesine” ve “savunma tanıklarının davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanması hakkına” uygun olmaması nedeniyle adil yargılanma hakkını ihlal etmiştir.”

Netice itibarıyla derece mahkemelerinin, delilleri değerlendirirken veya hukuk kurallarını yorumlarken maddi olayla ilgisiz ve açık bir biçimde hataya düşmeleri durumunda AYM, istisnai yetkisini kullanarak bu ihlali ortadan kaldıracaktır.

4.3.4.6.2. Açıkça Keyfilik

Keyfî; gerçeğe, akla, yol ve yönetime uymayan anlamına gelmektedir.⁴⁶⁴ AİHM, açıkça keyfilik kavramından ne anlaşılması gerektiğini tanımlama yoluna gitmemiştir. Esasen bu kavramın

⁴⁶¹ Jalloh/Almanya[BD], B. No.: 54810/00, 11/07/2006, § 95; Desde/Türkiye, B. No.: 23909/03, 1/2/2011, § 125; Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya, B. No.: 11082/06, 13772/05, 25/7/2013, § 699.

⁴⁶² Bykov/Rusya [BD], B. No.: 4378/02, 10/3/2009, § 90; Khodorkovskiy ve Lebedev/Rusya, B. No.: 11082/06, 13772/05, 25/7/2013, § 700.

⁴⁶³ AYM, Sencer Başat ve Diğerleri [GK], B. No.: 2013/7800, 18/6/2014, §§ 89–90.

⁴⁶⁴ <http://www.tdk.gov.tr>, “keyfî maddesi”, (Erişim Tarihi: 2/1/2015).

sınırlarının kesin olarak çizilebilmesi mümkün de değildir. Ancak bu ilkedен ne anlaşılması ya da daha doğru bir anlatımla ne anlaşılması gerektiğini AİHM ve AYM kararlarında görebilmekteyiz. Dolayısıyla kavramın kapsamını ancak ilkesel nitelikte belli bazı kararları inceleyerek belirleyebiliriz.

Keyfî karar, hangi delillere dayalı olarak ve hangi gerekçeyle verildiği konusunda hiçbir bilgi içermeyen karardır. Bu bakımdan tam anlamıyla gerekçesi bulunmayan tüm kararların keyfî olduğunun kabulü gerekir. Ancak gerekçesiz karar kavramını çok katı bir biçimde yorumlamamak da gerekir. Bir kararın akla ve mantığa uygun iddialara cevap vermesi, bunun dışında kalan hususlara kararda değinilmemesi o kararı tek başına gerekçesiz hâle getirmez. Örneğin kanun yolu (temyiz, istinaf, itiraz) mercilerinin, inceledikleri kararları usul ve esasa uygun bulmaları hâlinde ayrıca gerekçe belirtmeleri gerekmez. Çünkü onama ilamıyla, kararı veren mercinin gerekçesinin uygun bulunduğu kabul edilmektedir. Ancak karar uygun bulunmasına rağmen içtihat farklılıkları söz konusu olduğunda veya daha önce aynı konuda verilen bir içtihattan dönüldüğünde mutlaka gerekçe gösterilmesi gerekir.⁴⁶⁵

Bu kavramı bariz takdir hatası kavramıyla birlikte yorumlamak gerekir. Anayasa Mahkemesi de her zaman bu iki kavramı birlikte kullanarak değerlendirme yapmaktadır. Ancak kanımızca her iki kavram arasında farklılık bulunmaktadır. Zira aynı anlama gelen kavramın sadece keyfiliği vurgulamak amacıyla kullanılmış olduğunu kabul etmek eksik bir bakış açısı olacaktır. Bariz takdir hatası, bilinçli veya bilinçsiz yapılmış kusurluluk hâlini ifade etmekte, açıkça keyfilik ise bilerek ve isteyerek yapılan kasıtlı eylemleri anlatmak amacıyla kullanılmaktadır.

Açık ve bariz keyfilik kavramından anlaşılması gereken, bir yasa metninin ortalama hukuk bilgisine sahip bir kimsenin okuduğunda lafzından çıkaracağı anlamın tam tersi bir mahiyette yorumlanması ve uygulanmasıdır.⁴⁶⁶ Keyfilikğin en açık ve bariz olduğu durumlara, bir kanun hükmünün lafzından, hukuk eğitimi almamış bir bireyin çıkardığı anlamın tamamen dışında bir anlam çıkarılarak, kanun metninin anlamının tam tersi bir yorumlama ve uygulama yaparak karar verme durumu örnek olarak gösterilebilir.⁴⁶⁷ Yine örneğin hâkim, bir suçun kanunda öngörülen cezasının üst sınırını aşarak hapis cezasına hükmettiğinde ortalama bir hukuk bilgisine sahip birisi de hâkimin açık bir biçimde kanunun lafzına aykırı bir biçimde karar verdiğini görebileceğinden açıkça keyfilikten söz edilebilecektir.⁴⁶⁸

⁴⁶⁵ AYM, *Yasemin Ekşi*, B. No.: 2013/5486, 4/12/2013, §§ 56 - 57.

⁴⁶⁶ GÜLENER, s. 79.

⁴⁶⁷ ÖNCÜ, s. 402.

⁴⁶⁸ GÜLENER, s. 79.

Anayasa Mahkemesine göre mahkemeler, kendilerine sunulan tüm iddialara yanıt vermek zorunda değillerdir. Bununla beraber, ileri sürülen iddialardan biri kabul edildiğinde davanın sonucuna etkili olması söz konusu ise mahkeme bu hususa belirli ve açık bir yanıt vermek zorunda olabilir. Böyle bir durumda dahi, ileri sürülen iddiaların zımnen reddi yeterli olabilir⁴⁶⁹.

Bu genel kabulden sonra denilebilir ki kural olarak tam manasıyla hiçbir gerekçe içermeyen kararlar ile anayasal ya da yasal dayanağı bulunmayan kararlar keyfidir.

4.3.5. Sonuç ve Değerlendirme

Temel hak ve özgürlüklerin doğrudan ve etkili bir biçimde korunmasını sağlamak, hak ve özgürlükler temelinde bir yargılama faaliyeti yürütmek ve daha da önemlisi Türk yargısını temel hak ve özgürlüklere saygı noktasında denetleyerek yol gösterici olmak Anayasa Mahkemesinin sorumluluğunu önemli ölçüde artırmıştır. Ancak bu sorumluluk, aynı zamanda bir kısım riskleri de beraberinde getirmektedir.

Kanun yollarında gözetilmesi gereken hususlarda bireysel başvuru yapılamayacağına ilişkin kural, bireysel başvurunun ikincillik niteliğine uygun bir biçimde kullanıldığı takdirde Anayasa Mahkemesi hem amaç ve hedeflerini doğru göstermiş olacak ve derece mahkemelerince verilen her kararın onay makamı olmaktan kurtulacak hem de vatandaşların, yanlış beklentilerle başvuru yapmaları önlenmiş olacaktır.

Anayasa Mahkemesi diğer yüksek mahkemelerin üzerinde bir süper temyiz merci olmadığını her fırsatta söylemeli, kararlarına da bunu yansıtmalıdır. Kanun yolu şikâyeti kavramını açıklamaya çalışmaktaki temel gaye buna yöneliktir. Her mahkeme Anayasa ve kanunlarla kendilerine verilen görevleri ifa etmektedir. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru kapsamında görevi, insan hakları ihlallerini tespit etmektir. Bu tespit diğer mahkemelerin kararlarını yok sayma veya onaylama anlamına gelmemektedir. Derece mahkemeleri, usul ve esasları ilgili kanunlarında belirlenen biçimde hüküm kurmakla görevlidirler. Anayasa ve AİHS'nin ortak kapsamında korunan temel hak ve hürriyetlere müdahâle anlamına gelebilecek ihlal yaşanmadığı müddetçe ilgili yargı mercilerinin kararlarını inceleme, değerlendirme, sonucunu tartışma görevi Anayasa Mahkemesine verilmemiştir.

Temel hak ve özgürlüklerin ihlali anlamına gelebilecek usul veya esasa ilişkin her türlü hukuka aykırılıkta Anayasa Mahkemesi son

⁴⁶⁹ AYM, *Yasemin Ekşi*, B.No.: 2013/5486, 4/12/2013, §56 -57.

sözü söyleyecek tek makamdır. Bu durum, sonuçta temyiz mercilerince verilen nihai ve kesin nitelikteki kararların ortadan kaldırılması sonucunu da doğurabilecektir. Bir temel hak ve özgürlüğün ihlali söz konusu ise doğal olarak Anayasa Mahkemesi ile diğer yüksek mahkemeler arasında, bireysel başvuru sonucu verilen ihlal kararlarının gereğinin yerine getirilmesi zorunluluğundan kaynaklanan doğal bir hiyerarşi görüntüsü kaçınılmaz olarak ortaya çıkacaktır. Bu durum, Anayasa Mahkemesini yüksek mahkemeler arasında hiyerarşik bir üst konumuna getirmez bilakis her mahkemenin görev alanının farklılığına işaret eder.

Son tahlilde, başta Anayasa Mahkemesi olmak üzere bütün mahkemeler, artık temel hak ve özgürlükleri, Türkiye’de çoğunlukla karşılaşıldığı şekliyle devlet ve birey ilişkilerinde değil ve fakat daha yoğun ve daha etkili bir şekilde bireyler arasındaki hak ve özgürlük çatışmalarında da uygulamak zorunda kalacaktır. Dolayısıyla bu aşamadan sonra her yargıcın, eskiye oranla daha güçlü bir şekilde Anayasa yargıcısı olması gerekliliği ortaya çıkacaktır.⁴⁷⁰

⁴⁷⁰ ODER Bertil Emrah, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda (Anayasa Şikâyeti) Etkin ve Etkili Kullanım Sorunları”, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru “Anayasa Şikâyeti” içinde, SAĞLAM Musa, (Ed), HUKAB Sempozyum Serisi 1, Ankara 2011. s. 106.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bireysel Başvuru İle İlgili Mevzuat

BİREYSEL BAŞVURU İLE İLGİLİ MEVZUAT

Bireysel başvuru ile ilgili temel mevzuat başta Anayasa olmak üzere, bireysel başvuru usulünü düzenleyen 6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'dür.

Bu mevzuata ilaveten Anayasa Mahkemesinin Genel Kurulu/Bölümleri tarafından ortaya koyduğu temel ilkeler de buna dâhil edilebilir. Zira bu ilke kararları; ilgili olduğu konular bakımından sonraki başvuruların çözümünde temel olarak alındığından Mahkeme içtihadının da takip edilmesi ve bilinmesi, hem bireysel başvuru hakkında bilgi edinmek isteyenler için hem de bireysel başvuruda bulunacaklar açısından fayda sağlayacaktır.

1- Anayasa⁴⁷¹ (İlgili Hükümler)

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkı, ülkemizde ilk kez 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan Hâlk oylaması sonucu kabul edilen 5982 sayılı Kanunla, Anayasanın 148'inci ve 149'uncu maddelerinde yapılan değişiklikler ve Anayasaya eklenen Geçici 18'inci maddesiyle kabul edilmiştir. Anayasanın ilgili hükümleri şu şekildedir:

Madde 148/1- Anayasa Mahkemesi, kanunların, kanun hükmünde kararnamelerin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü'nün Anayasaya şekil ve esas bakımlarından uygunluğunu denetler *"ve bireysel başvuruları karara bağlar"*⁴⁷². Anayasa değişikliklerini ise sadece şekil bakımından inceler ve denetler. Ancak, olağanüstü Hâllerde, sıkıyönetim ve savaş Hâllerinde çıkarılan kanun hükmünde kararnamelerin şekil ve esas bakımından Anayasaya aykırılığı iddiasıyla, Anayasa Mahkemesinde dava açılmaz.

Madde 148/3- (Ek fıkra: 7/5/2010-5982/18 md.) Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır.

Madde 148/4- (Ek fıkra: 7/5/2010-5982/18 md.) Bireysel başvuruda, kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz.

Madde 148/5- (Ek fıkra: 7/5/2010-5982/18 md.) Bireysel başvuruya ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.

Madde 149/1- (Değişik: 7/5/2010-5982/19 md.) Anayasa Mahkemesi,

⁴⁷¹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 2709 Sayılı Kanun, T. 18/10/1980, R.G. 9/11/1982, S. 17863 Mükerrer.

⁴⁷² 7/5/2010 tarihli 5982 sayılı Kanununun 18. maddesiyle eklenmiştir.

iki bölüm ve Genel Kurul hâlinde çalışır. Bölümler, başkanvekili başkanlığında dört üyenin katılımıyla toplanır. Genel Kurul, Mahkeme Başkanının veya Başkanın belirleyeceği başkanvekilinin başkanlığında en az on iki üye ile toplanır. Bölümler ve Genel Kurul, kararlarını salt çoğunlukla alır. Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemesi için komisyonlar oluşturulabilir.

Madde 149/2-Siyasî partilere ilişkin dava ve başvurulara, iptal ve itiraz davaları ile Yüce Divan sıfatıyla yürütülecek yargılamalara Genel Kurulca bakılır, bireysel başvurular ise bölümlerce karara bağlanır.

Madde 149/5-Anayasa Mahkemesinin kuruluşu, Genel Kurul ve bölümlerin yargılama usulleri, Başkan, başkanvekilleri ve üyelerin disiplin işleri kanunla; Mahkemenin çalışma esasları, bölüm ve komisyonların oluşumu ve işbölümü kendi yapacağı İçtüzükle düzenlenir

Geçici Madde 18/son- (Ek: 7/5/2010-5982/25 md.) Bireysel başvuruya ilişkin gerekli düzenlemeler iki yıl içinde tamamlanır. Uygulama kanununun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bireysel başvurular kabul edilir.

2. Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun⁴⁷³ (İlgili Hükümler)

Bireysel başvuruya ilişkin usul ve esasların kanunla düzenleneceğini hüküm altına alan Anayasa gereğince 30/3/2011 kabul tarihli 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un Dördüncü Bölümünde bireysel başvuru yolu düzenlenmiştir. Kanunun ilgili hükümleri şu şekildedir:

Bireysel başvuru hakkı

Madde 45- (1) Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir.

(2) İhlale neden olduğu ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörülmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir.

(3) Yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz.

⁴⁷³ 6216 Sayılı Kanun, T.30/3/211. R.G.3/4/2011, S.27894.

Bireysel başvuru hakkına sahip olanlar

Madde 46- (1) Bireysel başvuru ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilir.

(2) Kamu tüzel kişileri bireysel başvuru yapamaz. Özel hukuk tüzel kişileri sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilir.

(3) Yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak yabancılar bireysel başvuru yapamaz.

Bireysel başvuru usulü

Madde 47- (1) Bireysel başvurular, bu Kanunda ve İçtüzükte belirtilen şartlara uygun olarak doğrudan ya da mahkemeler veya yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla yapılabilir. Başvurunun diğer yollarla kabulüne ilişkin usul ve esaslar İçtüzükle düzenlenir.

(2) Bireysel başvurular harca tabidir.

(3) Başvuru dilekçesinde başvuru sahibinin ve varsa temsilcisinin kimlik ve adres bilgilerinin, işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle ihlal edildiği ileri sürülen hak ve özgürlüğün ve dayanılan Anayasa hükümlerinin, ihlal gerekçelerinin, başvuru yollarının tüketilmesine ilişkin aşamaların, başvuru yollarının tüketildiği, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarih ile varsa uğranılan zararın belirtilmesi gerekir. Başvuru dilekçesine, dayanılan deliller ile ihlale neden olduğu ileri sürülen işlem veya kararın aslı ya da örneğinin ve harcın ödendiğine dair belgenin eklenmesi şarttır.

(4) Başvurucu bir avukat tarafından temsil ediliyorsa, vekâletnamenin sunulması gerekir.

(5) Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten; başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir. Haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde başvuramayanlar, mazeretin kalktığı tarihten itibaren onbeş gün içinde ve mazeretlerini belgeleyen delillerle birlikte başvurabilirler. Mahkeme, öncelikle başvuru sahibinin mazeretinin geçerli görülüp görülmediğini inceleyerek talebi kabul veya reddeder.

(6) Başvuru evrakında herhangi bir eksiklik bulunması hâlinde, Mahkeme yazı işleri tarafından eksikliğin giderilmesi için başvuru sahibi veya varsa vekiline onbeş günü geçmemek üzere bir süre verilir ve geçerli bir mazereti olmaksızın bu sürede eksikliğin tamamlanmaması durumunda başvurunun reddine karar verileceği bildirilir.

Bireysel başvuruların kabul edilebilirlik şartları ve incelenmesi

Madde 48- (1) Bireysel başvuru hakkında kabul edilebilirlik kararı verilebilmesi için 45 ila 47 nci maddelerde öngörülen şartların taşınması gerekir.

(2) Mahkeme, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşımayan ve başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı başvurular ile açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebilir.

(3) Kabul edilebilirlik incelemesi komisyonlarca yapılır. Kabul edilebilirlik şartlarını taşımadığına oy birliği ile karar verilen başvurular hakkında, kabul edilemezlik kararı verilir. Oy birliği sağlanamayan dosyalar bölümlere havale edilir.

(4) Kabul edilemezlik kararları kesindir ve ilgililere tebliğ edilir.

(5) Kabul edilebilirlik şartları ve incelemesinin usul ve esasları ile ilgili diğer hususlar İctüzükle düzenlenir.

Esas hakkındaki inceleme

Madde 49- (1) Kabul edilebilirliğine karar verilen bireysel başvuruların esas incelemesi bölümler tarafından yapılır. Başkan iş yükünün bölümler arasında dengeli bir şekilde dağıtılması için gerekli önlemleri alır.

(2) Bireysel başvurunun kabul edilebilirliğine karar verilmesi hâlinde, başvurunun bir örneği bilgi için Adalet Bakanlığına gönderilir. Adalet Bakanlığı gerekli gördüğü hâllerde görüşünü yazılı olarak Mahkemeye bildirir.

(3) Komisyonlar ve bölümler bireysel başvuruları incelerken bir temel hakkın ihlal edilip edilmediğine yönelik her türlü araştırma ve incelemeyi yapabilir. Başvuruyla ilgili gerekli görülen bilgi, belge ve deliller ilgililerden istenir.

(4) Mahkeme, incelemesini dosya üzerinden yapmakla birlikte, gerekli görürse duruşma yapılmasına da karar verebilir.

(5) Bölümler, esas inceleme aşamasında, başvurucunun temel haklarının korunması için zorunlu gördükleri tedbirlere resen veya başvurucunun talebi üzerine karar verebilir. Tedbire karar verilmesi hâlinde, esas hakkındaki kararın en geç altı ay içinde verilmesi gerekir. Aksi takdirde tedbir kararı kendiliğinden kalkar.

(6) Bölümlerin, bir mahkeme kararına karşı yapılan bireysel başvurulara ilişkin incelemeleri, bir temel hakkın ihlal edilip edilmediği ve bu ihlalin nasıl ortadan kaldırılacağına belirlenmesi ile sınırlıdır. Bölümlerce kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz.

(7) Bireysel başvuruların incelenmesinde, bu Kanun ve İÇTüzükte hüküm bulunmayan hâllerde ilgili usul kanunlarının bireysel başvurunun niteliğine uygun hükümleri uygulanır.

(8) Esas hakkında incelemenin usul ve esasları ile ilgili diğer hususlar İÇTüzükle düzenlenir.

Kararlar

Madde 50- (1) Esas inceleme sonunda, başvuru hakkının ihlal edilmediğine ya da edilmediğine karar verilir. İhlal kararı verilmesi hâlinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilir. Ancak yerindelik denetimi yapılamaz, idari eylem ve işlem niteliğinde karar verilemez.

(2) Tespit edilen ihlal bir mahkeme kararından kaynaklanmışsa, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir. Yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hâllerde başvuru lehine tazminata hükmedilebilir veya genel mahkemelerde dava açılması yolu gösterilebilir. Yeniden yargılama yapmakla yükümlü mahkeme, Anayasa Mahkemesinin ihlal kararında açıkladığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde mümkünse dosya üzerinden karar verir.

(3) Bölümlerin esas hakkındaki kararları gerekçeleriyle birlikte ilgililere ve Adalet Bakanlığına tebliğ edilir ve Mahkemenin internet sayfasında yayımlanır. Bu kararlardan hangilerinin Resmî Gazetede yayımlanacağına ilişkin hususlar İÇTüzükte gösterilir.

(4) Komisyonlar arasındaki içtihat farklılıkları, bağlı oldukları bölümler; bölümler arasındaki içtihat farklılıkları ise Genel Kurul tarafından karara bağlanır. Buna ilişkin diğer hususlar İÇTüzükle düzenlenir.

(5) Davadan feragat hâlinde, düşme kararı verilir.

Başvuru hakkının kötüye kullanılması

Madde 51- (1) Bireysel başvuru hakkını açıkça kötüye kullandığı tespit edilen başvuru aleyhine, yargılama giderlerinin dışında, ayrıca ikibin Türk Lirasından fazla olmamak üzere disiplin para cezasına hükmedilebilir.

Yürürlük

Madde 76- (1) Bu Kanunun;

a) 45 ila 51 inci maddeleri 23/9/2012 tarihinde, yürürlüğe girer.

3. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü⁴⁷⁴ (İlgili Hükümler)

12/7/2102 kabul tarihli Anayasa Mahkemesi İçtüzüğünde ise anayasada ve kanunda düzenlenmiş olan bireysel başvuru yolunun işleyişi ile ilgili olarak daha ayrıntılı hükümler getirilmiştir. İçtüzüğün ilgili hükümleri ise şu şekildedir:

Bireysel başvuru formu ve ekleri

Madde 59- (1) Başvurular, İçtüzük ekinde (Ek-1) örneği bulunan ve Mahkemenin internet sitesinde yayımlanan başvuru formu kullanılarak resmî dilde yapılır.

(2) Başvuru formunda aşağıdaki hususlar yer alır:

a) Başvurucunun adı, soyadı, vatandaşlık numarası, doğum tarihi ve yeri, uyuşu, cinsiyeti, mesleği ve adresi, varsa telefon numaraları ve elektronik posta adresi.

b) Başvurucu tüzel kişi ise unvanı, adresi ve tüzel kişiliği temsile yetkili kişinin kimlik bilgileri, varsa telefon numaraları ve elektronik posta adresi.

c) Kanuni temsilcisi ya da avukatı varsa, kanuni temsilcisinin ya da avukatının adı, mesleği ve adresi, varsa telefon numarası ve elektronik posta adresi.

ç) Kamu gücünün ihlale neden olduğu iddia edilen işlem, eylem ya da ihmeline dair olayların tarih sırasına göre özeti.

d) Bireysel başvuru kapsamındaki haklardan hangisinin hangi nedenle ihlal edildiği ve buna ilişkin gerekçeler ve delillere ait özlü açıklamalar.

e) Başvurucunun güncel ve kişisel bir temel hakkının doğrudan zedelendiği iddiasının dayanakları.

f) Başvuru yollarının tüketilmesine ilişkin aşamalar.

g) Başvuru yollarının tüketildiği veya başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarih.

⁴⁷⁴ R.G. 12/7/2012, No.: 28351.

ğ) Başvuru mazeret nedeniyle süresi içinde yapılamamışsa buna dair açıklamalar.

h) Başvurucunun talepleri.

ı) Başvurucunun Mahkeme önünde devam eden bir başka başvurusu varsa numarası.

i) Varsa kamuya açık belgelerde kimliğinin gizli tutulması talebi ve bunun gerekçeleri.

j) Kısa mesaj (SMS) veya elektronik posta yoluyla bilgilendirme yapılmasını isteyip istemediği.

k) Başvurucunun varsa avukatının ya da kanuni temsilcisinin imzaları.

(3) Başvuru formuna aşağıdaki belgeler ya da onaylı örnekleri eklenir:

a) Kanuni temsilci veya avukat vasıtasıyla takip edilen başvurularda başvurucuyu temsile yetkili olduğuna dair belge.

b) Harcın ödendiğine dair belge.

c) Nüfus cüzdanı örneği, başvurucu yabancı ise geçerli kimlik belgesi.

ç) Tüzel kişilerde tüzel kişiliği temsile yetki belgesi.

d) Nihai karar ya da işlem tebliğ edilmişse tebellüğ belgesi.

e) Dayanılan belgelerin asılları ya da onaylı örnekleri.

f) Tazminat talebi varsa uğranılan zarar ve buna ilişkin belgeler.

g) Başvuru süresinde yapılamamışsa varsa mazereti ispatlayan belgeler

(4) Başvurucu ihlal iddiasına dayanak gösterdiği üçüncü fıkradaki belgelere herhangi bir nedenle erişememesi hâlinde bunun gerekçelerini belirtir. Mahkeme gerekli gördüğü takdirde bu bilgi ve belgeleri resen toplar.

(5) Başvurucuların, adreslerinde veya başvuruyla ilgili koşullarda herhangi bir değişiklik meydana geldiğinde bunu Mahkemeye bildirmeleri zorunludur.

Formun ve eklerinin hazırlanmasına ilişkin ilkeler

Madde 60- (1) Başvuru formu, İctüzüğün 59 uncu maddesine uygun olarak düzenlenir ve aynı maddede belirtilen belgeler ya da onaylı örnekleri başvuru formuna eklenir.

(2) Başvuru formu okunaklı ve başvurunun esasına yönelik özlü bilgileri içerir şekilde hazırlanır. Başvuru formunun ekler hariç on sayfayı geçmesi hâlinde başvurucunun ayrıca başvuru formuna olayların özetini eklemesi gerekir.

(3) Başvurucu, başvuru formunun ekinde sunduğu belgeleri, tarih sırasına göre numaralandırarak her bir belgeyi tanımlayıcı başlıklar hâlinde dizi pusulasına bağlar.

Başvurucunun temsili

Madde 61- (1) Bireysel başvuru, bizzat başvuru, kanuni temsilcisi ya da avukatı tarafından yapılabilir. Avukat veya kanuni temsilci aracılığıyla yapılan başvurularda temsile dair yetki belgesinin sunulması zorunludur.

(2) Başvurucunun avukatı ya da kanuni temsilcisi varsa onunla yapılan yazışmalar ya da ona yapılan tebligatlar başvurucuya yapılmış sayılır.

Bireysel başvuru harcı ve adlî yardım

Madde 62- (1) 2/7/1964 tarihli ve 492 sayılı Harçlar Kanununa Bağlı (I) sayılı Tarifenin A) Mahkeme Harçları" başlıklı Bölümünün ilk cümlesinde belirtilen bireysel başvuru harcı Maliye Veznelerine yatırılır.

(2) Adlî yardım talepleri, genel hükümlere göre başvuruların kabul edilebilirliği hakkında karar verecek Bölüm veya Komisyonlar tarafından hükme bağlanır.

Başvurunun yapılabileceği yerler

Madde 63- (1) Bireysel başvurular, Kanunda ve İctüzükte belirtilen şartlara uygun biçimde İctüzük ekindeki ve Mahkemenin internet sitesinde yayımlanan başvuru formuna uygun olarak Mahkemeye şahsen yapılabileceği gibi diğer mahkemeler ya da yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla da yapılabilir.

(2) Usulünce hazırlanan başvuru formu, harç tahsil makbuzuyla birlikte yukarıda belirtilen yerlere teslim edildiğinde başvuru ya da temsilcisine alındı belgesi verilir ve bu tarih, başvurunun yapıldığı tarih olarak kabul edilir.

(3) Mahkemeler ya da yurt dışı temsilciliklerine teslim edilen başvuru formu ve ekleri gerekli kayıt işlemleri yapıp fiziki ve elektronik ortamda Mahkemeye gönderilir. Dava ve diğer yargılama işlemlerinin elektronik ortamda gerçekleştirildiği Hâllerde UYAP kullanılarak veriler kaydedilir ve saklanır.

(4) Genel Kurul; elektronik ortamda, güvenli elektronik imza kullanılarak başvuru yapılabilmesine ilişkin karar alabilir.

Başvuru süresi ve mazeret

Madde 64- (1) (Değişik: RG-5/3/2014-28932) Bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği tarihten, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir.

(2) Başvurucu mücbir sebep veya ağır hastalık gibi haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde başvurusunu yapamadığı takdirde, mazeretinin kalktığı tarihten itibaren onbeş gün içinde ve mazeretini belgeleyen delillerle birlikte başvurabilir. Komisyonlar raportörlüğünce mazeretin kabulünün gerekip gerekmediği yönünde karar taslağı hazırlanır. Komisyon, öncelikle başvuruçunun mazeretinin geçerli görülüp görülmediğini inceleyerek mazereti kabul veya reddeder.

(3) Başvurunun niteliğine uygun düştüğü takdirde mazeret ve kabul edilebilirliğe ilişkin tek bir taslak hazırlanıp bu iki husus birlikte karara bağlanabilir.

Bireysel Başvuru Bürosu

Madde 65- (1) Bireysel Başvuru Bürosu, Komisyonlar başraportörünün gözetiminde bir raportör ve yeterli sayıda raportör yardımcısı ile personelden oluşur.

(2) Bireysel Başvuru Bürosunun görevleri şunlardır:

a) Mahkemeye ulaşan bireysel başvuruların kaydını yapıp numara vermek, dosyalamak.

b) Başvurulardaki idari yönden tamamlattırılması gereken eksiklikleri tespit etmek ve bunların giderilmesi için gerekli yazışmaları yapmak.

c) Bireysel başvurularla ilgili yazışmaların kaydı, takibi, ilgili birimlere sevk edilmesi ve diğer işlemleri yapmak.

Form ve eklerinin ön incelemesi ve eksiklikler

Madde 66- (1) (Değişik: RG-5/3/2014-28932) Bireysel Başvuru Bürosu gelen başvuruları şekli eksiklikler bulunup bulunmadığı

yönünden inceler. Başvuru formunda veya eklerinde herhangi bir eksiklik tespit edilmesi hâlinde, bunların tamamlattırılması için başvurucuya, varsa avukatına veya kanuni temsilcisine onbeş günü geçmemek üzere kesin bir süre verilir.

(2) (**Değişik: RG-5/3/2014-28932**) Eksikliklerin tamamlattırılmasına dair yazıda başvurucuya geçerli bir mazereti olmaksızın verilen kesin sürede eksiklikleri tamamlamadığı takdirde başvurusunun reddine karar verileceği bildirilir.

(3) Başvurunun; süresinde yapılmadığı, 59 uncu ve 60 ıncı maddelerdeki şekil şartlarına uygun olmadığı ve tespit edilen eksikliklerin verilen kesin sürelerde tamamlanmadığı hâllerde Komisyonlar Başraportörü tarafından reddine karar verilir ve başvurucuya tebliğ edilir. Bu karara tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde Komisyona itiraz edilebilir. Bu konuda Komisyonların verdiği kararlar kesindir.

Bireysel başvuruların Bölümlere ve Komisyonlara tevzii

MADDE 67- (1) Bireysel Başvuru Bürosu tarafından kaydı yapıp numara verilen başvuruların dağıtımı, Bölümler ve Komisyonlar arasında otomatik olarak yapılır.

(2) Nitelikleri itibarıyla birleştirilerek incelenmesi gereken dosyalar ilk olarak kayda alınan başvuru dosyasında birleştirilir.

Başvuruların inceleme sırası

Madde 68- (1) Bireysel başvurular, geliş sırasına göre incelenerek karara bağlanır. Ancak Mahkeme, başvuruların konuları itibarıyla önemini ve aciliyetini göz önünde bulundurarak belirlediği kriterler çerçevesinde farklı bir inceleme sıralaması yapabilir.

Yazışmalar

MADDE 69- (1) Başvurucular, Mahkeme ile yazışmalarını İçtüzükte belirlenen bireysel başvuru yapılmasındaki usulü izleyerek yapmak zorundadırlar.

(2) Bireysel başvuru dosyalarının tekemmül ettirilmesine ilişkin olarak duruma göre Genel Sekreterlik, Komisyon ya da Bölümler tarafından verilen ve asgari onbeş gün olan süreler kesin olup bu süreler içinde usulüne uygun olarak gönderilmeyen bilgi ve belgeler, başvurunun değerlendirilmesinde dikkate alınmaz ve dosyaya dâhil edilmez.

(3) Başvurulara ilişkin bilgi, belge ve diğer her türlü talebin yazılı olarak yapılması gerekir. Duruşma, tanık dinlenilmesi veya keşif esnasında yapılanlar hariç, bu usule uyulmaksızın yapılan talepler dikkate alınmaz.

Bilgi, belge isteme ve tebliğ

Madde 70- (1) Mahkeme, kendisine verilen görevlerin yerine getirilmesi sırasında yasama, yürütme, yargı organları, kamu idareleri, kamu görevlileri, bankalar ile diğer gerçek ve tüzel kişilerle doğrudan yazışır, bilgi ve belge ister, gerekli gördüğü her türlü belge, kayıt ve işlemi inceler, bilgi almak üzere her derece ve sınıftan kamu görevlileri ile ilgilileri çağırabilir, idare ve diğer tüzel kişilerden temsilci isteyebilir.

(2) **(Değişik: RG-5/3/2014-28932)** Yukarıdaki fıkra kapsamında Mahkemeye ulaşan bilgi ve belgeler, yargılamanın gerektirmesi hâlinde onbeş günlük süre içinde görüşlerini sunabilmeleri için başvurucuya, Adalet Bakanlığına ve varsa diğer ilgililere tebliğ edilir.

(3) Mahkeme, başvurucu ya da kamu otoritesinin, istenen bilgi ya da belgeyi sunmaktan kaçındığı ya da bir delili gizlediği yahut her ne suretle olursa olsun davet edildiği hâlde yargılamaya etkili bir şekilde katılmadığı kanaatine varırsa, bu durumdan gerekli sonuçları çıkararak kararını verir.

Adalet Bakanlığına bildirim

Madde 71- (1) Bireysel başvurunun kabul edilebilirliğine karar verilmesi hâlinde, başvurunun bir örneği bilgi için Adalet Bakanlığına gönderilir. Adalet Bakanlığı gerekli gördüğü hâllerde görüşünü yazılı olarak Mahkemeye bildirir.

(2) **(Değişik: RG-5/3/2014-28932)** Adalet Bakanlığı başvuruya ilişkin görüşünü otuz günlük süre içinde bildirir. Talep hâlinde Bölüm Başkanınca bu süre otuz güne kadar uzatılabilir. Başvurunun Adalet Bakanlığına bildiriminden itibaren belirtilen sürelerde cevap verilmediği takdirde, Mahkeme dosyadaki bilgi ve belgelere göre kararını verir. Mahkeme, içtihadın olduğu alanlarda veya ivedilikle karar verilmesi gereken durumlarda Bakanlık cevabını beklemeden başvurunun kabul edilebilirlik ve esası hakkında karar verebilir.

(3) Adalet Bakanlığının cevabı başvurucuya tebliğ edilir. Başvurucunun tebliğ tarihinden itibaren varsa karşı beyanlarını, onbeş gün içinde Mahkemeye sunması gerekir.

Bölüm ve Komisyonlarda oylama ve karar

Madde 72- (1) Bölümler kararlarını salt çoğunlukla alırlar.

(2) Komisyonlarca başvurunun kabul edilebilirliği ya da edilemezliği kararları oybirliği ile alınır. Oybirliği sağlanamayan durumlarda karar vermek üzere başvuru, Bölüme havale edilir.

(3) Komisyonlar, Bölüm Başkanının uygun bulduğu konularda, raportörler tarafından hazırlanan karar taslaklarının toplantı yapmalarına gerek bulunmaksızın kідemsiz üyeden başlanarak imzalanması suretiyle de karar alabilirler. Komisyon üyelerinden birisinin bu konunun toplantıda görüşülmesini talep etmesi hâlinde anılan usul uygulanmaz.

(4) Bölüm veya Komisyonlarca uygun görülmesi ve işin niteliğinin izin vermesi hâlinde elektronik oylama yapılması mümkündür. Açık oylama yapıldığı durumlarda oylamaya kідemsiz üyeden başlanır.

Tedbir kararı

Madde 73- (1) Başvurucunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğunun anlaşılması üzerine, Bölümlerce esas inceleme aşamasında gerekli tedbirlere resen veya başvurucunun talebi üzerine karar verilebilir.

(2) İncelenen başvurulara ilişkin olarak; resen ya da başvurucunun talebi üzerine dosyanın esası hakkında karar verilmeden önce, tedbir kararına başvurulmaması hâlinde başvurucunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğunun anlaşılması üzerine, Komisyonlarca başvurunun kabul edilebilirlik incelemesi derhâl yapılarak, tedbir hususunu da karara bağlamak üzere başvuru, ilgili Bölüme gönderilir.

(3) Bölüm, tedbire karar vermesi hâlinde gereğinin ifası için bunu ilgili kişi ve kurumlara bildirir.

(4) Tedbir kararı verilen başvurunun esası hakkındaki kararın en geç altı ay içinde verilmesi gerekir. Tedbirin devamı konusunda yeni bir karar alınmadığında, başvurucunun hakkının ihlal edilmediğine ya da başvurunun düşmesine karar verildiği durumlarda tedbir kararı kendiliğinden kalkar.

Duruşma

Madde 74- (1) Bölümler, başvuruları dosya üzerinden inceler. Ancak resen ya da başvuru veya Adalet Bakanlığının talebi üzerine gerekli görülmesi hâlinde duruşma yapılmasına karar verilebilir.

(2) Duruşma yapılmasına karar verilmesi hâlinde, duruşmanın yeri, günü ve saati ilgililere bildirilir.

(3) Duruşma esnasında duruşma tutanağı düzenlenir. Tutanak örnekleri, talepleri hâlinde başvuru ve Adalet Bakanlığı ile varsa diğer ilgililere verilir.

Pilot karar usulü

Madde 75- (1) Bölümler, bir başvurunun yapısal bir sorundan kaynaklandığını ve bu sorunun başka başvurulara da yol açtığını tespit etmeleri ya da bu durumun yeni başvurulara yol açacağını öngörmeleri hâlinde, pilot karar usulünü uygulayabilirler. Bu usulde, konuya ilişkin Bölüm tarafından pilot bir karar verilir. Benzer nitelikteki başvurular idari mercilerce bu ilkeler çerçevesinde çözümlenir; çözümlenmediği takdirde Mahkeme tarafından topluca görülerek karara bağlanır.

(2) Bölüm, pilot karar usulünü resen, Adalet Bakanlığının ya da başvuru istemi üzerine başlatabilir.

(3) Pilot karar uygulaması için seçilen başvuru, gündemin öncelikli işleri arasında sayılır.

(4) Bölüm pilot kararında, tespit ettiği yapısal sorunu ve bunun çözümü için alınması gereken tedbirleri belirtir.

(5) Bölüm pilot kararlarla birlikte, bu karara konu yapısal soruna ilişkin benzer başvuruların incelenmesini erteleyebilir. İlgililer erteleme kararı hakkında bilgilendirilirler. Bölüm, gerekli gördüğü takdirde ertelediği başvuruları gündeme alarak karara bağlayabilir.

Karar taslaklarının hazırlanması

Madde 76- (1) Bireysel başvuru raportörleri ya da raportör yardımcılarınınca, Komisyonlara ya da Bölümlere sunulmak üzere İçtüzükte belirtilen yazım usulüne uygun ve raportörün özet görüşünü de içeren karar taslakları hazırlanır.

(2) Bu şekilde hazırlanan karar taslakları ilgili birim başraportörünün imzasıyla ilgili Komisyon ya da Bölüme sunulur. Bölüme sunulmak üzere hazırlanan karar taslakları ayrıca Ar-İç'e de gönderilir.

Komisyon kararlarının şekli

Madde 77- (1) Komisyonlarca verilen kararlarda şu hususlar yer alır:

- a) Sayfa üst bilgisi olarak;
- 1) Mahkemenin amblemi,
 - 2) “Anayasa Mahkemesi” ibaresi,
 - 3) Kararı veren Bölümün ilgili Komisyonu,
- b) Karar metninde;
- 1) Başvuru numarası,
 - 2) Karar tarihi,
 - 3) Komisyon Başkanı ve üyeler ile raportörün adları,
 - 4) Tarafların ve varsa temsilcilerinin adları,
 - 5) Mahkeme önünde izlenen usulün anlatımı,
 - 6) Davaya konu olgular,
 - 7) Tarafların iddia ve savunmalarının özeti,
 - 8) Kararın gerekçesi,
 - 9) Hüküm fıkrası,
 - 10) Yargılama masrafları.
- (2) Kararlara sayfa ve paragraf numaraları eklenir.

Bölüm kararlarının şekli

Madde 78- (1) Bölümlerce verilen kararlarda şu hususlar yer alır:

- a) Kararın ilk sayfasında;
- 1) Mahkemenin amblemi,
 - 2) “Anayasa Mahkemesi” ibaresi,
 - 3) Kararı veren Bölüm,
 - 4) Başvuru numarası,
 - 5) Karar tarihi.
- b) Diğer sayfalarında paragraflar numaralandırılmak suretiyle;
- 1) Bölüm Başkanı ve üyeler ile raportörün adları,
 - 2) Tarafların ve varsa temsilcilerinin adları,

- 3) Mahkeme önünde izlenen usulün anlatımı,
- 4) Davaya konu olgular,
- 5) Tarafların iddia ve savunmalarının özeti,
- 6) Kararın gerekçesi,
- 7) Hüküm fıkrası,
- 8) Yargılama masrafları hakkındaki karar,

(2) Heyete katılan üyelerin birlikte veya ayrı ayrı varsa karşı oy yazısı veya farklı ya da ek gerekçesini karara ekleme hakkı vardır.

İhlal kararı ve ihlalin giderilmesi

Madde 79- (1) Bölüm, ihlalin bir mahkeme kararından kaynaklandığını tespit ederse;

a) İhlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosyayı ilgili mahkemeye gönderir. İlgili mahkeme, Bölümün ihlal kararında açıkladığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde yeniden yargılama yapar ve mümkünse dosya üzerinden ivedilikle karar verir.

b) Bölümlerce yapılan inceleme sonunda, başvurusunun bir hakkının ihlal edildiğine karar verilmesi hâlinde, yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmadığı takdirde başvuru lehine uygun bir tazminata hükmedilebilir.

c) Tazminat miktarının tespitinin, daha ayrıntılı bir incelemeyi gerektirmesi hâlinde, Bölüm bu konuyu kendisi karara bağlamaksızın genel mahkemelerde dava açılması yolunu gösterebilir.

(2) Bölüm kararında, gerekli görüldüğü takdirde Kanunun 50 nci maddesinin birinci fıkrası doğrultusunda ihlalin ve sonuçlarının hangi şekilde ortadan kaldırılacağı hususunda yapılması gerekenler belirtilir.

Düşme kararı

Madde 80- (1) Bölümler ya da Komisyonlarca yargılamanın her aşamasında aşağıdaki hâllerde düşme kararı verilebilir:

- a) Başvurucunun davadan açıkça feragat etmesi.
- b) Başvurucunun davasını takipsiz bıraktığının anlaşılması.
- c) İhlalin ve sonuçlarının ortadan kalkmış olması.

ç) Bölümler ya da Komisyonlarca saptanan herhangi bir başka gerekçeden ötürü, başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmemesi.

(2) Bölümler ya da Komisyonlar; yukarıdaki fıkrada belirtilen nitelikteki bir başvuruyu, Anayasanın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi ya da insan haklarına saygının gerekli kıldığı hâllerde incelemeye devam edebilir.

Kararın imzalanması, tebliği ve yayımlanması

Madde 81- (1) Bölüm ve Komisyonların verdikleri kararlar heyeti oluşturan Başkan ve kıdem sırasına göre tüm üyeler tarafından imzalanır ve Mahkeme mühürüyle mühürlenir.

(2) Karşı oy yazısı veya farklı ya da ek gerekçeler, kararın verildiği tarihten itibaren onbeş gün içinde Bölüm Başkanlığına sunulur. Bu süre içinde teslim edilmeyen karşı oy yazısı veya farklı ya da ek gerekçeler dikkate alınmaz.

(3) Bölümler ve Komisyonlarca verilen kararlar kesindir. Kararların imzalı asıl suretleri Mahkeme arşivinde saklanır. Birer örneği başvurucuya, Adalet Bakanlığına ve diğer ilgililere tebliğ edilir.

(4) Bölüm kararlarının tümü ile Komisyon kararlarından kabul edilebilirlik açısından ilkesel önem taşıyanları Mahkemenin internet sitesinde yayımlanır.

(5) Bölüm Başkanının tespit ettiği, Bölüm tarafından verilen pilot karar niteliğinde ya da içtihadın ortaya konulması açısından ilkesel önemi haiz kararlar Resmî Gazete’de yayımlanır.

Tavzih ve maddi hataların düzeltilmesi

Madde 82- (1) Bölümlerce verilen kararlar hakkında ilgililer, 12/1/2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu hükümleri çerçevesinde, hükmün tavzihini ve maddi hataların düzeltilmesini talep edebilirler.

Başvuru hakkının kötüye kullanılması

Madde 83- (1) Başvurucunun istismar edici, yanıltıcı ve benzeri nitelikteki davranışlarıyla bireysel başvuru hakkını açıkça kötüye kullandığının tespit edilmesi hâlinde başvuru reddedilir ve yargılama giderleri dışında, ilgilinin ikibin Türk Lirasından fazla olmamak üzere disiplin para cezasıyla cezalandırılmasına karar verilir.

Genel hükümlerin uygulanması

Madde 84- (1) Bireysel başvuruların incelenmesinde, kararların infazında Kanun ve İçtüzükte hüküm bulunmayan hâllerde ilgili usul kanunlarının bireysel başvurunun niteliğine uygun hükümleri uygulanır.

Kaynakça

ALANGOYA, Yavuz/YILDIRIM, M. Kamil/ DEREN-YILDIRIM, Nevhis; Medeni Usul Hukuku Esasları, Beta, 8.Baskı, İstanbul 2011.

ALGAN Bülent, “Bireysel Başvurularda ‘Açıkça Dayanaktan Yoksunluk’ Kriterinin Anayasa Mahkemesi Tarafından Yorumu ve Uygulanması”, AÜHFD, 63 (2) 2014.

ANAYURT Ömer, Avrupa İnsan Hakları Hukukunda Kişisel Başvuru Yolu, Ankara 2004.

AYDIN Öykü Didem, “Türk Anayasa Yargısında Yeni Bir Mechanizma: Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuru”, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Y: 2011, C: XV, Yıl: 2011, Sayı: 4.

BAAMONDE María Emilia Casas, “Amparo Başvurusu”, Anayasa Yargısı, Cilt: 26, 2009.

ÇEKİÇ Onur, “Türk Parlamento Hukukunda Yasama İşlemi Türleri ve Diğer (İsimsiz) Yasama Türleri”, Yasama Dergisi, Sayı: 12, Mayıs-Haziran-Temmuz-Ağustos 2009.

ÇELİK Abdullah, EFE Metin, “Açıkça Dayanaktan Yoksunluk”, Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi içinde, SAĞLAM Musa, GÖKSU Hasan Tuna (Ed.), Anayasa Mahkemesi Yayınları, Bireysel Başvuru El Kitapları 2, (Ankara 2014).

ÇINAR İbrahim/ÇINAR Sinan; “Bireysel Başvurunun Ön İnceleme Usulü, Bireysel Başvuru Bürosunun Çalışma Sistemi ile Bu Aşamada Verilen İdari Ret Kararlarının Nitelikleri ve İtiraz Aşamaları”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Sayı: 4, Yıl: 2014.

ÇINAR, İbrahim; “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Yetkisi ve Mağdurluk Statüsü”, (Editör Musa SAĞLAM), Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri. Anayasa Mahkemesi Yayınları.2.B, Ankara, 2013.

DEVELLİOĞLU Ferit, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, 18. Baskı, Aydın Kitabevi, Ankara, 2001.

DOĞAN D. Mehmet, Büyük Türkçe Sözlük, 11. Baskı, Ekim 1996.

DOĞRU Osman, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi, 1. Baskı, (İstanbul 2013).

DURMAZ Cüneyt, “Esasa İlişkin Kabul Edilemezlik Nedenleri”, Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri

(Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi) içinde, SAĞLAM Musa, (Ed.) (Avrupa Konseyi, 2013).

EKİNCİ Hüseyin/BAHADIR Ali, “Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Bireysel Başvuruda Altı Ay Kuralı”, Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan, Ed. Alparslan Altan, Engin Yıldırım, Erdal Tercan, Hikmet Tülen ve Ali Rıza Çoban, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara 2012.

EKİNCİ, Hüseyin/ BAHADIR, Ali; “Kabul Edilebilirlik Kriterleri” in SAĞLAM, Musa (Editör); Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri. Anayasa Mahkemesi Yayınları.2.B, Ankara, 2013.

EKİNCİ, Hüseyin; Anayasa Mahkemesi Kanunu Çerçevesinde Bireysel Başvuruların İncelenmesi Usulü, Bireysel Başvuru ‘Anayasa Şikâyeti’. HUKAB Sempozyum Serisi 1, Editör; Musa SAĞLAM, Ankara, 2011.

EKİNCİ Hüseyin, “Kabul Edilebilirlik Kriterleri”, Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Anayasa Mahkemesi) içinde, SAĞLAM Musa (Ed.), Avrupa Konseyi, 2013.

EKİNCİ Hüseyin, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvurularda Bir Kabul Edilebilirlik Koşulu Olarak ‘Başvuru Yollarının Tüketilmesi Sorunu”, Teorik Açından ve Temel Düzenlemeler Çerçevesinde Tutuklama, Kesinleşme, Geçici Tedbir, Başvuru Yollarının Tüketilmesi ve Uzun Yargılama içinde, Anayasa Mahkemesi Başkanlığı Hizmetiçi Eğitim Yayınları, No.: 2, Ankara, 2013.

EKİNCİ Hüseyin/SAĞLAM Musa, Sorularla Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Genişletilmiş 3. Baskı, Ankara, 2014.

EKİNCİ Hüseyin/SAĞLAM Musa, 66 Soruda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, Avrupa Konseyi, Ankara,2012.

EKİNCİ, Hüseyin/SAĞLAM, Musa; Sorularla Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2014.

ERDAL Uğur / BAKIRCI Hasan, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 3. Maddesi, Uygulama El Kitabı, World Organisation Against Torture (OMCT), Cenevre, Kasım 2006.

ERGÜL Ergin, Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Bireysel Başvuru ve Uygulaması, Ankara, 2012.

ESEN Selin, "Türkiye'de Anayasa Şikayeti", Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Paneli, Türkiye Barolar Birliği, Nisan 2011.

GÖLCÜKLÜ A. Feyyaz / GÖZÜBÜYÜK A. Şeref, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, Ankara 1996.

GÖREN Zafer, "Bireysel Başvuru Türk Anayasa Yargısında", Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan, Ed. Alparslan Altan, Engin Yıldırım, Erdal Tercan, Hikmet Tülen ve Ali Rıza Çoban, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2012.

GÖZLER Kemal, Anayasa Hukukunun Genel Esasları, İkinci Baskı, Eylül 2011.

GÖZLER Kemal, Türk Anayasa Hukuku Dersleri, 4. Baskı, Ekin Kitabevi, Bursa, 2007.

GÖZTEPE, Ece; Anayasa Şikâyeti, AÜHF Yayınları No.: 530, Ankara 1998.

GÖZTEPE Ece, "Türkiye'de Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkının (Anayasa Şikâyeti) 6216 Sayılı Kanun Kapsamında Değerlendirilmesi", Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2011 (95).

GÖZÜBÜYÜK, A.Şeref; Yönetmelik Yargı, 26. Bası, Turhan Kitabevi, Eylül 2007, Ankara.

GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref /GÖLCÜKLÜ, A.Feyyaz; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması, 4. Bası, Turhan Kitabevi, Ankara, 2003.

GÜLENER Serdar, "Mukayeseli İnsan Hakları Hukukunda Temyiz Mercii Şikâyetlerinin İstisnai Bir Alanı Olarak "Keyfilik" Kriteri", Bireysel Başvuru İncelemeleri – 1 içinde, Musa SAĞLAM – Serdar GÜLENER – Recep KAPLAN (Ed.), Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2013.

GÜNEŞ Turan, Türk Pozitif Hukukunda Yürütme Organının Düzenleyici İşlemleri, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No.: 191-173, Ankara, 1965.

HARRIS D.J/O'BOYLE M./BATES E.P./BUCLEY C.M., Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, Avrupa Konseyi, Türkçe birinci baskı, 2013,.

HARRIS David / O'BOYLE Michael / BATES Ed / BUCKLEY Carla, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, Avrupa Konseyi 2013.

HARRİS David / O'BOYLE Michael / BATES Ed / BUCKLEY Carla, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, (Avrupa Konseyi 2013).

HARRIS, David/ O'BOYLE, Michael/ WARBRIC, Colin; Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku, Avrupa Konseyi, Birinci Baskı, Ankara 2013.

HOLZINGER Gerhart, "Avusturya Anayasa Hukukunda Anayasa Şikâyeti ve Bireysel Başvuru", Anayasa Yargısı, Cilt: 26, 2009

İNCEOĞLU Sibel, "Anayasa ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi İlişkisi", İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Kapsamında Bir İnceleme içinde, İNCEOĞLU Sibel (Ed.) 1. Baskı, Avrupa Konseyi 2013.

Kabuledilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, Avrupa Konseyi/ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2011, http://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_TUR.pdf.

Kabuledilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Mart 2011. Rehber ulaşmak için www.echr.coe.int (Case-Law _Case-LAWAnalysis_Admissibility Guide).

Kabul Edilebilirlik Kriterlerini Uygulama Rehberi, Avrupa Konseyi / Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi yayınları, http://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_TUR.pdf, (erişim tarihi: 5/2/2015),

KAPLAN Recep, "Başvuru Yollarının Tüketilmesi Kuralı", Kabul Edilebilirlik Kriterleri Rehberi içinde, SAĞLAM Musa, GÖKSU Hasan Tuna (Ed.), Anayasa Mahkemesi Yayınları, Bireysel Başvuru El Kitapları 2, Ankara, 2014.

KARAKEHYA Hakan, "Adil Yargılanma Hakkı - Duruşma", Adil Yargılanma Eğitim Modülü içinde, ROAGNA Ivana, LEMONDE Marcel, ZAFER Hamide, KARAKEHYA Hakan, MADEN Mehmet (Ed), Avrupa Konseyi, 2014.

KILINÇ Bahadır, "Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru (Anayasa Şikâyeti) Kurumu ve Türkiye Açısından Uygulanabilirliği", Anayasa Yargısı, Cilt: 25, 2008

KURU, Baki/ARSLAN, Ramazan/YILMAZ, Ejder; Medeni Usul Hukuku, 22.Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2011.

MELLINGHOF Rudolf , "Federal Almanya Cumhuriyeti'nde Anayasa Şikâyeti", Anayasa Yargısı, Cilt: 26, Yıl: 2009.

POROY Mehmet Akif, “İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararları Işığında Başvurucu ve Mağdurluk Statüsü”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, S. 66, 2006.

ODER Bertil Emrah, “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuruda (Anayasa Şikâyeti) Etkin ve Etkili Kullanım Sorunları”, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru “Anayasa Şikâyeti” içinde, SAĞLAM Musa, (Ed), HUKAB Sempozyum Serisi 1, Ankara 2011).

ÖNCÜ, Mehmet; “AİHM: Bireysel Başvuru Yolu AİHM’ ye başvurmadan Önce Tüketilmesi Gereken Bir İç Hukuk Yoludur”, HUKAB, Sayı:6, Eylül 2013.

ÖNCÜ Mehmet, “Bireysel Başvuruların AİHM Tarafından Usulden İncelenmesi ve Dördüncü Derece Türünden Şikâyetler”, *Anayasa Mahkemesinin Kuruluşunun 50. Yılına Armağan*, Alparslan Altan, Engin Yıldırım, Erdal Tercan, Hikmet Tülen ve Ali Rıza Çoban (Ed.), Anayasa Mahkemesi Yayınları, (Ankara 2012).

ÖZBEK, Veli Özer/KANBUR, Mehmet Nihat/DOĞAN, Koray/BACAKSIZ, Pınar/ TEPE, İlker; Ceza Muhakemesi Hukuku, 3. Bası. Seçkin, 2012. Ankara.

ÖZBEY Özcan, Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara, 2013.

ÖZBEY Özcan, Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı, Ankara 2012.

ÖZBUDUN Ergun, Türk Anayasa Hukuku, Yetkin Yayınları, Ankara, 2005.

ÖZTÜRK Bahri/ERDEM Mustafa Ruhan, Uygulamalı Ceza Muhakemesi Hukuku, 10.Bası, Seçkin, Ankara 2006.

SABUNCU Yavuz/ESEN ARNWINE Selin, “Türkiye İçin Anayasa Şikâyeti Modeli - Türkiye’de Bireysel Başvuru Yolu”, Anayasa Yargısı, Cilt: 21, Ankara, 2004.

SAĞLAM, Musa (Editör); Bireysel Başvuru İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri. Anayasa Mahkemesi Yayınları.2.B. Ankara, 2013.

SAĞLAM, Musa; “Bireylerin Anayasa Mahkemesine Başvurusu (Bir Reform Önerisi)” Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Yıl 18, Sayı 60, Eylül/Ekim 2005.

SARICA Ragıp, Türkiye’de İcra Uzununun Tanzim Salahiyeti, İs-

tanbul,1943.

ŞEN, Ersan; "Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru Hakkı". <http://www.haber7.com/yazarlar/prof-dr-ersan-sen/979810-anayasa-mahkemesine-bireysel-basvuru-hakki> (Erişim Tarihi 12.5.2014).

ŞİRİN Tolga, Türkiye'de Anayasa Şikâyeti (Bireysel Başvuru), İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulaması ile Mukayeseli Bir İnceleme, 1. Baskı, İstanbul, 2013.

Teorik Açından ve Temel Düzenlemeler Çerçevesinde Tutuklama, Kesinleşme, Geçici Tedbir, Başvuru Yollarının Tüketilmesi ve Uzun Yargılama, Anayasa Mahkemesi Başkanlığı Hizmetiçi Eğitim Yayınları, No.: 2, Ankara, 2013.

TURABİ, Selami; "Bireysel Başvuruda Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı İtirazı" Akademik Teklif, Hukuk ve İdari Bilimler Dergisi. S.1, Y.1, C.1, 2013-1.

TURABİ Selami; Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi, Ankara, 2013.

UYGUN Oktay, "İnsan Hakları Kuramı", İnsan Hakları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2000.

URAL, Sami Sezai; Hak ve Özgürlüklerin Korunması Bağlamında Bireysel Başvuru, Seçkin, Ankara, 2013.

UZUN Cem Duran; "Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu (Anayasa Şikâyeti) Beklentiler ve Riskler", SETA Analiz, Sayı: 50, Ankara, 2012.

ÜNVER, Yener/HAKERİ, Hakan; Ceza Muhakemesi Hukuku, Adalet Yayınevi, Ankara-2013.

YALÇINÖZ Bahadır, "Bireysel Başvuruya Konu Olamayacak Karar ve İşlemler", Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Sayı: 2, Yıl: 2004.

YAMAN, Murat; Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Kanunu, Adalet Yayınevi, Ankara 2012.

YILMAZ, Ejder; " Hukuk Muhakemeleri Kanununda Süreler"

<http://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2014/01/29-Ejder-YILMAZ.pdf> (Erişim Tarihi:29.1.2015).

http://www.anayasa.gov.tr/files/bireysel_basvuru/b_b.pdf.

<http://www.inhak.adalet.gov.tr/ara/karar/HasanUzun.pdf>.

EKLER. Örnekler Üzerinden İdari Ret Kararı İncelemeleri
Ek.1 Usule İlişkin Ret Kararı Örneği

T.C.

ANAYASA MAHKEMESİ

Sayı : 2014/....

-/-/2014

Konu : Eksikliğin Giderilmesi Bildirimi

Sayın (TC:)

.... Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Merkez/

Anayasa Mahkemesine -/-/2014 tarihinde yaptığınız ve 2014/.... sayılı bireysel başvuru numarası ile kayda alınan bireysel başvuruya ilişkin form ve eki evrak incelendi.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün "Form ve Eklerinin Ön İncelemesi ve Eksiklikler" kenarbaşlıklı 66. maddesinde de; Bireysel Başvuru Bürosunca başvuru formlarının şekil şartlarını haiz olup olmadığı ve tespit edilen eksikliklerin süresinde tamamlanıp tamamlanmadığı yönünden inceleneceği belirtilmiş ve bu kapsamda tespit edilen eksikliklerin geçerli mazeret olmaksızın öngörülen sürelerde tamamlanmadığı Hâllerde başvurunun idari yönden reddine karar verileceği hükme bağlanmıştır.

Bu itibarla; aşağıda tespit edilen eksikliklerin tamamlanarak iş bu yazının tarafınıza tebliğ tarihinden itibaren on beş (15) gün içinde adınız, soyadınız, T.C. kimlik numaranız ve yukarıda belirtilen bireysel başvuru numaranızı içeren bir dilekçe ile mahkemelere veya yurt dışı temsilciliklerine veya bizzat Anayasa Mahkemesine ibraz etmeniz gerekmektedir.

Yukarıda belirtilen sürede geçerli bir mazeret olmaksızın tespit edilen eksikliklerin tamamlanmaması durumunda başvurunuz reddedilecektir. Ayrıca anılan yöntem dışında posta, faks, elektronik posta v.b. yollarla gönderilen belgeler kabul edilmeyerek kayda alınmayacaktır.

Anayasa Mahkemesince gerekli görüldüğünde bireysel başvurunuzla ilgili olarak sizinle yazışma yapılacak ve nihayetinde de başvurunuzla ilgili verilen karar tarafınıza tebliğ edilecektir. Bunun haricinde başvurunuzun süreci ile ilgili olarak telefon ve sözlü müracaatlarınıza cevap verilmeyecektir.

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Genel Sekreter Adına

Raportör

TESPİT EDİLEN EKSİKLİKLER

1. Bireysel Başvuru formunun usulüne uygun olarak doldurulmadığı, formun III-B bölümünde ihlalin öğrenildiği tarihin belirtilmediği,

2. Nihai karar olan Yargıtay 1. Ceza Dairesinin -/-/2014 tarih ve E.2014/...., K.2014/.... sayılı kararı ile bu kararın tebliğ edildiği tarihi gösteren tebliğ belgesinin (Başvurucu tarafından imzalı ve tarihli Müddetname vs.) asıl veya onaylı suretinin eklenmediği, ihlalin öğrenilme tarihine ilişkin ilgili belgenin eklenmediği tespit edilmiştir.

İdari Ret Kararı Örneği

T.C.

ANAYASA MAHKEMESİ

Sayı : 2014/....

-/-/2014

Konu : İdari Ret Kararı

Sayın (TC:)

.... Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Merkez/

Anayasa Mahkemesine -/-/2014 tarihinde yaptığınız ve 2014/- numara ile kayda alınan bireysel başvurunuz incelenmiştir.

Başvurunun ön incelemesinde başvurunuzda eksikliklerin bulunduğu tespit edilerek bunların 15 günlük verilen kesin süre içinde tamamlanması gerektiği, aksi takdirde başvurunuzun idari yönden reddedileceği hususlarının tarafınıza -/-/2014 tarih ve 2014/97- sayılı yazı ile bildirildiği ve bunun -/-/2014 tarihinde tebliğ edildiği görölmüştür.

Anayasa Mahkemesi İttüzüğü'nün 66. maddesi gereğince, bireysel başvuru formu ve eklerinin hazırlanmasına ilişkin ilkelere dair tespit edilen eksikliklerin öngörülen sürelerde tamamlanmadığı Hâllerde başvurunun idari yönden reddine karar verilmesi gerekmektedir. Verilen kesin süre içinde söz konusu eksikliklerin tümünün giderilmediği anlaşıldığından başvurunuz idari yönden reddedilmiştir.

Bu idari ret kararının tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde Anayasa Mahkemesine itiraz etme hakkınız bulunmaktadır. İdari ret kararına itirazlar harca tabi olmayıp varsa itirazlarınızın dilekçeyle ve bireysel başvuru yapılmasındaki usul izlenerek yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde dilekçeniz işleme konulmayacaktır.

Bilgilerinizi rica ederim.

e - imzalıdır

Komisyonlar Başkanportörü

İdari Ret İtiraz Komisyon Karar Örneği

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASA MAHKEMESİ

.... BÖLÜM KOMİSYON

Başvuru Numarası : 2014/....

Karar Tarihi : -/-/2014

KARAR

Üyeler :

Raportör :

Başvurucu : ... (T.C. Kimlik No.:)

I. BAŞVURU SÜRECİ

1. Başvuru, -/-/2014 tarihinde Cumhuriyet Başsavcılığı vasıtasıyla yapılmıştır. Dilekçe ve eklerinin idari yönden yapılan ön incelemesi neticesinde, başvuru evrakında tespit edilen eksikliklerin verilen kesin süre içinde tamamlanmaması nedeniyle idari ret kararı verilmiştir.

2. Başvurucu, idari ret kararına -/-/2014 tarihinde itiraz etmiş, başvurunun Komisyona sunulmasına engel bir eksikliğin bulunmadığı tespit edilmiştir.

II. OLAY VE OLGULAR

A. Olaylar

3. Başvuru formu ve eklerinde ifade edildiği şekliyle ilgili olaylar özetle şöyledir:

4. Belirlenen eksikliklerin giderilmesi amacıyla onbeş günlük kesin süre verilmesine ilişkin idari karar, -/-/2014 tarihinde usulüne uygun olarak başvurucuya tebliğ edilmiş, ancak başvurucu belirlenen eksikliklerin tamamını verilen süre içerisinde gidermemiştir.

III. İNCELEME VE GEREKÇE

5. Başvuru formu ve ekleri incelenip gereği düşünöldü:

A. Başvurucunun İddiaları

6. Başvurucu, kendisine verilen sürede eksiklikleri tamamladığını iddia etmiştir.

B. Değerlendirme

7. Anayasa Mahkemesi İctüzüğü'nün 66. maddesinin (3) numaralı fıkrasında, başvurunun gerekli şekil şartlarına uygun olmaması nedeniyle belirlenen eksikliklerin verilen kesin sürelerde tamamlanmadığı hâllerde Komisyonlar Başraportörü tarafından idari yönden reddine karar verileceği öngörölmüştür.

8. Yapılan ön incelemede başvurunun 6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (6) ve İctüzük'ün 66. maddesinin (3) numaralı fıkraları gereğince tespit edilen şekli eksikliklerin verilen kesin sürelerde giderilmediği gerekçesiyle -/2014 tarihinde verilen ret kararı başvurucuya -/2014 tarihinde tebliğ edilmiştir.

9. Yapılan inceleme sonucunda, eksiklik giderilmesi bildirimi yazısında belirtilen eksikliğe cevap verildiği, ancak verilen cevapta tamamlanması istenilen başvuru formunun III-B bölümünün tamamlanmadığı, bu nedenle öğrenme tarihi olarak beyan edilen bir tarihin dosyaya sunulmadığı, ayrıca nihai karar ile tebliğ belgesi ya da tebliğ belgesi yerine geçecek imzalı ve tarihli bir müddetnamenin eklenmediği, bunun yerine tebliğ edildiği tarihi gösteren bir ibarenin ve başvuru imzasının bulunmadığı bir müddetname suretinin eklendiği anlaşılmış olmakla, verilen 15 günlük yasal süre içerisinde tespit edilen eksikliklerin tümünün tamamlanmadığı ve başvurunun idari yönden reddinin gerekçesinin esasa ilişkin evrak eksikliği olduğu anlaşılmıştır.

IV. HÜKÜM

Açıklanan gerekçelerle, başvuru idari ret kararına karşı yaptığı "itirazın reddine", yargılama giderlerinin başvuru üzerinde bırakılmasına karar verildi.

Üye

Üye

Ek.2 Süre Yönünden İdari Ret Kararı Örneği

T.C.

ANAYASA MAHKEMESİ

Sayı : 2014/.....

-/-/2014

Konu : İdari Ret Kararı

Sayın (TC:)

..... E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu Merkez/

Anayasa Mahkemesine -/-/2014 tarihinde yaptığınız ve 2014/-sayılı bireysel başvuru numarası ile kayda alınan bireysel başvurunun incelenmesinde başvuruya konu nihai kararın tarafınızca 26/12/2013 tarihinde öğrenildiği, bu tarihten itibaren en geç 27/01/2014 tarihinde başvuru yapılması gerekirken, bu süre geçirildikten sonra 15/08/2014 tarihinde kayda alınan başvuru formu ile yapıldığı tespit edilmiştir.

6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un "Bireysel başvuru usulü" başlıklı 47. maddesinin (5) numaralı fıkrasında bireysel başvurunun başvuru yollarının tüketildiği tarihten, başvuru yolu öngörülmemişse ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Açıklanan nedenlerle başvurunuz 6216 sayılı Kanun'un 47. maddesinin (5) numaralı fıkrasında belirtilen 30 günlük süre içinde yapılmaması nedeniyle idari yönden reddedilmiştir.

Bu idari ret kararının tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde Anayasa Mahkemesine itiraz etme hakkınız bulunmaktadır. İdari ret kararına itirazlar harca tabi olmayıp varsa itirazlarınızın dilekçeyle ve bireysel başvuru yapılmasındaki usul izlenerek yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde dilekçeniz işleme konulmayacaktır.

Bilgilerinizi rica ederim.

e-imzalıdır

Komisyonlar Başkanportörü

İdari Ret İtiraz Komisyon Karar Örneği

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASA MAHKEMESİ

... BÖLÜM KOMİSYON

Başvuru Numarası : 2014/....

Karar Tarihi : -/-/2014

KARAR

Üyeler :
Raportör :
Başvurucu : ... (T.C. Kimlik No.:)

I. BAŞVURU SÜRECİ

1. Başvuru, 15/8/2014 tarihinde Cumhuriyet Başsavcılığı vasıtasıyla yapılmıştır. Dilekçe ve eklerinin idari yönden yapılan ön incelemesi neticesinde, nihai kararın başvuru tarafından öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde başvuru yapılmadığı gerekçesiyle idari ret kararı verilmiştir.

2. Başvurucu, idari ret kararına 13/10/2014 tarihinde itiraz etmiş, başvurunun Komisyona sunulmasına engel bir eksikliğin bulunmadığı tespit edilmiştir.

II. OLAY VE OLGULAR

A. Olaylar

3. Başvuru formu ve eklerinde ifade edildiği şekliyle ilgili olaylar özetle şöyledir:

4. Başvuru konusu işleme ilişkin başvuru yolları 6/9/2013 tarihinde

tüketilmiş ve buna ilişkin karar 26/12/2013 tarihinde başvuru tarafından öğrenilmiştir. Başvurucu, bu tarihten itibaren süresi içinde başvuru yapmamıştır.

III. İNCELEME VE GEREKÇE

5. Başvuru formu ve ekleri incelenip gereği düşünüldü:

A. Başvurucunun İddiaları

6. Başvurucu, Yargıtay'ın onamasından sonra bireysel başvuru müracaatı yapmadığını, yapılan yasal değişiklik sonrasında yerel mahkemeye yaptığı müracaattan sonra süresinde Anayasa Mahkemesi nezdinde bireysel başvuru hakkını kullandığını iddia etmiştir.

B. Değerlendirme

7. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 66. maddesinin (3) numaralı fıkrasında, başvurunun süresinde yapılmadığı hâllerde Komisyonlar Başraportörü tarafından idari yönden reddine karar verileceği öngörülmüştür.

8. Yapılan ön incelemede başvurunun 6216 sayılı Kanun'un 47. Maddesinin (5) ve İçtüzük'ün 66. maddesinin (3) numaralı fıkralarında belirtilen otuz günlük süre içinde yapılmadığı gerekçesiyle 18/9/2014 tarihinde verilen ret kararı başvurucuya 9/10/2014 tarihinde tebliğ edilmiştir.

9. Yapılan inceleme sonucunda, başvurunun Anayasa Mahkemesine 15/8/2014 tarihinde yapıldığı, ancak başvuruya konu nihai kararın başvuru tarafından 26/12/2013 tarihinde öğrenildiği, bu tarihten itibaren en geç 27/1/2014 tarihinde başvuru yapılması gerekirken, bu süre geçirildikten sonra 15/8/2014 tarihinde kayda alınan başvuru formu ile yapıldığı tespit edilmiştir. Başvurucu Yargıtay'ın onamasından sonra bireysel başvuru müracaatı yapmadığını, yapılan yasal değişiklik sonrasında yerel mahkemeye yaptığı müracaattan sonra süresinde Anayasa Mahkemesi nezdinde bireysel başvuru hakkını kullandığını iddia etmiştir. Ancak bireysel başvuruda süre nihai kararın başvuru tarafından öğrenildiği tarihten itibaren başlayacağından başvurunun itirazı haklı bulunmamıştır.

IV. HÜKÜM

Açıklanan gerekçelerle, başvurunun idari ret kararına karşı yaptığı "*itirazın reddine*", yargılama giderlerinin başvuru üzerinde bırakılmasına, kesin olarak karar verildi.

Üye

Üye

Başvuru Ret İtiraz Süre Aşımı Kararı Örneği

T.C.

ANAYASA MAHKEMESİ

Sayı : 2013/....

-/2013

Konu : Eksikliğin Giderilmesi Bildirimi

Sayın ... (TC:)

.... . Nolu L Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu .../ İSTANBUL

Anayasa Mahkemesine -/2013 tarihinde yaptığınız ve 2013/.... sayılı bireysel başvuru numarası ile kayda alınan bireysel başvuruya ilişkin form ve eki evrak incelendi.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün "Form ve Eklerinin Ön İncelemesi ve Eksiklikler" kenar başlıklı 66. maddesinde de; Bireysel Başvuru Bürosunca başvuru formlarının şekil şartlarını haiz olup olmadığı ve tespit edilen eksikliklerin süresinde tamamlanıp tamamlanmadığı yönünden inceleneceği belirtilmiş ve bu kapsamda tespit edilen eksikliklerin geçerli mazeret olmaksızın öngörülen sürelerde tamamlanmadığı Hâllerde başvurunun idari yönden reddine karar verileceği hükme bağlanmıştır.

Bu itibarla; aşağıda tespit edilen eksikliklerin tamamlanarak iş bu yazının tarafınıza tebliğ tarihinden itibaren on beş (15) gün içinde adınız, soyadınız, T.C. kimlik numaranız ve yukarıda belirtilen bireysel başvuru numaranızı içeren bir dilekçe ile mahkemelere veya yurt dışı temsilciliklerine veya bizzat Anayasa Mahkemesine ibraz etmeniz gerekmektedir.

Yukarıda belirtilen sürede geçerli bir mazeret olmaksızın tespit edilen eksikliklerin tamamlanmaması durumunda başvurunuz reddedilecektir. Ayrıca anılan yöntem dışında posta, faks, elektronik posta v.b. yollarla gönderilen belgeler kabul edilmeyerek kayda alınmayacaktır.

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Genel Sekreter Adına

Raportör

TESPİT EDİLEN EKSİKLİKLER

1. Başvuru konusu ile ilgili olarak kanunda öngörölmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının tüketildiğine ilişkin kesin karar ve bu kararın tebliğine ilişkin belgelerin asıl veya onaylı suretlerinin eklenmediğı,

2. Dayanılan belgelerin asılları ya da onaylı örneklerinin eklenmediğı,

3. Başvurucunun nüfus cüzdanı örneğinin eklenmediğı,

4. Başvuru harcının ödendiğine dair belgenin eklenmediğı, şayet başvuru adlı yardım talebinde bulunuyorsa 12/01/2011 gün ve 6100 sayılı Hukuk Mahkemeleri Kanunu'nun 336 maddesi hükmü uyarınca yargılama giderlerini karşılayabilecek durumda olmadığını gösteren mali durumuna ilişkin belgeleri Anayasa Mahkemesi'ne ibraz etmesi gerekmekte olup, başvuru tarafından bu kapsamda resmî kurumlardan alınmış ve yoksulluğunu ispatladığı (fakirlik ilmuhaberi, SGK kayıt belgeleri, tapu belgeleri gibi) belgelerden herhangi birinin ibraz edilmediğı,

5. Başvuru formunun kanun ve içtüzükte öngörölen usul ve esaslara uygun biçimde doldurulmadığı veya formda bulunması gereken tüm bilgileri içeren ve aynı formatta olan bir dilekçe ile başvurulmadığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda yeniden tanzim edilecek başvuru formunda aşağıdaki hususlara riayet edilmesi zorunludur.

* Kamu gücünün işlem, eylem ya da ihmeline dair olayların tarih sırasına göre özet bölümünün usulüne uygun doldurulması, tarih sırasına göre kronolojik bir açıklama yapılması,

* İhlal edildiğı ileri sürölen hakkın hangisi olduğı ve hangi nedenlerle ihlal edildiğı hususunun gerekçeleriyle birlikte özlü bir şekilde açıklanması,

* Güncel ve kişisel bir temel hakkının doğrudan zedelendiğı iddiasının gerekçeleriyle birlikte açık bir şekilde yazılması,

* Başvuru yollarının tüketilmesine ilişkin aşamaların, ilk derece mahkeme safahatının mahkeme kararlarının tarih ve sayıları belirtmek suretiyle yazılması,

* Nihai kararı veren mahkeme ile kararın tarih ve sayısı ile ihlalin öğrenildiğı tarihin belirtilmesi

* İleri sürölen ihlalin dayanaklarına ilişkin belgelerin asıl veya onaylı suretlerinin eklenmesi

* Bireysel başvuruda bulunduğı mahkeme kararları ile ilgili olarak nihai kararların başvurucaya tebliğine ilişkin belgelerin asıl veya onaylı suretlerinin eklenilmesi,

* Bunların yanında başvuru formunun Cumhuriyet Başsavcılıkları kanalıyla gönderilmesi gerekmektedir.

NOT: Başvuru formunun öncelikle ceza infaz kurumu müdürlüğüne teslim edilmesi gerekmektedir. Anılan dilekçe usulüne uygun gönderilmemiştir. Dilekçenin ne zaman ceza infaz kurumu müdürlüğü kayıtlarına girdiği hususunda tereddüt hasil olduğundan, bu konuda açıklamada bulunarak, gönderilen iş bu dilekçenin ceza infaz kurumu müdürlüğü kayıtlarına intikal ettiği tarihin açık ve net olarak ortaya konulması gerekmektedir.

İdari Ret Kararı Örneği

T.C.

ANAYASA MAHKEMESİ

Sayı : 2013/....

-/-/2013

Konu : İdari Ret Kararı

Sayın (TC:)

.... Kapalı Ceza İnfaz Kurumu / İSTANBUL

Anayasa Mahkemesine -/-/2013 tarihinde yaptığımız ve 2013/.... numara ile kayda alınan bireysel başvurunuz incelenmiştir.

Başvurunun ön incelemesinde başvurunuzda eksikliklerin bulunduğu tespit edilerek bunların 15 günlük verilen kesin süre içinde tamamlanması gerektiği, aksi takdirde başvurunuzun idari yönden reddedileceği hususlarının tarafınıza 31/07/2013 tarih ve 2013/.... sayılı yazı ile bildirildiği ve bunun 07/08/2013 tarihinde tebliğ edildiği görülmüştür.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 66. maddesi gereğince, bireysel başvuru formu ve eklerinin hazırlanmasına ilişkin ilkelere dair tespit edilen eksikliklerin öngörülen sürelerde tamamlanmadığı Hâllerde başvurunun idari yönden reddine karar verilmesi gerekmektedir. Verilen kesin süre içinde söz konusu eksikliği tamamlamadığınız anlaşıldığından başvurunuz idari yönden reddedilmiştir.

Bu idari ret kararının tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde Anayasa Mahkemesine itiraz etme hakkınız bulunmaktadır. İdari ret kararına itirazlar harca tabi olmayıp varsa itirazlarınızın dilekçeyle ve bireysel başvuru yapılmasındaki usul izlenerek yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde dilekçeniz işleme konulmayacaktır.

Bilgilerinizi rica ederim.

e - imzalıdır

Komisyonlar Başraportörü

İdari Ret İtiraz Komisyon Karar Örneği

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASA MAHKEMESİ

.... BÖLÜMKOMİSYON

Başvuru Numarası : 2013/....

Karar Tarihi : -/-/2014

KARAR

Üyeler :

Raportör :

Başvurucu : (T.C. Kimlik No.:

I. BAŞVURUNUN KONUSU

1. Başvurucu, bireysel başvurusu hakkında başvuru evrakında tespit edilen eksikliklerin verilen kesin süre içinde tamamlanmaması gerekçesiyle idari ret kararı verilmesinin usul ve yasaya aykırı olduğunu ileri sürmüştür.

II. BAŞVURU SÜRECİ

2. Başvuru, -//2013 tarihinde yapılmıştır.

3. Dilekçe ve eklerinin idari yönden yapılan ön incelemesi neticesinde başvuruda eksikliklerin bulunduğu tespit edilerek bunların onbeş günlük kesin süre içinde tamamlanması gerektiği, aksi takdirde başvurunun idari yönden reddedileceği başvurucuya 7/8/2013 tarihinde tebliğ edilmiş, ancak eksiklik süresinde giderilmemiştir.

4. Başvuru, 30/3/2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 47. maddesi uyarınca verilen kesin süre içinde söz konusu eksikliğin tamamlanmaması nedeniyle

idari yönden reddedilmiştir.

III. OLAY VE OLGULAR

A. Olaylar

5. Başvuru süreci ile ilgili olaylar özetle şöyledir:

6. Başvurucuya belirlenen eksikliklerin giderilmesi amacıyla onbeş günlük kesin süre verilmesine ilişkin idari karar, 7/8/2013 tarihinde usulüne uygun olarak tebliğ edilmiştir.

7. Başvurucu verilen onbeş günlük kesin süre içerisinde belirlenen eksiklikleri gidermemiştir.

8. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 66. maddesinin (3) numaralı fıkrası uyarınca tespit edilen eksikliklerin verilen kesin sürede tamamlanmadığı gerekçesiyle Komisyonlar Başraportörünce -/-/2013 tarihinde başvurunun idari yönden reddine karar verilmiş, karar -/-/2013 tarihinde başvurucuya usulüne uygun olarak tebliğ edilmiştir.

9. Başvurucu, -/-/2014 tarihinde başvurunun idari yönden reddine ilişkin karara itiraz etmiştir.

B. İlgili Hukuk

10. İçtüzük'ün 66. maddesi şöyledir:

“(1) Bireysel Başvuru Bürosu gelen başvuruları şekli eksiklikler bulunup bulunmadığı yönünden inceler. Başvuru formunda veya eklerinde herhangi bir eksiklik tespit edilmesi hâlinde, bunların tamamlattırılması için başvurucuya, varsa avukatına veya kanuni temsilcisine onbeş günü geçmemek üzere bir süre verir.

(2) Eksikliklerin tamamlattırılmasına dair yazıda başvurucuya geçerli bir mazereti olmaksızın verilen sürede eksiklikleri tamamlamadığı takdirde başvurusunun reddine karar verileceği bildirilir.

(3) Başvurunun; süresinde yapılmadığı, 59 uncu ve 60 ıncı maddelerdeki şekil şartlarına uygun olmadığı ve tespit edilen eksikliklerin verilen kesin sürelerde tamamlanmadığı hâllerde Komisyonlar Başraportörü tarafından reddine karar verilir ve başvurucuya tebliğ edilir. Bu karara tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde Komisyona itiraz edilebilir. Bu konuda Komisyonların verdiği kararlar kesindir.”

11. 30/3/2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 47. maddesinin (6) numaralı fıkrası şöyledir:

“Başvuru evrakında herhangi bir eksiklik bulunması hâlinde,

Mahkeme yazı işleri tarafından eksikliğin giderilmesi için başvurucu veya varsa vekiline onbeş günü geçmemek üzere bir süre verilir ve geçerli bir mazereti olmaksızın bu sürede eksikliğin tamamlanmaması durumunda başvurunun reddine karar verileceği bildirilir.”

IV. İNCELEME VE GEREKÇE

12. Mahkemenin /-/2014 tarihinde yapmış olduğu toplantıda, başvurusunun -/2013 tarih ve 2013/- numaralı bireysel başvurusunun, Komisyonlar Başraportörlüğünce idari yönden reddi kararına ilişkin itirazı incelenip gereği düşünüldü:

A. Başvurucunun İddiaları

13. Başvurucu, ceza infaz kurumunda bulunması sebebiyle kendisine bildirilen eksiklikleri tamamlayamadığını belirterek idari ret kararının kaldırılmasını talep etmiştir.

B. Değerlendirme

14. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 66. maddesinin (3) numaralı fıkrasında “Başvurunun; süresinde yapılmadığı, 59 uncu ve 60 ıncı maddelerdeki şekil şartlarına uygun olmadığı ve tespit edilen eksikliklerin verilen kesin sürelerde tamamlanmadığı hâllerde Komisyonlar Başraportörü tarafından reddine karar verilir ve başvurucuya tebliğ edilir. Bu karara tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde Komisyona itiraz edilebilir. Bu konuda Komisyonların verdiği kararlar kesindir.” hükmüne yer verilmiştir.

15. Somut olayda,- /-/2013 tarih ve 2013/- sayılı idari ret kararı başvurusu 13/12/2013 tarihinde tebliğ edilmiştir.

16. İdari ret kararına karşı başvurucuya tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde itiraz etmesi gerekirken, bu süre geçirildikten sonra 18/4/2014 tarihinde itiraz başvurusu yapmıştır.

17. Açıklanan nedenlerle, idari ret kararına yapılan itirazın “süre aşımı” nedeniyle reddine karar verilmesi gerekir.

V. HÜKÜM

Başvurucunun Komisyonlar Başraportörlüğünün 6/12/2013 tarihli ve 2013/... sayılı idari ret kararına karşı yaptığı “itirazın reddine”, yargılama giderlerinin başvuru üzerinde bırakılmasına, -/2014 tarihinde OY BİRLİĞİYLE kesin olarak karar verildi.

Üye

Üye

Ek.3 Eksikliğin Posta Yolu İle Giderilmesi Karar Örneği

T.C.

ANAYASA MAHKEMESİ

Sayı : 2013/....

-/-/2014

Konu : Eksikliğin Giderilmesi Bildirimi

Sayın (TC:)

...../ BURSA

Anayasa Mahkemesine -/-/2013 tarihinde yaptığınız ve 2013/.... sayılı bireysel başvuru numarası ile kayda alınan bireysel başvuruya ilişkin form ve eki evrak incelendi.

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün "Form ve Eklerinin Ön İncelemesi ve Eksiklikler" kenar başlıklı 66. maddesinde de; Bireysel Başvuru Bürosunca başvuru formlarının şekil şartlarını haiz olup olmadığı ve tespit edilen eksikliklerin süresinde tamamlanıp tamamlanmadığı yönünden inceleneceği belirtilmiş ve bu kapsamda tespit edilen eksikliklerin geçerli mazeret olmaksızın öngörülen sürelerde tamamlanmadığı Hâllerde başvurunun idari yönden reddine karar verileceği hükme bağlanmıştır.

Bu itibarla; aşağıda tespit edilen eksikliklerin tamamlanarak iş bu yazının tarafınıza tebliğ tarihinden itibaren onbeş (15) gün içinde adınız, soyadınız, T.C. kimlik numaranız ve yukarıda belirtilen bireysel başvuru numaranızı içeren bir dilekçe ile mahkemelere veya yurt dışı temsilciliklerine veya bizzat Anayasa Mahkemesine ibraz etmeniz gerekmektedir.

Yukarıda belirtilen sürede geçerli bir mazeret olmaksızın tespit edilen eksikliklerin tamamlanmaması durumunda başvurunuz reddedilecektir. Ayrıca anılan yöntem dışında posta, faks, elektronik posta v.b. yollarla gönderilen belgeler kabul edilmeyerek kayda alınmayacaktır.

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Genel Sekreter Adına

Raportör

TESPİT EDİLEN EKSİKLİKLER

1. Bireysel başvuru formunun usulüne uygun olarak doldurulmadığı, özellikle formun II-A Kamu gücünün işlem, eylem ya da ihmaline dair olayların tarih sırasına göre özet bölümünün usulüne uygun doldurulmadığı, tarih sırasına göre kronolojik bir açıklama yapılmadığı,

2. Formun II- B bölümünde ihlal edildiği ileri sürülen hakkın hangisi olduğu ve hangi nedenlerle ihlal edildiği hususunun gerekçeleriyle birlikte özlü bir şekilde açıklanmadığı, genel açıklamalara yer verildiği,

3. Formun II-C bölümünde de güncel ve kişisel bir temel hakkının doğrudan zedelendiği iddiasının gerekçeleriyle birlikte açık bir şekilde yazılmadığı, boş bırakıldığı,

4. Formun III-B bölümünde nihai kararı veren mahkeme ile kararın tarih ve sayısının belirtilmediği,

5. Formun V- Sonuç Talepleri bölümünün doldurulmadığı, genel açıklamalara yer verildiği tespit edilmiştir.

6. Başvuru konusuyla ilgili Yargıtay 4. Ceza Dairesinin -/2010 tarih ve E. 2008/-, K. 2010/- sayılı kararının tebliğine ilişkin belgenin aslının yada onaylı suretinin eklenmediği, öğrenme tarihine dayanak belgenin aslı veya onaylı örneğinin eklenmediği tespit edilmiştir.

İdari Ret Karar Örneği

T.C.

ANAYASA MAHKEMESİ

Sayı : 2013/....

-/-/2014

Konu : İdari Ret Kararı

Sayın (TC:)

... / BURSA

Anayasa Mahkemesine -/-/2013 tarihinde yaptığınız ve 2013/.... numara ile kayda alınan bireysel başvurunuz incelenmiştir.

6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 47. maddesinin (1) numaralı fıkrası ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 63. maddesinin (1) numaralı fıkrasında bireysel başvuruların mahkemelere veya yurt dışı temsilciliklerine ya da bizzat Anayasa Mahkemesine yapılabileceği öngörülmüştür. Söz konusu düzenlemelerden da anlaşılacağı üzere, Anayasa Mahkemesine posta yoluyla bireysel başvuru yapılmasına imkân bulunmadığı gibi, yapılan başvuruya ilişkin dosyalara da posta yoluyla eksikliğin giderilmesi kapsamında dilekçe ya da ek belge gönderilmesi mümkün değildir.

Başvurunun ön incelemesinde başvurunuzda eksikliklerin bulunduğu tespit edilerek tarafınıza -/-/2014 tarihinde tebliğ edilen -/-/2014 tarih ve 2013/.... sayılı yazı ile eksikliklerin 15 günlük verilen kesin süre içinde tamamlanması gerektiği, aksi takdirde başvurunuzun idari yönden reddedileceği, ayrıca yukarıda anılan yöntem dışında posta, faks, elektronik posta v.b. yollarla gönderilen belgelerin kabul edilmeyeceği ve kayda alınmayacağı bildirilmiş olmasına rağmen giderilmesi talep edilen eksikliklerle ilgili belgelerin posta yoluyla Mahkememize gönderildiği tespit edilmiştir.

Verilen kesin süre içinde belirtilen usule göre söz konusu eksikliği tamamlamadığınız anlaşıldığından başvurunuz idari yönden reddedilmiştir.

Bu idari ret kararının tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde Anayasa Mahkemesine itiraz etme hakkınız bulunmaktadır. İdari ret kararına itirazlar harca tabi olmayıp varsa itirazlarınızın dilekçeyle ve bireysel başvuru yapılmasındaki usul izlenerek yapılması gerekmektedir. Aksi takdirde dilekçeniz işleme konulmayacaktır.

Bilgilerinizi rica ederim.

e - imzalıdır

Komisyonlar Başraportörü

İdari Ret İtiraz Komisyon Karar Örneği

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASA MAHKEMESİ

... BÖLÜM KOMİSYON

Başvuru Numarası : 2013/....

Karar Tarihi : -/-/2014

KARAR

Üyeler :

Raportör :

Başvurucu : (T.C. Kimlik No.:)

I. BAŞVURUNUN KONUSU

1. Başvurucu, bireysel başvurusu hakkında, başvuru evrakında tespit edilen eksikliklerin verilen kesin süre içinde tamamlanmaması nedeniyle idari yönden red kararı verilmesinin usul ve yasaya aykırı olduğunu ileri sürmüştür.

II. BAŞVURU SÜRECİ

2. Başvuru, -/-/2013 tarihinde Bursa Asliye Ceza Mahkemesi vasıtasıyla yapılmıştır.

3. Aynı başvurucuya ait mükerrer kaydedilen 2013/.... başvuru numaralı bireysel başvuru dosyası, 2013/... başvuru numaralı bireysel başvuru dosyası ile -/-/2013 tarihinde birleştirilmiştir.

4. Dilekçe ve eklerinin idari yönden yapılan ön incelemesi neticesinde başvuruda eksikliklerin bulunduğu tespit edilerek bunların onbeş günlük kesin süre içinde tamamlanması gerektiği, aksi takdirde başvurunun idari yönden reddedileceği başvurucuya 17/2/2014 tarihinde tebliğ edilmiş, ancak eksiklik süresinde giderilmemiştir.

III. OLAY VE OLGULAR

A. Olaylar

5. Başvuru süreci ile ilgili olaylar özetle şöyledir:

6. Başvurucu, şikayette bulunduğu sanık hakkında yapılan uzun yargılama sonrasında zaman aşımı gerekçesiyle Yargıtay tarafından düşme kararı verilmesi nedeniyle anayasal haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüştür.

7. Başvurucuya belirlenen eksikliklerin giderilmesi amacıyla onbeş günlük kesin süre verilmesine ilişkin idari karar, -/-/2014 tarihinde usulüne uygun olarak tebliğ edilmiştir.

8. Başvurucu, verilen süre içerisinde belirlenen eksiklikleri gidermemiştir.

9. Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 66. maddesinin (3) numaralı fıkrası uyarınca tespit edilen eksikliklerin verilen kesin sürede tamamlanmadığı gerekçesiyle Komisyonlar Başraportörünce -/-/2014 tarihinde bireysel başvurunun idari yönden reddine karar verilmiş, karar -/-/2014 tarihinde başvurucuya usulüne uygun olarak tebliğ edilmiştir.

10. Başvurucu, -/-/2014 tarihinde, başvurunun idari yönden reddine ilişkin karara itiraz etmiştir.

B. İlgili Hukuk

11. 30/3/2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'un 47. maddesinin (1) ve (6) numaralı fıkrası şöyledir:

"Bireysel başvurular, bu Kanunda ve İçtüzükte belirtilen şartlara uygun olarak doğrudan ya da mahkemeler veya yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla yapılabilir. Başvurunun diğer yollarla kabulüne ilişkin usul ve esaslar İçtüzükle düzenlenir.

Başvuru evrakında herhangi bir eksiklik bulunması hâlinde, Mahkeme yazı işleri tarafından eksikliğin giderilmesi için başvurucu veya varsa vekiline onbeş günü geçmemek üzere bir süre verilir ve geçerli bir mazereti olmaksızın bu sürede eksikliğin tamamlanmaması durumunda başvurunun reddine karar verileceği bildirilir."

12. İçtüzük'ün 66. maddesinin (1) ve (3) numaralı fıkrası şöyledir:

"Bireysel başvurular, Kanunda ve İçtüzükte belirtilen şartlara uygun biçimde İçtüzük ekindeki ve Mahkemenin internet sitesinde yayımlanan başvuru formuna uygun olarak Mahkemeye şahsen yapılabileceği gibi diğer mahkemeler ya da yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla da yapılabilir.

Başvurunun; süresinde yapılmadığı, 59 uncu ve 60 ıncı maddelerdeki şekil şartlarına uygun olmadığı ve tespit edilen eksikliklerin verilen kesin sürelerde tamamlanmadığı hâllerde Komisyonlar Başraportörü tarafından

reddine karar verilir ve başvurucaya tebliğ edilir. Bu karara tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde Komisyona itiraz edilebilir. Bu konuda Komisyonların verdiği kararlar kesindir.”

IV. İNCELEME VE GEREKÇE

13. Mahkemenin -/-/2014 tarihinde yapmış olduğu toplantıda, başvurucaunun -/-/2013 tarih ve 2013/... numaralı bireysel başvurusunun, Komisyonlar Başraportörlüğünce idari yönden reddi kararına ilişkin itirazı incelenip gereği düşünüldü:

A. Başvurucaunun İddiaları

14. Başvuruca, kendisinin bilgilendirilmemiş olması nedeniyle eksik olduğu belirlenen belgeleri için aciliyetine binaen posta yoluyla gönderdiğini belirterek, idari ret kararının kaldırılmasını talep etmiştir.

B. Değerlendirme

15. 6216 sayılı Kanun’un 47. maddesinin (6) ve İktüzük’ün 66. maddesinin (3) numaralı fıkralarında, başvuru evrakında herhangi bir eksiklik bulunması hâlinde bu eksikliğin giderilmesi için başvuruca veya varsa vekiline on beş günü geçmemek üzere bir süre verileceği ve geçerli bir mazeret olmaksızın bu sürede eksikliğin tamamlanmaması durumunda Komisyonlar Başraportörü tarafından başvurucaunun idari yönden reddine karar verileceği öngörülmüştür.

16. Somut olayda, eksiklik bildirimine ilişkin -/-/2014 tarih ve 2013/... sayılı yazıda; posta, faks, elektronik posta v.b. yollarla gönderilen belgelerin kabul edilmeyerek kayda alınmayacağı ifade edilmiştir. Başvuruca, her ne kadar için aciliyetine binaen eksik olduğu tespit edilen belgeleri posta yoluyla gönderdiğini belirtmiş ise de 6216 Kanun’un 47. maddesinin (1) numaralı fıkrası uyarınca bu durum geçerli bir mazeret olarak görülmemiştir.

17. Başvurucaunun itirazının değerlendirilmesi neticesinde, başvuru evrakında tespit edilen eksikliklerin verilen kesin süre içinde tamamlanmaması nedeniyle verilen idari ret kararının 6216 sayılı Kanun ile İktüzük’e uygun olduğu anlaşılmıştır.

V. HÜKÜM

Başvurucaunun Komisyonlar Başraportörlüğünün -/-/2014 tarih ve 2013/... sayılı idari ret kararına karşı yaptığı “itirazın reddine”, yargılama giderlerinin başvuruca üzerinde bırakılmasına, -/-/2014 tarihinde OY BİRLİĞİYLE kesin olarak karar verildi.

www.anayasa.gov.tr

İncek Şehit Savcı Mehmet Selim Kiraz Bulvarı
No:4 06805 Çankaya/ANKARA
Telefon: (0.312) 463 73 00 Faks: (0.312) 463 74 00
e-posta: bilgi@anayasa.gov.tr